

ROBERTO
PAYRÓ

*Hazliile isprăvi
ale nepotului lui Juan Moreira*

 UNIVERS

Roberto J. Payró

Hazliile isprăvi ale nepotului lui Juan Moreira

Traducere, prefață, tabel cronologic și note de
Dan Munteanu Colán

UNIVERS

2013

ROBERTO J. PAYRÓ
DIVERTIDAS AVENTURAS DEL NIETO DE JUAN MOREIRA

© Editura UNIVERS pentru prezenta traducere

EDITURA UNIVERS
Str. Suvenir, nr. 4, ap. 3, et. 1
sector 2, cod 020741, București
tel/fax 021.31.53.308
comenzi: office@edituraunivers.ro
www.edituraunivers.ro

Redactor: Irinel Antoniu
Corectură: Lorina Chițan
Tehnoredactor: Constantin Niță

ISBN ePUB: 978-606-8543-45-1
ISBN Print: 978-99931-866-9-4

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright și este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsește penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

Această carte a fost publicată în cadrul programului „SUR“, un program de subvenționare a traducerilor organizat de Ministerul Relațiilor Externe, Comerțului Internațional și Cultelor al Republicii Argentina

Obra editada en el marco del Programa „Sur“ de Apoyo a las Traducciones del inisterio de Relaciones Exteriores y Culto de la República Argentina

PREFAȚĂ

Contemporan și prieten cu scriitori și poeți ale căror nume au devenit simboluri ale literaturii argentinene și latinoamericane de la sfârșitul veacului al XIX-lea și începutul secolului trecut – Leopoldo Lugones, Horacio Quiroga, Ruben Dario –, Roberto J. Payró nu a dobândit același statut în conștiința universală. Faptul merită să fie cercetat, pentru că Payró este unul dintre prozatorii argentinieni interesanți și complecși, greu de încadrat în schemele tradiționale propuse de istoriile literare. Nu se poate analiza evoluția literaturii argentinene de la începutul secolului al XX-lea fără a ține seama de contribuția originală a lui Payró.

Cele mai importante opere ale sale, care îi definesc personalitatea literară și locul în ierarhia literelor argentinene, apar în primul deceniu al secolului al XX-lea.

Trecerea de la proza secolului al XIX-lea la cea a secolului al XX-lea [în America Latină] se face fără salturi bruște. Romanul american contemporan este același roman din epoca anterioară, evoluat și în pas cu vremea. Înțelegem prin asta că semnul sub care are loc dezvoltarea acestui roman în veacul actual este același cu cel din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și care este exprimat de sinteza realism-naturalism, predominând unul sau celălalt factor, în funcție de latitudine și autor¹.

În Argentina, proza acestui început de veac al XX-lea se află într-un proces evolutiv complex, cu tendințe și direcții greu de definit, alcătuiind o panoramă eterogenă în care clasificările și schemele nu-și au locul. Se poate vorbi de romanul realist, romanul indigenist sau gauchesc, de romanul istoric, social, psihologic. Dar și o astfel de clasificare este doar superficială, pentru că în marea majoritate a cazurilor la marii scriitori ai epocii se observă interferențe între direcții, tendințe sau curente.

Este perioada când continuatorii generațiilor de la '80 și '90 din secolul al XIX-lea în domeniul prozei de inspirație urbană sau rurală, aflați sub semnul sintezei realism-naturalism, se întâlnesc cu modernismul. Așa cum, potrivit schemei tradiționale, sfârșitul veacului a fost socotit deseori o epocă literară bine definită prin trăsături comune mai multor grupuri de scriitori, fără să se țină seama de varietatea și diversificarea pozițiilor și tendințelor individuale, tot astfel, de cele mai multe ori, începutul secolului nostru a fost etichetat nediferențiat și identificat cu modernismul. Or, receptarea modernismului în Argentina reprezintă un proces foarte nuanțat. Modernismul este adoptat de unii, întrebuințat și pus în slujba creolismului de alții, după ce a fost epurat de elementele sale exotice, sau pur și simplu tolerat cu înțelegere. În orice caz, nu se poate face abstracție de cuceririle de netăgăduit ale modernismului în literatura argentiniană: considerarea artei ca o activitate autonomă respectabilă,

ca un fapt important în viața socială; înnoirea, actualizarea și purificarea limbajului; consacrarea meseriei de scriitor; stabilirea unei noi retorici care ajunge, într-un timp relativ scurt, să înăbușe cuceririle modernismului și obligă noile generații să lupte împotriva lui. În contextul apariției și dezvoltării modernismului în literatura argentiniană, ni se pare interesantă afirmația lui Noé Jitrik:

Istoria literaturii argentinienne a demonstrat, de la începuturile sale, că modalitatea de a se forma școli în literatura argentiniană este dublă. Pe de o parte, se produce un import deliberat de forme europene prestigioase; pe de altă parte, se produce un proces aproape spontan care tinde să valorifice condițiile lingvistice particulare. Din prima categorie fac parte pseudo-clasicismul, romantismul, naturalismul, realismul și, mai târziu, la rândul său, ultraismul; din a doua categorie, diferitele tendințe ale literaturii gaucheste, teatrul creol și poezia tangoului. Asta nu înseamnă că, în mod necesar, cele două categorii se exclud. Apar influențe reciproce. Dar, în ambele, cele două modalități apar în prim-plan, condiționând procesul².

Roberto J. Payró este scriitorul care ilustrează în chip desăvârșit această afirmație a lui Noé Jitrik. Opera lui este produsul finit al contopirii realismului tradițional cu naturalismul, literatura picarescă, costumbrismul spaniol, literatura gauchescă, creolismul și costumbrismul argentinian al lui Fray Mocho sau Leguizamón. Proza lui Payró stă la baza evoluției romanului și nuvelei moderne argentinienne, alături de opera lui Larreta, Gálvez, Benito Lynch, Güiraldes.

După 1880, literatura argentiniană este dominată de naturalism. Așa cum am mai spus însă, acest naturalism este mai degrabă o sinteză între realismul descriptiv, de tip balzacian și flaubertian, și naturalismul în adevăratul înțeles al cuvântului, așa cum a fost el teoretizat de Zola în prefața la *Therèse Raquin* (1867) sau în *Le roman experimental* (1880). De altfel, este bine știut că naturalismul francez, care crede în legea eredității și a mediului, a fost preluat în mod original de literatura de expresie spaniolă. Chiar și scriitorii spanioli considerați de critica literară ca reprezentanții tipici ai naturalismului, Pardo Bazán, Palacio Valdés, Clarín, Blasco Ibáñez, n-au făcut decât să continue și să adâncească cele mai bune tradiții ale romanului realist spaniol, însușindu-și de la naturaliști intenția de a zugrăvi viața reală a oamenilor obișnuiți.

Nu interesează aici motivele care au favorizat dezvoltarea naturalismului în literatura argentiniană, ci un alt aspect, mai complex: Payró propune o revenire la realism, deci o întoarcere înapoi, ceea ce s-ar putea numi o involuție. El declară că dorește să „zugrăvească viața națională“, în prologul la romanul *Nosotros (Noi)*, neterminat, și, într-adevăr, toate operele sale reprezintă o analiză minuțioasă, critică și sistematică a realității argentinienne, dovedindu-se un observator sensibil și atent.

Pentru a putea explica această atitudine, considerăm necesară o incursiune în perioada anilor de tinerețe ai lui Payró. Înclinația pentru literatură îl determină să se îndrepte spre ziaristică, în plină înflorire în perioada președinției lui J.A. Roca (1880-1886 și 1898-1904). Își începe activitatea la ziarul *El Comercio*, ca modest corector (1883), unde îi cunoaște pe José S. Álvarez, Fray Mocho; după puțină vreme (1884), se angajează la ziarul fraților Gutiérrez, *La Patria Argentina*, unde începe să se formeze ca ziarist. În această calitate participă dinăuntru evenimentelor la clocotitorul proces de transformare a societății argentinienne început pe la mijlocul deceniului al nouălea. Nimeni nu poate fi doar spectator. Și tânărul Payró nu rămâne indiferent la evenimente, observând cu un spirit ascuțit realitatea și noul ce se afirmă în viața socială și politică. Acum (1885) lucrează ca redactor la *La Libertad*, *Sud-America* și *La Razón*, apărătoare ale politicii promovate de Roca. În 1889 editează

ziarul *La Tribuna* (care apare doar doi ani și jumătate), în care tânărul cu vederi liberale se face purtătorul de cuvânt al Uniunii Civice Radicale, partid menit să-l înlăture de la conducerea țării pe Juárez Celman. Participă la revoluția din 1890 și începând din 1892 se orientează spre ideile socialismului considerat în sensul evoluționismului preconizat de Juan B. Justo, sub influența social-democraților francezi și germani. În același an începe să lucreze la ziarul *La Nación*, ca redactor și cronicar, unde se va afirma ca unul dintre cei mai de seamă ziariști ai vremii, deschizători de drumuri în domeniul reportajului. În 1893 are loc o nouă revoluție, la care Payró participă direct. Eșecul acesteia îl determină să îmbrățișeze fără rezerve ideile socialiste. Colaborează la revista *Argentina*, de inspirație socialistă, apoi, în 1897, este directorul ziarului socialist *El Obrero*; se numără printre fondatorii partidului socialist, împreună cu Juan B. Justo, L. Lugones, José Ingenieros și alții. În tot acest timp își continuă activitatea ca ziarist, cu un acut simț al observației, într-un stil direct, alert, critic. Dacă activitatea sa politică propriu-zisă în rândurile partidului socialist n-a durat mult, în schimb literatura sa va fi marcată de aceste idei înaintate. Payró simte nevoia să se dedice vieții social-politice și să scrie datorită unor înalte idealuri: trăiește intens epoca sa cu întreaga ei problematică, își cunoaște bine și își iubește țara, poporul, calitățile și defectele lui și dorește, pe măsura forțelor sale, să contribuie la îndreptarea anumitor stări de lucruri. Pentru a-și atinge țelul, simte nevoia să zugrăvească obiectiv realitatea, așa cum e, în toată goliciunea ei, cu tot ridicolul ei, lăsând cititorul să scoată singur învățămintele din aceste lecturi.

Payró continuă și îmbogățește tradiția literaturii costumbriste, care se afirmă ca gen literar, dobândind statutul de relativă categorie estetică pe la 1830-1835 în Spania, și va avea reprezentanți de valoare în Lumea Nouă: Ricardo Palma, Álvaro de la Iglesia, Fray Mocho. Este știut că literatura costumbristă, sau de moravuri (Larra, Mesonero Romanos, Estébanez Calderón), își propune, întocmai ca Payró, să zugrăvească realitatea înconjurătoare cât mai exact, să sesizeze virtuțile și tarele societății în mod critic, folosind ironia fină, dar ascuțită. Costumbriștii surprind trăsătura caracteristică definitorie pentru o întreagă categorie socială și stăruie asupra detaliului care poate defini un tip sau o situație tipică. Toate aceste trăsături le vom întâlni în proza lui Payró, dar nevoia de continuitate, de epuizare a câte unui segment de realitate îl determină să treacă de la scenele costumbrist-picarești (*Pago Chico*) la roman și, așa cum vom vedea, la romanul ciclic, modalitatea cea mai adecvată pentru realizarea frescei naționale pe care și-o propusese. Se observă preferința lui Payró pentru tipuri umane caracteristice, înclinația pentru afirmarea unor teze și idei și satira folosită ca „instrument literar adecvat pentru o descriere care, pornind de la aspectul obiectiv, urmărește o intenție morală, nu numai pentru că denunță și pedepsește, ci pentru că dorește să creeze un nou tip etic american”³. „De aceea, genul său predilect este romanul, care se pretează atât de bine la o trecere în revistă a tipurilor ce pot fi ridiculizate; iar în cadrul romanului, romanul picaresc”⁴. Această interferență – literatură picarescă, literatură costumbristă – nu este nici ea nouă. Literatura spaniolă oferă numeroase pagini de ceea ce s-ar putea numi literatură costumbristă *avant la lettre*, începând cu *Reprobación del amor mundano* (*Osândirea amorului lumesc*) a Arciprestelui de Talavera și cunoscutele *pasos*⁵ de Lope de Rueda și terminând cu comediile lui Moratin sau spumoasele *sainetes*⁶ ale lui Ramón de la Cruz. Dar cele mai reușite episoade costumbriste, după părerea noastră, se află în romanele picarești, printre care, în primul rând, *Lazarillo de Tormes* și

Guzmán de Alfarache de Mateo Alemán.

Revenirea lui Payró la realism, la o literatură ce avea să reprezinte „puntea spre romanul realist în sensul strict al conceptului“, după cum consideră Jean Franco⁷, nu are doar o motivație personală, așa cum s-ar putea crede din cele prezentate până aici. Payró nu reprezintă un caz izolat, și revenirea la realism trebuie privită în ansamblul fenomenului literar argentinian din epoca respectivă.

Reîntoarcerea la realism, la romanul de la mijlocul secolului al XIX-lea, în totală decădere în Europa, în condițiile în care naturalismul se instalase cu succes, iar modernismul cucerea tot mai mulți adepți, reprezintă o problemă complexă. Naturalismul apare în Argentina ca „rezultat al unui tip de disponibilitate culturală a unicolori oameni culți existenți în țară, cei aparținând claselor sociale de sus. Naturalismul în literatură reprezintă pentru noi ceea ce a reprezentat pozitivismul în știință și roquismul în politică“⁸.

Spre 1900, însă, apar noi elemente sociale; marea burghezie nu mai controlează puterea în exclusivitate. Aceste noi elemente resping naturalismul, devenit rigid, și doresc o literatură care să răspundă imediat unei necesități expresive elementare, să fie mai la îndemâna unui public larg, în formare, și să se constituie, în același timp, într-un instrument de luptă. Pe acest fundal social și cultural apare și modernismul, tot ca o reacție la literatura oficială a deceniului al optulea. Dar modernismul se mărginește la reînnoirea formei, la aspectul strict artistic, în timp ce realismul vrea să schimbe realitatea, chiar dacă soluțiile propuse sunt confuze, necristalizate. Astfel se explică faptul că, în scurtă vreme, modernismul se transformă într-o artă oficială, acceptată de elita căreia i se adresează, pe când realismul luptă pentru a se impune noului public în formare. Ceea ce nu înseamnă că, în prima lor perioadă, cele două tendințe se exclud. Și nu ne referim doar la relațiile personale dintre reprezentanții celor două direcții ce își propuneau împlinirea literaturii argentinienne (este bine-cunoscută prietenia strânsă dintre Payró și Darío), ci, mai ales, la concepția comună despre rolul artei și al scriitorului: scriitorul este un profesionist, care vrea să trăiască din literatura pe care o scrie, aceasta fiind forța lui și, de fapt, expresia pe plan literar a forței noilor grupuri sociale ce apar în arena națională.

În cadrul acestui fenomen de respingere a literaturii oficiale a anilor optzeci, trebuie privită și apariția altor modalități literare ce converg, în ultimă instanță, spre realismul modern și care, așa cum am mai arătat, se întâlnesc într-o oarecare măsură în proza lui Payró. Este vorba de creolism și de literatura gauchescă.

Creolismul sintetizează tot ceea ce este argentinian în raport cu străinătatea și poate fi identificat până la un punct cu sentimentul național. Creolii sunt spaniolii născuți în Argentina, cei ce se consideră adevărații autohtoni, în opoziție cu strămoșii lor conchistadori. Ca modalitate literară, poate fi definit drept rezultat al interferenței literaturii regionaliste cu costumbrismul rural și urban și cu creația folclorică, cuprinzând o vastă arie tematică. Reprezentantul cel mai de seamă este José S. Álvarez, mai cunoscut cu pseudonimul Fray Mocho.

Literatura gauchescă, mai corect spus, de inspirație gauchescă, este reprezentată în această perioadă de câțiva scriitori ca E. Gutiérrez, A. Gerchunoff, B. Lynch, R. Güiraldes, care, deși grupați sub această etichetă comună, diferă foarte mult ca valoare și tehnică literară. Toți se inspiră însă din viața *gaucho*-ului. Acest „metis de indigen și spaniol, adeseori numai spaniol“⁹, locuitor seminomad

al pampasului, este tipul caracteristic al zonei ce cuprinde Argentina și Uruguay, expresie a „omului american“, născut în urma colonizării spaniole. Acești *gaucho* au creat o literatură populară de mare valoare tematică și expresivă, rezultat al contopirii celor mai valoroase creații folclorice indigene cu folclorul spaniol. În jurul lor s-a format o aură de legendă datorită curajului cu care au luptat în războiul de independență. Aceste personaje legendare, acești *gaucho* viteji, curajoși, îndemânatici în toate cele privitoare la prinderea și mânatul vitelor pe câmpuri, poeți și rapsozi populari de mare har, au fost sursă de inspirație pentru o serie de scriitori, începând cu José Hernández, creatorul poemului *Martin Fierro*.

Dar la scurtă vreme după dobândirea independenței, când întinderile pampasului devin proprietate personală, mari moșii pe care aceștia nu mai pot hălădui, revoltându-se împotriva acestei stări de lucruri, începe o vastă acțiune de exterminare a acestei categorii sociale. *Gaucho*-ul devine hoț de vite și vagabond, se răscoală și ucide, este arestat și ucis la rândul lui de autorități sau devine ucigaș plătit în slujba unor *caudillo* locali. Acesta este tipul de *gaucho* al cărui echivalent urban este Mauricio Gómez Herrera.

Dintre contemporanii lui Payró care au scris literatură de inspirație gauchescă, cei mai reprezentativi sunt Benito Lynch și Ricardo Güiraldes, cu celebrul său roman *Don Segundo Sombra*.

Payró își subordonează întreaga proză, așa cum arătam, zugrăvirii critice a realității argentinene. Intenția autorului era să realizeze o amplă frescă națională, alcătuită din circa optzeci de romane, care să înfățișeze istoria Argentinei din timpurile îndepărtate ale cuceririi spaniole până în vremea sa, urmând ca model *Episoadele naționale* de Benito Pérez Galdos. Payró nu și-a putut realiza acest proiect ambițios, publicând doar câteva volume, create independent de ordinea cronologică a evenimentelor descrise.

În ansamblul operei lui Payró (poezie, teatru, reportaj literar, cronică literară, eseu, roman, povestire), romanele sale sunt cele mai interesante și mai reușite din punct de vedere literar. Acestea pot fi împărțite în două grupuri: romanele cu caracter istoric și romanele picarești. Primele, inspirate din perioada cuceririi Americii și a dominației spaniole, sunt concepute (în acord cu punctul de vedere potrivit căruia literatura este descrierea sistematică și critică a realității) ca frescă a unei realități ce reprezintă fundamentul realității prezente, actuale. Aceste romane se caracterizează printr-o reconstituire istorică meticuloasă, plină de pitoresc, în care evoluează personaje vii, autentice, care dau viață istoriei. Unele personaje, ca Juan de Solis din *El Mar Dulce (Marea Dulce)* sau Pedro Chamijo din *Chamijo* și *El falso Inca (Falsul Inca)*, prefigurează prin trăsăturile lor – inteligență, obrăznicie, inventivitate, spirit de aventură – tipul de picaro din al doilea grup amintit. Critica este însă unanimă în afirmația că cele mai sugestive și realizate creații ale lui Payró sunt scrierile picarești: *El casamiento de Laucha (Căsătoria lui Laucha)*, *Pago Chico* și *Nuevos cuentos de Pago Chico (Noi povestiri din Pago Chico)* și *Divertidas aventuras del nieto de Juan Moreira (Hazliile isprăvi ale nepotului lui Juan Moreira)*.

Literatura picarescă își are originea în Spania Secolului de Aur. Romanul picaresc neagă orice idealizare în literatură și reflectă fidel, uneori chiar cu violență, realitatea. Picaro-ul este anti-eroul prin definiție, care, într-o epocă de clocotitoare mutații, străbate lumea în lung și în lat în căutarea destinului său.

Circulației orizontale – în spațiu – i se adaugă mișcarea „pe verticală”: schimbarea raporturilor de clasă. „Scara” socială e parcursă în sus și în jos de indivizi, grupuri și clase întregi care își schimbă poziția, îndeletnicirile, ideile. Cu excepția granzilor, nobilii decad în mod divers: îndrăzneții ajung soldați sau aventurieri, lingușitorii curteni, naivii mici proprietari...¹⁰.

Genul are ecou în toată Europa și apare și în continentul hispanic după ceva mai bine de două secole, o dată cu *Lazarillo de ciegos y caminantes* (*Lazarillo al orbilor și al drumeților*, 1773), valoros document de epocă, scris de Calixto Bustamante Carlos Inca, cunoscut sub numele de Concolorcorvo. Cel care avea să dea, însă, strălucire genului în America Latină, consacându-l ca atare, este mexicanul José Joaquín Fernández de Lizardi (1776-1827), cu al său *Periquillo sarniento* (*Periquillo cel râios*, 1816), o panoramă în culori vii a societății mexicane din vremea sa. Genul reapare în America Latină la începutul veacului nostru. Jean Franco apreciază această reînviere a romanului picaresc ca datorându-se unui „grup de scriitori care nu numai că se interesau de personaje de extracție joasă, ci preferau totodată o formulă ce le permitea să însăileze cu ușurință o serie de episoade într-o narațiune la persoana întâi¹¹”. Afirmția pare hazardată și, în orice caz, după părerea noastră, destul de superficială. Credem că adoptarea acestui gen în anumite perioade ale veacului nostru răspundea cel mai bine intenției scriitorilor de a zugrăvi contemporaneitatea, de a descrie stigmatizând tipuri și tare. Nu putem trece cu vederea că tot genul picaresc îi va sluji, după mai bine de o jumătate de veac, lui Carpentier pentru a descrie figura Primului Magistrat în *Recursul la metodă*. Ni se par semnificative pentru a explica nevoia scriitorului, și, generalizând, a scriitorului latinoamerican, de a recurge uneori la modalitățile literaturii picaresce, cele scrise de Alejo Carpentier în prefața la ediția cubaneză a romanului amintit:

Timp de câțiva ani am visat să scriu un roman care urma să se intituleze *Picaresca* și care ar fi fost romanul aventurilor unor personaje din Quevedo, modernizate, pe pământul Americii. Dar, observând tipurile de picaro care a traversat oceanul, mi-am dat seama că acest picaro spaniol, descurcăreț, viclean, mincinos, simpatic uneori, întotdeauna ingenios, trecând în America devine un uriaș într-un continent uriaș. Pe întinderile noastre imense, cu râuri imense, cu munți imenși, acest picaro începe să nutrească noi dorințe și nu mai este vechiul personaj ingenios, semidoct și agreabil, ci devine mai întâi omul politic ce anunță politicienii venali de mai târziu, apoi devine președintele ales prin alegeri frauduloase, generalul triumfător prin lovituri de stat și, în cele din urmă, civil sau militar, dictatorul latino-american. Cu alte cuvinte, tipul spaniol de picaro trece de pe un plan secundar în primul plan al istoriei, spre nefericirea noastră, căci pe continentul în care trăim galeria tiranilor este atât de monstruoasă, încât descumpănește cunoașterea rațională.

Din această perspectivă putem să considerăm romanele picaresce ale lui Payró ca biografii ale unor protodictatori și să-l socotim pe „nepotul lui Juan Moreira” ca bunic al Primului Magistrat.

Dacă admitem că *Recursul la metodă* de Carpentier încearcă să fie „picaresca dictatorului” – spune Jesus Abascal în prefața la ediția cubaneză a romanului – trebuie să recunoaștem că Payró i-a premers cu *Hazliile isprăvi ale nepotului lui Juan Moreira*, pentru a ne lăsa (...) ceea ce ar trebui să constituie prima parte a unei „picaresce a politicianului”, genuin și antecesor obligatoriu al satrapului cu galioane sau al tiranului luminat de pe urma căroră au avut atâta de suferit aceste binecuvântate meleaguri americane.

El casamiento de Laucha este povestea, relatată la persoana întâi, a unui picaro. După multe peregrinări, Laucha, tip isteț, simpatic, dar amoral, ipocrit și cinic, se stabilește în Pago Chico, unde, cu ajutorul preotului Papagna, o cucerește pe Carolina, o văduvă căreia îi toacă toată averea, după care o părăsește, iar ea se angajează infirmieră la un spital ca să-și poată câștiga pâinea zilnică. Așa cum afirmă el însuși, Laucha procedează întocmai ca politicienii vremii, cu singura deosebire că aceștia din urmă nu sunt condamnați pentru faptele lor.

Pago Chico și *Nuevos cuentos de Pago Chico* cuprind povestiri ce se desfășoară pe aceeași scenă – un târgușor de provincie – cu personaje ce apar în diverse episoade. Payró zugrăvește aici o lume de arhetipuri: guvernatorul, liderii politici, șeful poliției, ziarele rivale; farmacistul don Silverio, medicul Pérez Cueto, tâlharul-gaicho Camacho, comisarul Barraba, preotul Papagna, ziarele *El Justiciero* și *La Pampa*, o lume coruptă, viciată, care angajează bandiți pentru a-și apăra interesele, falsifică alegerile, face afaceri oneroase, mână în orice acțiune de principiu „dă-te tu la o parte, ca să-ți iau eu locul“. De fapt, fauna din Pago Chico este fauna întregii țări la diverse niveluri, în funcție de mediul rural sau urban, și dimensiunea ei maximă, cu aceleași josnicii, ambiții și tare, o găsim în *Hazliile isprăvi ale nepotului lui Juan Moreira*, care este romanul ascensiunii unui politician, Mauricio Gómez Herrera, identificat de fiul său nelegitim, tânărul ziarist Mauricio Rivas, cu celebrul bandit-gaicho Juan Moreira din alte timpuri. Romanul urma să facă parte dintr-un ciclu nerealizat, alcătuit din următoarele volume: *Retrato de la juventud de 1856 a 1890 (Portretul anilor din tinerețe de la 1856 la 1890)*, *El nieto de Juan Moreira (Nepotul lui Juan Moreira)*, *Fuertes y ricos (Puternici și bogați)* și *El poder del dinero en nuestro país (Puterea banului în țara noastră)*.

Juan Moreira este un *gaicho* care, pus în afara legii de autorități, devine un tâlhar și un asasin sângeros. Personajul, creat de Eduardo Gutiérrez (1880) și devenit popular mai ales după ce autorul său îl transformă din personaj de roman în protagonistul unei pantomime considerate ca marcând nașterea teatrului național argentinian, îi slujește lui Payró doar pentru a-și califica și defini mai exact propriul personaj. Gómez Herrera „nepotul“ său este în esență un picaro; de astă dată are un „don“ înaintea numelui și urcă treptele ierarhiei social-politice, călcând în picioare tot ceea ce i-ar putea sta în cale.

Eu nu eram genial – afirmă el la un moment dat –, dar eram, în schimb, de treabă; nu eram cultivat, dar eram inteligent și receptiv; nu eram moral, dar eram îngăduitor cu defectele altora; nu aveam caracter, dar eram incapabil să fac rău unei muște; nu eram altruist, dar n-aș fi lăsat pe nimeni să moară de foame ca să mă satur eu.

Cu cinismul care îl caracterizează, Gómez Herrera se minte în mod conștient pe el însuși când se definește astfel, căci toate „hazliile sale isprăvi“ dovedesc contrariul. Principalele sale arme sunt cinismul, prefăcătoria, falsitatea, calomnia. În felul acesta ajunge, dintr-un umil funcționar la primăria din satul său, un politician important în capitală și apoi ministru plenipotențiar într-o țară europeană. O dată cu evoluția personajului, de-a lungul a treizeci de ani de politică argentiniană, autorul zugrăvește diversele aspecte ale societății vremii: școala, presa, poliția, sistemul electoral, parlamentul, biserica, întotdeauna cu ironie fină, cu un umor plin de condescendență, fidel scopurilor sale moralizatoare. Payró, așa cum am mai spus, nu critică în adevăratul înțeles al cuvântului, nu satirizează și nu înfierează. Lasă faptele și personajele să vorbească și să se acopere de ridicol; ironizează, creează o „satiră simpatcă“, cea mai bună metodă, se pare, pentru a îndrepta ceea ce e strâmb făcut.

Romanele picarești scrise de Payró au, după părerea criticului Noé Jitrik¹², o bază teoretică sociologică: teza „civilizație-barbarie“, după modelul lui Sarmiento. „Barbarie“ înseamnă tipul de relații umane fundamentate pe viclenie, brutalitate, lipsă de scrupule, într-o existență ale cărei coordonate sunt viciul, plăcerea senzuală, arivismul, ipocrizia, lipsa de etică. Payró zugrăvește

această stare de lucruri și în același timp lasă să se întrevadă un punct de vedere format pe baza unor valori contrare realității zugrăvite. Aceste valori alcătuiesc conceptul de „civilizație“ și sunt decența politică, cultura, depășirea primitivismului. Avem de-a face, după cum se poate vedea, cu un ansamblu de noțiuni de extracție socialistă, ideologie la care Payró a aderat la un moment dat și care i-a influențat întreaga gândire și creație. Payró n-a putut însă depăși anumite limite inerente pentru situația și vremea respective. „Barbaria“ este condamnată în numele conceptului de „civilizație“, dar realitatea propusă de autor în locul celei existente este abstractă, neviabilă. Ca de altfel și personajele care, în ideea autorului, ar trebui să reprezinte acest concept. Nu putem vorbi, în romanele picaresci ale lui Payró, de schema clasică: personaje pozitive și personaje negative, pentru că personajele pozitive, cele care ar trebui să fie astfel, sunt ineficiente. Un exemplu tipic este Vázquez din *Hazliile aventuri...* Așa încât relația personaje pozitive–personaje negative dispare, deoarece primele sunt niște figuri ideale, iar soluția etică este pur abstractă. De aici și o concluzie mai generală, dar falsă și pesimistă: societatea zugrăvită nu poate produce decât personaje negative, fără să fi creat încă și antidotul lor.

Problema „barbariei“ se manifestă nu atât în domeniul culturii propriu-zise, cât mai ales într-o sferă mai restrânsă: politica, unde tipul de relații i se pare scriitorului mai important și mai încărcat de sensuri. Tematica romanelor sale picaresci este politică, și din nou trebuie să avem în vedere activitatea sa de ziarist pentru a explica importanța pe care autorul o acordă politicii ca mijloc de înțelegere și explicare a realității. Acest lucru se remarcă și în romane: biografia lui Gómez Herrera este strâns legată de momentele-cheie ale vieții politice din țară. Ascensiunea sa, „datorată“ neîndoielnic propriilor sale mârșăvii, are loc în perioadele istorice de criză, ceea ce îl transformă într-un soi de simbol: Gómez Herrera este prin excelență produsul vremii sale și puținele personaje care i s-ar putea împotrivi (Vázquez sau Rivas) nu au nici o putere pentru că ele nu sunt creațiile tipice ale momentului istoric, ci doar forma cu care Payró îmbracă niște concepte abstracte menite să sugereze realitatea pe care o postulează în numele „civilizației“. Gómez Herrera este, simbolic, urmașul lui Juan Moreira. Venal, corupt, amoral, el reprezintă „barbaria“ care trebuia lichidată. Dar Gómez Herrera este, totodată, un simbol mult mai complex, căci dincolo de mașinațiile politice și de corupția din satul sau provincia sa se află un întreg sistem în care, la nivel național, este integrată și marea oligarhie aflată la conducerea țării. Această oligarhie, alcătuită din urmașii celor ce au luptat pentru libertate și democrație, a trădat idealurile înaintașilor și nu mai merită să țină cârmele națiunii. Payró nu întrevede o soluție radicală și propune, așa cum am arătat, ca unic remediu, civilizația și cultura, cu o anumită nostalgie pentru programul pe care doriseră să-l realizeze iluștrii înaintași ca B. Mitre. Cu toate aceste limite ideologice, proza picarescă a lui Payró este o izbitură frescă a societății argentinienne a vremii sale, iar romanul *Hazliile isprăvi...* e considerat, în general, de critică drept cel mai reușit dintre ele ca valoare literară și ca rigurozitate a construcției narative.

Un loc aparte în creația lui Roberto J. Payró îl ocupă dramaturgia; numele său se înscrie printre cele ale făuritorilor teatrului modern argentinian. Operele sale dramatice sunt scrise, ca și proza, cu un scop moralizator, poate chiar mai evident decât în proza sa. Payró se inspiră și în creația dramatică din experiențele personale sau din situații autobiografice. Cele mai importante piese ale

sale (de maturitate) sunt: *Canción trágica* (*Cântec tragic*, 1900), *Sobre las ruinas* (*Pe ruine*, 1904), *Marco Severi* (1905), *El triunfo de los otros* (*Triumful celorlalți*, 1907), *Vivir quiero conmigo* (*Vreau să trăiesc cu mine*, 1923), *Mientraiga* (1924), *Fuego en el rastrojo* (*Foc în miriște*, 1925), *Alegria* (*Vesellie*, 1928).

În opera sa dramatică, Payró este mai influențat decât în proză de curentele europene la modă, mai ales de teatrul de idei, de dramele lui Ibsen și de teatrul intimist, de salon. În piesele sale sunt dezbătute probleme pe care autorul dorește să le ridice, prin artă, la rangul de teze universal valabile. *Canción trágica* este inspirată de un episod narat în ciclul de reportaje reunite sub titlul *En las tierras de Inti* (*Pe meleagurile lui Inti*, 1909), rod al călătoriilor autorului în regiunile de nord ale Argentinei. *Sobre las ruinas* reia vechea temă a conflictului între progres și tradiție, între „civilizație“ și „barbarie“. Conflictul relativ simplu – refuzul lui don Pedro de a se supune cerințelor progresului până în momentul când evidența faptelor declanșează adevărata dramă a personajului – este ilustrarea clară a tezei autorului cu privire la progres. Tot o mostră evidentă de teatru de idei reprezintă și *Marco Severi*, în care se discută legea extrădării și implicațiile umane pe care le generează aplicarea ei. În *El triunfo de los otros* este reluată tema din povestirea sa *Mujer de artista* (*Soție de artist*), tragedia scriitorului nevoit să-și vândă opera, ca să poată trăi. Drama conține unele elemente autobiografice din experiența de jurnalist a lui Payró; unii autori au văzut în ea o evidentă influență a lui Ibsen.

După o întrerupere de cincisprezece ani, la întoarcerea din Europa, Payró revine la teatru cu piesa *Vivir quiero conmigo*, dramă psihologică al cărei personaj face parte din familia lui Mauricio Gómez Herrera. *Fuego en el rastrojo* este tot o piesă psihologică, intimistă, inspirată de povestirea *El gozo de envejecer* (*Plăcerea de a îmbătrâni*), inclusă în volumul *Nuevos cuentos de Pago Chico*. *Mientraiga* este o încercare reușită a autorului de a aborda genul tradiționalelor *sainetes*, într-o reelaborare cultă, pentru a demonstra că, respectând elementele de bază, genul poate aborda idei filozofice și teme intelectuale. Ultima piesă scrisă de Payró, *Alegria*, a cărei premieră a avut loc la două săptămâni după moartea sa, a fost scrisă pe baza amintirilor și a însemnărilor autorului în timpul călătoriei sale în Patagonia, la rugămintea marelui comic Florencio Parravicini. Și această ultimă piesă are tangențe cu genul amintitelor *sainetes* prin gama de tipuri populare, pitorești pe care le aduce pe scenă și prin limbaj. Este istoria peripețiilor unui clovn de circ care ajunge, în cele din urmă, guvernator în Santa Cruz.

Teatrul lui Payró, deși important pentru dezvoltarea dramaturgiei naționale, nu se ridică la înălțimea creației sale în proză. De la primele piese, scrise în tinerețe și nereprezentate, pe care nu le-am mai amintit dată fiind mica lor însemnătate ca opere literare, până la cele scrise în ultimii ani ai vieții, nu putem vorbi de o creație de mare valoare; în ciuda atentei observații a realității cu simț politic, a sentimentelor profunde și a ideilor dezbătute, dramele lui Payró sunt lipsite de teatralitate, de situații dramatice, sunt statice. „Romancierul și mai ales sociologul s-au impus dramaturgului, iar acesta, datorită logicii, a înăbușit emoția.“¹³ Nu fac excepție nici dramele socotite de critică drept cele mai valoroase: *Marco Severi* și *Sobre las ruinas*. În toate piesele sale, Payró postulează câteva idei: triumful progresului și al muncii, triumful bunei-credințe și al forțelor celor mai sănătoase din țară. Ca și în proza sa, autorul crede într-un complex de valori morale, pe care le propune ca singura

alternativă la realitatea existentă, neputând depăși anumite limite ideologice, în ciuda spiritului său politic.

În opera sa, Payró folosește un limbaj care se străduiește să reflecte realitatea complexă a vremii în dinamismul ei. Poate tocmai din acest motiv, limbajul său apare colorat, pitoresc, dar prea mozaicat. Problema limbajului l-a preocupat în mod deosebit de-a lungul întregii sale cariere literare, și diversele etape ale evoluției concepției sale sunt reflectate în romane și opere dramatice. Astfel, în *El casamiento de Laucha*, narațiune la persoana întâi, folosește vorbirea creolă, vie, spontană, plină de savoare și pitoresc, punând între ghilimele expresiile culte; în *Hazliile isprăvi...*, deși o bună parte a personajelor sale sunt tot creoli provinciali, care ar trebui să vorbească la fel sau aproape la fel ca personajele din *El casamiento de Laucha*, folosește o limbă mai cultă, elevată, în care apar între ghilimele expresiile și cuvintele tipic creole. Aceeași cenzură a limbajului popular apare și în *Pago Chico*, de astă dată din perspectiva naratorului. Întâlnim, de asemenea, oscilația între cunoscutele fenomene lingvistice *voseo* și *tuteo*¹⁴, primul predominând în redarea vorbirii personajelor.

Cunoscutul critic Andersen Imbert afirma, la un moment dat, că Payró folosește o „limbă frământată cu drojdia unei tradiții prăfuite“. Din contră, credem că autorul încearcă și reușește, după părerea noastră, să redea, nu numai prin tematica abordată, ci și cu ajutorul limbii folosite în operele sale, realitatea în care trăiește și pe care și-a propus s-o zugrăvească. Payró scrie pentru contemporanii săi și se exprimă în operele sale literare, la fel ca în articolele din presă, în limbajul cotidian, pestriț și inconsecvent din punct de vedere lingvistic al vremii sale. Iată ce spunea în 1914 însuși scriitorul cu privire la limbajul literar:

O operă națională, pentru a fi națională, nu trebuie să fie scrisă în vorbirea vulgară care, desigur, pusă în gura unor personaje, contribuie la zugrăvirea lor (...). Un *gaucho* nu poate, bineînțeles, nici în închipuire, să vorbească o castiliană corectă, și scriitorul care vrea să evite vorbirea acestuia trebuie să renunțe la dialog și la atractivitatea lui și să se limiteze la extracte întotdeauna reci și incolore. Dar descrierea unor locuri, a unor scene, zugrăvirea unor simțăminte și pasiuni n-au nevoie de elemente străine limbii – câtă vreme nu e vorba de lucruri nu doar particulare, ci unice – și, dimpotrivă, sunt mai pline de strălucire, plenitudine și eficacitate, dacă pentru zugrăvirea lor s-a folosit un instrument perfecționat și acordat timp de secole.

Pentru a încheia aceste considerații cu privire la Roberto J. Payró, apelăm la caracterizarea făcută de Noé Jitrik¹⁵, care ni se pare că definește complet și exact personalitatea acestui scriitor:

Prin diferitele fațete ale operei și activității sale, Payró ni se înfățișează ca un deschizător de drumuri, ca un pionier remarcabil într-o epocă de pionieri și deschizători de drumuri. Pionier în domeniul ziaristicii, al romanului, al teatrului, al politicii, adică un om care, într-un fel sau altul, uneori foarte schematic, știe să analizeze deficiențele prezentului și prezintă sau proiectează forme pentru viitor. În acest sens e un constructor care încearcă să înțeleagă necesitățile vremii sale pornind de la o mentalitate născută dintr-un întreg proces social, acela al noilor sectoare ce apar în viața publică argentiniană începând din 1890 și care reprezintă, pe de o parte, declinul grupurilor tradiționale aflate la putere și, pe de altă parte, o puternică mișcare a claselor mijlocii sigure de posibilitățile lor de a interveni în dinamica națională. În această ordine de idei, Payró este un bun reprezentant în toate domeniile în care a activat și constituie pentru critic un model integral, modelul unui scriitor nou, profesionist, atent la mersul țării, avid să participe la acest proces de pe poziția profesiei sale, care nu este, în jurul lui 1900, o poziție privilegiată, ci una de luptă. Și reușește acest lucru pentru că a fost sensibil la importantele conflicte din societatea argentiniană, pentru că a știut să vadă în realitatea înconjurătoare situații și tipuri ce caracterizau o cultură problematică și într-o stare de conformație dramatică. Din aceste motive e important, atât ca personalitate individuală, cât și prin rolul pe care îl joacă în diferite grupuri de acțiune ce alcătuiesc, în mersul înainte al veacului, dinamica dezvoltării prozei

- [1](#) Emiliano Diez-Echarri, José Maria Franquesa, *Historia de la literatura española e hispanoamericana*, ed. a II-a, Madrid, 1968, p. 1403.
- [2](#) *Historia de la literatura argentina*, vol. II. Buenos Aires, 1968, p. 577.
- [3](#) Noé Jitrik, *op. cit.*, p. 659.
- [4](#) E. Diez-Echarri, J.M. Roca Franquesa, *op. cit.*, p. 1404.
- [5](#) *Paso*, operă dramatică scurtă, de obicei într-un act (sp.).
- [6](#) *Sainete*, gen dramatic cu subiecte comice, de caracter popular, asemănătoare cu vodevilul (sp.).
- [7](#) *Historia de la literatura hispanoamericana*, p. 225, Barcelona, 1975.
- [8](#) Noé Jitrik, *loc. cit.*
- [9](#) Alvaro Yunque, *La literatura social en la Argentina*, Buenos Aires, 1941, p. 120, *apud* Francisc Păcurariu, *Introducere în literatura Americii Latine*, București, Editura pentru Literatură Universală, 1965.
- [10](#) Ileana Georgescu, în *Istoria literaturii spaniole. Evul Mediu, Renașterea, Secolul de Aur*, Universitatea din București, 1975, p. 356.
- [11](#) *Loc. cit.*, p. 225.
- [12](#) *Op. cit.*, p. 662–666.
- [13](#) E. Diez-Echarri, J.M. Roca Franquesa, *op. cit.*, p. 1405.
- [14](#) *Voseo*: întrebuințarea formei *vos* (persoana a II-a plural) cu valoarea lui *tu* (persoana a II-a singular), fenomen răspândit în unele regiuni din America Latină și în special în zona Rio de la Plata. *Tuteo*: întrebuințarea formei *tu* (persoana a II-a singular) la fel ca în română. Din nefericire, aceste întrebuințări nu pot fi diferențiate în limba română, deci s-au pierdut în traducere, unde atât *vos*, cât și *tu* sunt redade prin formele pronominale pentru persoana a II-a singular.
- [15](#) *Op. cit.*, p. 649.

TABEL CRONOLOGIC

- 1867 19 aprilie Se naște Roberto J. Payró în orașul Mercedes (provincia Buenos Aires), unde familia, originară din capitală, se refugiasse în urma epidemiei de holeră, consecință a războiului cu Paraguay-ul.
- 1865-1870 Războiul între Tripla Alianță (Brazilia, Uruguay, Argentina) și Paraguay, soldat cu înfrângerea Paraguay-ului.
- 1867 Apare *Capitalul* de Karl Marx.
E. Zola publică *Thérèse Raquin*, în a cărei prefață pune bazele teoretice ale naturalismului.
H. Ibsen, *Peer Gynt*.
- 1868-1874 Președinția lui Domingo F. Sarmiento. Dezvoltarea culturii și învățământului; este stimulată sosirea imigranților europeni.
Înflorirea vieții economice.
- 1867-1882 Anii copilăriei și-i petrece în casa părintească din Buenos Aires. La cinci ani, îi moare mama și rămâne în grija tatălui și a diverselor rude, printre care bunica și unchiul Jorge. Urmează cursurile colegiului San José. Payró trăiește atmosfera ultimilor ani ai președinției lui Sarmiento și entuziasmul pentru politică din sânul familiei. Pasionat de politică și lectură.
- 1870 Războiul franco-prusac. Apare *Corabia beată* de A. Rimbaud.
- 1871 Comuna din Paris.
G.A. Béquer, *Legende spaniole*.
Ia ființă Academia Argentiniană.
- 1872 Ricardo Palma publică primele patru serii din *Tradiții peruane*.
José Hernández publică *Martin Fierro*.
- 1872-1873 Înființarea unor secții ale Internaționalei I la Buenos Aires.
- 1873-1875 Apare prima serie de romane istorice a lui Benito Pérez Galdos.
- 1874 Pedro Antonio de Alarcón, *Tricornul*.
- 1878 Crearea primului sindicat din Argentina: Uniunea Tipografică și prima grevă din istoria Argentinei, cea a muncitorilor tipografi.
- 1880 Războiul chiliano-peruan.
La 20 septembrie, Congresul Național declară orașul Buenos Aires capitala republicii. E. Gutiérrez publică romanul *Juan Moreira*.
Apare *Romanul experimental* de E. Zola.
- 1882 Se stabilește, împreună cu unchiul Jorge, la Lomas de Zamora, un târgușor a cărui atmosferă îi va sluji mai târziu drept model în operele sale. Lecturi din Victor Hugo, Fernández y Gonzales, Balzac, Pérez Esrich, Jules Verne.
Apare *Bulgăre de seu* de Guy de Maupassant.
- 1880-1886 Președinția lui Julio A. Roca.
- 1883 Debutează cu volumul de versuri *Un hombre feliz (Un om fericit)*, dedicat tatălui său, și arde întreaga ediție, nemulțumit de valoarea literară a operei sale. Piesele în versuri *Entre Scila y Caribdis (Între Scila și Caribda)* și *Alrededor del mundo (În jurul lumii)*. Se angajează corector la ziarele *El Comercio* și *La República*.
Ricardo Palma publică a cincea și a șasea serie din *Tradiții peruane*.

1884 Lucrează la ziarul *La Patria Argentina*, condus de frații Gutiérrez.

Se reprezintă pantomima *Juan Moreira*, după romanul cu același nume.

Apare romanul *La Regenta* (publicat în limba română cu titlul *Pasiunea Anei Ozores*) de Leopoldo Alas y Ureña Clarín. Maturitatea romanului realist spaniol.

1885 Redactor la ziarele *La Libertad*, *Sud-América*, *La Razón*. Publică *Ensayos poeticos (Eseuri poetice)*, *Entre amigos (Între prieteni)*, în ziarul *La Opinion*, romanul *Antigona*, în același ziar, sub formă de foileton, și sceneta comică într-un act *La apuesta de Juliana (Rămășagul Julianeii)*.

1886 Se stabilește la Cordoba; redactor la ziarul clerical *El Intransigente*, apoi la *El Interior* și *El Eco de Cordoba*. Publică povestiri și poeme sub diferite pseudonime: Froebel, Rotschild, El Diablo Cojuelo. Apare *Un bohemio (Un boem)*, scenetă comică în două acte. Începe mandatul prezidențial al lui Miguel Juárez Celman. Frații Podestá, în cercul cărora se reprezentase pantomima *Juan Moreira*, care marchează începuturile teatrului național argentinian, înființează un teatru în centrul capitalei.

1887 Se mută la Bahia Blanca, împreună cu tatăl său. Lucrează la ziarul *El Porteño*, organ oficios. Scrie cronici dramatice, reportaje, povestiri sub diverse pseudonime: Julián Grav, Cordero Bravo, Leon Manso. Publică volumul de povestiri *Scripta*.

1888 Roberto J. Payró se căsătorește cu Maria Ana Bettini. Moare tatăl scriitorului. Publică comedia *La cartera de justicia (Portofoliul justiției)*, în care apar elemente pe care le va dezvolta în *El casamiento de Laucha (Căsătoria lui Laucha)* și *Pago Chico*. Publică volumul *Novelas y fantasías (Nuvele și fantezii)*, în care se remarcă puternica influență a lui Zola. Scrie drama într-un act *La conciencia (Conștiința)*. Apare *Azul (Albastru)* de Ruben Dario.

1889 La 1 decembrie apare primul număr din ziarul *La Tribuna*, fondat de scriitor. Ziarul se publică timp de doi ani și jumătate și se face purtătorul de cuvânt al Uniunii Civice Radicale, partid creat pentru înlăturarea lui Juárez Celman. Organizează partidul în Bahia Blanca. Este consilier școlar, mason, ține conferințe.

1890 Ia parte la revoluția condusă de Leandro Alem, care, deși înăbușită, îl va înlătura de la conducerea țării pe Juárez Celman.

1891 Părăsește Bahia Blanca lipsit de resurse materiale. Se stabilește la Buenos Aires. Lucrează la ziarele *El Argentina* și *El Pueblo Argentino*.

O. Wilde, *Portretul lui Dorian Gray*.

A. Gide, *Caietele lui André Walter*.

1892 Se angajează la ziarul *La Nación*, condus de B. Mitre, ca redactor și cronicar. Începe să publice ciclul *En los domingos platenses (În duminicile din La Plata)*, care îi va oferi material pentru romanul *Pago Chico*. Se naște Cesar Vallejo.

1893 Participă la o nouă revoluție împotriva regimului. Se naște fiul său Roberto Jorge. Se apropie de ideile socialiste. Lecturi și traduceri din socialiștii europeni Ferri și Loria.

A. Dvorák, Simfonia nr. 9, *Lumea Nouă*.

1894-1896 Participă la consfătuirea partidului socialist din Argentina împreună cu José Ingenieros, Leopoldo Lugones, Juan B. Justo și alții. Ține conferințe despre „educația republicană“, problema femeii, aspecte sociale, „presa socialistă“.

1895 Colaborează la revista *La Argentina*, de orientare socialistă. Publică în *La Nación* ciclul *Cartas chilenas escritas por un argentino (Scrisori chiliene scrise de un argentinian)*, în legătură cu conflictul de frontieră chiliano-argentinian.

Începe războiul Spaniei contra Cubei, ca urmare a mișcării de eliberare conduse de José Martí.

Apar eseurile lui Miguel de Unamuno *En torno al casticismo (Despre spiritul tradițional)*.

H.G. Wells publică *Mașina timpului*.

1896 Ia ființă Partidul Socialist Muncitoresc Spaniol. G. Puccini, *Boema*.

1897 Director al ziarului socialist *El Obrero*.

1898 Face o călătorie în Patagonia și publică o serie de însemnări în ziarul *La Nación*, care vor deveni apoi volumul *La Australia Argentina (Australia argentiniană)*.

Spania pierde războiul cu SUA și, o dată cu asta, ultimele resturi ale întinsului ei imperiu colonial.

1899 Publică în *La Nación* un ciclu de articole care vor constitui volumul *En las tierras de Inti (Pe meleagurile lui Inti)*, în urma unei călătorii în nordul țării.

1900 Publică, tot în *La Nación*, seria de reportaje *La pampa de agua (Pampasul de apă)* despre inundațiile din provincia Buenos Aires. La 20 septembrie, premiera piesei *Canción trágica (Cântec tragic)*, pusă în scenă de compania fraților Podestá la teatrul Apolo din Buenos Aires.

Dezvoltarea mișcării teatrale în Argentina. Turnee ale unor companii europene.

A. Strindberg, *Dansul morții*.

M.A. Vrubel pictează celebra acuarelă *Sirenă*.

1903 Publică *Crónicas de la Revolución Oriental en el teatro de los sucesos (Cronici ale revoluției orientale de la fața locului)*, despre revoluția condusă de Aparicio Saravia în Uruguay.

Consacrarea lui Florencio Sánchez ca dramaturg cu *M'hijo el doctor (Fiu-miu, doftorul)*.

Apare *Soledades (Singurătăți)*, de Antonio Machado.

1904-1907 Scrie și sunt puse în scenă piesele *Sobre la ruinas (Pe ruine)*, Marco Severi, *El triunfo de los otros (Triumful celorlalți)*. Strânsă prietenie cu Rubén Darío, A. Gerchunoff, Martel, De Vedia, Igenieros, Fray Mocho, pe care îl va zugrăvi în *Siluetas (Profiluri)*.

1904-1912 R. Rolland, *Jean Christophe*.

1905 *El falso Inca (Falsul Inca)*.

Cantos de vida y esperanza (Cântece de viață și de speranță), de Ruben Darío.

1906 *El casamiento de Laucha (Căsătoria lui Laucha)*.

Începe mandatul lui J. Figueroa Alcosta.

1907 Își încetează colaborarea la *La Argentina* și pleacă în Europa, stabilindu-se la Bruxelles. În drum spre Belgia trece prin Spania.

Antonio Machado, *Soledades. Galerías y otros poemas (Singurătăți Galerii și alte poeme)*.

Conflicte între guvernul spaniol și mișcarea anarhistă.

1909 25-31 iulie. Are loc „săptămâna tragică“, când autoritățile spaniole reprimă manifestațiile de protest la adresa intervenției în Maroc.

1909 A. Bourdelle, *Hercule cu arcul*.

1910 Termină romanul *Hazliile isprăvi ale nepotului lui Juan Moreira*.

Revoluția mexicană.

1912 Unamuno publică *Del sentimiento trágico de la vida en los hombres y en los pueblos (Despre sentimentul tragic al vieții la oameni și popoare)*.

A. Machado, *Campos de Castilia (Câmpiile Castiliei)*. W. Kadinsky, *Biserica din Murnau*.

I.F. Stravinski, *Pasărea de foc*.

1913-1914 Se află la Paris, unde se întâlnește cu R. Darío și cu A. Gerchunoff.

1914 Izbucnește Primul Război Mondial. *La Nación* publică *Diario de un testigo (Jurnalul unui martor)*, articole despre războiul mondial scrise din Bruxelles-ul ocupat de germani.

1916 Își începe mandatul prezidențial Hipolito Yrigoyen, în timpul căruia Argentina își păstrează neutralitatea în conflagrația mondială și se produce un evident progres economic.

Apare romanul *Cei patru cavaleri ai Apocalipsei* de V. Blasco Ibáñez.

H. Barbusse, *Focul*.

C. Sandburg, *Poeme din Chicago*.

1914-1919 Este arestat de germani pentru articolele sale și i se sechestrează manuscrisul romanului *El capitán Vergara*. Trece printr-o situație financiară dificilă.

1917 Marea Revoluție Socialistă din Octombrie.

1918-1919 *Mandarinul miraculos* de B. Bartok.

1919 Se întoarce în Argentina. Descrie etapele călătoriei în *Regreso al pago (Întoarcerea la vatră)*.

S. Esenin publică *Transfigurație*; A. Breton, *Muntele de pietate*.

1922 Moare fiul său mai mare, Roberto Jorge.

1923 După o nouă călătorie la Bruxelles, se stabilește definitiv la Loma de Zamoras (provincia Buenos Aires).

23 octombrie, premiera piesei *Vivir quiero conmigo* (*Vreau să trăiesc cu mine*), pusă în scenă de compania José Gómez. Începe să publice în *La Nación* (suplimentul duminical literar) rubrica *Al azar de las lecturas* (*În voia lecturilor*), în care face comentarii literare semnate Magister Prunum. Asistă la conflictele literare și sprijină grupul Beodo, continuator, într-un anumit sens, al operei sale.

1924 Scrie *Mientraiga*.

G. Gershwin, *Rapsodia albastră*.

1925 8 mai Premiera piesei *Fuego en el rastrojo* (*Foc în miriște*), pusă în scenă de compania Angelina Pagano. Apare romanul *El capitán Vergara*. Opinia publică e nemulțumită că nu i s-a atribuit premiul național pentru acest roman.

Nuevas canciones (*Cântece noi*), de A. Machado.

Procesul, de K. Kafka.

J. Dos Passos publică *Manhattan Transfer*.

1926-1928 Este doborât de boală.

1927 Apare *El Mar Dulce* (*Marea Dulce*).

1928 La cererea celebrului comic Parravicini, scrie piesa *Alegria* (*Veselie*).

La 5 aprilie moare pe masa de operație. La 18 aprilie are loc premiera ultimei sale piese, care se transformă într-un impresionant omagiu adus marelui scriitor.

Apare *Opera de trei parale* de B. Brecht.

1929 Se publică, postum, *Nuevos cuentos de Pago Chico* (*Noi povestiri din Pago Chico*).

1930 *Chamijo*.

1931 Se publică volumele *Cuentos del otro barrio* (*Povestiri din celălalt cartier*), *Siluetas*, *Charlas de un optimista* (*Conversațiile unui optimist*).

1935 Se publică *Los tesoros del Rey Blanco* (*Comorile Regelui Alb*) și *Por qué no fue descubierta la ciudad de los Césares* (*De ce n-a fost descoperit orașul Cezarilor*).

1953 Se publică volumul *El diablo en Bélgica. Tradiciones y legendas* (*Diavolul în Belgia. Tradiții și legende*).

D.M.C.

HAZLIILE ISPRĂVI ALE NEPOTULUI LUI JUAN MOREIRA

PARTEA ÎNTÂI

I

M-am născut pentru politică, iubire și succes, într-o îndepărtată așezare de provincie, foarte importantă după numărul de alegători, deși avea locuitori puțini, comerț cam sărac, relații sociale cam mizere, nici un pic de industrie, iar celelalte pe măsura acestora. Clima plăcută, cerul întotdeauna albastru, soarele strălucitor și pământul atât de roditor nu fuseseră de ajuns, după cum e lesne de înțeles, pentru a-i conferi această situație respectabilă. Era nevoie de altceva. Și, la ultimul recensământ, „oficialitățile“ din Los Sunchos dotaseră departamentul, ca prin farmec, cu un important număr de voturi; mai mare decât cel real, pentru a obține o reprezentare decisivă în organele legislative ale provinciei, participare directă în guvernul autonom, delegați cu drept de vot în Congresul național și, în consecință, o influență eficientă în cârmuirea țării. Cercetând cauzele și efectele, n-am nici o îndoială că cei din Los Sunchos credeau mai mult în inteligența și patriotismul lor decât în patriotismul și inteligența celorlalți patrioți ai noștri și că se străduiau să cârmuiască într-un spirit pur altruist. Fapt este că, fiind o mână de oameni, cum se spune, reușeau să se amestece tacit ori pe față în treburile republicii. Dar asta poate fi una dintre multele contradicții ale democrației noastre incipiente, n-are nimic hazliu și nici o legătură cu povestea noastră. Ceea ce în schimb are și s-ar putea să fie și nostim este că tatăl meu a fost unul din mai sus-numiții conducători, poate cel mai important din departament, și că aristocratica mea obârșie avea să-mi confere – cum s-a și întâmplat de fapt – o importantă poziție în acea așezare blândă și fericită, leneșă sub soarele de foc, visătoare sub cerul fără nori, bine hrănită în mijlocul naturii generoase. Azi mi se pare că până și aerul din Los Sunchos era hrănitor și că era de-ajuns să-l mesteci când respirai ca să-ți menții și chiar să-ți însutești forțele; miracol al pământului meu, unde, virtualmente, se mai găsesc pepite de aur în mijlocul străzii.

De mic, eu, Mauricio Gómez Herrera¹⁶, eram copilul răsfățat al vechililor, lucrătorilor, al oamenilor simpli și al micilor funcționari publici care m-au învățat cu răbdare să încalec un cal, să mă bat, să joc arșice, să fumez și să beau. Capriciile mele erau lege pentru toți acei oameni de treabă și, mai ales, pentru prostime, subalternii și umilii prieteni sau protejați ai autorităților; iar când vreun cârtitor, victimă a glumelor mele, de obicei, nesărate, se plângea părinților mei, niciodată nu-mi lipseau scuzele ori cuvintele întru apărarea mea; și, cu toate că amândoi promiteau uneori să mă dojenească ori să mă pedepsească, adevărul e că mai ales „babacul“ nu făcea decât să râdă de ștrengăriile mele.

Și acum e momentul să mărturisesc că eram, într-adevăr, un copil drăguț, în ceea ce privește aspectul fizic. Am pe-aici, rătăcită pe undeva, o fotografie îngălbenită și ștersă pe care mi-a făcut-o un fotograf ambulant când am împlinit cinci ani și, cu excepția hainelor mele caraghioase de provincial și a aerului țepăn și temător, adevărul e că poza poate fi privită ca reprezentarea unui băiat foarte drăguț, cu ochi mari, albaștri, senini, cu frunte înaltă, păr blond ondulat natural, o gură bine desenată, în forma arcului lui Cupidon, și o bărbie rotundă și frumos modelată, cu o gropiță în mijloc, ca un Apollo copil. Ca adolescent și apoi ca tânăr, am fost ceea ce promiteam în copilărie, un băiat bun, de o frumusețe ușor efeminată, în ciuda mustății stufoase, a ținutei trufașe și a privirii mele limpezi, atât de hotărâtă și neînduplecată; și aceste daruri ale naturii mi-au adus întotdeauna, până în vremea maturității... Dar să nu anticipăm evenimentele...

Pe atunci aveam un caracter tare scârbos, pe care, după părerea mea, vârsta și experiența l-au schimbat mult în bine, îndeosebi în privința manifestărilor exterioare. Nimic nu putea să-mi înfrângă voința, nimeni nu reușea să mă țină în frâu și toate mijloacele erau bune ca să-mi satisfac capriciile. Mare calitate. Recomand taților de familie dornici să-și vadă progeniturile triumfând s-o cultive la copiii lor, renunțând, ca la un lucru inutil și dăunător, la atât de recomandata disciplină a educației care le va servi doar pentru a le crea, pe urmă, grave și poate insurmontabile greutăți în viață. Urmați exemplul meu, asupra căruia consider că n-am insistat niciodată îndeajuns: de mic copil am dobândit, cu excepția unor mici amănunte, tot ce-am visat și mi-am dorit, pentru că niciodată nu m-au oprit falsele scrupule, regulile arbitrare ale moralei și nici grijile izmenite ori judecata altora. Așa încât, atunci când vreo servitoare sau vreun argat mă deranjau ori îmi erau antipatici, le urmăream fiecare pas, acțiune, vorbă, ba chiar și gândurile, până îi prindeam cu ceva și puteam să-i acuz în fața tribunalului casei sau, negăsind nimic real, născocesc și dezvăluim fapte verosimile, folosindu-mă de împrejurările și aparențele studiate cu răbdare și finețe, și de câte ori n-o fi fost un profund și ignorat adevăr ceea ce eu însumi credeam îndoielnic datorită lipsei altor probe în afara inducției și deducției instinctive!

Acest aspect, însă, era doar o complicație puțin evidentă – ca s-o descopăr a trebuit să forțez analiza – a caracterului meu care, deși foarte încăpățânat și viclean, era, mai ales, ciudată antinomie aparentă, exaltat și violent, parcă nechibzuit și ascultând de primul impuls, ceea ce îmi îngăduia să iau cu asalt tot ce se putea obține cu o lovitură de pumn. Și cum în vârtoarea furiei mele ajungeam ușor să mă folosesc de pumni, picioare, unghii și dinți, era firesc ca în timpul atacului sau bătăliei, cu servitorul ori cu alt eventual adversar, să rămân cu câte un semn, vânătăie sau zgârietură pe care poate nu mi-o făcuseră ei, dar care, conferindu-mi victoria chiar și în cazul unei înfrângerii, era o dovadă suficientă, chiar prea suficientă a barbariei celuilalt, și întreaga mânie paternă se revărsa asupra dușmanului.

— Bietul copil! Uite ce i-au făcut! E o adevărată cruzime!...

Și după zgârieturile, șturile, pumnii și mușcăturile mele, asupra adversarului plouau pumnii tatălui meu, căruia îi sărea muștarul foarte ușor, avea o forță extraordinară, o abilitate de invidiat și pe deasupra era și o mare personalitate. Cine îndrăznește să se pună cu arbitru din Los Sunchos? Cine nu orbea în fața strălucirii sprâncenelor lui dese, subliniate parcă de nasul mare și coroiat, de mustața groasă și căruntă și de țcălia care în anumite ocazii părea că se avântă ca vârful unei arme?

Trăiam pe picior mare – bineînțeles, la modul relativ rural, care nu oferă pretexte pentru luxul nemăsurat – și tăticu’ cheltuia tot ce câștiga, sau ceva peste, pentru că la moartea lui n-am moștenit decât gospodăria părintească grevată de o ipotecă substanțială pe care o făceau și mai supărătoare alte datorii mai mici. Da; n-aveam decât o fermă, dar să fie clar: era un teren întins de patru sute de *varas*¹⁷ lungime și tot atâtea lățime și era înfipt aproape în mijlocul satului. Gardul, în parte din chirpici, în parte din agave, *cinacina*¹⁸ și *tala*¹⁹, tăia străzile Libertad, Tunes și Cadilla, care se întindeau de la nord la sud, și străzile Santo Domingo, Avellaneda și Pampa, de la est la vest. Cele patru laturi mari dădeau spre San Martin, Constitución, Blandengues și Monteagudo. Casa noastră ocupa colțul străzilor San Martin și Constitución, cel mai aproape de piață și de edificiile publice, și era o construcție mare, cu un singur etaj, în jurul căreia se întindea un cerdac cu stâlpi subțiri ce sprijineau o streășină lată. Aici locuiam doar noi, fiindcă bucătăriile, remizele, dependințele și camerele servitorilor formau un corp aparte, închizând un soi de curte interioară, unde mămica se ocupa de flori și tăticu’ își creștea cocoșii de luptă. Restul terenului era ocupat de câteva pâlcuri de pomi fructiferi, niște lucernă, o cocină de porci, un coteț pentru păsări și grajduri pentru cai și cele două vaci de lapte. Mi-aduc aminte că odată s-au plantat și legume într-un colț al proprietății, dar asta n-a fost permanent și nici măcar de multe ori, fără îndoială pentru a nu contrazice prea mult indolentul caracter autohton care, pe vremea aceea, considera că a mulge vacile și a mânca legume sunt „chestii venetice“. Cu toate astea, casa noastră era un palat și pământul, o grădină înfloritoare, în comparație cu celelalte reședințe senioriale din Los Sunchos, iar obiceiurile noastre de familie aveau o notă aristocratică ce nu o dată a otrăvit limbile ascuțite din sat, care zumzăiau ca niște viespi înfuriate, dar la distanță respectabilă de urechile lui tăticu’. Acest tip de rafinament, pe cale de dispariție, e ușor de explicat: tatăl meu aparține uneia dintre cele mai vechi familii din țară, o familie aristocratică, stabilită în Buenos Aires încă de la războiul de independență, în relații cu înalta societate și posesoarea unei averi respectabile, pe care anumite ramuri o păstrează încă. Mai puțin prevăzător sau mai îndrăzneț decât rudele sale, taică-meu s-a ruinat – nu știu cum și nu mă interesează să aflu –, a pornit să-și caute o soartă mai bună și s-a împotmolit în Los Sunchos, aducând până acolo unele dintre vechile lui obiceiuri și plăceri.

Nu se ocupa decât de politica activă și de înlesnirea a tot soiul de afaceri pe lângă autoritățile municipale și provinciale. Intendent și primar în diverse administrații, până la urmă refuzase să mai ocupe vreun post oficial, păstrându-și, însă, cu meticulozitate, influența și prestigiul; din afară își aranja treburile mai bine, fără să dea prilej de vorbe, și era întotdeauna cel ce hotăra în disputele electorale și altele, ca șef suprem al așezării. Când nu se ducea în capitala provinciei, purtat de afacerile proprii sau ale altora, în calitate de intermediar, își petrecea toată ziua la cafenea, pe „teren“ la curse, ori la pelotă, la biliard în sala de jocuri a „Clubului Progreso“, ori în vizită pe-acasă pe la vreo ibovnică. Avea multe „cumetre“, cum le zicea el, și mama vorbea despre ele cam înțepată și uneori chiar furioasă, lucru ciudat la o femeie atât de bună ca ea, blândețea întruchipată. Tăticu’ era întreprinzător. Lui i se datorează, printre mulți alți uriași pași înainte făcuți în Los Sunchos, construirea hipodromului, care a sfârșit cu terenurile de alergări drepte, cu piste despărțite cu sârmă ghimpată, și tot el a construit și un adevărat circ în miniatură pentru luptele de cocoși. Citea ziarele din capitala provinciei, care îi veneau de trei ori pe săptămână, și, datorită acestui fapt,

masivei corespondențe, veștilor aduse de pușinii călători și lui Isabel Contreras, conducătorul diligenței din Los Sunchos, era întotdeauna la curent cu ce se întâmplă și cu ceea ce avea să se întâmple, la asta slujindu-i nasul lui deosebit și o lungă experiență politică acumulată în ani de sforării și rebeliuni. Imensa utilitate practică a acestui tip de informații a fost, neîndoielnic, ceea ce l-a făcut să mă dea la școală, nu cu scopul de a face din mine un savant, ci cu plauzibila intenție de a mă înzestra cu un instrument prețios pentru mai târziu.

Asta s-a întâmplat când trecusem de nouă ani, poate chiar zece. Intrarea mea la școală a fost o nenorocire care a deschis o paranteză în viața mea de hoinăreală, devenită apoi un chin trecător, e-adevărat, dar foarte dureros, cu atât mai mult cu cât, dacă am învățat să citesc, a fost datorită sfintei mele mame, a cărei inepuizabilă răbdare a știut să exploateze toate fugarele mele clipe de docilitate și a cărei bunătate timidă, de om bolnăvicios, răsplătea fiecare mic efort al meu atât de minunat de parcă ar fi fost o faptă eroică. Mi se pare c-o văd și-acuma, întotdeauna în negru, strânsă într-o rochie foarte întinsă, palidă sub părul ei castaniu-închis, pieptănat cu cărare la mijloc, vorbind cu glas încet și blând și zâmbind aproape dureros, de prea multă duioșie. Mult au costat-o primele lecții, așa cum a costat-o mult să mă facă să merg la biserică și să-mi bage în cap câteva doctrine ale unui vag catolicism nițel superstițios, din pricina neastâmpărului meu de nepotolit; după scurtă vreme, însă, am cedat și m-am supus, interesat mai ales de poveștile bătrânelor servitoare și de cele, mai minunate încă, ale unei micuțe croitorese spanioloaice cocoșate, ce spunea la două vorbe „interim“, se afla întotdeauna în unghere întunecoase și în care eu credeam că văd personificarea unui drăcușor nostim și prietenos sau a unei vrăjitoare momentan inofensive. Unele îmi povesteau isprăvile lui Pedro Urdemales (Rimales, ziceau ele), cealaltă, dragostea dintre Frumoasă și Bestie ori înfricoșătoarele aventuri ale Pisicii, Ușierului și Scheletului, citite într-un volum trunchiat de Alexandre Dumas, iar judecata mea incipientă îmi spunea c-ar fi mult mai interesant să-mi povestesc eu însumi toate astea, ori de câte ori voiam și când mi se năzărea, mai pe larg și mai înfrumusețate cu amănunte în care cu siguranță că abundau literele mărunte și cabalistice ale cărților. Și-am învățat să citesc, repede în fond, în căutarea emancipării, încercând să-mi cuceresc independența.

II

În cele din urmă m-am obișnuit oarecum cu școala. Mă duceam la școală ca să mă distrez, și cea mai mare distracție a mea era să-l înfurii pe bietul învățător, don Lucas Arba, un spaniol nefericit, șchiop și caraghios, care, din cauza mea, s-a așezat de sute de ori într-un vârf de peniță sau pe cleiul pus pe scaun, și tot de atâtea ori a fost împușcat în ochi ori în nas cu biluțe de pâine sau de hârtie, bine mestecate în gură. Merita să-l vezi sărind în sus, scoțând un țipăt din cauza peniței sau ridicându-se cu scaunul lipit de turul pantalonilor, ori ducându-și mâna la organul mângâiat de umedul proiectil, în timp ce se făcea roșu la față ca o pătlăgică! Ce mai scandal și cum se mai prăpădea de râs toată școala! Timizii mei colegi fără imaginație și inițiativă și fără curaj, ca niște buni țărani, fii de țărani, vedeau în mine o ființă extraordinară, aproape supranaturală, înțelegând intuitiv că pentru a avea atâta îndrăzneală trebuia să te bucuri prin naștere de privilegii excepționale în privința caracterului și-a poziției.

Don Lucas avea obiceiul să-și frece mâinile de pupitru, „catedră“, spunea el, în timp ce explica sau asculta lecția; pe urmă, la ora de caligrafie ori de dictare își punea coatele pe masă și-și sprijinea obrazii în palme, de parcă creierul lui pedagogic ar fi cântărit prea greu. A observa acest amănunt, a-mi procura praf de scărpinat și a-l presăra pe catedră au fost pentru mine lucruri pe cât de logice, pe atât de plăcute. Și-am repetat deseori ingenioasa operație, entuziasmat de succes, pentru că nimic nu era mai comic decât să-l vezi pe don Lucas scărpinându-se întâi ușor, pe urmă cu o oarecare patimă, apoi furios și, în sfârșit, cu frenezie, până la izbucnirea finală:

— Toată lumea arest două ore!

Se ducea să se spele, să se dea cu calmante, seu, ulei sau mai știu eu ce, iar clasa părăsită se transforma într-o casă de nebuni, ascultând entuziasmată chemarea mea la luptă; înfrântă inerția colegilor mei, zburau caietele, cărțile, călimările, în vreme ce instrumente muzicale dintre cele mai insolite executau o simfonie infernală. De multe ori m-am gândit, rememorând aceste scene, că adevăratul meu temperament este cel revoluționar și că mi-a trebuit o voință supranaturală ca să fiu toată viața un element de ordine, un conducător... În sfârșit, don Lucas se întorcea, roșu și strălucind de unguente, cu ochii ieșindu-i din orbite, spectacol buf, dacă există, și, exasperat de insuportabila mâncărime, începea să împartă pedepse suplimentare în dreapta și-n stânga, condamnând, fără deosebire, inocenți și vinovați, cuminți și neastâmpărați, ce mai, pe toți... Pe toți în afară de mine. Nu eram eu oare fiul lui don Fernando Gómez Herrera? Nu mă născusem eu „cu coroană“, cum spuneau camarazii mei?

Haide, don Lucas! Cu toate că am râs atâta de tine în vremurile acelea, acum nici nu mă înduioșează amintirea ta, deși te-am evocat cu un zâmbet și cu toate că am apreciat cum se cuvine pe cei care, la fel ea tine pe atunci, știu să respecte autoritatea politică în toate formele ei, în fiecare dintre ele și chiar și în simpla lor reflectare. Pentru că, deși acest respect este unica bază posibilă a fericirii cetățenilor, adevărul e că tu exagerai prea mult, uitând că erai și tu o „autoritate“, deși de categorie infimă. Și această slăbiciune este pentru mine supărătoare și inadmisibilă, mai ales când ajunge la asemenea extreme.

Într-o după-masă, la ceasul plecării de la școală și ca urmare a unui tãmbãlãu colosal, don Lucas m-a chemat și mi-a spus grav că trebuie să stea de vorbă cu mine. Bãnuind cã o sã se prãbușeascã cerul peste mine, m-am pregãtit sã resping atacurile *magisterului* chiar în mod viril și contondent, dacã era nevoie, astfel încât, drept consecință inevitabilã, nici eu sã nu mai continuu, sub dominația lui, nici el sã nu mai domneascã în școalã, singurul lui mijloc de trai: o zgãrieturã sau o vãnãtaie nu însemna nimic pentru mine, eram și sunt curajos, și, cu un semn direct ori indirect de pe urma lui don Lucas, aș fi obținut exilarea lui din Los Sunchos, dupã ce ar mai fi dat jos cãteva piei de atãta scărpinat. Înțelegeți, deci, uimirea mea, când l-am auzit spunându-mi de cum am rãmas singuri în stilul lui manierat și academic, mai bine zis în prozodia lui:

— Dupã ce am meditat în mod foarte serios, am ajuns la o concluzie, dragul meu Mauricio... Dumneata, îmi spunea dumneata, dar pe toți ceilalți îi tutuia, dumneata ești cel mai inteligent și cel mai sãnguincios... Nu, nu te supãra încã, lasã-mã sã termin și nu o sã regreti... Ei bine, dumneata, care înțelegi totul și știi sã te faci respectat de colegii dunitale, elevii mei, mã poți ajuta, în mod eficient, da, în mod foarte eficient, sã pãstrez ordinea și disciplina în timpul orelor, subminate de spiritul

nesupus și răzvrătit ce reprezintă plaga acestei țări...

Deși surprins de insolitul acestor cuvinte rostite cu solemnă gravitate, ca de la o tribună, am început să ascult mai senin, bănuind, totuși, o capcană.

— Dar n-am vrut, a continuat don Lucas, pe același ton, să iau o hotărâre, indiferent care, fără să te consult în prealabil.

Clasa era goală în penumbra înserării. Lângă intrare, afară, vedeam un teren întins, în paragină, acoperit de iarbă îngălbenită deja, un petic de cer cu reflexe portocalii și înăuntru masa informă și albăstruie a băncilor și a pupitrelor în care părea că mai plutesc încă zgomotul și mișcarea elevilor absenți. Această imagine dublă de lumină și umbră m-a furat, mai ales după o pauză tragică a învățătorului, menită să pregătească întrebarea:

— Vrei să fii monitor?

Monitor! Al doilea pe școală, șeful camarazilor mei, cea mai înaltă autoritate în absența lui don Lucas, poate chiar în prezența lui, de vreme ce el avea un caracter atât de slab... Și eu care de-abia știam să citesc curgător, datorită mamei! Și în școală erau douăzeci de băieți mai înaintați la carte, mai cuminiți, mai sârguincioși și mai mari decât mine! Oh! mofturile astea le fac acum; pe atunci, deși nu speram o asemenea plească și îmi surâdea grozav această nemeritată cinste, propunerea mi s-a părut atât de firească și atât de pe măsura meritelor mele, încât am acceptat, *fără nici o emoție*, spunând simplu:

— Da, don Lucas.

Întotdeauna am fost așa, imperturbabil și, chiar dacă m-ar numi papă, mareșal sau amiral, n-aș fi surprins și nu m-aș considera inapt pentru respectiva funcție. Dar, pentru a fi pe deplin sincer, am să adaug că acel „don Lucas“ din afirmația mea fusese de mult timp izgonit de pe buzele mele; răspunsurile se limitau la un „da“ sau la un „nu“, „așa cum ne învață Cristos“, fără să admit vreun „don“ sau „señor“, cum ne învață politețea. Și asta a fost o evidentă dovadă de grație...

Mai târziu m-am gândit că, fiind la strâmtoare, don Lucas s-a comportat ca un filozof sau ca o canalie; ca un filozof, dacă a vrut să-mi schimbe caracterul și să mă disciplineze, făcându-mă tocmai custode al disciplinei; ca o canalie, dacă n-a vrut decât să mă cumpere cu prețul unei infirmități morale, mult mai rea decât cea fizică a lui, piciorul șchiop. Dar, cugetând mai mult, poate că n-o fi acționat nici așa, nici altminteri, ci doar ca un prostănac ce se apără cu armele pe care le are, fără vreo intenție bună sau rea, din spirit de conservare, și folosește pentru asta mijloacele politice aflate la îndemâna lui, mijloace puțin subtile, e-adevărat, pentru că subtilitatea politică nu este harul proștilor. Pentru ceilalți băieți, exemplul putea fi descurajant, anarhic, dezastruos până la distrugere, pentru că don Lucas nu știa să împace și capra, și varza; dar, vacs!, eu aveam atâta prestigiu printre colegi, eram atât de impunător, puternic, atât de hotărât și autoritar, ca să spunem lucrurilor pe nume, încât postul de conducere îmi revenea parcă prin drept divin, iar cel ce ar fi protestat față de ascensiunea mea și ar fi ignorat domnia mea ar fi trebuit să fie foarte răzvrătit și perfid.

Am început, deci, de-a doua zi, să-mi exercit mandatul de parcă numai pentru asta m-aș fi născut și am continuat să mi-l exercit cu mare autoritate, mai ales din faimoasa zi când i-am prezentat lui don Lucas hotărârea mea irevocabilă de a renunța...

Iată de ce.

Enervat pe unul din colegii mai mici care, alergând prin curte în recreație, mi-a trecut prin față, am ridicat mâna și fără să văd ce făcea, i-am cârpit o superbă scatoalcă. În vreme ce puștiul se pornea pe plâns în gura mare, unul dintre cei mai răsăriți, Pedro Vázquez, cu care eram cam certat de la numirea mea ca monitor, m-a insultat cu îndrăzneală, strigând:

— Găliganule! Haimana!

Cât pe-aci să mă arunc asupra lui cu pumnii strânși, când mi-am amintit de înalta mea investiție și, stăpânindu-mă, i-am spus cu severitate:

— Dumneata, Vázquez! Două ore de arest!

Mi-a întors spatele grosolan și-a ridicat din umeri, mormăind nu știu ce vagi amenințări, fără-ndoială, ori vorbe jignitoare și pline de mânie. Băiatul ăsta, care avea să joace un rol destul de important în viața mea, era înalt, slab, foarte palid, cu ochii mari, de un albastru-închis bătând în verde uneori, când lumina venea dintr-o parte, cu frunte foarte înaltă, păr castaniu des, o gură surâzând cu bunătate, brațe lungi, picioare lungi, un tors pipernicit, inteligență clară și multă înclinație pentru tot ceea ce ține de imaginație, intuiție științifică și o voință inegală, când foarte energic, când molatic.

În ziua aceea, când am intrat din nou în clasă, Pedro, care era într-una din perioadele lui energice, îi explica lui don Lucas că a fost pedepsit, iar acesta a revocat pedeapsa pe loc, zdrobindu-mi autoritatea dintr-o lovitură.

— Dacă așa stau lucrurile, fir-ar al dracului, am strigat, nu vreau să mai fiu monitor nici un minut. Puteți să faceți ce vreți cu numirea asta!

Don Lucas a reflectat o clipă murmurând „Calm! Calm!“ și încercând să mă potolească prin blânde mișcări sacerdotale cu mâna dreaptă. Fără îndoială că evoca amintirea ascuțită a vârfurilor de peniță, masa lipicioasă a cleiului, vâscozitatea hârtiei mestecate, mâncărimea prafului de scărpinat, pentru că m-a întrebat cu glas mios, tutuindu-mă, contrar obiceiului său:

— Adică renunți?

— Da! Renunț i-re-vo-ca-bil! am replicat, subliniind fiecare silabă a adverbului învățat de la taticu' în campaniile lui electorale.

Întreaga clasă a rămas cu gura căscată, speriată, crezând că vorba aia e o înjurătură cumplită, anunțând altă înfruntare și mai formidabilă; dar s-a potolit văzând că don Lucas s-a ridicat emoționat și, tutuindu-mă din nou, mi-a spus:

— Nu accept, nu pot să accept... Tu ai multă, foarte multă demnitate, băiatul meu. Acest băiat va ajunge departe! a adăugat, arătându-mă cu un gest afectat pentru a fi admirat de camarazii mei uluiți. Demnitatea este pe primul plan...! Mauricio Gómez Herrera va continua să-și exercite funcția de monitor, iar Pedro Vázquez va suporta pedeapsa care i-a fost dată. Am zis... Și liniște!

Clasa era mută, ca năucită; dar cuvântul acela, „liniște“, era una din hotărâtoarele afirmări ale autorității ce trebuie să se producă în momentele dificile, când respectiva autoritate e primejduită, ca să nu aibă loc nici măcar o tentativă de rebeliune; acel cuvânt „liniște!“ era, de fapt, o declarație de stare de asediu pe care eu mă însărcinam s-o folosesc în slujba unei cauze drepte, jucând rolul de armată și poliție în același timp.

Doar Vázquez a îndrăznit să încerce un protest, bâiguind, pe jumătate indignat și pe jumătate

plângând, un:

— Dar, domnule...!

— Liniște, am zis...! Și încă două ore de la mine.

Obișnuit să asculte, Vázquez a tăcut și a rămas cumișel în bancă, în timp ce un val de triumfală mândrie îmi umplea pieptul, îmi îmbujora obrajii, îmi desena un zâmbet pe buze și îmi aprindea scânteii în ochi.

III

Acest eveniment, care ar fi trebuit să deschidă o prăpastie între Vázquez și mine, provocând dușmănia noastră reciprocă, a devenit, apoi, în mod logic, punctul de plecare al unei legături, dacă nu strânsă, cel puțin destul de afectuoasă. Pentru asta a fost necesară, bineînțeles, o criză.

A suportat pedeapsa cu o seninătate stoică, rămânând în școală, timp de două zile, până la căderea nopții, în a treia zi, însă, înainte de lecții, m-a așteptat pe o pajiște de lucernă pe unde treceam întotdeauna și m-a provocat la luptă, considerând că drepturile mele încetează în afara teritoriilor lui don Lucas.

— Hai, dacă ești bărbat! Să te-nvăț să-i mai bați pe puști!

Întregul meu amor propriu de bărbat s-a răzvrătit în acel moment și m-a făcut să renunț pentru o clipă la prerogativele pe care el le considera, în mod greșit, suspendate pe stradă, cu acea ignorare a autorității ce-i caracterizează pe compatrioții noștri. Cu o romantică negliobie, am simțit necesar să-mi afirm superioritatea până și pe planul forței fizice și i-am răspuns:

— Aici nu; sunt monitor și nu vreau să mă vadă băieții bătându-mă; dar în orice alt loc sunt în stare să-ți trag o mamă de bătaie, ca să te-nveți să nu mai faci pe nebunul.

— Mergem unde vrei, derbedeule!

Ne-am luat la pumni nu departe de locul acela, într-o magazie părăsită, un depozit de lână ocazional, și trebuie să mărturisesc că m-am ales cu partea cea mai proastă de pe urma încăierării. Furia îi dăduse lui Vázquez o putere și o tenacitate pe care niciodată nu le-aș fi bănuț. Amândoi am ajuns la școală târziu, cu obrajii învinețiți, dar el n-a spus nimic și nici eu nu m-am plâns, deși mi-ar fi fost foarte ușor să mă răzbum. Acela era primul meu duel formal, păstrând proporțiile, și duelul, chiar între băieți, a fost pentru mine nu un obicei, ci o instituție mai mult decât respectabilă, care contribuie eficient la menținerea societății, un complement indispensabil al legilor, aleatoriu uneori, dacă vreți, dar mai aleatoriu și mai arbitrar decât multe dintre ele. În cazul neînsemnat pe care îl relatez, a dus la înlăturarea disputelor dintre Vázquez și mine, dispute care, pe alte căi, ar fi putut ajunge la ură și care, datorită lui, n-au lăsat urme; pentru că adversarul meu n-a știut niciodată cum să-mi mulțumească pentru cavalerismul meu de după luptă și cred chiar că s-a considerat învins, pentru a-mi răsplăti într-un fel oarecare noblețea. Până și tribunalele, cărora mulți vor să le încredințeze soluționarea a tot soiul de chestiuni, chiar și pe plan moral, lasă adesea răni mai dureroase și incurabile decât cele ale unei lupte cu arma în mână... sau cu pumnii.

Această modalitate de a privi duelul, confuză și instinctivă atunci, dar clară și logică azi, îmi fusese inspirată de unele lecturi, pentru că începusem deja să devorez cărți, romane, bineînțeles. Și

dacă *Don Quijote* mă plictisea, pentru că ridiculiza cele mai cavalierești inițiative, mă fermecau celelalte epoci, în care acțiunea avea un scop real și se sfârșea cu o victorie prevăzută și inevitabilă. Nu mă preocupau înclinațiile bune sau rele ale eroului, concepția lui corectă sau greșită despre morală, pentru că, asemeni episcopului Nicolás de Oslo, „mă aflu în starea de inocență și ignoranță distincția dintre bine și rău“, stare din care, după câte cred, n-am reușit niciodată să ies. Peripețiile lui Diego Corrientes, Rocambole, José María, Men Rodríguez de Sanabria, ale lui D'Artagnan, Churriador, Don Juan și alte sute erau pentru mine motiv de invidie, iar eroicele lor odisee constituiau unicul meu bagaj de cunoștințe istorice și literare, căci Facundo²⁰ rămânea în afara posibilităților mele, iar istoria Decanului Funes²¹ mă plictisea ca un manual de școală. Universul, dincolo de Los Sunchos, era așa cum îl zugrăveau acele opere, iar cel ce voia să se prezinte bine în societate trebuia să imite unul dintre acele admirabile personaje, eroi ai unor minunate aventuri, întotdeauna încununată de succes. Făceam schimb de cărți cu Vázquez din momentul când conștiința propriei noastre valori ne-a făcut să ne împrietenim; dar eu nu prea apreciam ce-mi dădea el, mai ales cărți de călătorie și romane de Jules Verne, în vreme ce el disprețuia în parte amuzantele mele istorii de capă și spadă, considerându-le doar minciuni.

— De parcă *Englezii la Polul Nord* n-ar fi o farsă tâmpită, îi spuneam eu. José Maria o fi tâlhar, dar e și un cavaler viteaz și generos, iar Rocambole era cel mai „dat dracului“...

Eram de acord doar în admirația pentru *O mie și una de nopți*, dar ideile noastre erau diferite: el era încântat de ceea ce aș numi „poezia“ cărții, iar eu de acțiunea, forța, bogăția, puterea ce debordau din paginile ei. Acest mod de a vedea, această tendință, mai bine zis, pentru că era încă subconștientă, m-a făcut să adun, ca Aladin, o ceată de băieți hotărâți și pe jumătate sălbatici, care m-au proclamat căpitan, de îndată ce și-au dat seama de spiritul meu de inițiativă, de imaginația mea întotdeauna plină de resurse, de curajul meu înnăscut și de egida invulnerabilă pe care mi-o conferea numele meu. Cu această bandă, din care, la început, făcea parte și Vázquez, organizam adevărate incursiuni, cucerind cotețe de păsări, pepenării, bolți de viță, livezi de smochini și de piersici. Dar cel care la început era unul dintre cei mai entuziaști, de parcă l-ar fi îmbătat atmosfera aceea de excesivă libertate, a dezertat în noaptea în care am stropit un motan cu gaz și i-am dat foc ca să-l vedem alergând în întuneric ca un suflet rătăcitor. Și eu am regretat această atrocitate, dar niciodată n-am vrut s-o arăt în fața supușilor mei, ca să nu dovedesc slăbiciune. Dimpotrivă, amintindu-mi isprava, îi spuneam cu un zâmbet promițător:

— Când mai prindem o pisică...

Dar n-am mai făcut-o niciodată și nimeni n-a cerut repetarea acestei scene neroniene ce fusese atât de groaznică. Din fericire, nu ne lipseau distracțiile! Ce mai viață duceam! Cât n-aș da să revin, măcar o clipă, la dulcii ani ai copilăriei mele! Cât! Și nu-mi rămâne decât călduța mângâiere de a mi-a aminti și a-i retrăi ca în vis, pe când mâzgălesc aceste rânduri.

Ce fapte mărețe săvârșeam atunci! Iarna, îmboldiți, fără îndoială, de sila zilelor înnourate și ploioase, făceam pe bandiții la drumul mare, adâncind, de pildă, șleurile clisoase de pe drumul diligenței ca să vedem dacă greoiul vehicul înțesat de bagaje și pasageri se răstoarnă, ispravă pe care am săvârșit-o o dată. Ne agățăm de șaua persoanelor călare ca să cadă caii în nas ori furam bucușă de la căruțele lăsate pentru un moment la intrarea cârciumilor, pentru a ne oferi plăcerea de a

le vedea pierzându-și o roată. Și, astfel, puneam în scenă episoade din *Gil Blas* ori *Piquillo Aliaga*, pe care eu le povesteam pe scurt „oamenilor mei“, închipuindu-ne că eram banda lui Rolando sau a lui Juan Batista Balseiro, și imaginația se însărcina să completeze ceea ce în fapta noastră rămânea trunchiat și searbăd. Cu gândul prăduiam caleașca și pe călători, călăreț și cal, brișcă și stăpân, puneam de-a curmezișul drumului o frânghie, la o palmă de pământ, ca să cerem apoi o răscumpărare grozavă. Alte isprăvi erau mai puțin dramatice: în nopțile foarte reci, când toți din sat dormeau și acasă la noi ne credeau în pat, dădeam drumul vreunei pisici înnebunite dinainte sau vreunui câine speriat, cu o cutie de conserve plină de pietre legată de coadă, ca să ne distrăm privind vecinii alarmați cum se ițeau pe jumătate goi la uși și ferestre în ploaia torențială și vântul înghețat.

Primăvara ne distram invadând grădinile puținilor horticultori maniaci, altoindu-le plantele până la mijlocul tulpinii sau rupându-le pur și simplu toți mugurii. Ce mutre aveau stăpânii când vedeau dimineața prăpădul! Nu se comparau nici cu cea a unui candidat învins când era mai sigur de alegerea sa!

Vara pescuiam cu un soi de undiță hainele celor care dormeau cu fereastra deschisă și pe urmă le dădeam foc sau le îngropam, ca să nu rămână urme ale ștregăriei noastre săvârșite fără ideea de-a fura, ci doar de dragul de-a face rău și de-a râde de oameni. Așa încât rareori profitam de banii rămași din întâmplare prin buzunare, pentru că, în Los Sunchos, ca în orice așezare mică, nimeni nu trebuia să plătească peșin ce cumpăra sau consuma, bineînțeles cu excepția, datorată unei necesare antiteze, a celor mai nevoiași.

În fine, de-ale băieților, glume fără altă importanță decât cea atribuită ștregăriei și justificate, pe deasupra, în oarecare măsură, pentru că nu le cădeau victimă decât persoanele antipatice prin severitatea lor excesivă sau cele ce meritaseră disprețul, desconsiderația sau ura tatălui meu; prietenii întru politică sau de familie se bucurau de totală imunitate, pentru că în mine a existat întotdeauna spiritul de grup. Dar oamenii sunt atât de proști încât, în loc să dea jocurilor noastre importanța lor reală și limitată, considerându-le maimuțările nevinovate ale aventurilor din romane, și-au închipuit că Los Sunchos fusese invadat de o ceată de tâlhari și și-au propus să-i urmărească până îi vor prinde sau îi vor goni. Cine erau și unde se ascundeau? Deși victimele fuseseră întotdeauna opozanți sau neutri, poliția și municipalitatea s-au străduit să le apere când lucrurile ajunseseră deja foarte departe, temându-se probabil că banda își va mări câmpul de acțiune și nu-i va mai respecta nici pe partizanii cauzei drepte. După această hotărâre a autorităților, am fi fost descoperiți în mod inevitabil, dacă nu s-ar fi ivit o împrejurare salvatoare: tăticu', întotdeauna la curent cu evenimentele, a spus într-o seară la masă:

— În sfârșit o să scăpăm de nenorocirea asta cu tâlharii. În noaptea asta or să cadă în cursă fără scăpare. S-a organizat o poteră cu toți gardienii și cu câțiva vecini voluntari, și tare dați dracului ar trebui să fie ca să reușească să scape!

Eu am luat aminte la aceste vorbe, am alergat să-mi previn camarazii și, în noaptea aceea și în următoarele, am fost mai cumiți decât niște îngerăși. Dar și revanșa a fost pe măsură, când a început să mai slăbească paza! Se poate spune că nimic n-a mai rămas în picioare în Los Sunchos, iar fărădelegile noastre au făcut o asemenea senzație, încât multă vreme nu s-a vorbit decât despre „săptămâna jafurilor“ ca de o calamitate publică. Și imaginația populară crea o adevărată legendă în

jurul dispariției câtorva veșminte, legendă în care apăreau omul-porc, văduva, moroiul și toți spiridușii și nălucile ce îmbogățesc superstițiile creole.

În sfârșit, pentru a încheia această parte ingrată a amintirilor mele din copilărie, într-o vară a apărut o altă bandă la concurență cu a mea, condusă de Pancho Guerra, băiatul primarului; invidios și grosolan, cu nasul pe sus din cauza poziției lui taică-său, care se datora lui taică-meu, încerca să conteste influența mea crescândă, fără să-și dea seama că eu n-o să tolerez niciodată așa ceva. Încă nu-și organizase oamenii când ne-am năpustit asupra lor. Asemeni bătăliei de la Piojito²², la căderea serii a avut loc o mare luptă, în afara satului, lângă pârâul cu malurile pline de prundiș. Pietrele rotunjite ne-au slujit drept proiectile. Mai multe capete au fost sparte, mai multe nasuri însângerate, un picior rupt în fugă, dar victoria a fost a noastră, atât de strălucitoare, încât majoritatea combatanților s-au înrolat în oștile mele, iar Pancho a rămas singur și discreditat pentru totdeauna.

Acest soi de pastorală, cu iz atât de autentic și rustic, a durat până ce am împlinit cincisprezece ani, și nici până în ziua de azi nu pot să-mi amintesc vreuna din nevinovatele ei stanțe fără un zâmbet înduioșat și un vâl umed pe ochi...

IV

Înainte de cincisprezece ani începuse deja istoria mea pasională, așa trebuie să i se spună, deși lipsită de orice sentimentalism. Sub influența climei și a obiceiurilor, arzătoare prima, libertine celelalte, prin însuși caracterul lor patriarhal, în satele din provincie și chiar în capitalele cu populație multă, în trupul copilului se trezește bărbatul când în alte țări de-abia se întrezăresc primele semne ale adolescenței. Inițierea băieților o făceau întotdeauna servitoarele. Imensele case din Buenos Aires, dar mai ales cele din provincie și de la țară, cu câte trei curți mari și uneori cu grădină, pline de coclauri, ascunzișuri și unghere neumblate de oameni mari, făceau ineficace supravegherea paternă generată de vreun simptom ori semn care să impună represalii, cu atât mai mult cu cât servitorii erau în general complici și tăinuitori pe bază de reciprocitate. Încetul cu încetul, acest defect al organizării noastre domestice, atât de contrar principiilor ce ne călăuzeau, s-a schimbat, nu atât din cauza unei mai mari discipline morale, cât a împrejurărilor prin care, acordându-se pământului o valoare enormă, casele au devenit mai mici, ușurând supravegherea și reunind mai mult familia. Iată cum cauze aparent foarte îndepărtate în planul material al lucrurilor au efecte dintre cele mai neașteptate în comportarea oamenilor. În cazul de față, instinctele în libertate s-au văzut împrejmuite, încetul cu încetul, de cerințele vieții, adică de propriile lor manifestări sub altă formă.

În ceea ce mă privește, la vremea aceea, nu puteam să fiu mai puțin supravegheat sau să mă bucur de libertăți mai mari; eram propriul meu stăpân și această independență totală a generat fapte ce nu sunt de povestit și la care mă refer doar pentru influența avută ulterior asupra caracterului meu. Mămica își petrecea zilele tăcută și aproape imobilă, cosând, bând ceai *mate*²³ sau rugându-se, pradă unei incurabile melancolii pe care o izgonea doar o clipă ca să mă îmbrățișeze și să mă sărute cu pasiune bolnăvicioasă. Tăticu', întotdeauna ocupat sau cu treburi prin târg, n-avea timp și poate nici interesul să-mi impună o morală semirigidă. Nu îi critic și nici n-am de ce. Fără îndoială, ea, în

candoarea ei de femeie întotdeauna izolată, n-a ajuns niciodată să simtă că inocența mea era periclitată, iar taică-meu se gândea, probabil, că n-are de ce să se îngrijoreze de lucruri ce aveau să se întâmple oricum, mai devreme sau mai târziu, fiind eu un băiat bine dezvoltat, cu o sănătate de fier, vesel, hotărât, pasional, care se îmbolnăvea sau mai bine zis se enerva doar când nu i se făceau chefurile sau i se îngrădea libertatea. Ce dorește un tată, dacă nu să-și știe copiii apți pentru viață și să se descurce singuri, atât pe plan sentimental, cât și material, din punct de vedere intelectual și fizic?

Unui bun tată, așa cum îl văd eu, îi e de ajuns, la urma urmei, ca fiii lui să fie inteligenți și să-l respecte. Țsta era cazul nostru. Eu dădeam dovadă că nu sunt prost și eram departe de a nu-mi respecta tatăl. Dimpotrivă, îl admiram și-l veneram, pentru că era stăpânul indiscutabil al satului și toți îl respectau în mod deosebit pentru că întotdeauna a fost „foarte bărbat“, adică în stare s-o ia înaintea celui mai dibaci și să facă față oricărei primejdii, oricât de mare ar fi fost; pentru că avea ușurință de a vorbi ce dovedea cea mai deplină încredere în el însuși; călărea ca un centaur și săvârșea, fără eforturi aparente, cele mai grele munci ale câmpului, cele mai grozave isprăvi de gaucho, fie ocupându-se de vite în vreo fermă a câte unui prieten, fie la vânătoria de struți cu *boleadoras*²⁴, la cursele de cai, la *juego del pato*²⁵ ori la domesticirea animalelor; era bun la arșice, biliard, caramboluri, la *casin*, *choclón* și treizeci-și-unu, pe lângă alte jocuri de noroc și de îndemânare; pentru că avea cei mai buni cocoși de luptă din tot departamentul, într-un șir de cuști puse la rând în curtea casei, în fața camerei mele; pentru că, datorită lui, cu care nimeni nu îndrăznise să se pună vreodată, eu puteam să mă leg în voie de oricine. În sfârșit, el era pentru mine un model de perfecțiune și eu mă simțeam prea mândru de el, prea mulțumit de protecția lui directă și indirectă, pentru ca această mândrie și această satisfacție să nu se traducă într-o mare dragoste și într-o venerație *sui generis* asemănătoare cu sentimentul de admirație pentru camaradul mai vânjos, mai apt și mai puternic, care totuși ne satisface, cu bunătate, toate capriciile.

Cum nu o dată, pe când eram încă foarte mic, mă dusesse la curse, lupte de cocoși și alte distracții publice și cum niciodată nu privea cu ochi răi prezența mea în acele locuri, nici cu ochi buni, fiindcă întotdeauna s-a făcut că nu mă vede, în curând a început să-mi placă și m-am obișnuit să bat și eu drumurile și n-am întârziat să cunosc toate locușoarele mai mult sau mai puțin misterioase din Los Sunchos, jocurile, balurile și celelalte. În schimb, n-aveam vreme să mă mai duc la școală, în ciuda funcției mele perpetue de monitor, dar asta nu era o catastrofă, deoarece, știind să citesc deja, cred că don Lucas ar fi putut să mă învețe foarte puține lucruri în plus, poate ortografia, pe care am învățat-o mai târziu, pe parcurs. Pedro Vázquez nu chiulea și niciodată n-a vrut să mă însoțească în escapadele mele în timpul orelor de clasă.

— Ești un prost! Mare lucru înveți la școală!

— Tata zice că e bine, că te obișnuiești cu disciplina și cu munca, și cum o să mă trimită să învăț la oraș... îmi răspundea Pedro grav, foarte comic cu surtucul făcut pentru când o să mai crească, cu pantaloni până la glezne și pălăria cu boruri largi.

— Trebuie să fii șmecher! râdeam eu, ridicând din umeri și fugind la distracțiile mele, cu un mare dispreț în suflet pentru tagma proastă a omenirii.

Între timp, educația mea se completa în alte direcții: mă inițiam rapid în viață sub două forme,

aparent antagonice, dar care mai târziu mi-au servit în aceeași măsură; cea fantastică, oferită de cărțile de ficțiune, și cea reală, pe care o învățam în plină comedie umană. Această ultimă formă îmi părea trivială și limitată, dar consideram că aspectul ei meschin este o simplă particularitate a satului nostru și că domeniul ei de acțiune strâmt, embrionar se va lărgi și se va mări în orașe, până va dobândi minunata amplitudine sugerată de romanele de aventuri. Dar nu simțeam încă dorința de-a trăi viața, extraordinară pentru mine, din marile orașe, și nici chiar proiectata călătorie a lui Vázquez nu a stârnit în mine nici cea mai mică invidie; mi-era de ajuns să mi-o închipui și să visez la ea, pentru că eram peste măsură de furat de oamenii și lucrurile din mediul meu, și, instinctiv, fără urmă de reminiscență istorică, îmi spuneam: „Mai bine aici fruntaș, decât codaș la oraș“. Adevărul e că mă distram, satisfăcându-mi toate chefurile în felul pomenit mai sus. Pentru a nu intra în prea multe amănunte, mai adaug doar că devenisem un mai asiduu cititor al lui Paul de Kock, Pigault-Lebrun, Prévost, traduși în castiliană, dar că, deși autorii respectivi mă amuzau, nu-mi spuneau nimic nou, cu excepția unor intrigi neverosimile. Uneori, însă, mă făceau să visez la aventuri imposibile sau complicate, mai înălțătoare și mai demne de a te mândri cu ele decât resemnata pasivitate a unei lichele sau servila ei provocare. Cu faptele vulgare din cărțile umoristice se luptau imaginația și idealismul senzual dintr-o serie de romane romantice și aceste două faze ale senzației, conviețuind în creierul meu, mă făceau să mă gândesc când la femeie așa cum o cunoșteam, cu simpla ei atracție sexuală, când la acea ființă superioară, la „marea doamnă“, delicată și complicată. N-aveam nici o îndoială că aceste visuri erau realizabile și se vor împlini mai târziu, când voi fi avut o poziție strălucită, după ce voi fi făcut... Ce? Nu știam, dar trebuia să fie o faptă de seamă, ceva în domeniul militar sau politic, o victorie decisivă asupra inamicului, ce inamic?, care să mă transforme într-un nou Napoleon; sau un triumf zdrobitor contra adversarilor mei, care adversari?, cheie menită să-mi deschidă larg porțile puterii; sau dobândirea unei averi imense, prin ce moștenire, loz sau întâmplare?, care să mă transforme într-un Monte-Cristo, cred. Toate astea erau, bineînțeles, nebuloase și schimbătoare, iar voința mea ambițioasă era nehotărâtă și parcă oarbă, fără să reușească să-și schițeze un drum, o normă de conduită care să mă poarte spre marile realizări. Împrejurările nu erau favorabile și multă vreme am așteptat în zadar o șansă care să mă lumineze, invitându-mă să acționez.

Cu toate acestea, prințesa sau surogatul ei era foarte aproape și tangibilă; locuia în fața casei noastre, într-o pădure adormită, așteptând ca eu să vin s-o trezesc.

Era fiica unică a lui don Higinio Rivas (don Inginio pentru popor), personaj care împărțea cu tatăl meu, pe plan mult inferior, conducerea politică a departamentului. Se numea Teresa și, după cum o văd, cu experiența de-acum, pe vremea aceea nu era decât o fată aproape la fel de obișnuită ca numele ei (sau poate numele mi se pare obișnuit pentru că era al ei?). Cu toate acestea, pe atunci, pentru mine era minunea minunilor, pentru că avea divinul prestigiu al tinereții și fiindcă în democrația noastră rurală ocupa, în realitate, un post analog cu cel al unei prințese, așa cum eu puteam trece drept un prinț fără coroană. Brunetă, cu părul și ochii negri, față ovală, nas fin și drept, gură mare și roșie, bărbia puțin repezită înainte, fără nici o trăsătură deosebită, avea totuși un ten catifelat de brunetă, cu obraji rotunzi colorați, încât era o adevărată încântare și te invita s-o săruți ori s-o muști ca pe un fruct pângurit; de statură mijlocie, dolofană din pricina lipsei de mișcare și a

excesului de dulciuri și de *mate* dulce, părea scundă și asta îi cam urâtea trupul care, mai zvelt, ar fi fost plăcut. În schimb, avea darul de-a atrage cu privirea ei bună și blândă, parcă îndepărtată sau adormită, și cu vorba ei cumpănită și dulce, din cauza unui ușor sâsâit și a inflexiunilor lungi și cântate ale vocii. Era, într-un cuvânt, o mică creolă nu prea grozavă, dar în Los Sunchos ar fi obținut premiul întâi dacă aici ar fi fost la modă concursurile de frumusețe. Mereu la una dintre ferestrele bătrânei case care, înconjurată de copaci, se înălța în fața casei noastre pe strada Constitución, Teresa, care fusese tovarășa primei mele copilării, mă urmărea neobosită cu privirea în continuele mele plecări și venituri, fără ca eu să iau seama vreun pic la acel interes și nici să încerc să-i aflui cauza. Când însă am simțit primele aspirații spre amor și am început să visez la femeia ideală, instinctul m-a făcut să-mi opresc privirea asupra ei, ca o posibilă realizare a dorinței mele poetice de a cuceri prima mireasă a unei flori de seră, sau cel puțin de grădină, cultivată și îngrijită. Acel *hortus conclusus*²⁶ a reușit, în cele din urmă, să-mi atragă atenția și să trezească în mine un sentiment aparent asemănător iubirii; iubire cerebrală doar, o primă trezire a imaginației și a simțurilor, după cum dovedește felul în care mi-am dat seama că mă încerc...

Era într-o noapte, târziu, și, în vreme ce toți din casă dormeau, eu citeam entuziasmat *Mademoiselle de Maupin*, de Théophile Gautier; la fel ca Paolo și Francesca, ori iubirile lui Lancelot, această carte senzuală mi-a produs o extraordinară și fulgerătoare amețală. Ideea a izbucnit imperativă și, luându-mi parcă mințile dintr-odată, am văzut chipul Teresei înconjurat de o aureolă, așa cum nu-mi mai apăruse niciodată înaintea ochilor sau în minte, frumoasă, provocatoare, cu un farmec nou și fascinant. Șocul resimțit de sufletul meu a fost atât de puternic încât, ca și cum ar fi fost vorba de o întâlnire stabilită dinainte, am sărit din pat într-o izbucnire copilărească, m-am îmbrăcat în grabă și, fără să mă gândesc la ridicolul și inutilitatea acțiunii mele, am ieșit în stradă și, învăluit în umbra nopții, singurul suflet din satul amorțit de somn, am început să arunc cu pietricele în geamurile celei pe care o numeam, pe neașteptate, „logodnica mea“, cu speranță că va veni la geam și voi începe primul meu dialog sentimental, vibrând de pasiune... Cum nici ea, nici altcineva nu s-au mișcat prin casă, la capătul unei ore de salve inutile m-am întors descurajat, ca un om ce a suferit o decepție teribilă, creându-mi o întreagă tragedie a indiferenței, infidelității și perfidiei, din care nu lipseau rivalul, sperjurul și nici arma ucigașă cu respectivele bălți de sânge.

Oh, ce imaginație neînfrânată! Cine ar putea admite că în noaptea aceea, fără altă cauză decât propria mea dezlănțuire dementă, m-am gândit la sinucidere, am plâns, am mușcat pernele și mi-am reprezentat, doar pentru mine, o întreagă și lungă scenă de violențe romantice?... Astăzi poate că-mi explic starea aceea sufletească. S-ar putea spune, cu siguranță, că datorită vârstei și temperamentului, pe lângă lecturile incitante, mă aflam în momentul în care nu iubești o femeie, nici femeia în general, ci, pur și simplu, începi să iubești iubirea; situație dificilă și periculoasă, dacă îți lipsesc resursele.

Dar, cu toată disperarea mea, după ce-am divagat nițel febril, am adormit în cele din urmă atât de liniștit, de parcă nu se întâmplase nimic. Coșmarul în stare de veghe a făcut loc somnului fără vise al adolescenței ce obosește până cade înfrântă de efortul fizic al multor ceasuri.

A doua zi, foarte devreme, când m-am trezit, cu toate că mă simțeam viori, hotărât și cu capul limpede, coșmarul a reînceput, iar imaginația a pus din nou stăpânire pe mine, tiranică, de parcă somnul ar fi fost doar o paranteză. Mai puțin nervos, totuși, m-am îmbrăcat cu o cochetărie neobișnuită și m-am îndreptat spre casa Teresei, hotărât să lămuresc situația, să cuceresc poziții și, dacă îmi venea la îndemână, să-i reproșez rătăcirea și s-o acuz de trădare. Și, în plină dramă, mă simțeam vesel.

Am mai vorbit despre caracterul meu vehement și despre felul impulsiv de a realiza ceea ce vreau; nu e de mirare, deci, că în vremea aceea asemenea particularități frizau ridicolul, dar trebuie să ținem seama, pe de o parte, că, dată fiind lipsa de experiență a fetei, prostia mea nu i s-a părut ridicolă, ci dramatică, și, pe de altă parte, că în dimineața aceea de primăvară era o căldură sufocantă și enervantă, bătea vântul din nord, înnebunitor, soarele arunca flăcări, în ciuda orei matinale, iar pământul umezit de recente ploii exala un abur îmbătător creând o atmosferă de seră.

Don Inginio tocmai ieșea călare și Teresa bea *mate*, plimbându-se încet prin curtea din față, când am sosit eu. Pe când traversam grădina noastră însorită și strada al cărei pământ ardea sub soare, am simțit ca un zumzăit în creier și tot sângele meu rece a dispărut. N-am văzut-o pe Teresa, n-am văzut decât un chip neclar, măsliniu și roșu în obraji, cu niște cozi lungi căzând peste rochia vaporosă de muselină, și, uitând toată scena pe care o pregătisem în cameră, am alergat spre ea, am prins-o de mijloc și am exclamat cu pasiune, ca și cum fata ar fi fost la curent cu ce se întâmplase sau cu ce-mi închipuisem eu:

— De ce te porți așa?

Această întrebare *ex abrupto*, aproape dementă, a produs efectul firesc a cărui logică am înțeles-o, deși nu eram obișnuit cu asemenea refuzuri. Nu aveam de-a face cu una dintre servitoarele noastre și izbucnirea aceea a surprins-o, a speriat-o, a indignat-o. Cu o mișcare violentă s-a eliberat de brațul meu și în mișcarea ei speriată și bruscă a lăsat să-i cadă din mână vasul cu *mate*, care s-a rostogolit pe dale și s-a spart cu un sunet surd, în timp ce *bombilla*²⁷ sălta în clinchet de clopoței de argint.

Reacția mea s-a produs brusc. După actul impulsiv și brutal, a urmat o extremă timiditate. Am vrut să spun ceva și am reușit doar să încep o frază cu un caraghios „Dar... dar...”, repetat de mai multe ori. Am încercat, ca un nou Quijote, să-mi amintesc vreo împrejurare asemănătoare, citită în cărți, dar nu mi-au venit în minte decât lucruri vagi și caricaturale, totalmente fără legătură cu situația; amorul meu propriu, jignit din cauza rușinii, ar fi pus punct pe loc poveștii, dacă fata, minunată, instinctiv feminină, nu mi-ar fi întins o punte și, nedând nici o importanță scenei, nu mi-ar fi spus cu un ușor sâsâit, în timp ce aduna *bombilla* și resturile vasului:

— Ce tare m-ai speriat! Eram cu gândul în altă parte.

N-a mai spus nimic. Nu mai era nevoie și nu i-ar fi fost ușor. Dar acele câteva cuvinte au fost de ajuns ca să-mi revină aplombul și mi-au permis să mă gândesc la alt plan, la alt punct de plecare pentru atac. Și, fără să șovăi prea mult, înțelegând instinctiv că în presupusul dușman puteam avea un aliat ascuns, am început cu primul lucru care mi-a trecut prin minte, cu cea mai prostească banalitate.

— Ai văzut, am întrebat-o pe un ton indiferent, ce plin de *macachín*²⁸ e câmpul?

Ca și cum asta ar fi interesat-o cu adevărat, a zâmbit, a făcut un pas spre mine și m-a întrebat,

țintuindu-mă cu ochii ei negri și sinceri:

— E plin?

— Vrei să-ți aduc câteva?

— Cu ssoarele ăsta? Nu, nu! Ar putea să te apuce durerea de cap.

— Eh! Soarele nu-mi face rău. Întotdeauna umblu prin soare și n-am nimic.

— Sssi pe urmă nici nu-mi plac.

A spus asta cu multă cochetărie, îmbujorată, fermecătoare cu sâsâitul ei, zâmbetul blând și scânteierea de fericire din ochi. Eu am și căutat altceva.

— Dar ce zici de niște *huevitos de gallo*²⁹?

— Oh! Astea da; nu ca să le mănânc; le pun în vase împreună cu florile de *cortadera*³⁰ și sssunt foarte frumoasse...

— Ei, o să vezi! O să vezi ce buchet îți aduc! am exclamat hotărât, de parcă promiteam să fac vreo ispravă nemaipomenită, încât ea, alarmată, a încercat să mă oprească cu blândețe, pentru că eu pornisem deja cu toată viteza;

— Sssă nu faci vreo prosssstie, Mauricio! m-a rugat.

— Nu-ți face griji!

Și-am plecat în goană. Din trei motive: pentru că situația, mult mai puțin încordată decât la început, mi se părea în continuare penibilă, pentru că pretextul acela, deși tras de păr, îmi servea de minune ca să mă retrag cu seninătate, lăsând scena în suspensie, și pentru că tocmai îmi trecuse prin minte un gest romantic care, chiar amânat, era dintre cele ce produc întotdeauna un efect puternic asupra inimii feminine. La vremea aceea, *huevitos de gallo* nu se găseau decât într-o râpă abruptă lângă pârâu și tufele acestei mici plante sălbatice, cu fructe de forma unui ou, sidefii, un deliciu pentru copii, atârnav deasupra a ceea ce se putea numi o prăpastie, ceva mai sus de cuiburile papagalilor de stâncă, experți descoperitori de locuri inaccesibile pentru a-și face cuibul.

Cei ce-și riscă viața pentru a îndeplini capriciul femeii iubite, fie în zăpezile înșelătoare, căutând floarea ghețurilor, fie într-o cușcă, pentru a smulge o mânășă parfumată din colții fiarelor, se bucurau de toată admirația mea, nu numai pentru eroismul lor, ci și pentru că voința lor îi purta spre realizarea celor mai înflăcărâte dorințe. Țștia sunt oameni! Vor să triumfe, să-și facă o plăcere și plătesc fără să se uite la preț, mai măreți decât cei ce-și toacă averea pentru un capriciu, deși și aceștia sunt măreți în ciuda faptului ridicol că sunt înconjurați de obicei de cei ce nu le înțeleg faptele eroice. Eu mă simțeam în stare să procedez asemenea celor dintâi, și adaug că m-aș simți și acum într-o dispoziție asemănătoare, dacă motivul determinant ar fi foarte important. Așa cum în adolescență am fost în stare să-mi risc viața ca să-i ofer unei fetișcane flori, tot astfel acum, când am părul cărunt, mă simt apt să fac orice efort, eroic sau nu, lăudabil sau condamtabil, dacă de asta depinde atingerea unui țel care mă interesează mult. Nu e cazul. Așa că mi-e de ajuns să-mi afirm capacitatea de acțiune.

După o oră de la plecarea mea bruscă, mă întorceam acasă la Teresa cu o basma plină de perle mari verzui, semitransparente, ce se desenau pe verdele mai închis și murdar al frunzelor. Fata a primit darul cu bucurie și a insistat să-i povestesc unde și cum adunasem frumoasa recoltă. Într-un limbaj neîngrijit și imprecis, unicul meu mijloc de exprimare pe atunci, i-am povestit aventura, cum

coborâsem până la jumătatea Râpei Papagalilor cu ajutorul unei frânghii legate de un copac de pe buza prăpastiei, țipetele asurzitoare și furioase ale papagalilor ce se credeau atacați, legănarea frânghiei în gol, în timp ce culegeam fructele și le băgăm în buzunare, mâinile rănite de frecușul violent, greutatea urcușului de la sfârșit, când ar fi fost atât de ușor să cobor până la pârâul ce curgea la zece metri sub picioarele mele, dacă mi-ar fi ajuns frânghia... Teresa, vrăjită, mă asalta cu întrebări, obligându-mă să-mi completez relatarea cu cele mai mici amănunte, multe dintre ele născocite sau reluate din lecturi, pentru a da mai multă importanță faptei mele vitejești. Ochii îi străluceau de entuziasm. Buzele ei nițel groase și roșii zâmbeau cu o expresie de admirație îngrijorată totodată, pe când obrazii i se colorau și-i păleau pe rând. Când am terminat, a murmurat:

— Mulsumesssc frumoss! Ești un viteasss!

Și s-a îmbujorat ca un trandafir, în timp ce-și lăsa ochii în jos ca să privească micile fructe pe care le ținea cu amândouă mâinile în șorț.

Mi-am zis că situația se schimbase radical; dar nu îndrăzneam să mă folosesc de avantaje sau n-am găsit mijlocul de a profita de ele. M-am mărginit să spun că n-avea importanță și că oricine ar fi făcut la fel... Drept răsplată, mi-a dăruit o crenguță de iasomie îngrijită de mâna ei, iar la plecare mi-a spus zâmbind:

— Sssi sssă nu mai faci ca-nainte, nu mai fi așa de sssălbatic. Vîno sssă ne vesi din când în când.

— O să vin neapărat!

Și treceam pe acolo în fiecare zi, uneori și dimineața, și după-masa, de preferință când nu era acasă don Inginio. S-a reînnoit, astfel, intimitatea din copilărie, dar sub altă formă. Deși evident îndrăgostită de mine, deși candidă și încrezătoare, Teresa păstra o rezervă care la altă femeie ar fi părut calculată și abilă. Fără să ia în nume de rău avansurile mele, știa să mă țină la distanță și să respingă, fără răutate, orice libertate de acțiune, permițându-mi, în schimb, toate libertățile când îi vorbeam. De altfel, acestea nu erau prea multe, fiindcă siropoasele și confuzele complimente pe care mi le ofereau unele romane mi se păreau de neînțeles pentru ea și nepotrivite, pe deasupra, în timp ce formulele auzite în lumea mea rustică și ignorantă, aluziile grosolane, vorbele în doi peri căutate și brutale, frazele pe șleau, necioplite, primitiv senzuale, îmi veneau pe limbă, e-adevărat, dar nu-mi ieșeau din gură, datorită unui soi de pudoare instinctivă, ce era mai degrabă un bun-gust înnăscut în dezvoltare. Într-un cuvânt, ne jucam ca niște copii, alergând și țopăind, ne spuneam povești și vise, iar ea era un amestec de totală cochetărie a femeii și totală candoare a copilei, ce-mi stârnea și în același timp îmi potolea pasiunea...

VI

Aceasta a fost prima parte a celei dintâi iubiri serioase a mea, care n-a trecut neobservată, bineînțeles de don Inginio; cu toate acestea, nu i-a pus nici o piedică, gândind că fiul lui Gómez Herrera și fiica lui Rivas erau sortiți unul altuia, prin legea sociologică a marilor case boierești, în spiritul celor ce, tot mai numeroși, credeau în asemenea aristocrații de viță nouă ori veche. Acel sforar politic al satului își făcea socoteala că, deși tatăl meu nu avea o avere foarte solidă, viitorul ce mi se înfățișa avea să fie, datorită numelui meu, plăcut și strălucitor, mai ales dacă tăticu' și el se

străduiau să-mi creeze o situație. Nici unuia, nici celuilalt nu-i lipseau posibilitățile în acest sens, și amândoi împreună puteau face tot ce voiau.

Scund și îndesat, cu o barbă alburie și mustățile îngălbenite de prea mult tutun negru, cu părul aproape cărunt, ochii mici și negri cărbune, pe jumătate ascunși de sprâncenele albe și hirsute, cu fața bronzată, între măslinie și arămie, don Inginio părea ca aspect fizic un bătrân leu blând; din punct de vedere moral, era plin de bunătate în tot ceea ce nu-i afecta interesele personale, serviabil cu prietenii, drăgăstos cu fiica sa, lipsit de preocupări sociale și religioase, cu o conștiință elastică în politică și administrație, ca și cum țara, provincia, regiunea ar fi fost abstracții inventate de cei șmecheri ca să profite de pe urma fraierilor, șiret și hâtru la vorbă, în stilul vechilor gaucho ce umblau prin cârciumi și prin târguri la însemnatul vitelor. Rareori rămânea cu Teresa și cu mine; prefera să lase destinul să-și urzească pânza, gata, totuși, să intervină la momentul oportun pentru cât mai buna realizare a proiectelor sale. Cu toate că aflase despre o mare parte din năzdrăvăniile și boacănele mele, nu părea să se teamă că aș profita de situație, poate datorită totalei lui încrederi în Teresa, poate fiindcă miza pe teama și respectul meu pentru el, considerându-se ferit în mod excepțional de prestigiul său și de propriul lui interes. Pentru a-mi demonstra care e acesta, îmi spunea deseori că taică-meu și cu el vor face din mine „un bărbat adevărat“, lăsându-mă să întrezăresc bogăția și succesul. Teresa aproba entuziasmată când îl auzea, iar eu rămâneam perplex, intrigat și fără să le pot ghici planurile.

— Ce vrea să zică don Inginio când spune c-o să mă facă „un bărbat adevărat“? am întrebat-o într-o zi pe Teresa. Ți-a spus ceva despre asta?

— Poate, a răspuns cu un zâmbet inefabil, plină de rezervă. Tot ce pot să-ți spun, a adăugat pe un ton foarte ferm, e că tăticu' te iubește mult și întotdeauna face tot ce spune.

Păcatele mele, în curând aveam să aflu acele proiecte, care mi-au adus primele zile nefericite din viață.

Între timp, temându-se parcă de un necaz viitor, Teresa îmi arăta o afecțiune tot mai dulce, călduroasă și încrezătoare și mă privea cu o oarecare admirație, dulce mângâiere pentru amorul meu propriu și motiv de confuză fericire.

Satisfăcut pentru moment de aceste senzații atât de agreabile, nu am încercat să reînnoiesc tentativa eșuată și am păstrat o atitudine corectă, revărsându-mi excesul de vitalitate și nesațul de acțiune în vechile escapade ștregărești cu băieții din sat care, mărișori de-acum, își lărgiseră, ca și mine, teatrul distracțiilor, adăugându-le rafinate și elemente mai complicate. Camarazii mei, însă, mă interesau tot mai puțin. Mai precoce decât aproape toți, mă simțeam atras de oamenii în toată firea, ale căror distracții mi se păreau mai intense și mai picante, mai demne de mine, și de-asta eram văzut mereu prin cafenele, unde se jucau cărți, la luptele de cocoși, la curse, în toate locurile de întâlnire vesele, unde, dacă nu eram primit cu bucurie, nu eram tratat în schimb cu dușmănie ori dispreț.

Această plăcută viață, însă, și nevinovata mea iubire s-au întrerupt brusc, la scurtă vreme. Tăticu', instigat de don Inginio, după cum am aflat mai târziu, și cu asta a început punerea în practică a misterioaselor sale proiecte, a declarat, într-o zi, că școala făcută cu don Lucas este prea rudimentară ca să mă pregătească pentru viitorul ce mi se hărăzea și că hotărâse să mă dea la

Colegiul Național al provinciei, anticameră a facultății de drept pe care mi-o sortise, cu ambiția de a mă vedea într-o bună zi doctor în drept, poate ministru, guvernator, președinte... Îmi amintesc că, pe când îmi comunica această decizie, o făcea adăugând judicioase considerații.

— Știința nu cere de mâncare. Dar nu-i vorba doar de asta. La oraș o să-ți faci relații foarte bune, datorită prietenilor și colegilor mei de partid, și o relație importantă, un protector suspus valorează în viață mai mult decât toate meritele. Și titlul de doctor, știi ori nu, o să-ți fie de mare folos. Titlul ăsta, în țara noastră, e o cheie care deschide toate porțile, mai ales în cariera politică, unde e indispensabil dacă vrei să ajungi foarte departe și foarte sus. Unii au urcat fără să-l aibă, dar cu prețul unor mari sacrificii, pentru că nu aveau brevetul ăsta de înțelepciune pe care toată lumea îl respectă. Dar, în sfârșit, chiar dacă n-ai să ajungi doctor, oricum la oraș o să-ți aranjezi niște proptele mai bune pentru momentele grele și pentru ascensiunea dorită, cunoscându-i și cucerindu-i de partea ta pe cei care au pâinea și cuțitul și pot să-ți „dea o felie de tort“ la vremea potrivită.

Hotărârea tatălui meu mi-a produs o mare supărare, fiindcă prevedeam că orice lucru nou era mai rău decât viața de trândăveală și libertate cu care eram obișnuit. Ca atare, m-am împotrivit cu toată ființa mea, am protestat, ba am și plâns chiar, înduioșător, secundat de mămica, care nu voia să se despartă de mine și pentru care absența mea era egală cu moartea, eu fiind unica legătură a ei cu lumea. Împotrivirea mea, când furioasă, când tristă, în funcție de moment, a fost la fel de inutilă ca rugămintțile mamei; de astă dată, tăticu' n-a cedat, atât de tare îl convinsese don Inginio, printre altele și cu exemplul lui Vázquez, expediat cu câteva luni înainte la oraș, deși familia lui n-avea posibilitățile noastre.

— Uite ce, coană María, i-a spus ironic taică-meu mamei, care insistase să rămân lângă ea. Lasă-l pe mucos să devină bărbat. Agățat de poalele tale, n-o să fie niciodată bun la ceva.

Maică-mea a tăcut și s-a mulțumit să plângă prin unghere, supusă de mult, fără replică, voinței soțului ei. S-a rugat și a obținut doar să fiu instalat într-o casă de oameni de treabă unde să nu existe exemple proaste, pierzania tineretului, socotindu-mă, în candoarea ei, alb și nevinovat ca un mieluşel. Eu, între timp, mă dusesem să-mi plâng durerea la sânul iubitor al Teresei.

Cu câtă uimire am văzut că privea exilul meu ca pe un sacrificiu neplăcut, dar necesar pentru fericirea mea! Mi-a venit chiar s-o insult când mi-a spus sâsâind, cu ochii plini de lacrimi, în stilul ei neclar uneori, că plecarea mea era pentru ea o lovitură cumplită, că o să-mi ducă dorul foarte tare și că i se pare că rămâne complet singură în sat, ca dusă de pe lumea asta, dar că, fiind vorba de fericirea mea, se consolează gândindu-se că mă voi întoarce o personalitate.

— Și pe urmă, a adăugat, o să-ți placă la oraș, o să te distrezi, o să uiți de Los Sunchos și de prietenii tăi. Asta ar fi groaznic! a suspinat trist. Când o să-i prinzi gustul, n-o să mai vrei să te întorci!

— Nu fi proastă! Singurul lucru pe care mi-l doresc e să rămân aici!...

A sosit ziua plecării. Cu câteva clipe înainte de ora stabilită, am alergat să-mi iau rămas bun de la Teresa, care mă îmbrățișa pentru prima oară, spontan, plângând, renunțând la tăria pe care și-o impusese ca să-mi dea curaj. Eu m-am emoționat, simțind pentru prima oară și eu că o iubesc cu adevărat pe fata aceea sau că încerc o vagă teamă în fața viitorului necunoscut și că mă agățam de familie din instinct de conservare.

Acasă, mămica, scaldată în lacrimi, a reluat scena, dramatizând-o până la leșin, și deznădejdea ei a produs în mine o senzație ciudată. Nu trebuia să exagereze atât; nu eram pe moarte și poate că, dimpotrivă, la oraș mă așteptau multe momente plăcute... Disperarea maternă m-a făcut să-mi redobândesc sângele rece.

Când în poarta casei s-a oprit diligența care de trei ori pe săptămână mergea de la Los Sunchos la oraș și de la oraș la Los Sunchos, au venit să-și ia rămas bun notabilitățile satului: don Higinio Rivas, vesel și glumeț, intendentul primăriei, don Sócrates Casajuana, foarte grav și parcă preocupat de viitorul meu, primarul, don Temistocles Guerra, protector cu mine și servil cu tăticu', comisarul de poliție, don Sandalio Suárez, care, trăgându-mă ușor de ureche, a avut amabilitatea să-mi explice: „La oraș nu trebuie să fii așa obraznic ca aici. Acolo nu mai e tăticu', și nerușinații sunt ținuți în frâu“. Printre mulți alții, nu-l voi uita pe don Lucas, care a crezut de datoria lui să-mi laude deosebitele însușiri intelectuale și caracterul meu, prezicându-mi o nesfârșită serie de realizări:

— Tânăru' acesta o să ajungă departe! Tânăru' acesta o să ajungă departe! O să fie gloria familiei, a dascălilor săi, printre care am onoarea să mă număr, deși nu o merit, a prietenilor și a urbei sale!... Studiază, Mauricio, fiindcă nici o funcție, oricât de înaltă ar fi, nu va fi inaccesibilă pentru dumneata...

Și imediat, de parcă precizările lui s-ar fi împlinit în mod iminent, a adăugat:

— Dar când va sosi ceasul Victoriei, nu uita umilul sat care ți-a fost leagăn, fă tot ce poți pentru Los Sunchos...

— Da! Să ne faci cale ferată... și o mică bancă! a spus zeflemitor don Inginio.

Toți au râs, spre marea supărare a lui don Lucas, care voia să fie luat în serios.

Isabel Contreras, conducătorul diligenței, ne urca între timp bagajele pe imperială, valiza lui tăticu' și vreo două sau trei cutii de rufe de corp, dulciuri și prăjituri, plus un coș cu merinde, ca să mâncăm pe drum. Multe străngeri de mână. Mămica mă îmbrățișa, plângând sfâșietor.

— Haide! Urcați, că întârzim!

Tata și eu am ocupat locul strâmt din față. S-au auzit câteva strigăte de rămas bun, recomandări și comisioane, diligența a pornit cu mare zgomot de fiare, plesnituri de bice, șuierături ale surugiilor și lătrături de câini, urmată pe drum de o ceată de puștani zdrențăroși, care ne-au însoțit până la marginea satului. Teresa ieșise la fereastră și, în depărtare, la capătul străzii Constitución, am mai văzut încă fluturând în aer batistuța ei albă.

VII

Călătoria cu diligența, foarte plăcută și distractivă la început, mai ales în momentul prânzului pe care l-am devansat serios ca să ne treacă timpul cu ceva, a devenit cu timpul interminabilă și plictisitoare chiar și pentru noi, care nu călătoream înghesuiți printre sacoșe și pachete, ca nefericiții pasageri din interior.

— Ce proști am fost că n-am plecat călare! zicea taică-meu.

El folosea foarte puțin diligența, preferând galopurile lungi, după care, proaspăt ca un nou-născut, afirma cu o naturalețe nu lipsită de satisfacție:

— Douăzeci de leghe pe zi nici nu le simt, cu un cal bun și altul de povară.

Se temea, însă, că ar fi fost prea greu pentru mine și nu era omul care să înnopteze la jumătatea drumului; ar fi considerat că i se știrbește faima de călăreț neîntrecut sau, mai bine zis, de „bun gaucho“. Cât despre mine, douăsprezece leghe era maximum cât reușisem să fac în escapadele mele, dar nu mă speriau nici douăzeci în zburdălnicia mea juvenilă.

Unica noastră distracție era să privim câmpul ce părea că se lărgește la nesfârșit în fața diligenței purtate de galopul celor doisprezece cai slabi și nervoși, înhămați cu frânghii și hamuri care nu mai aveau sau nu avuseseră niciodată aspectul unui harnașament, iar trei dintre ei, la stânga, erau călăriți de tot atâția surugii zdrențăroși cu *chiripá*³¹, cizme de piele de mânz și o basma legată pe frunte ca să le țină pletele negre și aspre. Toți trei țipau pe rând, învârtind deasupra capetelor împletitura lungă a biciului, care cădea implacabil, când pe crupa, când pe capul bietelor „mârtoage“. Contreras, de pe bancheta lui înaltă, cu patru hățuri în stânga, mânuia cu dreapta biciușca lungă și răsunătoare, nici o clipă potolită, șfichiindu-i fără milă pe cei doi cai de lângă oiște și pe ceilalți de lângă ei, iar diligența, învăluită într-un nor de praf, înainta săltând peste hopurile drumului de parcă ar fi vrut să se facă țândări ca să sfârșească tortura aceea care o făcea să geamă din toate scândurile, din toate încheieturile și din toate geamurile la un loc.

Vara era pe sfârșite. Săracele recolte de pe atunci, din acea parte a țării, astăzi o mare de grâu, fuseseră strânse deja, miriștile își întindeau ici și colo rogojinile lor zburlite, iarba murea, uscată iască, pământie, și câmpia aridă ne învăluia în nori groși de praf, în vreme ce soarele ne topea, încingând pereții crăpați ai vehiculului. În peisajul unduit și monoton, drumul șerpuia capricios, mai întunecat pe fondul gălbui al câmpului, coborând spre terenurile inundabile în linie aproape dreaptă, ca un triunghi isoscel cu o bază ce nu se poate stabili, ori urcând colinele în serpentine întortocheate, ce dispăreau brusc, ca să reapară mai departe ca o panglică îngustă și murdărită de atingerea a sute de mâini soioase. Copaci puțini, unii verzi și pletoși, ca niște vilegiaturiști după ce s-au bălăcit în apă, alții, cu frunzișul rar, negri și răsuciți, morți parcă de sete, presărau câmpia, tăiată uneori de fâșia capricioasă și proaspătă a vegetației ce însoțea cursul unui râu, dar fără interes, cu o măreție vagă, și mai vagă pentru mine care, pe jumătate adormit, mă gândeam încâlcit la prietenii mei, la Teresa, puțin la maică-mea întristată și mult la viața de totală trândăveală pe care o dusesem atâția ani la Los Sunchos. Se terminase pentru totdeauna petrecerea? Mă așteptau altele mai grozave.

Pe la popasuri, în vreme ce Contreras, surugiii și rândașii „puturoși“, înceți și posaci adunau caii, întotdeauna împrăștiați, deși diligența avea zile și ore fixe când trecea, toți pasagerii coboram să ne mai dezmoțim picioarele înțepenite de nemișcare. Cum aceste popasuri erau, în general, câte o bodegă ori cârciumă, să zicem han, era explicabilă lipsa unor adăpătoare pentru cai și nelipsita prezență a adăpătoarelor alcoolice. Tăticu' plătea băutura pentru toată lumea: rom cu limonadă, gin sau *suisé*³², care le dădeau forțe noi tovarășilor noștri de călătorie ca să-și joace în continuare, resemnați, rolul de sardele. Ce-l mai linguseau, afișând familiarități ce păreau că exclud orice linguseală! Și ce mândru mă simțeam eu că sunt fiul aceluia stăpân respectat în mod atât de servil!...

Am ajuns, în sfârșit, în oraș, anchilozăți de lungile ceasuri de hurducături. Diligența a străbătut străzile prost pietruite, trezind ecouri în zidurile taciturne, făcând cumetrele să iasă la porți și să ne urmărească din ochi, curioase, nemișcate și tăcute, câinii întărâtați să latre furios, iar puzderia de

copii murdari și pe jumătate goi să alerge după hărăbaia rablagită, cu un entuziasm amestecat cu manifestări de ură, din cauza încâlcirii primitive de instincte și senzații.

Și, la căderea serii, caldă și tristă, în scânteieri roșietice, diligența ne-a lăsat în fața casei lui don Claudio Zapata, „casa de oameni de treabă unde nu existau exemple proaste, pierzania tineretului“, cum ceruse mămica. Don Claudio și nevastă-sa ne așteptau în poartă.

Amândoi s-au întrecut să-i facă temenele lui tăticu' aproape fără să mă bage în seamă, ceea ce m-a întristat mult, la gândul că ei aveau să fie, pentru un timp, toată familia mea. Indiferența tatei și dragostea mamei făceau o medie mult mai călduroasă. Și această impresie a avut o forță incalculabilă: din bărbat aproape, cum eram în Los Sunchos, m-am simțit dintr-o dată coborât la stadiul de copil, regres pe care aveam să-l mai experimentez după aceea și pe care l-am simțit din nou, la alte proporții, când mi-am început cu adevărat viața la Buenos Aires, ani mai târziu...

Femeia, era femeie oare sergentul ăla cu umeri lați, pieptul ca niște desagi, ținută militară, cozi lungi castanii (false, bineînțeles), puf negru deasupra buzei, mâini de țopârlan, privire poruncitoare, voce acră și puternică, nas vulturesc și picioare de uriaș? Era bărbat păsăroiul ăla rahitic, slab ca un băț în capătul căruia era înfiptă o smochină cu mustață și țcălie albe (caricatura lui tăticu'), cu două mărgelușe de antracit în loc de ochi? Femeia, zic, văzându-mă nemișcat și fără glas, răsucind pălăria în mâini, pe marginea trotuarului, a crezut că sosise momentul să-și joace rolul de femeie, arătându-se afectuoasă, și s-a îndreptat spre mine, adresându-mi cele mai frumoase și mai materne vorbe care-i puteau trece prin minte. Glasul ei, însă, avea inflexiuni neliniștitoare și, în ciuda maimuțărelilor ei dulcege, mi-a produs o senzație de antipatie, ceva așa ca o intuiție că tot ce face e fals și că din partea ei mă așteptau multe neplăceri. Atât de puternică a fost această impresie, încât, redevenit copil, cum am mai spus, mi s-au umplut ochii de lacrimi pe care mi le-am ascuns și le-am înghițit cât mai bine pentru ca nimeni să nu observe emoția mea, de care nimeni nu se preocupa, de fapt, dar care ar fi întristat-o pe mămica dacă ar fi bănuțit ceva și ar fi dus-o la disperare dacă m-ar fi văzut.

Câțiva prieteni de-ai tatei, la curent cu sosirea lui, au venit să-l salute și, încetul cu încetul, marele salon mobilat sărăcăcios s-a umplut de lume; în ceea ce privește aspectul și mobila, îmi amintesc douăsprezece scaune cu spătar din pai, papură sau *anea* cum spun spaniolii, două „fotolii balansoar“, galbene, montate pe niște simple bucăți de lemn încovoiate, pereții albi dați cu var, pe care atârnav câteva icoane grosolane cu fecioare și sfinți, pictate în culori tari, ca acelea de la Épinal³³ ori ca niște tablouri de prost gust, o consolă de palisandru foarte lucitor și foarte negru, cu un prunc Isus din ceară, înveșmântat în paiete și dantele de hârtie, o podea acoperită cu o rogojină veche prin ale cărei găuri se desena tabla de șah a cărămizilor grosolane pe care pretindea că le acoperă și un tavan din trunchiuri rotunde de palmier de Paraguay, vărute și ele și pe jumătate jupuite din cauza umezelii, de parcă ar fi avut lepră.

Două servitoare desculțe, îmbrăcate într-un soi de saci din cit înflorat, strânși la mijloc și formând niște guși neregulate și urâte, cu părul împletit în cozi, bătând în albastru de negru ce era, atârându-le pe spate, tenul foarte negricios, nasul turtit, privirea piezișă și temătoare ca de animal urmărit, cu gesturi bruște și nehotărâte, ca de ființe semisălbatică, făceau să circule printre musafiri un *mate* siropos, îndulcit cu câteva linguri mari de zahăr de Tucumán, caramelizat cu fierul roșu și parfumat cu coajă de portocală. Erau oglinda perfectă a servitoarelor de acasă, pe care nu le-am

descriș, dar mai puțin hotărâte, mai puțin agere, mai puțin drăguțe și mai zdrențăroase.

Eu mă plictiseam solemn, în afara cercului mare și regulat pe care-l formau musafirii, așezat într-un colț întunecat, uitat de toți, mort de foame, de oboseală și chiar și de somn, pentru că, după ce ascultasem o vreme bârfologia socială și politică cu care se ocupau acei cetățeni, vorbind uneori patru și cinci deodată, atenția mea scăzuse și mă lăsasem pradă unei somnolențe ce-mi permitea să aud doar cuvinte disparate, care nu-mi sugerau decât imagini șterse și fără șir. În cele din urmă, taică-meu a pus capăt acestei situații, propunând câțiva pași „ca să ne mai dezmoțim picioarele“, frază al cărei sens l-am priceput imediat: or să se ducă până la cafenea sau la club, să joace biliard și să bea „vermutul de după masă“. M-am ridicat primul în picioare, cu un oftat de ușurare. Musafirii, unii s-au scuzat, alții s-au pregătit să-l însoțească pe tăticu’.

— Să nu veniți târziu că în curând e gata cina! ne-a recomandat coana Gertrudis cu un zâmbet oțetit, cel mai dulce, fără îndoială, din redusul ei repertoriu.

Am plecat, deci, și pe drum am început să cunosc „minunatul“ oraș cu străzi înguste și drepte, străjuite de căsoaie în stil vechi spaniolesc, cu un singur etaj, unele cu portaluri largi și scunde, în pretins stil Michelangelo, deasupra cărora se putea vedea, printre volute, fie un chip neclar, fie monograma I.H.S.³⁴, flancate ceva mai jos de șiruri de ferestre cu grilaje groase și rudimentare din fier forjat. La fiecare o sută de *varas* sau mai puțin, se vedea fațada, partea laterală sau absida vreunei biserici sau capele, zidul lung al vreunei mănăstiri, iar de peste garduri se revărsau în stradă crengile smochinilor, frunzișul viței-de-vie, verdele cenușiu al piersicilor și perilor prăfuiți. Prin ferestrele deschise se zăreau, în trecere, interioarele camerelor, identice cu salonul lui don Claudio, cu mobile puține, dușumea de cărămidă sau lespezi, grinzile tavanului netencuite, pereți văruiți și decorațiuni naive al căror principal motiv erau tablourile cu sfinți, fecioarele de ghips și, uneori, un portret de familie, pictat stângaci în ulei. Totul era primitiv, aproape rustic, de un prost gust pronunțat și de o lipsă de armonie supărătoare, dar trebuie să mărturisesc că această impresie este mult posterioară primei mele vizite, fiindcă atunci, fără să mă entuziasmeze peste măsură, orașul mi-a făcut o impresie de lux, grandoare și splendoare pe care niciodată nu o încercasem în Los Sunchos. Ce să-i faci! Nimeni nu se naște înțelept!

Cel mai mult, totuși, mi-a plăcut piața publică, foarte mare și plină de copaci, cu o alee largă circulară străjuită de bătrâni *cinamoni*³⁵, ale căror coroane rotunde, de un verde-închis, se uneau între ele alcătuind o boltă scundă, un soi de clastru de penumbră, pe unde se plimbau, în șir, ținându-se de braț, grupuri de fete ce se încrucișau cu altele de tineri care le mâncau din ochi sau le făceau complimente când treceau pe lângă ele, în timp ce bătrânii, tați binevoitori și mame încruntate, așezați pe băncile de piatră sau din stinghii vopsite în verde, păstrau disciplina și conveniențele cu prezența lor.

De-abia a intrat tata în cafeneaua „De la Paz“ cu prietenii lui, că m-am și făcut potârniche și am zburat să fumez o țigară în chioșcul de lemn ce se înălța în mijlocul pieței pentru serile când cânta fanfara, uitând de foame, plin de bucurie că mă văd liber după o atât de lungă captivitate. Acolo, printre nori de fum, contemplam uluit acel enorm, pentru mine, furnicar de lume și, în spatele copacilor, casele și turlele cenușii ale bisericilor și, mai încolo, în depărtare, dealurile ce înconjoară orașul, de parcă se afla într-un puț, pe care soarele în asfințit îl ilumina cu fulgerări vineții și

roșietice. Și, dintr-o dată, un sentiment de tristețe profund, irezistibil, a pus stăpânire pe mine; eram singur, părăsit, ca și cum centura aceea de dealuri m-ar fi despărțit de lume, în mijlocul atâtor oameni necunoscuți și printre atâtea lucruri neștiute, închipuindu-mi că așa o să fie întotdeauna, întotdeauna, pentru că între mine și acel oraș nu exista și n-avea să existe nici o legătură... Nici o presimțire profetică nu-mi ilumina viitorul; toate ideile mele se îndreptau direct spre trecut, încercam să simt din nou, mai ascutită, senzația de foame, dar suferința aceea în stomac, mai mult decât fizică, părea că se datorează unei așteptări temătoare, ca atunci când eram foarte mic și poveștile croitoresei cocoșate îmi mai sugerau virtuala prezență a vreunui spirit malefic ori apropierea vreunei primejdii necunoscute. Mă simțeam atât de mic, de slab, de incapabil să mă apăr!... Și tocmai exagerarea acestei senzații m-a făcut să mă satur de ea, să mă ridic brusc și să alerg spre cafeneaua „De la Paz“.

Când am intrat, lămpile de petrol, rumoarea conversațiilor, țcănitul bilelor pe imensa masă de biliard și prezența tatei și a prietenilor săi m-au calmat. Deoarece îmi mai amintesc încă priveliștea cerului și a celorlalte lucruri în după-amiaza aceea memorabilă, cred că mă tulburase, la asta contribuind oboseala și schimbarea locului, intensa melancolie a amurgului.

VIII

Acasă la Zapata, cina ne aștepta de-o bucată de vreme, pantagruelică, pe potriva oricărei mese festive din provincie.

În jurul mesei cu față de masă lungă, foarte albă, dar cu veselă ordinară de ceramică și pahare de sticlă groasă, s-au mai așezat, în afară de don Claudio, coana Gertrudis, tata și eu, câțiva invitați de seamă: don Néstor Orozco, directorul Colegiului Național, don Quintiliano Paz, deputat în Congres, doctorul Juan Arguelo, avocat și senator provincial, don Máximo Colodro, primarul orașului, și doctorul Vivaldo Orlandi, medic italian, membru al partidului de guvernământ, care cumula funcțiile de director al spitalului, medic al poliției și al municipiului, profesor la Colegiul Național și nu mai știu ce încă, spre marea supărare și scandalul colegilor săi argentinieni.

Cel care mi-a captat întreaga atenție din primele clipe a fost, pe bună dreptate, doctorul Orlandi. Om de cincizeci și cinci, șazeci de ani, înalt, subțire, uscățiv, cu ochi mici, negri și foarte vioi, cu pielea măslinie și ridată, nas acvilin, nițel roșu la vârf, păr lung care, la fel ca mustața și bărbuța gen Napoleon al III-lea, era de un negru atât de natural încât părea artificial; vorbea puțin, cu un accent aspru piemontez, pe un ton întotdeauna sentențios și dogmatic. Pe urmă am aflat că era un chirurg foarte priceput, cel mai bun din țară, și că i-ar fi stat în puteri să cucerească până și capitala republicii ca medic. Asta nu m-a mirat atât cât m-a mirat pălăria lui tare, imensă și strălucitoare, pe care o purta pe-o ureche, înfundată până la sprâncene când mergea pe stradă și pe care, acum, o pusese cu grijă pe una din consolele de palisandru. Mă interesa și don Néstor, un bătrân scund și gras cu părul alb, față de lună plină, foarte zâmbitor mereu, amabil și plăcut la vorbă, cu o gură mare și roșie ale cărei buze cărnoase și senzuale străluceau umede de parcă sărutau cuvintele pe care le modula, nu fără farmec, într-un soi de melopee cadentă. Îi plăcea să vorbească despre „vremurile de altădată“, iar când pomenea de tinerețea lui, părea să caute mărturia coanei Gertrudis, cu un surâs ștrengăresc și expresiv. De mai multe ori a făcut aluzie la masa care „fusesse a dracului de bună“,

ceea ce m-a distrat grozav, mai ales când a spus:

— Și nu-l mai ispitiți pe dracu'... Pentru că totuși, totuși... Și nu uitați: găina bătrână face ciorba bună... Nu-i așa, coană Gertrudis?

— De unde să știu eu, don Néstor? a răspuns evaziv femeia-sergent, pe un ton îmbufnat care i-a făcut pe toți să zâmbească, cu excepția soțului ei.

Când taică-meu a pomenit, în sfârșit, de mine, la desert, orez cu lapte cu scorțișoară pisată deasupra, dulceață de dovleac și de gutui și bomboane și cofeturi de Cordoba, m-a trecut un fior, acolo în capul mesei unde mă expulzaseră cu tradiționalul ordin de „a nu mă băga în vorbă ca măraru-n ciorbă“, adică de a nu-mi dezlipi buzele, de parcă ar fi vrut să joc „statuile“. M-a trecut un fior fiindcă tăticu' a spus:

— Iată un flăcăiandru care vrea să devină bărbat. A venit să studieze ca să ajungă „doctor“ și contează, așa cum contez și eu, pe sprijinul prietenilor. Încă mai are caș la gură, dar are și destulă vlagă în el ca să nu se lase doborât. O să intre la Colegiul Național, și dumneata, don Néstor, ai putea foarte bine să-i dai o mână de ajutor.

— Cu multă plăcere, a răspuns cel interpelat. O să punem umărul dacă e nevoie, a adăugat, privindu-mă cu un zâmbet zeflemitor și afectuos totodată. Ești bine pregătit pentru examenul de admitere?

— Ce-ați spus? am bolborosit eu, neînțelegând întrebarea, cu toată obrăznicia mea de-acasă, de parcă aș fi fost cel mai „sălbatic“ dintre tinerii mei concetățeni.

— Dacă ți-ai terminat studiile la școală în Los Sunchos.

Înțelegând pe jumătate, am răspuns nu fără o oarecare mândrie:

— Am fost monitor.

— Ah! a exclamat don Néstor, foarte amuzat. Monitor va să zică? Bine! Bine! Să fii monitor nu-i de ici, de colo, dar...

Tăticu' mi-a venit în ajutor, spunând diplomatic:

— Adevărul e... Adevărul e că nu prea știe multe, dar trebuie să ținem seama..., să avem în vedere ce slabi sunt învățătorii de țară... Și don Lucas al nostru din Los Sunchos e așa de dobitoc că nu e bun nici la cărat lemne... Hai, don Néstor, nu face pe severul și nu-mi rușina băiatul..., doar știi că nimeni nu se naște înțelept... Și dumneata, doctore – adresându-se lui Orlandi –, dă-i un „brânci“ acolo, domnule!

Asta a spus-o cu atâta jovialitate de om de treabă, încât toți s-au pornit pe râs; toți, în afară de doña Gertrudis, bineînțeles, care nu reușea să devină amabilă nici măcar ca să-l încânte pe tăticu'.

— Are aspeto multo inteligente, și-a dat cu părerea doctorul, scrutându-mă cu ochisorii lui sfredelitori. Și tinerii creoli învațe multo ușore.

— Asta așa e, a fost de acord don Néstor. Tineretul nostru e scânteietor. Cât despre acesta, o să se dezmoștească la colegiu. Dacă la admitere le-am pretinde celor care vin de la țară să se prezinte la examen ca niște Pico della Mirandola, colegiul ar deveni monopolul orașului. De-asta, uneori, examenul e o pură formalitate, aproape un simulacru... Putem face această concesie, ținând seama de excelenta noastră programă de învățământ și de știința profesorilor noștri, amice; Colegiul Național nu e școala din Los Sunchos. Aici devii bărbat!

Iar se pronunțaseră vorbele „Devii bărbat!“ Acest idiotism avea să mă urmărească toată viața, fără să știu nici acum ce vrea să spună.

— Să se prezinte băiatul fără nici o grijă, a continuat don Néstor, revenind la zâmbetul lui umed pe care îl părăsise pentru o clipă. O să fie primit ca un cadou. Pe urmă, însă, atenție la examenele de sfârșit de an! Atunci..., atunci trebuie să știi, amice; trebuie să te pui cu burta pe carte!

Toată povestea aceea cu examene, colegiu, profesori, programă de învățământ îmi părea fleacuri, cuvinte fără sens, pe moment, din cauza profunde mele ignoranțe; dar imediat după aceea m-au intimidat, părându-mi-se ceva cabalistic și misterios, un ritual teribil și tainic pe care doar puterea tatălui meu îl făcea accesibil pentru mine, atât de accesibil încât toate greutatea de la început dispăreau în fața vrăjilor sale. De ce nu se putea să fie mereu așa?... Și, cu burta plină de mâncăruri grele, amețit de vinul tare și amărui din partea locului, zdrobit definitiv de oboseala călătoriei, a început să-mi cadă capul pe masă, „să pescuiesc“, cum spunea tăticu’, visând deja, pe jumătate treaz, la societățile secrete descrise în romanele-foileton, ce puneau la încercări un individ străin de mine, dar care, în același timp, eram eu însumi.

— Ai scăpat hățurile, amice! a strigat taică-meu, văzând că-mi cade capul pe fața de masă pătată de sosuri și vin. Du-te să faci nani. Coană Gertrudis, unde e camera țâncului?

— Îl conduc eu, a spus bătrâna, ridicându-se și punând capăt, în ceea ce mă privește, acelei mese, care probabil că a atins proporții colosale, pentru că mult mai târziu mi s-a părut că aud, prin vis, zgomot de glasuri și nesfârșite hohote de râs.

Nișel monotone, dar plăcute datorită libertății conferite de rolul de codiță a lui tăticu’, pe care îl urmăream peste tot, ștergând-o de peste tot ca să fumez ori să hoinăresc, au trecut zilele ce mă despărțeau de misteriosul și vag temutul examen de admitere.

Am intrat în aula vastă, boltită și solemnă, în ciuda înălțimii ei mici și datorită formei alungite de catacombă, și m-am amestecat printre ceilalți băieți, mai speriați decât mine, aproape fără să văd masa examinatorilor ce se detașa cu postavul ei verde, clopoțelul de argint și amenințătoarea urnă cu bile³⁶, pe peretele alb dat cu var, sub un crucifix mare și negru, de lemn, în spatele căreia stăteau așezați don Néstor, zâmbitor, și, în dreapta lui, doctorul Orlandi, cu mustața și țacălia mai negre decât vacsul. În stânga, un omuleț palid și uscățiv ca o mână de curpeni, care, după cum am aflat mai târziu, era doctorul Prilidiano Méndez, profesor de latină, ce idolatriza această limbă care, deși moartă și-așa mai departe, reprezenta pentru el Paladiul³⁷ științei și al civilizației umane; cine nu știe latină „este scutit de-a avea bun simț“ și cine știe putea, după părerea lui, să ignore toate celelalte lucruri și să fie, totuși, un geniu scânteietor.

Nu am priceput nimic din abracadabranțele interogatorii suportate de băieții dinaintea mea, iar întrebările și răspunsurile erau pentru mine un zumzăit supărător de ceva inform, mormăiala unei liturghii necunoscute. Dar simțeam o neliniște apăsătoare în piept, îmi pierdusem complet aplombul din Los Sunchos și, când mi-a venit rândul, în ciuda convingerii mele că sunt invulnerabil, m-am apropiat tremurând de scaunul care, în mijlocul unui spațiu gol și în fața postavului verde, îmi părea banca unui acuzat, dacă nu cea a unui condamnat la moarte...

Ce m-au întrebat la început? Ce am răspuns? Imposibil să reconstitui! Îmi amintesc doar că don Prilidiano s-a aplecat la urechea lui don Néstor și a șoptit, nu atât de încet încât să nu-l aud, cu

simțurile ascuțite de spaimă:

— Dar nu știe nimic!

— Eh! De-asta a venit, să învețe. E fiul lui Gómez Herrera, a spus don Néstor.

— Ah! Atunci...

Doctorul Orlandi a întrerupt șușoteala, întrebându-mă:

— Care e continentul cel mai mare din lume?

O străfulgerare de inspirație m-a iluminat făcându-mă să-mi amintesc ceea ce auzisem despre mărimea țării noastre și am răspuns hotărât și categoric:

— Republica Argentina!

Cei trei s-au pornit pe râs, Orlandi săltându-și mustățile de tuș, don Néstor întinzându-și de la o ureche la alta gura cărnăasă și umedă, don Prilidiano cu un he-he-he sec și sonor ca două scânduri izbite între ele. M-am fâsticit și un val de sânge mi s-a urcat în obraji. Don Néstor mi-a venit în ajutor, zicând printre hohote:

— Nu e chiar exact..., dar întotdeauna e bine să fii patriot... La școala din Los Sunchos nu se învață geografia?... E bună!...

Am schițat gestul de a mă ridica, gândindu-mă că martiriul se terminase cu uciderea mea morală; dar latinistul m-a oprit, punându-mi această întrebare fulminantă:

— Ce funcție are verbul?

Pe jumătate în picioare, cu mâna dreaptă pe spătarul scaunului, l-am pironit cu ochi îngroziți și am bolborosit:

— N-am..., n-am văzut-o niciodată!

Furia lui don Prilidiano a fost înăbușită de hohotele homerice ale celorlalți doi și l-am auzit pe don Néstor, printre exploziile de râs, că repeta:

— Bine, ia loc! Bine, ia loc!

Complet interzis, m-am așezat din nou pe scaun, zicându-mi că tortura aceea nu se va sfârși decât cu moartea mea, materială de astă dată; dar directorul a reușit să se stăpânească și mi-a spus mai clar, cu o bunătate ironică:

— Nu, nu. Treci la locul dumitale. La locul dumitale.

Îmi țiuiau urechile, dar, când am trecut pe lângă bănci, mi s-a părut că aud: „E un bou“ și mi-a venit s-o iau la goană fără să mă mai opresc, până la Los Sunchos, dar nu aveam putere. Am căzut fără vlagă pe locul meu. Cum mai râseseră de mine profesorii și elevii! De mine, de care în satul meu nu îndrăznise nimeni să râdă; de mine, Mauricio Gómez Herrera...!

IX

După cum era logic, deși acum poate să nu pară așa, am intrat în anul întâi la Colegiul Național și cu această favoare a început primul calvar din viața mea și poate unicul până în ziua de azi. De îndată ce a aflat că „trecusem“, tăticu' s-a întors la Los Sunchos, lăsându-mă în mâinile familiei Zapata, ale cărei procedee s-au dovedit, vai, mult diferite de cele ale părinților mei și a cărei severitate seacă era opusul indulgenței drăgăstoase ori servile cu care eram obișnuit. La început, am

încercat să mă revolt contra acestei tiranii, mai ales contra tiraniei coanei Gertrudis; dar eforturile mele s-au zdrobit de caracterul ei inflexibil, pe care rareori se străduia să-l ascundă sub o aparență dulceagă.

— E spre binele tău! îmi spunea când mă smulgea de la cele mai nevinovate distracții. Ce-ar zice tatăl tău dacă te-am lăsa să faci ce vrei și să-ți pierzi timpul după cum ai chef?

— Tăticu', răspundeam eu furios, nu m-a ținut niciodată închis ca pe un pușcăriaș și nu mă urmărea ca dumneata.

— E spre binele tău, îți repet! Și, pe urmă, respectăm instrucțiunile date chiar de don Fernando. Adu-ți aminte că, atunci când don Néstor a spus că, dacă nu înveți mult, o să rămâi în anul întâi, tatăl tău mi-a recomandat: „Să-l ții din scurt, coană Gertrudis! Nu-l scăpa din mână!“ Nici mai mult, nici mai puțin! Și... gata cu discuțiile!

Pleca și eu rămâneam tremurând de furie și de neputință. Ce se întâmplase cu neîmblânzita mea voință? Ah! surghiunit, izolat într-o lume necunoscută și ostilă, fără solidele puncte de sprijin ale mămicii, ale servitorilor și ale tuturor celor ce mă adulau ca să-l aduleze pe taică-meu, mă simțeam deprimat, incapabil să am inițiative și să mă revolt, din clipa când primele mele încercări revoluționare n-au făcut decât să sporească severitatea temnicerilor mei. Pentru că asta erau soții Zapata; nu mă lăsau nici o clipă, nu-mi dădeau voie să ies singur și, sfătuit de nevastă-sa, don Claudio mă ducea în fiecare zi la colegiu, ca dulcele chiul și hoinăreala să-mi fie imposibile. Duminicile și sărbătorile trebuia să merg cu ei la slujbă, la predică și la orele de religie, iar între ele mă puneau să-i însoțesc la plimbare pe stradă, ca un idiot, când nu mergeam în vizite care mă plictiseau de moarte și-mi epuizau ultimele energii. Vigilența coanei Gertrudis nu adormea nici o clipă. Îmi dăduse o cameră lângă a ei ca să mă aibă tot timpul sub ochi, la îndemână, sau să mă poată striga; îmi limita relațiile cu servitoarele la strictul necesar cotidian, fără să mă lase să pălăvrăgesc ori să mă joc cu ele; îmi scotocea în fiecare seară camera și buzunarele ca să-mi confiște țigările și orice carte amuzantă pe care mi-o procuram pe furiș; la miezul nopții se scula ca să facă o inspecție prin casă, să vadă dacă servitoarele dorm și dacă totul era în ordine, apărătoare zeloasă, până la manie, a unei morale care, după gurile rele, nu fusese punctul ei forte când era tânără și nici chiar în pragul bătrâneții. „Era dintre cele care făceau pe sfintele până te-ntorceai cu spatele – îmi povesteau cu mulți ani mai târziu contemporanii ei – și don Néstor Orozco n-a fost nici primul, nici ultimul dintre iubii ei“; și adăugau nume și amănunte care nu-și au rostul aici, unii râzând de don Claudio, alții criticându-l pentru toleranța lui dictată de interese, după ei. În vremea mea, coana Gertrudis încerca probabil să-și ispășească vechile păcate prin austeritatea monahală a ultimilor ani, reci acum, fără soare și flori. Dumnezeu o va fi iertat pe bună dreptate pentru bucuriile și apoi suferințele aduse celorlalți, măcar grație nesfârșitelor rugăciuni pe care ne puneau să le spunem în fiecare seară, în genunchi, pe pardoseala tare a salonului pe jumătate în întuneric.

Cu toate acestea, mintea mea îmi permitea să-i înșel din când în când vigilența, în special ca să fumez și să citesc romane pe care le puneam între copertile manualelor. Acel sistem deprimant, însă, dădea aparent roade pe care orice observator superficial, ca doña Gertrudis și don Claudio, le-ar fi putut socoti binefăcătoare și durabile, fără să fie, în realitate, nici una, nici alta; din acel Mauricio năvalnic, vesel și deschis din Los Sunchos făcuseră un băiețoi prefăcut, perfid și trist, o ființă

singuratică și ursuză ca un câine fugărit. Tot pe ascuns i-am scris de câteva ori mamei, plângându-mă de îngrozitoarea captivitate și cerându-i să-i găsească un leac; îmi răspundea, îndurerată, spunându-mi că nu poate face nimic împotriva voinței tatălui meu, că acesta era hotărât „să devin bărbat“ și îmi trimitea prăjiturile, dulciuri și ceva bani, foarte puțini, pentru că îi interzisese tăticu', la sfatul și cererea familiei Zapata. Din când în când, adăuga vești despre Teresa Rivas, care întreba mereu de mine, cu mult interes... Aceste scrisori, departe de a mă consola puțin, îmi sporeau descurajarea și deprimarea, răpindu-mi ultimele speranțe.

Situația mea la colegiu îmi epuiza și ultimele energii; colegii mei îmi arătau cea mai profundă antipatie, nițel din vina mea, în treacăt fie zis, dar nu cauzată de pilele mele de la admitere, nici de ridicolul fără pereche al examenului meu, deși uneori își aminteam, luându-mă peste picior, de faimoasa vorbă: „N-am văzut-o niciodată“. Și asta pentru că, la început, lipsit de experiență și ducând o politică inabilă ce a produs un efect contrar, am vrut să le impun același respect și aceeași supunere de care mă bucuram la Los Sunchos, unde „eram monitor“. Această pretenție, amestecată poate cu puțină invidie pentru că arătam bine și cu gelozie pentru bunăvoința unor profesori față de mine, a dezlănțuit dușmănia băieților, iar „monitorul de la țară“ a devenit victima camarazilor săi, care nici măcar nu întrezăreau în spatele lui umbra onnipotentă și amenințătoare a lui papa. Această dușmănie, ce se manifesta prin agresiuni colective – mă azvârleau în sus și mă prindeau într-o pătură, făceau „hore“ în jurul meu, nu fără pumni, șuturi, scuișături și alte politețuri școlărești, de care nu m-am plâns niciodată superiorilor, din spirit cavaleresc –, a mai scăzut puțin, de pildă, după mai multe bătălii cu „cei mai grozavi“, bătălii în care, din fericire, ieșisem aproape întotdeauna învingător. Dar surda ostilitate nu a încetat niciodată, pentru că, încurajat de victorii, m-am arătat prea îngâmfat și pentru că izolarea mea forțată, în afara orelor de clasă și în recreațiile din claustrul întunecat sau din curtea mare a colegiului, nu-mi îngăduia să cultiv nici o prietenie, nici măcar cu Pedro Vázquez, elev în anul al doilea deja. Cum să am colegi apropiați dacă don Claudio îi gonea pe stradă pe camarazii mei care, altfel, poate, s-ar fi împrietenit cu mine?

Învățătura mă interesa foarte puțin; în loc să învăț lungi lecții pe dinafară, *musa, musae* și *bonus, bona, bonum*, interminabila listă a departamentelor din provincie, poveștile insipide din *Compendiul sfintei istorii*, preferam să stau ceasuri întregi să mă uit la cer, evocând vesele imagini din Los Sunchos sau refăcând complicate intrigi din romane. Eram cel mai „bou“ din clasă, dar ignoranța mea nu mă deranja deloc, nici față de colegi, nici față de profesori, mirosind instinctiv la aceștia din urmă, poate, o ignoranță dacă nu mai mare, atunci mai dăunătoare. Cu rare excepții, erau inculți, se mulțumeau să predea lecțiile cu cartea în mână, *doctus cum libro*, și răspundeau rareori la întrebările puse întru lămurirea unei chestiuni, profesori improvizați, în fond, într-o epocă în care „catedrele“ erau refugiul partizanilor guvernului ce nu aveau o profesiune sau aptitudini ca să-și câștige pâinea.

Viața mea, deci, nu era viață. Muream de plictiseală în casa familiei Zapata, care de-abia de primea în vizită două, trei persoane, în afara preotului Ferreira și a fratelui Pedro Arosa, franciscan, și care n-a mai făcut nici o petrecere după masa dată în cinstea tatei; sufeream și clocoteam de furie la colegiu, unde ce-am învățat, am învățat auzindu-i repetând pe ceilalți; pe zi ce trecea îmi era tot mai greu să-mi procur romane, pentru că banii erau foarte puțini, deoarece, așa cum spunea cucoana Gertrudis:

— Aici ai tot ce-ți trebuie și banii sunt pierzania băieților, mai ales într-un oraș ca acesta, gândind că adormita capitală de provincie era Babilonul, dacă nu Parisul.

Ce era de făcut, deci? Să mă întorc la Los Sunchos! Această idee ajunsese o obsesie. Dar cum s-o pun în practică fără posibilități, fără bani? În disperare, obosit să mă mai plâng inutil mamei, i-am scris lui tăticu', zugrăvindu-i suferințele mele în cele mai sumbre culori și cerându-i să mă ia la el sau, cel puțin, să fiu tratat omenește; dar el, convins că exageram, îmboldit de sfaturile lui don Higinio, înșelat de scrisorile lui don Claudio, mi-a răspuns să rabd, pentru că în viață nu e totul lapte și miere, și că el când era copil trecuse prin mai multe necazuri „ca să devină bărbat“. Încă nu-mi dau seama ce intenționau coana Gertrudis și bărbatu-său purtându-se așa cu mine și, în cel mai bun caz, cred că-și dădeau frâu liber caracterului cu cei ce se aflau sub autoritatea lor, servitoarele și eu, și că pentru ei era mai plăcut să mă țină sub papuc, înșelându-l pe tăticu' sub pretextul unor principii rigide. Cu toate acestea, nu m-am dat bătut și am pornit din nou la asalt în punctul cel mai vulnerabil, scriindu-i câte o scrisoare mamei, cu atâtea jelanii amestecate cu repetiții și greșeli de ortografie, încât buna femeie s-a hotărât, în sfârșit, să nu se mai supună deloc soțului ei, poate pentru prima oară în viață, și mi-a trimis câțiva pesos bolivieni, pe care îi cerusem, chipurile, ca să-mi mai îndulcesc oleacă supărările și să-mi cumpăr cărți și alte lucruri necesare.

Odată posesor al acestui capital, am conceput planul de fugă, nu atât de ușor cum s-ar putea crede la prima vedere; mi-au trebuit zile întregi de cugetare, dar planul a ieșit formidabil.

Diligența pentru Los Sunchos pleca luna, miercurea și vinerea foarte devreme, de la un han din centru, hotelul „Boda de Oro“, și, după ce străbătea orașul, se oprea la o cârciumă de la periferie, „Esquina del Poste Blanco“, un fel de filială pentru colete și pasageri, înainte de a porni cu adevărat înainte, pe drumul mare. De acolo trebuia s-o iau obligatoriu, căci, traversând orașul, careva dintre obișnuiții spectatori ai trecerii diligenței m-ar fi văzut în mod sigur.

Obișnuința recent dobândită de a mă preface mi-a slujit în această împrejurare de parcă numai pentru asta mi-ar fi fost inoculată; mai târziu am avut prilejul să mă folosesc de ea cu succes de multe ori, constatând că roadele bunei educații nu dispar niciodată. Bun; spre marea surpriză și supărare a coanei Gertrudis, care până atunci trebuia să mă trezească de trei-patru ori în fiecare dimineață, am început să mă scol în zori din proprie inițiativă și să fac mici plimbări, cu cartea în mână, ca unul care învață, întâi în grădină, pe urmă pe trotuarul de pe stradă, aproape întotdeauna sub ochii vigilentei santinele, dar având grijă să dispar uneori o clipă, ca să-i adorm bănuielile. M-am străduit în acele zile să vorbesc mult despre un loc pitoresc, la o leghe sau ceva mai mult de oraș, în capătul opus celui unde era „Esquina del Poste Blanco“, pe care îl vizitasem într-o excursie cu soții Zapata și unde râul, mai încoace doar un fir de apă curgând într-o imensă albie de bolovani, se transforma, pe atunci datorită unui dig natural, într-un loc bun de scaldă și excelent pentru pescuit somni și *dientudos*³⁸. Pomeneam tot timpul de Mojarral cu albia lui, peștii și scaldătoarea, și oricine ar fi jurat că nu mă gândeam decât la acest rai.

— Așa îmi placi! Ești sânguincios! zicea coana Gertrudis, zeflemitoare, văzându-mă ieșind din camera mea, cu cartea în mână, aproape în zori. Dacă te porți tot așa, într-una din zile te ducem la Mojarral.

— Da, dar cât mai curând. Îmi doresc așa de mult!

În sfârșit, într-o marți noaptea, mi-am ascuns valijoara cu o parte din lucruri în fundul grădinii, care dădea într-o stradă laterală, într-un loc de unde puteam s-o iau ușor fără să fiu văzut. M-am culcat imediat, dar nu am reușit să adorm; mă cuprinsese febra, mă socoteam deja liber și în mine renăștea băiatul inventiv și hotărât din Los Sunchos, aparent îmblânzit de oribila zăbală a familiei Zapata, într-așa măsură încât, în imaginația mea, căutam un mijloc de a mă răzbuna pe coana Gertrudis. Nu am găsit, pentru moment, nici o pedeapsă pe măsura răutății ei și am lăsat să se ivească o ocazie să mă răzbun, jurând, totuși, să nu renunț niciodată la această sfântă intenție. Cum, de îndată ce așpeam, mă trezeam speriat, visând că mă descoperiseră, m-am hotărât să mă scol, deși era încă noapte. Probabil că am făcut zgomot, căci coana Gertrudis a strigat imediat:

— Cine umblă pe-acolo?

M-am băgat iarăși în pat, pe jumătate îmbrăcat, și am auzit-o pe bătrână că se scoală și ea în grabă, aprinde lumina, se apropie de camera mea și apoi iese în curte să facă o inspecție extraordinară.

„Ăsta-i momentul!“, mi-am zis fără să mă mai gândesc, inspirat de marea mea prietenă, oportunitatea.

Și, alergând spre dormitorul coanei Gertrudis – don Claudio avea camera lui –, am luat de pe comodă, unde le ținea întotdeauna, minunatele ei cozi castanii pe care și le lega pe cap când își termina treburile de dimineață. Ce-aveam să fac cu ele? Nu știam și nici nu mă interesa pe moment.

La puțină vreme s-a luminat, fără ca ea, coana Gertrudis, să se fi întors din inspecție, și eu am ieșit, ca de obicei, cu cartea în mână. Bătrâna aprindea focul în bucătărie. Am alergat în curte, am aruncat în lăturile infecte din troaca porcilor frumoasele cozi pe care godacii aveau să le devoreze sau cel puțin să le distrugă ca pe o mâncare delicioasă, am scos valiza din ascunzătoare și, pe străzi încă pustii, învăluite în negura umedă, m-am îndreptat spre cârciuma „Esquina del Poste Blanco“ ca să aștept diligența de Los Sunchos, care trebuia să sosească. Într-adevăr, așteptam doar de două minute când s-a oprit în poartă cu mare zgomot de fiare și lemne lovite între ele. Conducătorul, Isabel Contreras, și surugiii au intrat să ia al doilea „rând“ de rachiu curat, rachiu cu limonadă sau ienupăr, după ce-l sorbiseră pe primul la „Boda de Oro“, și să încarce coletele, corespondența și pasagerii, dacă erau. Și era unul: eu.

Contreras, care, ca membru ilustru al populației flotante din Los Sunchos, mă cunoștea ca pe propriile-i buzunare și-l respecta pe tăticu’, căruia, așa cum am mai spus, îi slujea de curier special și zelos informator, mi-a făcut cea mai călduroasă primire, n-a pus întrebări indiscrete în legătură cu prezența mea acolo și mi-a făcut nemaipomenita cinste de a mă invita să stau cu el pe capră, în timp ce-mi pune el însuși valiza pe imperială. Când am vrut să-i plătesc biletul, a refuzat banii.

— O să-mi plătească don Fernando.

Dacă aș fi știut! Cu câte săptămâni înainte n-aș fi dezertat din gherla lui Zapata!

Pălăvrăgind în timpul drumului și încurajat de o oarecare libertate în stațiile diligenței, cu lipsa de rezerve ce caracterizează zburdălnicia copilărească și de care nu mă dezbarasem de tot, în ciuda regimului inchizitorial al coanei Gertrudis, i-am povestit pe larg lui Contreras suferințele și evadarea mea când „nu mai putusem să suport“. Omul de treabă s-a speriat la început, gândindu-se la responsabilitățile lui, și era gata-gata să se căiască pentru că avusese prea multă încredere în mine,

dar și-a luat seama, a început să râdă în hohote și, pocnind din biciul său lung, a exclamat:

— Ce naște din pisică șoareci mănâncă! Nu-ți dezminți soiul!

A râs și mai tare de pozna cu cozile false, zicând că o merita din plin „căteaua bătrână“, și pe urmă, ca om cu experiență, m-a sfătuit să nu mă arăt în fața lui tăticu' până nu vorbesc cu mama, pentru că mamele sunt întotdeauna „cele mai bune paveze“ pentru copii și fiindcă „trebuie să fii foarte atent când se înfurie don Fernando“. Și, ca să facem treaba mai bine, a oprit diligența pe o ulicioară singuratică, aproape de casă, a păstrat valiza ca să mi-o trimită mai târziu și mi-a strâns mâna prietenește în mâna lui ca de glaspapir, spunându-mi:

— Și-acum, amice, coboară și aleargă la mama, că numai ei o să-i fie milă de necazurile tale... Și spune-i că și-aici ca-n orice alt loc poți „să devii bărbat“.

Să devii bărbat!... Diligența a pornit, urmându-și drumul, și eu am rămas nemișcat, zăpăcit, pe jumătate vesel, pe jumătate speriat. Acolo, foarte departe, rămâneau orașul, colegiul, doña Gertrudis, don Claudio, latina, iadul ca un coșmar oribil. Eram în Los Sunchos, în satul „meu“, pe scena mea, și, cu toate că mă temeam de ce avea să se întâmple, mă simțeam mai curajos, cu mai multă forță, în sfârșit, stăpân pe mine însumi.

Mama m-a primit cu manifestări de bucurie, extraordinare la ea, și, după ce m-a îmbrățișat și m-a sărutat de o mie de ori, ca nebuna, a început imediat să plângă, fără să mă întrebe nimic, amestecând sărutări, îmbrățișări, râsete și lacrimi cu exclamații întretăiate și vorbe drăgăstoase. Mămica era un suflet iubitor, un suflet plin de patimă care, totuși, n-a putut avea în viață altă pasiune decât pe mine, uitată de bărbați și de cele înconjurătoare cum trăia, ce-și ușura spiritul într-o religie foarte elevată și pură, deși destul de atenuată de superstiție sau, mai bine zis, de un soi de iconolatrie chietistă. Doar după o bună bucată de vreme m-a întrebat despre motivele întoarcerii mele, pe care le bănuia foarte bine, și m-a compătimit până la lacrimi pentru suferințele mele. La fel de adevărat este că eu i le-am descris cu deosebită elocvență și că aș fi putut mișca pe oricine, nu numai pe mama, cu condiția să fie credul și bun la inimă.

— Ai făcut bine! Ai făcut bine, copilașul meu, c-ai fugit! Bietul meu băiat, exclama ea. O să vorbesc cu taică-tu și-o să-l conving că ai dreptate.

Și într-un moment de sfânt egoism, am dezvăluit substratul unui gând.

— Mi-a fost așa dor de tine!

Când, la ora mesei, tăticu' s-a întors de la treburile sau distracțiile obișnuite, mama, care mă pusese să rămân în camera mea, i-a vorbit multă vreme între patru ochi. Din când în când răzbăteau până la mine glasul enervat al tatei și cel rugător al mămicii. În sfârșit, a urmat o tăcere prelungită, pe care a întrerupt-o o servitoare spunându-mi din ușă:

— Domnișorule, don Fernando zice că să vii în sufragerie!

Nesiguranța mea plină de spaimă a dispărut ca prin farmec; aveam să dau piept cu faptele, cu voința neclintită de a nu mă pleca. În plus, aveam mari speranțe datorate manierei în care se producea întâlnirea: dacă tăticu' n-ar fi fost gata să cedeze și ar fi vrut să mă pedepsească, s-ar fi repezit furios în camera mea și nu m-ar fi chemat în sufragerie.

Cu toate acestea, m-a primit aruncând foc și pară, mânios în aparență, acoperindu-mă cu vorbe grele și amenințându-mă că „o să mă bată cu biciul până o să-mi dea sângele“. M-am convins și mai mult că era o furtună de vară ce începea să se liniștească deja, dar tot m-am speriat un pic când mi-a spus:

— Ai făcut un lucru rău, foarte rău, și meriți o pedeapsă serioasă. Te-ai purtat ca un nătărău și, dacă n-ar fi maică-ta, ai vedea tu ce-ai păți. Pentru că m-a rugat ea și fiindcă se întâmplă pentru prima dată, mă mulțumesc să te trimit imediat la familia Zapata, să le ceri iertare și să nu mai faci boacăne. Mâine pleacă diligența!...

Eu m-am încordat tot și cu o greutate în piept, aproape pe punctul de a izbucni în plâns, am făcut un efort și am spus sfâșietor:

— Tăticule!... Dar sunt niște tirani, niște călăi! N-am făcut nimic ca să mă țină închis!... Nu, tăticule! Poți să mă omori, da' nu mă duc... Mai bine să mă omori!

— Nu te duci? a explodat taică-meu indignat, de data asta cu adevărat, pentru că nu tolera să i te împotrivesți pe față. Asta-i culmea obrăzniciei! Nemaiauzit! Când poruncesc eu, te supui și taci din

gură! Te duci la oraș și le ceri iertare, fir-ar al dracului să fie!

— Fernando, pentru Dumnezeu! a exclamat maică-mea.

— Nu te teme. Nu-i fac nimic. Dar în privința celeilalte chestii, nu discut! O să se ducă la oraș, și cât mai repede!

— Nu mă duc, nu mă duc! O să mă arunc din diligență dac-o fi nevoie, dar n-o să mă duc!

Asta n-am mai spus-o. Ar fi fost prea mult. Am gândit-o doar și mi-am jurat-o mie însumi. Dacă aș fi spus-o, taică-meu, împins de caracterul lui impulsiv, mi-ar fi tras pe loc un toc de bătaie de să mă lase lat.

A urmat o lungă tăcere.

— Bun! Acuma la masă! a ordonat tăticu', în sfârșit, potolit deja.

Masa a început lugubru. Tăceam toți și până și slujnicele care serveau la masă alunecau fără zgomot, ca niște umbre, înspăimântate de furtună. Chiar și lampa cu gaz îmi părea că aruncă o lumină tragică pe fața de masă. În sfârșit, când s-a servit friptura cu salată verde, parcă o mai văd și astăzi, pe platou, cu coastele subțiri în formă de scară, acoperite de o pielică maronie și grăsimea rumenită și roind de zeamă și sfârâind încă, taică-meu m-a întrebat pe un ton firesc:

— Și cum a fost povestea?

Am repetat istoria, la început timid, apoi cu o oarecare siguranță, și, la sfârșit, entuziasmat de propriile mele vorbe, acumulând acuzații contra lui don Claudio, contra coanei Gertrudis, descoperindu-le cu bruscă clarviziune sau născocindu-le uneori. Și, în sfârșit, indignat cu adevărat, am exclamat:

— Se răzbună pe mine fiindcă sunt niște linge-blide și eu plătesc pentru că-i batjocorește toată lumea. Se bucură că-l țin la ei ca pe un servitor, ca pe un sclav, nici mai mult, nici mai puțin decât pe fiul lui Gómez Herrera!...

Cine a spus că lingușeala e marfa cea mai ieftină și cea mai productivă? Oricine ar fi fost, a spus un mare adevăr.

Tăticu' s-a simțit rănit în amorul lui propriu sau a găsit împrejurarea favorabilă pentru o diversiune și o apropiere de adevăratele lui intenții. Chestia e că am văzut un fulger în privirea lui și m-am gândit că a apucat-o pe drumul cel bun.

— Nu respectă pe nimeni! am adăugat. Pentru ei totul e o chestiune de noroc și favoritisme, și pe cei mai bogați și mai puternici îi consideră doar niște șmecheri.

— Hm, hm! a făcut tăticu', temător. Au vorbit de mine?

— I-a ferit Dumnezeu! Cât am fost eu de față, n-au spus nimic. Dar cum îi bălăcăreau pe toți prietenii...

— Bine! Bine! Astea-s presupuneri și nimic mai mult! m-a întrerupt, cu chipul întunecat.

— Fernando, a zis mămica după o pauză, nu crezi că băiatul ar trebui să se ducă la culcare? Cu drumul de azi și supărările, și dacă trebuie să plece mâine dimineață devreme, să nu se îmbolnăvească.

— Poate.

Mama a insistat. Boala era inevitabilă. Chiar în acel moment aveam deja febră. Și dacă o să cad la pat la oraș, cum or să mă îngrijească? N-ar fi mai bine să mă lase să mă odihnesc câteva zile,

câteva, până se întoarce diligența, de pildă?

— Bine, a răspuns în sfârșit tăticu', ca unul care face un sacrificiu. O să plece cu diligența următoare, dar fără discuții.

„N-am să mă duc niciodată!“, mi-am zis.

— O să-i scriu lui don Claudio, ca să-i potolesc și să-i prezint scuze coanei Gertrudis, din partea ta, ca să te ierte.

— N-o să mă ierte, am șoptit.

— De ce? La urma urmei, n-ai făcut decât o năzbâtie.

N-am putut să-mi stăpânesc zâmbetul.

— Sau ai mai făcut ceva ce încă nu știm?

Cunoscând caracterul lui tăticu', n-am șovăit să-i povestesc pozna cu cozile, dar am încercat s-o fac cu meșteșug și haz, începând prin a-i descrie cele două chipuri ale babei, cu și fără cozile false, ridicola ei pretenție de cochetărie senilă, atât de opusă cucerniciei, și furia ce mă apuca văzând-o cum face pe copilița... Când am adăugat că porcii s-au repezit, în cocină, să devoreze încâlcitura aia de păr unsuros, de parcă ar fi fost o mâncare delicată, și am zugrăvit mutra coanei Gertrudis căutându-și pletele, tăticu' a izbucnit în hohote de râs, lăsându-se pe spate în fotoliu, ca și cum ar fi asistat la cea mai comică scenă din viața lui. Era înfrânt...

După puțină vreme, m-am dus să mă culc, în aparență, dar în realitate am rămas la pândă să văd dacă tăticu' le scrie soților Zapata, cu acea nesiguranță a copiilor care nu știu să-și spună: „Ce-o fi să fie“. Nu le-a scris, bineînțeles, pentru că nu era tipul care să prezinte scuze cuiva pentru nimic în lume; în schimb, am ghicit că o să comenteze aventurile mele cu zâmbetul pe buze, întâi cu mămica, pe urmă cu don Higinio, care, aflând de evadarea mea, a venit să afle mai multe amănunte. Auzindu-l intrând pe bătrânul Rivas, m-am apropiat de sufragerie ca să prind ceva din vorbele lor. Balanța se apleca, mai degrabă, în favoarea mea. Don Higinio era gata să creadă că familia Zapata mersese prea departe, cu atât mai mult cu cât băieții creoli iubesc libertatea, nu sunt „copiii rigorii“, iar eu fusesem transplantat, în mod violent, de la o independență aproape totală într-un soi de prizonierat.

— Dar, cu toate astea, a sfârșit, trebuie să devină bărbat, nu-i așa, conică María?

În aceeași stare de nervozitate datorată acelorași emoții, de îndată ce bătrânii au plecat la club, am considerat că orice era mai bine-venit decât să mă bag în pat ca un prost și, fără să cer voie nimănui, am țâșnit în căutarea camarazilor. Vizita lui don Higinio m-a făcut să mă gândesc la Teresa, dar această imagine a rămas mult pe planul al doilea, dominantă fiind ispititoarea „petrecere“ cu prietenii. Cu toate acestea, pe când ieșeam foarte cu grijă, ca să evit posibilele obiecții inutile ale mămicii, am auzit un șuierat ce venea de la fereastra ei, de acolo, de la casa de peste drum.

Aflând de sosirea mea, Teresa mă aștepta la fereastră, sigură că o să vin să stau de vorbă cu ea ori temându-se că am uitat-o; în determinismul feminin sunt posibile ambele interpretări.

Simțind-o acolo, cu instinctele mele românești trezite dintr-o dată, reîntors la viața de altădată, am alergat la fereastră să salut în ființa ei întreaga poezie erotico-sentimentală pe care o întruchipa pentru mine. La manifestările mele, ingenuie și perverse în același timp, copila a răspuns cu o emoție intensă și contagioasă. Sărmanul ei suflet se extazia mai mult datorită sentimentelor decât pasiunii, pe când eu, ca un actor, mă entuziasmam cu rolurile în care mă distribuiau împrejurările, gata să fiu

Othello sau Marc Antoniu, Don Juan sau Marsilla. I-am spus, și în clipa aceea credeam chiar și eu, că mă întorsesem la Los Sunchos, disprețuind splendorile orașului, doar fiindcă nu puteam trăi fără ea.

Și acest veșnic și prostesc refren a avut un asemenea efect încât, apropiindu-și fețișoara brună printre două bare de fier, mi-a întins, ca pe o floare, buzele proaspete și roșii ca să-mi dea prima sărutare.

XI

Cum febra mea de acțiune nu mă lăsa să stau locului în mod platonice, i-am spus Teresei că s-ar putea să fim văzuți și că n-aș vrea să-l supăr și mai mult pe tăticu', care mă credea în pat de multă vreme. După câteva minute, intram în cafeneaua „Esperanza“, în căutarea prietenilor, și întâmplarea a făcut să dau acolo peste tata jucând cărți. Și-a continuat partida liniștit, făcându-se că nu mă vede. Acest simptom mi s-a părut mult mai favorabil și mai hotărâtor decât toate celelalte dinainte. Adio, Zapata!

Am plecat cu gașca să căutăm un loc mai puțin aglomerat ca să ne reîncepem distracțiile. Băieții mă primiseră cu calde manifestări de veselie și entuziasm și, cum aveam în buzunar banii pe care Contreras nu voise să-i primească, în noaptea aceea, la cârciuma „Zorrita“, am făcut cea mai grozavă petrecere, continuată în același ritm de parcă am fi fost în postul petrecerilor minunate, ceea ce mie, după privațiunile din oraș, îmi părea un vis fermecător.

Dar înainte de a mă lăsa îmbătat de aceste delicii, nu am neglijat complet partea serioasă a lucrurilor și, nu prea sigur de elocința mea, care putea să dea greș din motive independente și tranzitorii, i-am scris tatei o lungă scrisoare, model de diplomație juvenilă, în care se întrezăreau lecțiile indirecte ale familiei Zapata. Îi spuneam că, datorită caracterului meu, atât de asemănător cu al lui, lucru de care mă mândream, corectitudinea comportării mele depinde tocmai de libertatea mai mare sau mai mică pe care o am, pentru că eu nu voi face niciodată ca aceia care, necunoscându-i valoarea, abuzează de ea până o pierd. Pe mine, ca și pe el, fără îndoială, supunerea mă înnebunea. Supravegherea lui afectuoasă (atât de deosebită de spionajul răuvoitor al unor oameni incapabili să interpreteze fapte și cu atât mai puțin gânduri) fusese, până atunci, mai mult decât suficientă pentru a mă determina să-mi fac datoria și nu merită, mai degrabă este o greșală, să fie schimbată cu despotismul unor străini ce mă împingeau, în mod obligatoriu, la răzvrătire... Firește, dacă nu este de altă părere.

Nici sintaxa nu era corectă, nici analogiile exacte, dar asta era fondul. Și pe urmă, scrisorile copiilor, oricât de obișnuite ar fi, pentru părinți sunt o revelație și o încântare, dacă nu sunt mușcați de morbul criticii. Și scrisoarea mea a avut un efect remarcabil asupra lui tăticu'. A scris imediat familiei Zapata, spunându-le că „din motive de sănătate“ n-o să mă mai întorc în oraș, să mă ierte dacă i-am supărat „cumva“ și să-mi trimită hainele și cărțile... Dar, mai înainte, îmi smulsese promisiunea să învăț serios acasă, ca să mă prezint la sfârșitul anului la examene „în particular“.

— Ai programele, cărțile și, cu ce-ai mai învățat, o să poți trece ușor. Dacă treci, anul viitor te trimit la oraș în alte condiții, fără tutori care să te bată la cap, o să stai „ca un bărbat“. Dar pentru asta trebuie să-mi promiți c-o să te porți frumos.

— Da, taticule, „ca un bărbat“! am jurat, gândind în sinea mea că bărbații nu obișnuiesc să se poarte frumos.

Când a început perioada examenelor, am intrat în gazdă la pensiunea văduvei Calleja, unde locuiau mai mulți elevi de la țară și din alte provincii. Era prototipul acelor pensiuni de rușine, mizeră și ordinară în același timp, în care era speculat numele familiei, uneori onorabil, din mercantilism ori de nevoie, în lipsa altui mijloc de subzistență, de care e plină provincia. N-o voi descrie, dar nici n-am să uit vreodată acele fețe de masă murdare și dezordinea infernală în care patroana, servitoarele, chiriașii și vizitatorii ne băteam joc, parcă în dușmănie, de cele mai elementare reguli ale unui trai decent. Ce *Casa de Tócame-Roque* ori *Auberge du Libre Echange*³⁹! Acolo era distracția, la respectabila pensiune a distinsei văduve a domnului Calleja, nepoata unui episcop și mătușa unui deputat. Dacă n-ar fi existat Los Sunchos, aș fi rămas în acea Capua, sordidă dacă vreți, dar plină de libertate, tocmai ceea ce dorisem mai mult în casa familiei Zapata... Trăiască libertatea! Și să trecem la altele.

Ce să mai spun că m-au lăsat corigent la mai multe materii, cred că vreo patru din șase, și că la celelalte am trecut printr-o baftă sau datorită bunăvoinței comisiei? La ce bun să mai povestesc că latinistul don Prilidiano Méndez, după alte întrebări, m-a invitat, cu perfidie și ură, să declin *quis vel qui*, din care eu nu știam decât rima cu „toți măgarii sunt aici“? Toate chestiile alea nu mă interesau câtuși de puțin, în mod intuitiv înțelegeam că nici în colegii, nici în facultăți nu se învață nimic și chiar azi, dacă ar fi să fiu sincer pe deplin... În fine, n-o s-o spun, dar întâmplarea face că, în țara noastră, oamenii cu adevărat superiori s-au afirmat aproape întotdeauna singuri, au fost autodidacți, *self-made men*, în vreme ce mediocrii, tipicarii au avut aproape întotdeauna o diplomă în chip de pașaport de complezență...

Ca să mă revanșez pentru momentele neplăcute cauzate de examen, mi-a trecut prin minte să-i fac o porcărie coanei Gertrudis înainte de a mă întoarce în sat. Nu trebuia să-mi bat mult capul ca să născocesc ceva pe cinste; aveam convingerea că prezența mea o să fie de ajuns ca să facă un mic atac de cord, iar cu câteva complimente ca „Lighioană!“, „Pocitanie bătrână“ sau altele eram sigur de răzbunarea mea, pentru că ar fi făcut spume la gură cel puțin două săptămâni. Am trecut pe la ei pe-acasă fără s-o văd, de două-trei ori; a patra oară era tocmai în prag, cu înfățișarea ei obișnuită de sergent-major care-și duce ranița pe piept și cu o perucă mai tinerească și mai bogată ca niciodată.

— Lighioană! am șuiert.

A întors ochii spre mine cu o asemenea expresie când m-a recunoscut, încât „Pocitanie bătrână!“ nu mi-a mai ieșit din gură. Mi se făcuse frică, pe Dumnezeuul meu! Mă speriasem și-am rupt-o la fugă! Era prima oară în viața mea când m-a cuprins panica, la fel ca pe Facundo urmărit de tigru⁴⁰...

M-am întors la Los Sunchos cu sfânta intenție de a nu mai pune piciorul în oraș și nici măcar nu m-am prefăcut că mă pregătesc pentru mizericordioasele examene din martie. Nu voiam, nu puteam să renunț încă o dată, nici pentru o clipă, la personalitatea mea atât de marcantă în sat și atât de ștearsă și de neînsemnată pe scena de acolo. „Mai bine în sat fruntaș, decât la oraș codaș“, cum spunea taticu’.

Mama se însărcina să aranjeze lucrurile după dorința mea, ca să mă aibă definitiv lângă ea. Eu „voiam să muncesc, să încep să-mi câștig pâinea“. Era cel mai ușor să-mi caut o slujbă, un serviciu

care să mă pregătească practic în vederea luptei pentru existență, de vreme ce teoria nu era pe placul meu și „nu-mi intra în cap“, după cum afirmam eu. Am stat de vorbă despre asta cu tăticu' de mai multe ori și, cum mă folosisem de Teresa ca să-l cuceresc pe don Higinio care, hotărât lucru, exercita o mare influență asupra destinului meu, tata a acceptat fără prea multă greutate, zicându-și, poate, că, dacă mă dedic politicii, care nu cere decât „să știi să învârți pe degete și să fii hotărât“, orice drum este bun, numai să pot intra în joc cât mai repede. Și, la prima aluzie, intendentul primăriei, don Sócrates Casajuana, mi-a dat o slujbușoară de rentier, care avea să mă pregătească pentru posturi mai înalte.

La câteva zile după asta, la începutul anului, am luat în primire slujba și așa a început viața mea de „ucenic de bărbat“... Cum eram încă foarte puști și puțin înclinat spre observație, birourile primăriei, creierul și sufletul așezării, mă plictiseau, totuși, enorm. După o jumătate de oră de stat la locul meu la o masă plină de hârțoage, muream de plictiseală și-o tuleam să mă distrez în altă parte. Cu toate acestea, cu timpul i-am cunoscut pe superiori și pe subalterni: don Sócrates, intendentul, țăran viclean și uns cu toate alifiile, gras, cu picioarele strâmbe, fiindcă umbla călare de când era copil de țâță, mare negustor, mare speculant, mare profitor de pe urma bugetului; președintele consiliului municipal, don Temístocles Guerra, nu știu dacă mai puțin grosolan ori mai înfumurat, și el mare comerciant; trezorerul, don Ubaldo Miró, care, cu un salariu nenorocit, reușea, totuși, să ducă o viață aproape de lux, datorită abilității lui de a face scamatorii și bunătății binevoitoare cu care le dădea avansuri funcționarilor și lucrătorilor, contra unui mic procent; secretarii, unul al primăriei, Joaquín Valdés, altul al consiliului, Rodolfo Martirena, care vânau tot timpul bacșișuri și le obțineau reținând dosarele ori de câte ori puteau și prelungind la infinit rezolvarea oricărei probleme ce nu-i interesa pe partizanii cei mai zeloși ai guvernului.

Eu eram angajat copist la registratură, dar șeful meu, Antonio Casajuana, fratele lui don Sócrates, nu-mi făcea niciodată observație pentru absențe, ci mai degrabă părea că mă invită să continui acest soi de „chiul“. Mai târziu am înțeles motivul comportării lui: nu voia martori care să-l stingherească și eu îl încurcam atât de mult, încât se plânsese amarnic fratelui său de numirea mea neașteptată. Și asta fiindcă încasa mai mult de la crescătorii de vite care trimiteau animale, piei ori lână în alte departamente, fura timbrele pe care trebuia să le lipească în registru și elibera chiar și certificate false tăinuitorilor de vite furate, câștigând astfel frumușel de pe urma furtului de vite, monedă curentă pe atunci... E normal, era fratele intendentului; celălalt partener al său era trezorerul; nici comuna și nici chiar provincia nu aveau suficiente forțe ca să stârpească furtul de vite, maxima unei bune administrații fiind să diriguie tot ceea ce este iremediabil. Când am aflat acest lucru, mai mult datorită unor indiscreții răuvoitoare ale celor invidioși decât prin observații personale, m-am folosit de acest secret, cu modestie, pentru cheltuielile mele mărunte, fără intenția de a face avere, precum ceilalți. Întotdeauna am fost prevăzător și nu regret.

Cum scăpam de la birou, îmi petreceam timpul alergând prin sat și prin împrejurimi, pe jos uneori, dar de obicei călare, cu câțiva prieteni mai mari, dar tot atât de trântori ca mine, urmărind fetele de prin gospodăriile și căsuțele din câmp, cu un soi de ură, primă manifestare, încă rătăcită, a viitoarei mele înclinații irezistibile spre sexul frumos.

Inițiat în aventurile domestice, eram incapabil încă să fac curte în lege și stăruitor, dar Marto

Contreras, fiul prietenului meu cu diligența, țărănuș de șaptesprezece-optsprezece ani, dat dracului și înfipt ca nimeni altul, cu care mă împrietenisem la cataramă, m-a învățat, făcându-mă să adopt pentru aventurile mele o expresie semirustică și brutală care suna așa: „Trebuie duse la păscut“.

Aceste iubiri erau simpliste, fără vreun preludiu, aproape animalice: o clipă de amețeală, violență și punct. Uneori continuau o vreme; făceam câte o cucerire, dar, în majoritatea cazurilor, după aceea eram ocolit ca un dușman. Teresa rămăsese undeva în adâncul întunecat al amintirii, deși o vedeam aproape zilnic. În drum.

După scurtă vreme, celelalte distracții nevinovate cu prietenii, cu excepția lui Marto, au început să mi se pară nesărate, prin comparație cu compania funcționarilor de la primărie, mult mai amuzanți, fiind „mai bărbați“; aceștia își petreceau toată ziua vorbind despre curse, lupte de cocoși, partide de pelotă, stând la taclale, povestind despre crime și alte atrocități, bârfind aventuri mai mult sau mai puțin scabroase, după care, în chip de pauză, se duceau să-și bea vermutul (vermú, ziceau ei) la ceasul prânzului și, la sfârșit, după-masă, discutau în chip magistral despre politică și-și aranjau programul nocturn. Am început să-i frecventez, tot mai interesat cu fiecare zi. Jucam biliard până noaptea târziu; mâncam acasă ori la restaurant, în fugă, și apoi ne întâlneam când ici, când colo, la „tripoul“ lui Maneo, la stabilimentul polonezei Ilka, unde de obicei ieșeau scandaluri de pomină și unde nimeni nu intra fără să fie percheziționat de un polițist, ca să-i ia armele, ori în alte locuri de același gen. M-a surprins că în jurul unei mese de joc sau sub o boltă de viță poloneză mi-am întâlnit nu numai prietenii și pe toți contemporanii, ci și toată crema din Los Sunchos, în frunte chiar cu don Socratés. Și se mai spune că Grecia antică nu renaște în „țara“ noastră, cu Socrate și restul!... În sfârșit, în zori ne duceam la culcare și eu mă bucuram de acea oră minunată când tot ce e viu tace o clipă, reconcentrându-se, reconstituindu-se în somn, ca să se trezească, după puțin timp, mai proaspăt, mai clocotitor, mai viguros. Întotdeauna m-au entuziasmat marile spectacole ale naturii și cred că, dacă politica nu m-ar fi absorbit pe de-a-ntregul, astăzi aș fi fost cel mai cunoscut scriitor care a descris frumusețile și măreția peisajului argentinian.

Dar nu se poate și cu buzele unse, și cu slănina-n pod.

XII

Câțiva ani mai târziu, un amuzament de altă natură, care mă atrăgea foarte mult, a fost punctul de pornire pentru una dintre cele mai semnificative manifestări din viața mea.

Obișnuiam să mă duc, pe seară, pe la redacția ziarului *La Epoca*, organ semioficial, plătit de primărie și redactat de un tânăr aventurier spaniol, ce răspundea la sonorul nume de Miguel de la Espada, băiat în stare să scrie tot ce le convine celor ce-l plăteau și tipul obișnuit în toate satele și orașele republicii. Tipografia era într-o căsuță cu trei odăi, murdară și mizerabilă, situată la câțiva pași de centru, pe o stradă vecină. În prima cămăruță era instalată redacția, cu o masă lungă de pin alb, plină de ziare și hârtii, un pupitru înalt pentru registrele de casă ale administrației, câteva scaune de răchită, un fotoliu de piele cu spătar înalt, podea de cărămidă făcută praf, pereții văruiți, plini de pânze de păianjeni și pete de cerneală și slin, tavan cu tapet din care atârnavă lamentabil fâșii de hârtie, dezlipite din cauza apei ce trecea prin acoperiș... Acolo mirosea a umezeală, a ulei, a petrol.

În a doua încăpere, întunecoasă și prost aerisită, se vedeau mesele și cutiile cu zațuri pentru trei lucrători; în cea de-a treia erau vechea presă de mână și patul ucenicului. Acolo domnea De la Espada și acolo ne întâlneam serile diverși tineri partizani ai guvernului, ca să comentăm viața domestică, socială și politică din Los Sunchos. Merita să ascuți vorbăria aceea, cancanurile, criticile, bârfele și calomniile ce alcătuiau fondul acelor plăcute conversații despre viața și minunile întregului sat, în care amănuntele lipsă erau completate cu prisosință cu altele, fructul imaginației participanților. Celebra spițerie a lui Paredes, poreclită „casa bârfitorilor“, nu întrecea cu nimic redacția ziarului *La Epoca*. Acolo m-am inițiat în toate misterele satului, am aflat istoria tuturor familiilor, greșelile unora, păcatele altora, delictele lor, am verificat virtutea ce li se cere femeilor și am început să văd altă înfățișare a lumii, poate puțin exagerată, poate nițel cam sumbră, dar foarte apropiată de realitate.

De la Espada era un bărbat de vreo treizeci de ani, mititel și vioi, cu ochii mici, plângăcioși și aproape fără gene, cu o mustăcioară ca peria, într-un cuvânt, oribil, dar foarte simpatic, datorită hazului său de madrilen și pesimismului său de ștregar... Obișnuia să rezume conversațiile în sentințe ce alcătuiau un adevărat curs universitar, sinteza noului pentru mine, pe vremea aceea, deși șchiopătau destul de mult în privința originalității. În câteva luni fusese tot ce se putea fi, de la plasator la un teatru în Buenos Aires până la director de ziar în Los Sunchos și zicea (de pildă):

— Toate femeile au sfertul lor de oră și cine nimerește să se apropie de ele în momentul acela poate fi sigur că le va avea.

Sau:

— Toți oamenii se vând; problema e să nimerești prețul.

Sau:

— Ca să spui că un om e cinstit, trebuie să-l aduci în cea mai disperată situație și, în același timp, să-i dai ocazia să fure. Dacă nu fură, e cinstit. Dar în asemenea condiții nu există om să nu fure...

— Același lucru îl spun și despre femeia cinstită. Nu există femeie care să nu-și fi înșelat bărbatul, cel puțin cu gândul, dacă prin fața ochilor i-a trecut cineva mai bine decât soțul, după părerea ei. Prin fața ochilor sau prin minte...

Aceste doctrine mă seduceau, deși aveam unele rezerve din când în când, între altele, pentru că nu puteam admite că maică-mea nu și-ar fi respectat îndatoririle, nici măcar în vis. Această excepție, însă, nu se extindea și la mamele celorlalți și păcătuia prin exces de delimitare. Înțelepciunea lui De la Espada se infiltra, deci, în ființa mea și în curând aveam s-o încerc în practica vieții.

O altă distracție pe care nu trebuie s-o trec cu vederea pentru că a avut o oarecare influență în viața mea: deseori mă duceam să beau *mate* cu bătrânul comisar don Sandalio Suárez, chiar la comisariat, fiind interesat de organizarea pazei și de alte probleme, mai ales de cele legate de descoperirea vinovaților, deși Sherlock Holmes nu se născuse încă, iar genialul Poe și monotonul Gaboriau⁴¹ nu ajunseseră la Los Sunchos. Îl întrebam pe bătrânul consătean despre minunatele calități ale urmărilor și despre admirabila perspicacitate a lui Facundo, descrisă de Sarmiento.

— Toate astea sunt invenții, răspundea don Sandalio. Nimeni nu-i descoperă pe criminali dacă nu se predau singuri, și eu, așa cum mă vezi, în toți anii ăștia de poliție, n-am prins nici unul în

flagrant decât din întâmplare ori pentru că tâmpitul s-a predat singur.

Îmi povestea amintirile lui, aproape toate politico-electorale, și de mai multe ori m-a invitat să-l însoțesc în anchetele lui, la care eu colaboram cu entuziasm. Îmi aduc aminte, printre altele, de asasinarea unei femei; pe făptaș l-au căutat după buna metodă a principiului cine beneficiază de pe urma morții. Au ajuns și la soț, îndrăgostit de alta, tânără și drăguță, și l-au arestat. Dar, după câteva nopți, un bețivan s-a fălit în încăperea din spatele unei prăvălii că el este asasinul și că nimeni n-o să-l bănuiască. Arestat și interogat, am aflat că o asasinase pe femeie de „plăcere“, fără motiv ori scop, pentru că așa i-a venit, fiind beat criță, când o văzuse în poarta casei... Acest eșec nu m-a descurajat, ba chiar mi-am propus să-i urmăresc și să-i descopăr pe hoții de vite ce infestau departamentul.

— Lasă-te de hoții de vite! a exclamat don Sandalio, când i-am vorbit despre intenția mea. Dacă te vâri în treaba asta, o să-ți prinzi urechile. Să vezi ce chix o să dai dacă-i descoperi și afli că sunt don cutare și don cutare și alții pe care nu vreau să-i pomenesc!

Dar să lăsăm poliția, ca să urmărim firul istoriei mele. Pe vremea aceea, ca și acum, pe la mijlocul primăverii, în Los Sunchos aveau loc niște serbări populare aduse de megieșii spanioli și adoptate cu entuziasm de populația creolă, nedeile. Pe un teren întins din apropierea satului se înălțau barăci, corturi de pânză, șoproane de lemn, colibe din ramuri, chioșcuri, improvizându-se un sat volant, un soi de sălaș de indieni, împodobit cu flamuri, crengi, stegulețe, ghirlande din pânză ieftină și colorată, în care locuiau câțiva negustori stabiliți în sat și mulți veniți special și ofereau mărunțișuri, mărfuri și haine ce nu se mai vindeau și mai ales lucruri de mâncare și de băut, gogoși, bere, turte, vin de Benicarlá, cârnați prăjiți... În marele „cort“ al Societății Spaniole se organiza un bazar de binefacere, în care fetele cele mai cunoscute din sat vindeau, scoteau la licitație ori la loterie mii de „fleacuri“ nevandabile oferite cu generozitate de negustorii bogați. Cei mici aveau ca distracții cățărutul pe parul uns cu grăsime, șaradele, călușeii; poporul, dansul în aer liber. În sunetul cimpoiilor și al tamburinelor, rareori înlocuite de fanfara din Los Sunchos care cânta mai ales în „cortul“ societății, locul de întâlnire al lumii distinse. O atmosferă senzuală, intensificată de toate efluviile primăverii, o nevoie nebună de a te distra, a țipa, a te mișca, de a te freca de lume domneau la nedei și îi îmbătau pe toți, începând cu poporul de rând și invadând încetul cu încetul păturile de sus. Mai amețitoare decât carnavalul, pentru că toată lumea se aduna într-un singur loc, la nedei te molipseai mai repede și mai fără leac de atmosfera de senzualitate; dar, în acea nevinovăție a obiceiurilor, acest lucru nu îl observa decât preotul, care predica împotriva exceselor și cerea cumpătare, și vreun bătrân, ale cărui observații erau luate, în general, drept dovada invidiei celor ce nu se mai pot distra.

În anul acela i-am făcut o curte asiduă Teresei, în parte, din proprie inițiativă și, în parte, fiindcă ea găsisse modalitatea de-a mă atrage cu drăgălășeniile ei, apropiindu-se, la început, tot mai mult de mine, sub pretextul că-mi oferă bilete de tombolă sau obiecte de la bazarul carității. Am dansat toată noaptea, de fiecare dată când dansa „lumea decentă“, pe o estradă făcută special pentru asta lângă „cortul“ societății; m-am plimbat cu ea la braț când făcea pe vânzătoarea prin mulțimea venită din sat și din așezările și fermele apropiate și n-am pierdut prilejul de a-i spune mii de vorbe dulci care o emoționau și o făceau să-și piardă firea până într-atât încât o simțeam cum tremură, sprijinindu-se de

brațul meu, parcă dusă de pe lume.

— Ești un rău, un stricat! îmi zicea. Și nu te cred! Dacă m-ai iubi cu adevărat, n-ar trece luni întregi fără să vii să mă vezi!

Era sfertul de oră al lui De la Espada *d'après* Rabelais?

Așa am crezut, și i-am declarat că nu vin s-o văd fiindcă „mă înnebunea“ să stau de vorbă cu ea de față cu lume și cu un grilaj între noi.

— Dacă m-ai aștepta în grădină, unde putem tăifăsuși în voie, aș veni să te văd în fiecare noapte.

— Țasta e un lucru foarte rău! a exclamat.

De ce? Ce era rău? Nu avea încredere în mine? Nu stăteam noi împreună, singuri, de copii? Și am insistat:

— Nu-mi mai spune nimic. În noaptea asta o să vin; în grădină. Dacă vrei, mă aștepti, dacă n-o să vii, o să-mi pară rău și o să mă întorc acasă...

Asta am spus-o cu o nuanță de tristețe, sfârșind pe un ton de vagă amenințare; încât, învinsă, m-a strâns de braț și s-a uitat în ochii mei cu o privire tulbure. Fără nici o îndoială, avea să vină în grădină.

Cum e și firesc, don Higinio observase perseverența mea și atitudinea Teresei, dar nu le-a dat importanță sau, mai bine zis, s-a felicitat, cu siguranță, pentru înțelegerea noastră care trebuia să ne conducă la realizarea proiectelor lui matrimoniale puse la cale de multă vreme.

— Ștregarule! mi-a zis, bătându-mă pe umăr. Te-am văzut „în acțiune“... Asta-i! Tinerii se grăbesc să ne ia locul și nu se sfiesc să ne dea deoparte...

Am râs, fără să răspund, gândindu-mă cât de diferite erau planurile mele de ale lui și zicându-mi: „Dacă ăsta are de gând să mă însoare, e un fraier. Nu renunț eu la libertate pentru o chestiune pe care o pot obține fără asemenea sacrificiu!“. Cu toate acestea, mi-am făcut promisiunea ca de acum înainte să mă port cu mai multă grijă și să ascund pe cât posibil iubirea noastră, indiferent dacă Teresa venea la întâlnire sau îmi dădea plasă, ca să nu-i ofer pretexte lui don Higinio și să-i pot respinge insinuările ce nu vor întârzia să devină exigențe.

Teresa mă aștepta, pe când toți din casă, întorși de la nedeie, se culcaseră. Am stat la taclale multă vreme, ea cu duioșie, eu cu diplomație, sub o salcie uriașă din fundul grădinii. La un moment dat am crezut că e pe de-a-ntregul la discreția mea, dar la primul gest pe care l-am schițat, s-a ridicat fără izmeneli și, depărtându-se un pas, mi-a spus cu calm și blândețe:

— Nu, asta nu, Mauricio. Mi-ai promis că ai să te porți frumos și de-asta am venit. Putem sta de vorbă cât vrei, dar cumiți. Nu mai suntem copii.

Proastă! Tâmpită!

Era atâta hotărâre calmă în tonul ei, încât am rămas interzis, fără să reușesc să scot o vorbă. Întâlnirea și-a pierdut orice farmec pentru mine. Cine îi spusese să fie atât de prevăzătoare? Cum de reușea, totuși, cu nevinovăția și sentimentele ei, adevărate și puternice, să reziste? Nu știu, deși cred că era rodul educației, nu al lecțiilor părintești, ci al conversațiilor intime cu prietenele care își dezvăluie reciproc viața și primejdiile ei. Mi-am zis că încă nu sosise sau trecuse deja „sfertul de oră“, dar, revenindu-mi după primul șoc, am reușit să-i mai spun alte câteva drăgălășenii, promițându-i că o să fiu mai serios de-acum înainte și că nu o s-o mai supăr la întâlnirea pe care i-am

cerut-o pentru noaptea următoare...

— Da, o să vin. Dar trebuie să-mi juri că o să fii cuminte!

I-am strâns mâna și am plecat furios pe mine însumi. Ar fi trebuit să... Și am început să făuresc planuri de cucerire pentru viitor, la fel cu cele citite în romane, amintindu-mi în același timp aforismul lui De la Espada: „Ca să cucerești o femeie dezinteresată, e nevoie de mult timp și multă răbdare. Cu răbdare și tăcere se face agurida miere; graba strică treaba și trebuie să te întinzi cât ți-e plapuma...” Dar mie mi se părea că dragostea noastră dura de atâta timp, de atâta timp...

„Oare mă iubește? Sau vrea neapărat să mă însor cu ea și știe că pentru asta nu trebuie să cedeze? A dracului fată! Eh! O să mă sfătuiesc cu De la Espada; îl fac confidentul meu... De ce nu?... Are experiență... și n-o să spună nimic nimănui...”

XIII

A doua zi, i-am destăinuit lui De la Espada toate secretele mele, fără să omit nici eșecul ultimei mele tentative. A început să râdă:

— Nu fi prost! a spus. Nu te întrista și nu te descuraja. Fata e gata să pice și trebuie doar să se ivească ocazia. N-o speria! Din contră, inspiră-i cât mai multă încredere și așteaptă. Întâmplarea îți va oferi, fără îndoială, un moment în care o să fie foarte tulburată. Țasta e momentul bun și va trebui să profiți... Dar ai grijă, vezi că taică-su nu e dintre cei ce înghit asemenea chestii și, când o să afle de intențiile tale sau că le-ai pus în practică, dacă nu te omoară, e în stare să te însoare cu forța, cu atât mai mult cu cât e prieten intim cu taică-tu.

— Eh! am răspuns. O să vedem noi. Nu mi-e frică de bătrân, și nu e primul care trebuie să înghită hapul. Câți din sat, chiar tu mi-ai spus, n-au fost obligați să facă pe proștii ca să evite un scandal mai mare!...

Ocazia de care vorbea „spaniolașul“, cum îi spuneam, n-a întârziat să se ivească, într-adevăr, în împrejurări tragice pentru mine... Stătusem de vorbă cu Teresa multe nopți, adormindu-i neîncrederea, stârnindu-i iubirea, și între noi domnea cea mai plăcută intimitate. Vorbeam de căsătorie..., făceam planuri... Ea voia să locuim în casa lui taică-său, eu mă prefăceam că vreau să locuim într-a noastră și cădeam de acord doar când ne propuneam ca din cele două familii să facem una singură, dată fiind prietenia ce le leagă.

— Partea proastă e că n-o să fim niciodată singuri! obiectam eu. Mereu o să se țină scai de noi unul din bătrâni.

— Și ce dacă? replica Teresa. Dacă nu ne-am iubi, ar fi altceva, dar ne iubim așa de mult!...

Dar să revenim la subiect. Într-o după-masă, așa cum obișnuia de când „deveneam bărbat“, tăticu' m-a poftit să-l însoțesc călare până la o gospodărie la vreo două leghe sau ceva mai mult de sat, unde avea de rezolvat o afacere urgentă ce nu putea fi amânată. Invitația lui era un ordin, nu din cele neplăcute, fiindcă niciodată n-am întâlnit un tovarăș de drum mai jovial și niciodată nu m-am plictisit lângă el.

În curând avea să se înnopteze, era trecut de șapte, dar afacerea era urgentă și amândoi eram obișnuiți să cutreierăm câmpul la orice oră, fără teamă de razele soarelui de la amiază, nici de

„focurile malefice“ ale nopții. Am sosit la fermă pe când se sfârșea ziua, cu un apus de soare minunat ce învăluia întregul pampas într-o mantie de purpură. Tăticu' a rezolvat într-un sfert de oră sau douăzeci de minute ce avea de rezolvat, am strâns din nou chingile cailor și am pornit să facem cale întoarsă. La apus, doar o linie palidă mai arăta locul pe unde dispăruse soarele. Asfințitul, înșelător, ne plăsmuia priveliști necunoscute, molipsindu-ne de propria lui șovăială. Deși vedeam, nu distingeam bine ceea ce vedem și doar o îndelungată practică ne îngăduia să urmărim panglica decolorată a drumului fără să ne rătăcim.

— O să ajungem foarte târziu! a exclamat pe neașteptate tăticu'! S-o luăm peste câmp.

— Hai! am răspuns, îndreptând calul în direcția unde era Los Sunchos, fără să încetinesc galopul.

Drumul făcea un ocol mare, ca să evite un teren inundabil pe unde nu se putea trece în perioada ploilor; ocolul acela mare se putea scurta cu o treime dacă o luai în linie dreaptă, de-a-mboulea, cum spuneam noi, dar planul nu era foarte comod, deoarece câmpia, acoperită de tufișuri mari de *cortadera*⁴² și de ierburi înalte, mai avea și porțiuni întinse pline de vizuini de *vizcacha*⁴³. Din fericire, petele șterse ale acestui labirint îi sunt de ajuns unui călăreț experimentat ca să simtă primejdia, chiar și în întunericul nopții, mai ales când călărește un cal priceput, de rasă autohtonă, cu un ascuțit simț al câmpului.

Am luat-o înainte, deci, într-un galop lung, încrezându-mă în calul meu care ocolea tufele și vizuinile, atent la toate amănunțele, mișcându-și urechile fără încetare; să fi galopat vreun sfert de oră, când mi s-a părut că aud un strigăt. Am oprit calul brusc și am ascultat. N-am mai auzit nimic altceva, nici măcar galopul murgului lui tăticu', ale cărui potcoave ar fi trebuit să răsună, totuși, pe terenul inundabil, tare pe atunci din cauza secetei ca o stradă asfaltată. Ce însemna asta? Alarmat, am întors calul și am alergat înapoi cu toată iuțeala. Nu vedeam nimic. Nu auzeam nimic. Calul meu s-a speriat grozav, pe neașteptate, lângă o vizuină de *vizcacha*, și a început să alerge, trăgând cu putere de frâu. Cu mare greutate am reușit să-l potolesc și, mângâindu-l, l-am obligat să se întoarcă la pas spre vizuină, împotriva voinței lui... Ce priveliște! Întâi am zărit, plin de spaimă, trupul murgului care, cu picioarele rupte, sufla greu și sforăia chinuit. Ceva mai încolo zăcea tăticu', pe pământul tare ca piatra al vizuinii. Am coborât de pe cal și am alergat să-l ajut. Avea o rană mare la cap și era plin de sânge. Nu respira, iar inima părea că nu-i mai bate...

M-am uitat împrejur. Drumul era departe și pe câmpul inundabil nu trecea nimeni, mai ales la ceasul acela. Ce era de făcut? Să-l las pe tăticu' și să alerg după ajutor, fiindcă n-aveam nici măcar apă ca să încerc să-l readuc în simțiri? Nu era altă soluție. L-am așezat cum am putut mai bine, făcându-i o pernă din bluza și ponchoul meu, m-am uitat din nou să văd dacă respiră ori se mișcă și, convins de contrariu, cu sufletul la gură, am încălecat și am pornit în cea mai disperată cursă spre Los Sunchos, ale cărui lumini se vedeau în depărtare.

Tulburat și fără să-mi pot ordona bine gândurile, am încercat totuși să reconstitui accidentul; preocupat de o afacere care putea însemna pierderea unei sume de bani considerabile, tăticu' era cu mintea în altă parte, încrezându-se în instinctul bătrânului cal ce știa perfect câmpia pe multe leghe în jur. Dar și murgul avusese un moment de neatenție, suficient ca să dea cu picioarele din față într-o vizuină de *vizcacha*, „să dea în nas“ și să-l azvârle pe călăreț la câțiva metri distanță. Săracul tăticu'

probabil c-a dat cu capul de tuful tare ce înconjura vizuinile... Să fi murit? Nu! Oameni ca el nu sfârșesc dintr-o astfel de căzătură. Nu! Cel mult, suferise un leșin mai lung și rana o să se vindece ușor... Prima tinerețe se răzvrătește la ideea morții.

M-am întors cu niște oameni pe care, din fericire, i-am întâlnit în împrejurimile satului, în vreme ce un tip a plecat în goană să anunțe medicul și să caute o trăsură. Eu speram să-și fi revenit, să-l gădesc în picioare și gata să pornească la drum; dar zăcea nemișcat, cald încă, și nu a fost posibil să-l facem să înghită nici o picătură de rachiu de ienupăr, luat ca măsură de prevedere. Doctorul Merino, care a sosit după zece minute, n-a putut decât să constate decesul.

Nu voi trece cu vederea un episod care, în ciuda împrejurărilor tragice, m-a preocupat o clipă, producându-mi o puternică impresie. Fidel Gomensoro, unul dintre țăranii care mă însoțiseră, auzind cum gâfâie și geme murgul lui tăticu', aproape ca un om, s-a apropiat să-l examineze.

— Are două picioare rupte, a spus. Trebuie să-l omorâm.

Și, scoțând cuțitul de la cingătoare, cu o singură mișcare hotărâtă, l-a înjunghiat, săvârșind astfel, fără să vrea, o jertfă obișnuită la moartea vechilor stăpâni ai pampasului...

Cadavrul lui tăticu' săracu' a fost întins cu grijă în trăsură și eu l-am urmat călare la pas, fără să știu ce-i cu mine, de parcă aș fi primit și eu o lovitură în cap... Înainte de-a ajunge în sat, micul nostru grup se mărise considerabil și, când am trecut pe străzile principale, îndreptându-ne spre casă, alcătuiam deja un cortegiu impunător; vestea se răspândise; prietenii, cei neutri și dușmanii veneau atrași de durere, curiozitate sau ascunsă satisfacție. Între timp, câteva femei au înconjurat-o pe mămica, pregătind-o pentru groaznica surpriză. Auzindu-ne sosind, s-a repezit spre căruță, presimțind că nu va găsi decât un cadavru. Scena era sfâșietoare și atunci am înțeles cât îl iubea sârmana mea mamă pe acel bărbat care trăise cu ea treizeci de ani de indiferență și părăsire.

Priveghiul și înmormântarea au fost de pomină în Los Sunchos. Mămica, incapabilă să facă altceva decât să plângă și să se roage lângă soțul ei, le-a dat mână liberă prietenilor și servitorilor; masa a stat întinsă timp de treizeci și șase de ceasuri lungi, ciocolata caldă alternând cu vinuri și lichioruri, frigăruile cu *mate* dulce sau amar, ciorba cu tocana, plăcintele, tochitura de bojoci și turțițele prăjite. O puzderie de servitoare de la casele prietenilor veniseră „să ajute“, transformând-o pe a noastră într-un pandemoniu, iar salonul, sufrageria și camerele de primire erau pline de musafiri, bărbați și femei care vorbeau despre politică, povesteau diverse întâmplări, jucau gajuri și începeau sau își continuau intrigile amoroase. Și această reuniune însuflețită, din care n-a lipsit decât dansul, s-a prelungit până la ora când rămășițele pământești au fost conduse spre ultimul lăcaș.

Eu eram zdrobit; tăticu' fusese atât de bun, atât de prieten, încât îl iubeam cu adevărat, iar dispariția lui bruscă și irevocabilă îmi provoca, o dată cu durerea, o ciudată senzație de spaimă, de parcă m-aș fi aflat dintr-odată și pentru prima oară în fața necunoscutului amenințător. Dar toate astea, groază și durere, erau vagi, confuze, de parcă nu-mi dădeam seama, de parcă nu puteam să-mi dau seama exact de faptul brutal, ca și cum aș fi trăit un coșmar încâlcit și zbuciumat...

La mormântul lui don Fernando Gómez Herrera s-au ținut discursuri, iar sicriul a fost însoțit de tot satul până la sărăcăciosul și neîngrijitul cimitir din Los Sunchos, acoperit cu iarbă și plin de *peludos*⁴⁴ și vipere. Don Sócrates Casajuana, intendentul primăriei, a spus că a fost un om de vază căruia patria și partidul îi datorau nenumărate jertfe. Don Temístocles Guerra a declarat că pierdem

în el un concetățean progresist și un patriot, ce nu va putea fi niciodată înlocuit. Doctorul Argüello, senatorul provinciei, care împreună cu deputatul Quintiliano Paz veniseră special la Los Sunchos ca să cinstească memoria lui tăticu', a vorbit, în numele puterii executive și legislative, recomandând poporului să pășească pe minunatele urme ale integrității și austerității cetățean, prea curând dispărut, în momentul deplinei maturități, când putea aduce patriei cele mai mari servicii.

Eu ascultam toate acele fraze ca unul care aude un zumzăit vag și supărător și n-aș putea să le reconstitui acum, dacă nu le-aș fi ascultat, după aceea, de o sută de ori, rostite la sute de morminte diferite, întotdeauna aceleași, întotdeauna banale, demonstrând întotdeauna necunoașterea aproape totală a personalității răposatului, cinstită, întotdeauna fără proporție și măsură, de parcă toți oamenii, egali în fața morții, ar fi fost tot așa și în viață.

La ieșirea din cimitir, însoțit de preot, don Jenaro Cecchi, de câteva presupuse rude de-ale tatei ori de-ale mamei și de don Higinio Rivas, care lăcrima sincer, am strâns una după alta toate acele mâini indiferente și am ascultat ritualicele cuvinte de condoleanțe rostite de acele guri fără emoție. Această lungă, această interminabilă ceremonie a fost pentru mine un chin. În sfârșit, în aceeași trăsură care cu două seri înainte adusesese corpul neînsuflețit al tatălui meu, m-am întors acasă într-o stare de nesimțire de înțeles doar dacă îmi spun că natura tulbură și înstrăinează creierul omului în timpul marilor catastrofe, anesteziindu-l într-o oarecare măsură, până începe să se obișnuiască cu durerea. Preotul și don Higinio mă însoțeau.

Acasă, împreună cu alte doamne și fete, Teresa încerca s-o consoleze pe mămica; închisă în camera ei, pe întuneric, plângând și rugându-se, nu voia să vadă pe nimeni, nici să se lase îndepărtată de durerea ei sub nici un pretext. M-a ținut în brațe o bună bucată de vreme acoperindu-mă de sărutări și scaldându-mă în lacrimile ei.

La ora mesei, toți musafirii au plecat, cu excepția Teresei, care a rămas să stea cu maică-mea și să îngrijească de casă, cum îi spusese don Higinio.

Noaptea, singuri, văzând și împărtășindu-mi profunda mea durere, mi-a vorbit mai duios ca niciodată. Îmbătați de durere, la un moment dat, ne-am pierdut capul și ne-am îmbrățișat.

Acesta a fost momentul de mare emoție de care vorbise De la Espada.

XIV

Moartea lui tăticu' lăsa în mâinile lui don Higinio destinele politice ale satului Los Sunchos pe care și le împărțiseră. Era conducătorul unic și indiscutabil, între altele, deoarece cunoștea secretele administrației comunale și avea toate autoritățile, ca să zicem așa, în buzunar. Convins că mai devreme sau mai târziu o să mă însor cu Teresa, ignorând schimbarea radicală survenită în relațiile noastre, știind că taică-meu ne lăsase mai multe datorii decât avere, că mămica era incapabilă să se descurce și că eu n-aș fi știut să mă descurc cu mult mai bine decât ea, mi-a propus să se ocupe în mod dezinteresat de rezolvarea afacerilor noastre, în așa fel încât să fim mulțumiți.

— O să reușesc să rămâneți cu gospodăria și să puteți plăti creditorii prin amortizări, arendând trei sferturi din teren, care nu vă trebuie. Ca să aveți din ce trăi, pentru mâncare, haine și cheltuielile mărunte, n-o să fie greu de obținut ca autoritățile provinciale să-i acorde o pensie văduvei, și am să

mă duc chiar eu la oraș și o să mă zbat până o capăt. Păcat că Fernando a murit fără să-și pună ordine în afaceri și că a fost așa de cheltuitor; ar fi putut să vă lase o mică avere. Dar nu contează! Oricum, gospodăria o să valoreze mult după câțiva ani și o s-o poți vinde bine când or veni vremuri mai bune. Până atunci, maică-ta are nevoie de foarte puțin, tu te poți descurca cu lefușoara de la primărie, pe care ți-au mărit-o deja de două sau trei ori, și principalul e să trăiți fără să-și înfigă cămătarii ghearele în voi.

S-a întrerupt, a șovăit o clipă, de parcă i-ar fi venit greu să spună, și a adăugat:

— Țăsta, băiatule, e secretul nostru al amândurora și-al mamei tale, atât! Fernando avea multă încredere în mine, și pe bună dreptate, pentru că întotdeauna i-am fost foarte bun prieten... Temându-se că vreodată ar fi fost obligat să vândă gospodăria în condiții proaste, m-a rugat să i-o ipotectez cu înțelegere de retrovânzare. Bineînțeles, asta era o formalitate. Am făcut contractul de ipotecare la notariat și eu i-am dat un act nedat, în care declarăm că mi-a plătit și că proprietatea continuă să-i aparțină; asta pentru cazul că mi s-ar fi întâmplat o nenorocire pe neașteptate, pentru că între noi n-aveam nevoie de asemenea garanții. Actul ăsta trebuie să fie printre hârtiile răposatului. Adu-mi-l și-ți fac altul ca să fii în siguranță. Ipoteca expiră zilele astea; o reînnoim pe numele tău și al mamei tale, cu formalitățile testamentare, și în felul ăsta nimeni n-o să poată ciupi din singura avere care vă rămâne.

S-a întrerupt ca să adauge apoi, cu un râs ușor malițios și rușinat totodată:

— Toate astea nu sunt foarte legale; dar, băiete, fiecare își aranjează treburile cum poate și mie mi se pare că taică-tău avea multă dreptate nevrând să rămână în stradă și în fundul gol ca să-și plătească creditorii, care sunt aproape toți oameni bogați și n-au nevoie de bănușii ăștia. Tu, în ce te privește, cum o să ai de plătit, nu trebuie să-ți reproșezi nimic...

I-am dat lui don Higinio deplină libertate ca să ne descurce afacerile. A arendat o parte din fermă în condiții bune, a obținut o pensie de la autoritățile provinciei și alta de la guvernul național pentru „văduva și fiul unui combatant din Paraguay“, a aranjat cu creditorii, cerându-le o importantă reducere a datoriilor și făcându-i să se mulțumească doar cu o mică rată de amortizare anuală, „de la fiecare după posibilități“, spunea el, așa încât, în loc să se înrăutățească, situația noastră s-a îmbunătățit, fiindcă nu mai era tăticu', mână-spartă căruia nu-i ajungeau niciodată paralele, și pentru că eu încă nu mă învățasem să arunc cu banii, datorită puținelor prilejuri oferite de Los Sunchos, precum și datorită Teresei, care încă avea capacitatea de a mă absorbi. Acasă domnea, deci, abundența și ar fi domnit și veselie dacă mămica, asemenea plantei agățătoare ce se vede deodată fără sprijin, chiar și acela tare și grosolan al unui gard, nu s-ar fi ofilit și prăbușit, mai singuratică și mai tăcută ca niciodată.

— Nu mai are mulți ani de trăit coana María, șoptea lumea când o vedea trecând ca o nălucă; nu mai era nici umbra femeii dinainte care, taciturnă și resemnată, se purta totuși simpatic și amabil cu toți.

— De ce suferi atât, mămico? am îndrăznit s-o întreb într-o zi. La urma urmei, nu erai așa fericită cu tăticu'...

M-a privit speriată, de parcă aș fi hulit, și a exclamat:

— Mauricio! Era taică-tău!

Religia familiei era mai puternică la ea decât orice sentiment și orice judecată.

Așa a trecut lent și monoton timpul, până când don Higinio a vrut, într-o bună zi, să completeze, cu o lovitură de maestru, minunatul ajutor pe care ni-l dăduse, punând în aplicare într-un mod hotărât proiectul lui de „a mă face bărbat“.

Din întâmplare, pe lista candidaților oficiali pentru departamentul nostru figurau doi sau trei care nu erau nici pe departe pe placul autorităților din Los Sunchos. Mai ales unul dintre ei, Cirilo Gómez, fost megieș din Los Sunchos, vinovat de o gravă indiscreție privind manevrarea fondurilor municipale și a terenurilor publice, era dușmanul personal al lui Casajuana și al lui Guerra, care îl molipsiseră de ura lor și pe don Sandalio Suárez, comisarul de poliție. Cei trei, ieșindu-și din sărite, au protestat violent la adresa proiectelor electorale ale șefilor lor (listele veneau întotdeauna gata făcute de la oraș și ei le votau cu ochii închiși, ascultând de guvernator) și au declarat că nu vor vota niciodată lista aceea, dacă nu se modifică în acord cu dorințele lor, adică ștergându-se ingrata candidatură a lui Cirilo Gómez; și, ajungând la amenințări în indignarea lor, au jurat că, dacă cerința lor foarte îndreptățită va fi desconsiderată, îi vor determina pe „prieteni lor“ să se abțină, oferind victoria opoziției, care se va umfla în pene enorm cu acest prim succes ce le pica din cer...

Povestea asta a provocat frământări în pașnicul popor din Los Sunchos, dezlănțuind pasiuni și ambiții. În împrejurări atât de grave, don Higinio și-a asumat rolul său de conducător, a predicat moderația, menținerea disciplinei, orice s-ar întâmpla, și s-a însărcinat să aranjeze personal lucrurile în așa fel încât toți să fie mulțumiți; toți în afară de candidatul pe care azi l-am numi boicotat. O să se ducă la oraș și o să ajungă la un acord cu șefii partidului de guvernământ; ba o să-l vadă chiar și pe guvernator, dacă va fi nevoie! I s-au dat puteri depline și, în timp ce se pregătea pentru călătorie și pentru campania politică, m-a chemat la el chiar în seara aceea:

— Băiete! mi-a spus. Soarta ta e în mâna mea. Nu așteptam decât o „pleașcă“ și acum nimeni nu mi-o mai poate sufla. Deși n-ai încă vârsta, te facem deputat. Așa cum auzi, deputat.

Am rămas cu gura căscată. Nici în cele mai ambițioase vise ale mele nu îndrăzneau să sper la un asemenea chilipir, decât peste mulți ani, și asta în mod neclar. Din simplu funcționăraș la primărie, fiindcă, deși salariul, mărit de câteva ori deja, era bun, nu reprezenta nici o funcție, pentru simplul motiv că eu n-o îndeplineam, din simplu funcționăraș la primărie, deputat în organul legislativ al provinciei era un salt foarte mare!...

— Adevărat, don Higinio? Nu vă bateți joc de mine? am reușit să întreb, în cele din urmă. De unde până unde?

— Ești fiul lui taică-tu și nițel și băiatul meu, dacă îmi reușesc planurile... și trebuie să-mi reușească. Nu! Nu sunt orb și n-ai de ce să faci pe modestul. Dacă Teresa ar fi fost bărbat, nu ți-ar fi căzut o asemenea pleașcă... Dar e totuna... Eu mă pricep și, când o să fie momentul... Și fata, și tu sunteți încă foarte tineri... Bun; și în afară de numele lui taică-tu și de protecția mea, ai meritele tale; ai scris în *La Epoca*.

Într-adevăr, în contact cu redacția mâzgălisem câte un cursiv, câte o diatribă mai mult sau mai puțin calomnioasă sau ironică împotriva adversarilor noștri.

— De la Espada, care e spaniol, nu poate pretinde altceva decât niște bani; și o să-i dăm. O să fie primul care va trâmbița că ești sufletul ziarului și cel mai bun element din partid. În sfârșit, asta-i

afacerea mea și poți fi sigur că nu mi-o suflă nimeni.

Eu simțeam că ard. Nu știam ce se întâmpla cu mine, nu puteam sta liniștit, nu puteam vorbi; aș fi dansat, aș fi chiuit, aș fi alergat. În timpul acesta, don Higinio îmi rezerva o surpriză și mai mare, dacă e să ne gândim bine.

— O să fii deputat, a continuat, și o să ai o mică avere. Mă gândesc la asta de mult timp și cred că, în sfârșit, i-am dat de rost. De cum îți ocupi scaunul de deputat, eu o să fac așa în fel ca municipalitatea să ceară deschiderea străzilor Santo Domingo, Avellaneda, Pampa, Libertad, Funes și Cadillal, tăiate de ferma ta. Bineînțeles, vor trebui să-ți plătească terenul pe care ți-l iau, adică vreo douăzeci și ceva de mii de *varas* pătrate, și o să ți-l plătească bine. Și-atunci, o să-ți rămână, nici mai mult, nici mai puțin, douăzeci și șase de parcele de sat, chiar în inima lui, cum se spune. Dacă urmezi sfatul meu cel prost, poți să vinzi două sau trei din cele mai de la margine și cu banii ăștia să faci alei și garduri. Iar ce-ți rămâne, cu timpul o să devină o adevărată avere, deși acum valorează puțin. Dacă țara merge înainte, peste noapte ai să ajungi mai bogat decât Anchorena. Și nu e nevoie să-ți spun mai mult.

L-am îmbrățișat ținându-l.

— Oh, don Higinio, cum o să mă pot revanșa!...

M-a dat la o parte zâmbitor și, clătinând din capul lui de leu blând, s-a apucat să umezească în rachiul o țigară de tutun negru. Apoi a adăugat cu un calm ușor emoționat:

— Eu nu-ți cer nimic. Știu cât valorezi și am încredere în tine... Pe urmă, o fac și pentru Teresa, care te iubește și va fi o pereche minunată... Asta ți-o garantez, pentru că noi, cei din familia Rivas, suntem toți ca argintul vechi, oameni adevărați și mai credincioși decât un câine... Și-acum, flăcăule, ai răbdare și nu scoate nici o vorbă, ca nu cumva să ni se afle jocul.

Și mi-a spus să plec, fără să vrea să mai asculte cuvintele mele de grație.

XV

Teresa mi-a povestit în seara aceea că locuința lor devenise loc de pelerinaj de când don Higinio se însărcinase să rezolve problema aceea. Știind că avea un post de deputat în mână, mici și mari veneau să i-l ceară și îl copleșeau cu oferte, promisiuni și manifestări entuziaste. Bătrânul nu promitea nimic. Toți plecau crezând în posibilitatea de a fi preferați, dar fără vreo promisiune fermă; înșira meritele fiecăruia, în prezența lui, îl lăuda pentru serviciile aduse cauzei, spunea cu un aer protector „să vedem ce gândesc cei de la oraș“ și strângea mâini. Piepturile tuturor ambițioșilor din Los Sunchos palpitau ca al unui singur om în ajunul vreunui mare eveniment fericit și unii m-au făcut confidentul speranțelor lor și mi-au cerut chiar sprijinul, bănuind că am o oarecare influență asupra lui don Higinio. Această perioadă de satisfacție, de beatitudine a trecut totuși repede, făcând loc alteia, de nervi și invidii. Brusc s-au trezit temerile și Los Sunchos s-a transformat într-o pepinieră de intrigă. Jumătate de sat porcăia cealaltă jumătate, fiindcă fiecare voia să curețe de concurenți câmpul de acțiune. Doar eu rămâneam neatins în acea luptă îndârjită, pentru că nimeni nu credea că am cea mai mică posibilitate să pun mâna pe pradă.

La Epoca a spus, la îndemnul lui don Higinio, că pretenții, oricât de legitime le-ar fi

ambitiile, sunt prea numeroși, că înverșunata competiție începută pune în pericol disciplina partidului, dând un foarte prost exemplu de discordie, și că se impune ca toți pretendenții să renunțe la pretențiile lor pe altarul sacru al patriei, ca dovadă a unor sentimente generoase și a unor idei elevate. Adăuga că noul candidat va fi desemnat de șefii partidului, adică în capitala provinciei, pentru că, din cauza discordanței de opinii, unele egoiste, trebuie să recunoaștem, circumstanțele impun o hotărâre totalmente imparțială, care nu se poate lua decât acolo. Și astfel, după aceea, nimeni nu va avea motive să se plângă.

În numărul următor, editorialul lui De la Espada a avut un caracter doctrinar, fără aluzii la vreo persoană, după cum au crezut cititorii. Era neîndoielnic că, în dezorientarea dinaintea desemnării, ziarul oficial adopta o conduită de așteptare. Cu toate acestea, ziarul spunea, nici mai mult, nici mai puțin, că sosise momentul istoric să facem loc noilor generații, să aducem la conducerea țării pe oamenii noi care demonstraseră un spirit cu vederi largi, respect pentru instituții, inițiativă și înclinație spre progres. Când înaltele posturi publice, de la președinție în jos, vor fi împrăștiate cu sânge tânăr, întreaga națiune va fi redobândit o nouă și viguroasă tinerețe. În epoci de revolte și de izbeliște, experiența bătrânilor este cel mai bun instrument de guvernare; în epocile de pace și de prosperitate, entuziasmul tinerilor este cel ce duce spre o mai mare fericire și mai multă bogăție. Nimeni nu a bănuț că acel articolaș pregătea lansarea candidaturii mele, deși în Los Sunchos se despica firul în patru, și asta pentru că asemenea generalizări nu pot fi sintetizate de oameni primitivi și candizi în fond. Don Higinio plecase la oraș și îmi scria aproape zilnic, trimițându-mi scrisorile prin vizitiul Contreras, omul lui de încredere, așa cum fusese și-al lui tăticu'. În scrisori îmi explica, punct cu punct, ce trebuia să fac ca să contribui la propriile lui eforturi.

La indicația lui, membrii comitetului local (adică autoritățile satului) au organizat o adunare pentru a hotărî în mod public care va fi atitudinea partidului. La adunare urma să se respingă fără drept de apel candidatura lui Cirilo Gómez, dar, pentru a demonstra că asta nu este o rebeliune, ci o nesupunere obligatorie, care nu știrbește cu nimic disciplina, se va declara solemn, sub jurământ dacă se consideră necesar, că partidul va vota în masă, ca un singur om, pe noul candidat, oricine ar fi fost, desemnat de comitetul central. „Numai așa – scria don Higinio – îl vom înlocui pe Gómez cu ușurință și ne vom bucura, în continuare, de favorurile guvernului.“

În dimineața aceea, în curtea cea mare a lui Varela s-au adunat câteva sute de persoane, țărani din împrejurimi și angajați ai primăriei, în mare majoritate, în frunte cu Casajuana, Guerra și Suárez, secundați de Miró, Valdés, Martirena, Antonio Casajuana, doctorul Merino, De la Espada, eu și alții. Se pregătise o friptură la proțap, o junincă înjunghiată probabil la ferma vreunui rival, iar damigenele de vin și „fiiolele“ de rachiu de ienupăr promiteau un mare entuziasm popular. Pe această scenă animată am debutat ca orator, repetând, cu câte un cuvânt în plus ori în minus, câteva editoriale ale lui De la Espada.

„Trebuie să sacrificăm totul, cu generozitate, pentru binele țării. Ambițiile nemăsurate ale unor cetățeni pun în pericol activitatea partidului nostru, cel mai nobil, mai pur, mai progresist, unicul care s-a dovedit capabil să guverneze... Aceste ambiții trebuie smulse din rădăcină ca niște buruieni. Dacă cei ambițioși nu renunță de bunăvoie la ele, adevărații patrioți *trebuie să le frângă poftele cu propriile lor mâini, ca pe o armă funestă* (frază originală, foarte călduros aplaudată). În afară de

asta, e momentul să se facă loc oamenilor noi. În politică, la fel ca în armată, există o vârstă a retragerii, și guvernul, ca și armata, trebuie să-și *completeze rândurile* cu sânge proaspăt. Și, în sfârșit, eu personal nu aspir la nimic, nu doresc nimic, dar tocmai dezinteresul meu mă autorizează să le recomand coreligionarilor mei cea mai severă disciplină și cea mai strictă respectare a ordinelor șefilor noștri. Domnilor, trăiască partidul provincial! Trăiască guvernatorul provinciei!“

N-am să insist asupra ovațiilor și nici asupra secvențelor ce au urmat, demne chiar de Pago Chico, nu de Los Sunchos. Dar trebuie să spun că, a doua zi, *La Epoca* a afirmat că mă prezentasem ca un orator strălucit, un profund gânditor și una dintre cele mai înzestrate minți ale țării, că de la mine trebuie să ne așteptăm la minuni.

Ceilalți vorbitori, căci au fost foarte numeroși și care mai de care mai înflăcărat, s-au eclipsat în fața noului astru, iar în „înalta societate“, ca și în modeste „bisericețe“, câte cineva a început să vorbească despre Mauricio Gómez Herrera ca despre un băiat de mare viitor, care se pierde în colțișorul acela. Cum prin asta se tindea spre distrugerea „oamenilor de vază“ de care toată lumea era sătulă, aprecierea s-a răspândit mai ales după ce ziarele de la oraș, la insistențele bătrânului Rivas, au republicat articolele inserate în *La Epoca*, ridicându-mă în slăvi la rândul lor.

Din pricina asta am adoptat, involuntar, un aer misterios și peste noapte am devenit un bărbat grav, mai grav poate decât se cuvenea, ca să nu dau la iveală secretul meu. Devenisem teribil de important, iar una dintre manifestările exterioare ale acestui fapt era că familiile cele mai de seamă găseau modalitatea de a mă invita la serate, la prânz, la cină, lucru care înainte se întâmpla foarte rar. Nu stăteam nici o clipă acasă, spre marea tristețe a mămicii care, dacă până atunci mă vedea doar la orele de masă, de atunci nu m-a mai văzut la nici o oră, cel mult diminețile, când dormeam... În felul acesta am învățat rudimentele vieții sociale (în Los Sunchos!), pe care aveam să le cultiv atât de mult mai târziu. Fusesem un urs; dar femeile sunt atât de amabile, când vor, încât am rămas uimit că n-am frecventat mai mult societatea... Nu; aventuri n-am avut. Îmi lipsea îndrăzneala și, pe de altă parte, binecuvântata bârfolgie și sfânta iscodeală din așezările mici, ca un soi de centură de castitate, le fac pe femei să fie prudente și chiar virtuose, câtă vreme nu intervine adevărata pasiune.

În sfârșit, când s-a anunțat candidatura mea, propusă chiar de guvern, cu puține zile înainte de alegeri, desemnarea mea a surprins foarte puțină lume; plutea în aer, semănată, din când în când, de don Higinio, De la Espada și ceilalți prieteni. Unica persoană surprinsă și care s-a speriat a fost mămica. Când a aflat de desemnarea mea acceptată fără obiecții, cu cea mai mare disciplină, îmboldită de un misticism iconolatru, a început să aprindă lumânări în fața unei icoane a Sfintei Fecioare a Patimilor, dar niciodată n-a vrut să-mi spună dacă o făcuse ca să ies sau ca să nu ies deputat... Bănuiesc că ultima variantă era cea adevărată.

Alegerea a fost formală, pentru că, în Los Sunchos, ca peste tot, opoziția nu avea acces la urne și se limita, din timpuri imemorabile, să conteste alegerile în fața notarului public, fără alt rezultat decât că lăsau un document pentru istorie, pe care, probabil, aceasta nu-l va folosi niciodată. Mauricio Gómez Herrera a fost ales deputat, cum se anunța chiar în aceeași seară, caldă și limpede, a unei duminici de martie, printre exploziile petardelor și *pasodobles* cântate de fanfara municipală. La comitet a avut loc o petrecere care a continuat la club, unde s-au desfundat câteva sticle de șampanie și o mulțime de sticle de bere. Eu a trebuit să ciocnesc cu toată lumea și cu toate băuturile.

Foarte târziu, aproape în zori, m-am văzut, în sfârșit, eliberat de amabilele impertinențe ale triumfului. Mulți m-au însoțit până în poarta casei, dar, odată intrat, nu știu de ce mi-a trecut prin minte că Teresa e în grădină, în ciuda orei nepotrivite, ca o soție credincioasă ce-și așteaptă bărbatul haimana. Și, cu satisfacția victoriei, care înmoaie inimile, dacă era așa, am vrut s-o fac fericită pe prostuță. Am așteptat ca însoțitorii mei, care cântau înflăcărați, să se îndepărteze, am traversat strada și am intrat în grădină, aproape sigur că n-o să găsesc pe nimeni, deși asta m-ar fi rănit în amorul propriu... Dar fata era acolo, agitată și nervoasă.

— Credeam că n-o sssă mai vii, mi-a spus cu glasul ei cântat. Domnul deputat sse lassă așteptat... Ai dreptate... Ssingurul lucru de care îmi pare rău e că acum o sssă pleci...

— O să plec... O să plec; dar o să vin foarte des aici. Suntem atât de aproape de oraș!

Mă ținea cu mâinile pe după gât și se înălța pe vârfuri, ca să vadă și să mă facă să văd, în întuneric, în ochii mei și în ai ei, scânteierea puzderiei de stele ce acopereau cerul, pâlپând.

— O să vii des? m-a întrebat alintându-se.

— De câte ori o să pot.

— Da! Trebuie sssă vii, și a apăsă exagerat pe „trebuie“. Nu știu încă... Dar cred că trebuie să-ți ssspun... ceva...

M-a trecut un fior văzând câtă teamă și câtă bucurie vibrau în același timp în vorbele ei. Să fie...?

Dar neobișnuita întâlnire nu s-a prelungit și nici nu era posibil să se lungească pentru că începea să se lumineze.

De parcă s-ar fi vorbit cu Teresa ca să-mi facă sânge rău, De la Espada, în mijlocul îmbătătoarelor felicitări de a doua zi, într-un moment când ramăseserăm singuri, mi-a spus cu o solemnitate comică, atributul lui exclusiv:

— Uite ce-i, băiete, eu nu vreau să-mi bag nasul unde nu-mi fierbe oala, dar trebuie să-ți spun ceva. Se vorbește cam mult de relațiile tale cu Teresita. Ai fost văzut de multe ori intrând în casa ei, printre altele chiar și azi-noapte, și „bârfa“ e groaznică și o să fie teribilă. Nu știu, dar se vorbește că dacă don Higinio nu și-a dat seama... e pentru că ar fi cel mai interesat. Dar fii cu ochii-n patru. Vezi cu cine ai de-a face și umblă cu grijă, dacă n-ai de gând să faci cel mai bun lucru posibil, adică... să oficializezi distracția. Don Higinio nu e omul pe care să-l duci de nas și s-ar putea să te facă s-o simți.

Dezorientarea mea mi-a permis să-i răspund în glumă „spaniolașului“, negând importanța problemei care, cu toate acestea, era foarte importantă și mă preocupa profund, ajungând să-mi impună obsedanta întrebare: „Să fie...?“

Era. După câteva seri, Teresa mi-a dezvăluit secretul teribil și încântător pentru ea.

— Trebuie să ne căsătorim repede, foarte repede, dragule, mi-a spus mângâindu-mi obrazii cu palmele. Nu mai putem să așteptăm, zău... Mai târziu o să fie un scandal... Și tăticu'! Ce-o să spună tăticu'! Ar fi în stare să mă omoare... Iar eu..., eu aș muri de rușine...

Am evitat orice răspuns care să mă angajeze, am scos în evidență, ca dificultăți, tocmai toate avantajele momentului, atât de propice, dar fără rea intenție, chiar dacă nimeni n-o să mă creadă, fără o intenție ascunsă, vă jur!, doar din instinct, ca un gest subconștient care să mă apere de o primejdie

neșteptată, apărut, în mod atavic, în nu știu ce ungher al ființei mele. Și, dominată sau prostită de elocința mea, Teresa s-a liniștit, mă îmbrățișa, mă săruta, mă mângâia în fel și chip și, hotărâtă cu trup și suflet, mi-a promis chiar că n-o să-i spună nimic lui don Higinio până nu-i voi da eu voie.

Rămas singur, mi-am dat seama de încurcătura în care mă vârașem. Ce la fix veneau aluziile lui De la Espada! Dacă mi-ar fi vorbit cu câteva luni înainte... Dar, cum se zice: „După război...”.

Eh! Încă n-a murit nimeni de asta. În cel mai rău caz, n-am de ce să mă plâng. Dar...

Adevărul, adevărul e că preferam să nu mă însor, fiindcă fata aceea nu mă atrăgea sau, dacă mă atrăgea, o făcea din ce în ce mai puțin. Teresa nu mă interesa, sau mă interesa puțin, lipsită de aureolă și de taine, cu ochii ei mari de vițică emoționată, cu tenul ei de magnolie, sâsâitul de copil... și candoarea ei de țărăncuță.

Era bună să te amuzi o vreme, dar nu toată viața!...

XVI

La oraș am avut un succes la care nu mă așteptam. Mulți dintre foștii colegi care mă sâcâiau la colegiu, dar încă nu reușiseră să-și facă o poziție sau să-și termine studiile au venit să mă viziteze la hotelul „De la Paz“ și m-au copleșit cu felicitări, lingușeli și meschinării, în spatele cărora se întrezărea invidia, o invidie apropiată de ură. Acesta a fost prologul unei lungi serii de alte vizite și de invitații la petreceri, mese, serate, baluri, la care eu eram întotdeauna copilul răsfățat prin excelență. Toată lumea vedea în mine apariția unui nou astru, un bărbat predestinat de soartă să ocupe cele mai înalte poziții, pentru că nimeni nu voia să creadă în meritele mele excepționale, nici în serviciile pe care le-aș fi adus țării, considerându-mă doar o ființă născută sub o stea bună. Și, într-o după-masă, pe cine credeți că văd apărând în încăperea care-mi slujea de salon? Pe don Claudio Zapata în carne și oase! Dar asta n-ar fi nimic, dacă în urma lui n-ar fi apărut figura de soldățoi a coanei Gertrudis, cu ranița pe piept și enorma claie de păr castaniu ce părea că-i turtește și-i topește fața, plină de riduri adânci, adunate în bătrâna gușă, care nu mai era decât un soi de bășică goală.

— Oh! Don Claudio! Oh, coană Gertrudis! am exclamat fără să-mi pot stăpâni râsul. Ce bine-mi pare că vă văd!

— Am venit, a spus ceremonios don Claudio, interpretând râsul meu ca pe o manifestare de dragoste, am venit, fiind siguri că nu i-ai uitat pe cei ce ți-au fost ca niște părinți, pe cei care, educându-te, cam sever, e drept, te-au pregătit tocmai în felul ăsta pentru poziția pe care o ocupi azi.

— Oh, don Claudio! Cum să uit!

— Erai un băiat neastâmpărat, foarte neastâmpărat, dar se vedea limpede c-o să ajungi departe, a adăugat coana Gertrudis. Mereu i-am spus asta lui Claudio și lui taică-tu, Dumnezeu să-l ierte. Săracul don Fernando! Cine-ar fi zis! Mai am încă ultima lui scrisoare și o păstrez ca pe ochii din cap. Ne-a îndurerat așa de mult moartea lui!... Am făcut niște slujbe aici pentru pomenirea lui...

În ciuda amintirilor trezite de aceste vorbe, m-a încercat râsul cu gândul la cozi și la mutra pe care o fi făcut-o când nu le-a găsit. Dar, stăpânindu-mă, am spus:

— Mă simt foarte onorat că ați venit! Câte amintiri, eh...! Ei, don Claudio! Ei, coană Gertrudis! Ce bine vă țineți amândoi! Dar, vă rog, luați loc și spuneți-mi dacă vă pot fi de folos cu ceva... Și, în

primul rând, beți un *mate*.

Ceaiul a fost servit. Eu eram sigur că veniseră cu un interes și, între o sorbitură și alta, învinsă, după cât se pare, de repetatele mele insistențe, doña Gertrudis a acceptat, în cele din urmă, să-mi spună cum aş putea să-i răsplătesc pentru onoarea pe care mi-au făcut-o vizitându-mă și pentru rafinata educație primită; erau vremuri grele; fără să trăiască în mizerie, ceea ce se numește mizerie, nu trăiau în belșug, nici pe departe. Don Claudio făcuse, în diverse ocazii, mari servicii guvernului și multe personaje, printre care și tăticu', îi promiseseră că vor face ceva pentru el; promisiuni uitate și pe care doar taică-meu le-ar fi respectat, dacă n-ar fi murit în chip atât de tragic... Odată mort el, mie, fiul lui și fiul adoptiv, sau aproape, al familiei Zapata, îmi revenea această moștenire. Don Claudio era foarte modest, prea modest, de-asta îl uitaseră, și se mulțumea cu orice fleac. Era de-ajuns, de pildă, ca eu, deputat influent, căruia guvernul nu-i putea refuza nimic, să-i obțin numirea de judecător de pace în parohia lui. Postul era vacant.

— Dar, doamnă! am obiectat, ca s-o fac să vorbească, în primul rând, încă nu sunt deputat, pentru că alegerile n-au fost validate.

— Oh, asta-i o simplă formalitate!

— Nu-i chiar așa simplă!... În al doilea rând, nu știu dacă am sau nu vreo influență asupra guvernului, fiindcă nu am încercat încă...

— Eh! Asta-i de la sine înțeleș! Un Gómez Herrera!

— Și în al treilea rând, don Claudio n-ar rezolva nimic, dar absolut nimic, cu postul ăsta. Fiindcă funcția de judecător de pace nu e retribuită.

Coana Gertrudis m-a privit de parcă voia să mă înghită și, lent, cugetând, ca să nu spună grozăveniile pe care le gândea, a replicat:

— Nu-i nimic...! Sigur că postul în sine n-o să-i aducă nici un bănuș. Claudio nu e un profitor, nu-i așa, Claudio? Sunt oameni în stare să ia și pielea de pe bietul om când are un necaz... Dar ca judecător de pace ar avea altă poziție, ar putea face multe servicii și asta îi va înlesni câte o afacere care să ne scoată din nevoi.

Scena mă distra atât de tare, încât le-am promis că voi face tot ce-mi cer, de îndată ce va fi posibil și dacă voi ajunge să am influență în guvern. Și, ca unul care face o ștrengărie, după câteva luni am obținut numirea lui don Claudio ca judecător de pace, ca să mă bucur de sentimentele lui solomonice sau sanchești⁴⁵ și de sumele neverosimile luate ca mită. Anticipez acum, folosind ocazia, pentru a spune că lua bani de la toată lumea, de la reclamant și reclamat, de la condamnat și de la achitat, și această egalitate în fața legii este cea mai bună dovadă posibilă a impasibilei lui imparțialități.

Nu la fel de plăcută a fost prima mea întâlnire cu Pedro Vázquez, student la drept, pe atunci, la facultatea din provincia vecină, care venise în oraș în plimbare. Ca toți ceilalți, m-a felicitat pentru ascensiunea mea rapidă, dar cu un anumit aer zeflemitor pe care eu l-am luat drept o critică sau un protest mut.

— Ai vrea să te vezi în locul meu, hm? i-am spus, supărat, pe un ton de superioritate ce rănește, dându-i de înțeleș că ar trebui să fie un pic invidios.

— Eu? Să nu-ți închipui. O să ai atâta bătaie de cap ca să te menții la înălțimea postului tău!...

Eu, la vârsta noastră, n-aș accepta pentru nimic în lume o funcție cu atâta răspundere... Să faci legi bune și să conduci bine poporul! Nu; e o sarcină imensă, un sacrificiu enorm. Solon⁴⁶ a spus...

— Nu mă interesează ce-a spus Solon, domnule student! l-am întrerupt, înfuriat de fățărnicia și ironia tăioasă pe care mi s-a părut că o simt în cuvintele lui. Oare ceilalți deputați se preocupă de asemenea prostii? Ești un găgăuță care n-o să știi niciodată să trăiești și nu-ți dai seama de nimic! Nu toți fac legi din primul moment, și oricine cu puțin bun simț își poate da seama dacă e bine sau rău ce i se prezintă...

— Oh! Rolul ăsta e bun pentru tâmpiții care n-au bună-cuviință și aspirații, nu pentru un băiat ca tine, inteligent și inimos, care, mai târziu, poate fi folositor țării. Nu, Mauricio, nu te invidiez, pentru moment. Pentru asemenea responsabilitate trebuie să te pregătești mult și eu nu sunt pregătit; de-abia încep să învăț... Peste câțiva ani, nu spun nu. Dar acum, principalul sunt studiile.

— Da, da, vechiturile din cărțile prăfuite, de pe vremea lui Pazvante Chiorul. Mersi de-așa știință!

— Din vechi s-a născut noul. Citește *Spiritul legilor* de Montesquieu și-o să vezi.

— Ce mai, Vázquez, nu suntem de acord.

Asta am spus-o cu blândețe, convins că n-are intenții rele, străduindu-mă să fiu prietenos, dar având chef să-i trag o scărmană dacă făcea pe șmecherul și râdea de mine sau dacă era prost și vorbea serios. Cu toate acestea, când ne-am despărțit, am plecat rumegând ceea ce spusese, promițându-mi să-l citesc pe Montesquieu și mărturisindu-mi că știu cam puțin pentru un legiuitor, deși nu cu mult mai puțin decât majoritatea colegilor mei.

Orașul îmi apărea total deosebit față de data trecută și personalitatea mea nu mai suferise vechile chinuri, văzându-se redusă, suprimată aproape. Ba chiar din contră, eul meu lua proporții uriașe, căci, ocupând oarecum aceeași poziție ca în satul meu, scena mult mai complexă și vastă îmi conferea mult mai multă însemnătate față de mine însumi și de ceilalți. Transplantarea îmi era favorabilă de astă dată, îmbogățindu-mă și dându-mi forțe noi. Progresasem din toate punctele de vedere, inclusiv în ceea ce privește viața sentimentală și distracțiile. Obiceiurile erau mai puțin rigide decât în Los Sunchos, vorbesc de lumea cu o anumită poziție, și n-am pierdut ocazia de a profita de această împrejurare. Succesul e o aureolă care orbește multe femei și strălucitoarea mea apariție pe scena politică, la o vârstă când alții, s-ar putea spune, nici nu și-au pus primii pantaloni lungi, m-a transformat în copilul răzgâiat al damelor. Unele mi-au acordat amabile întâlniri matinale sau la ceasul siestei, momente favorabile, dacă ele există, fiindcă, în general, soții se tem doar de infidelitatea nocturnă...; câtă lipsă de pudoare plină de farmec aveau unele care soților le păreau, fără îndoială, de un bigotism disperant...! Dar să nu exagerăm rostul acestor rânduri. Mai degrabă decât imoralitate, mai mult decât comportare licențioasă, în toate astea trebuie văzută o simplă exteriorizare a primitivei ingenuități, un soi de reînțoarcere la starea naturală, ajutată, dacă nu stimulată, de totala iertare a păcatelor, în care nimeni nu înceta să creadă. Și povestesc toate astea doar fiindcă aceste aventuri trecătoare izgoneau tot mai mult din creierul meu, pe zi ce trecea, ideea căsătoriei, îndepărtându-mă, în același timp, de Teresa, nițel de teamă, mai mult din dispreț, ca urmare a comparațiilor pe care le făceam. Fără o pasiune devastatoare, căsătoria e o prostie, mai ales în prima tinerețe; când există pasiunea devastatoare, e o nebunie la orice vârstă. O să-mi spuneți

că urmașii impun căsătoria, dar în ziua de azi asta e o eroare crasă, chiar dacă mai demult putea fi exact. Copiii iau viața așa cum e și de obicei găsesc exemple mai bune într-o legătură liberă, care se poate desface la prima greșală, decât într-o cinstită legătură legitimă unde, după câțiva ani, soțul și soția nu se mai pot suporta și trebuie să se suporte, deși se disprețuiesc și se urăsc, lucru pe care pot, eventual, să-l ascundă în fața străinilor și chiar a prietenilor, dar care va fi întotdeauna evident pentru copiii... Dar intenția mea nu e să intru în asemenea profunzimi, ci pur și simplu să spun că pe zi ce trecea eram tot mai hotărât să nu mă însor cu Teresa, mai ales cu Teresa – căci de ce să înfrunt cu bună știință primejdiile ce le vedeam ilustrate în jurul meu, nefericirea, ridicolul, poate, sau amândouă la un loc, fără o răsplată pe potrivă?

Între timp mă îngrijora și devenea urgentă obținerea numirii mele, pentru că nu credeam în buna mea soartă până nu mă vedeam pe banca deputaților. Și întrebam pe fiecare, cu un aer indiferent, dacă, după părerea respectivului, vor fi sau nu dificultăți.

— Ce dificultăți să fie! Numirea dumneavoastră e ca o scrisoare pusă la cutie.

Nu spuneau la poștă, fiindcă poșta era, pe atunci, o adevărată catastrofă.

Asistam în chip de spectator interesat la sesiunile pregătitoare ale camerei, mult mai distractive decât restul monotoniei vieții de provincie, cu excepția aventurilor galante, balurilor și zaiafeturilor, și mă plimbam pe holuri, stabilind relații cu viitorii colegi. Acolo se bea *mate* la nesfârșit și se discuta politică și bârfologie socială, amestecate cu anecdote vechi de care suntem atât de ahtiați noi, provincialii.

„Sediul“ camerei era o clădire veche cu un pretențios frontispiciu renașcentist, un salon rectangular, transformat în amfiteatru, cu câteva balustrade de lemn care lăsau libere pentru deputați fundul și colțurile, pline de bănci lungi. „Scaunele“ sau locurile părinților aleși erau un soi de pupitre de școală așezate pe trei rânduri semicirculare și descrescânde, cele mai lungi de-a lungul balustradei, iar cele mai mici, bineînțeles, în centru, lăsând în mijloc un spațiu gol. Pe peretele din față al salonului, deasupra mesei lungi a prezidiului, un portret mare în ulei al unuia dintre bărbații de seamă ai provinciei. Ce maiestuoasă mi s-a părut sala aceea prima oară când am intrat în ea, cu o oarecare strângere de inimă, ca unul care pătrunde într-o peșteră misterioasă! Și cu câtă religioasă atenție am ascultat ce se spunea, suferind de boala adaptării și cucerindu-mi astfel dreptul de a nu o face mai târziu!

Deputații spuneau pe rând și cu emfază o grămadă de prostii, care pe atunci îmi păreau semne ale elocinței; asta e prestigiul puterii. Au ales prezidiul și au început să discute rezultatele alegerilor, simplă formalitate, după cum îmi spusese coana Gertrudis; se vedea clar că toți căzuseră de acord înainte de a intra în ședință. Numirea mea era una dintre puținele ce păreau primejduite, pentru că alegerile din Los Sunchos fuseseră contestate, ca de obicei, de opoziția ce se abținuse de la vot. Când mi-a venit rândul, am fost invitat în sală ca să-mi pledez alegerea. Cum toți eminenții mei colegi fuseseră aleși mai mult sau mai puțin în același fel ca mine și înfruntaseră proteste identice, nu le-a fost greu să se convingă de legalitatea mandatului meu și de faptul că:

— „Neputința ipohondră și perversă a câtorva cetățeni egoiști și falși patrioți, scursură a societății, izolați de opinia publică, disprețuiți și urâți de ea ca o viperă veninoasă, îi obligă să adopte unicul mijloc de a trece drept ființe vii, hotărâte și numeroase, de a înșela poporul, arătându-

i-se ca o forță respectabilă; contestarea cinică a unei alegeri legale, în care a fost respectată puritatea neîntinată a sufragiului, contestație ce se încheie cu numele câtorva indivizi neînsemnați, care, poate, nici nu sunt alegători, și falsă afirmație cum că «urmează semnăturile», făcută de un notar fără credință, fără caracter și lipsit de probitate. Nu există semnăturile, oamenii, nu există acești cetățeni, domnule președinte!...”

— Semnăturile există! a adăugat o voce din sală.

— „Poate că sunt... sunt nume inventate, nume născocite care nu figurează pe lista de alegători. Nu, acești cetățeni nu există, domnule președinte! Există doar ambiții de nemărturisit și, așa cum am mai spus, furia bestială a neputinței.“ „Foarte bine“ (voci din sală). „Sunt aici ca să sprijin hotărât guvernul care ne conduce în mod totalmente lăudabil. Acest lucru este știut, și asta a stârnit contra mea ura celor ce vor să se substituie guvernului. Acești câțiva indivizi anarhici sunt, deci, dușmanii mei firești. Pe de altă parte, guvernul actual se bucură de sprijinul imensei majorități din sat și această majoritate m-a ales, datorită opiniilor mele. A nu considera legitim mandatul meu ar însemna să bănuiești de lipsă de popularitate însăși puterea executivă aclamată de mulțimile entuziaste și al cărei modest, dar abnegat colaborator doresc să fiu.“

Textul l-am copiat după versiunea dactilografiată a discursului de atunci, corectând foarte puțin stilul, nu din orgoliu, ci pentru că îmi plac formulările frumoase, curățenia veșmintelor oratorice. Fondul era acesta, vag, neclar și insultător pentru adversari. De prisos să mai spun că, la fel ca la celebrul meu examen de admitere, și aici am trecut în unanimitate. Am depus jurământul și m-am așezat, în sfârșit, pe „scaunul meu“. În sfârșit, eram un personaj.

De atunci, am ascultat discursurile cu mai puțin respect și am început să înțeleg, datorită parcă unei vagi intuiții, că toate chestiile alea nu făceau două parale și că eu aș putea să le fac mult mai bine, fără prea mult efort și fără toată munca aia de ani de zile de care vorbea Vázquez. Și m-am decis să încep să citesc discursuri parlamentare. Sărăcăcioasa bibliotecă a Camerei, alcătuită din câteva sute de volume, mi-a oferit jurnalele sesiunilor Congresului; i-am devorat pe Sarmiento, Avellaneda⁴⁷, Rawson⁴⁸, Mitre⁴⁹, Vélez Sársfield⁵⁰, am citit duzini de discursuri, reținând mai mult frazele decât ideile și formându-mi un repertoriu de locuri comune ce puteau să nu lase această impresie. Mi-am cumpărat și niște cărți de Castelar⁵¹, o traducere din Cicero, alta din Mirabeau⁵² și m-am apucat să citesc istoria revoluției franceze, care, pe atunci, mă pasiona ca romanele de aventuri de pe vremuri. Discursurile convenției m-au îmbogățit în mod considerabil și am încercat să imit entuziasmul vehement și încăpățânarea lor eroică în discursurile mele. De câte ori eram în Cameră, era ca și cum patria ar fi fost în primejdie; ceilalți „oratori buni“, puțini printre colegii mei, făceau la fel, pe de altă parte, așa încât, la discuțiile pentru construirea unui drum sau pentru orice alt fleac, sesiunile umilei noastre Camere atingeau diapazonul celor mai înflăcărâte și memorabile sesiuni din istorie.

Un discurs despre situația școlilor primare din provincie i-a făcut pe câțiva corespondenți să scrie în presa din Buenos Aires și două sau trei ziare mi-au consacrat cuvinte elogioase în articolele lor. Acesta a fost cel mai important impuls primit de ambiția mea, gata, din acel moment, să debordeze. Mi-am propus să cunosc capitala, persoanele din guvern, pe președintele republicii, tip de mare talent, un orator foarte elocvent și el, și, cine știe, să fac o breșă pe unde să mă pot lansa

spre cucerirea acelei importante piețe, să izbândesc și să ajung acolo ceea ce fusesem în Los Sunchos, ceea ce eram în orașul meu de provincie, dacă nu primul, unul dintre primii, cu un viitor glorios și măreț.

Trăiam exclusiv pentru politică; mă gândeam doar la asta, oriunde m-aș fi aflat, când lucram sau mă distrăm, făceam amor ori dormeam, pentru că până și visele mele erau politice, iar în aventurile mele amoroase căutam să câștig mai multă influență și mai multă putere. Nici un amănunt nu mi se părea lipsit de importanță și totul, oameni, lucruri, fapte, se înmagazina în memoria mea magnifică. Acum, pe loc, aș putea povesti viața și faptele a sute de persoane, atât suspuse, cât și modeste și chiar neînsemnate. Îmi alcătuiam arsenalul cu aviditate și răbdare și începeam să-l folosesc ca să mă deprind.

În chip de ucenicie întru folosirea armelor mele, scriam la *Los Tempos*, ziar care era o reproducere mărită a celui din Los Sunchos, *La Epoca*, și cursivele mele incisive, caustice, aproape întotdeauna condimentate cu o anecdotă adevărată sau născocită, se detașau de restul acelei proze indigeste și grosolane, lână de saltele cu care erau umplute coloanele acelei foi. Faima mea a început să se întindă și mulți mă considerau deja o personalitate pe cale de afirmare, în vreme ce alții mă socoteau un băiat prost-crescut și nerușinat, capabil de obrăznicii foarte mari.

Între timp, mămica, Teresa, don Higinio, Los Sunchos rămâneau foarte departe, în urmă, undeva jos, pierduți parcă în negură pentru totdeauna. Doar din când în când, câte o scrisoare de la Teresa venea să mă sperie, să mă tulbure o clipă: secretul ei, secretul nostru n-avea să mai fie secret; adevărul avea să iasă la iveală peste foarte puțin timp și, disperată, mă ruga să vin să aranjez lucrurile, s-o scap de iminenta tragedie.

De ce m-oi fi vârât eu într-o asemenea belea?

XVII

Mi s-a părut potrivit să fac proiectatul voiaj la Buenos Aires înainte de a hotărî ce aveam de făcut. Am cerut un concediu la Cameră și câteva scrisori de recomandare de la prietenii mei din guvern pentru „boșii“ din marea capitală. Cu ele, cu mandatul meu de deputat, calitatea de ziarist și numele meu nobil, am pornit, sigur de succes, în căutarea primelor mele aventuri din Buenos Aires. Porțile lumii oficiale și ușile multor saloane provinciale s-au deschis larg în fața mea. Am vizitat diverși membri de seamă ai familiei mele, care nici măcar nu știau de mine, dar care m-au primit cu deferență, punându-se la dispoziția mea și considerând că și-au îndeplinit toate obligațiile cu această manifestare de politețe.

Buenos Aires era, din nefericire, foarte agitat. Atmosfera era fierbinte, anunțând o furtună. Cetățenii se deprindeau cu mânăuirea armelor și cu exercițiile militare, sub ochii răbdătorului guvern al națiunii contra căruia se ridicau, incapabil să-i zdrobească decât prin măsuri represive, care ar fi fost semnalul unei revoluții ori, poate, al războiului civil. Vechile discrepante în materie de prestigiu între Buenos Aires și provincii generau o criză și această criză era amenințătoare. În dubla capitală nu încăpeau cele două mari puteri, cea națională și cea statală⁵³, care își disputau hegemonia, și drama politică născută încă din zorii independenței se îndrepta rapid spre deznodământ. Care va fi

acesta? Va triumfa mândrul Buenos Aires contra restului țării, devenind capul dotat cu gândire al celorlalte membre ale corpului? Vom reuși, noi, provincialii, să-i mai tăiem din nas și să-l facem să se cumințească? Spinoasă problemă ce părea că nu se rezolvă decât cu sânge!

În vremea asta, m-am dus să-mi prezint omagiile președintelui republicii, un om încântător, cu maniere puțin afectate; foarte fin, foarte amabil, într-așa măsură încât, la prima vedere, l-ai fi putut crede debil, efeminat. Parcă-l văd și acum, mărunțel, dar bine proporționat, cu fruntea înaltă, încununată de un păr lung, negru și cârlionțat, ochi plini de vioiciune inteligentă, mustață și barbișon tot negre. Vorbea cumpătat, alegându-și vorbele, și frazele lui aveau întotdeauna un ritm cântat. Așa că, atunci când vorbea în public, era o plăcere să-l asculți, fiindcă s-ar fi putut spune că stilul lui de a vorbi era muzical, persuasiv și liniștitor ca o mângâiere.

Mi-a vorbit de provincia mea, de a lui, de nenorocirile țării noastre, mereu frământată de disensiuni interne și oferind un spectacol de anarhie și violență lumii, care considera noile națiuni din America de Sud, și în special pe a noastră, ca pe niște grupuri de copii zburdalnici, dacă nu cumva ca pe niște triburi semiprimitive, incapabile să înțeleagă libertatea și, în consecință, să se bucure de ea. Și, fără îndoială, ca să nu intre mai mult în fondul lucrurilor și să nu facă niște confidențe nelalocul lor unui tinerel ca mine, și unui necunoscut, la urma urmelor, s-a ridicat, dându-mi de înțeles că audiența se sfârșise. Niciodată nu l-am mai văzut, dar păstrez în minte clară și vie impresia pe care mi-a făcut-o.

Șederea mea la Buenos Aires a fost scurtă, pentru că unii dintre conducătorii partidului m-au sfătuit să mă întorc în provincia mea, unde aș fi putut fi necesar; iminenta revoltă a capitalei putea avea răsunet pe undeva, și, cu toate că provincia mea era la adăpost de orice teamă și orice bănuială, fiind o apărătoare hotărâtă a cauzei naționale, erau vorbele lui, întotdeauna e bine să fii prevăzător și, în vreme de tulburări, fiecare soldat trebuie să-și ocupe postul. Am plecat, deci, și să vedeți cum asociază cineva, în mod egoist, micile lui neazuri cu cele mai mari interese colective; am plecat, dorind să izbucnească nu o revoluție, ci un adevărat război civil, convins că în mijlocul acelei tragedii mi-ar fi mai ușor să-mi rezolv mica dramă intimă de acord cu dorința mea, adică scăpând de orice angajament.

În oraș mă aștepta o scrisoare de la don Higinio, care ignora încă nenorocirea ce-l amenința. Am deschis-o, nu fără teamă. Se referea la afacerea cu ferma, care mergea foarte bine, datorită sforărilor lui. Reușise ca însăși opoziția să clameze povestea cu străzile, crezând că-mi face un rău dezmembrând „o proprietate feudală ce, asemeni castelelor medievale, domina satul Los Sunchos, dar nu ca să-l apere ori să-l slujească, ci în chip de obstacol în calea dezvoltării lui firești“. Municipalitatea se prefăcea foarte indignată de acea pretenție; dar era, bineînțeles, gata să cedeze, când o să spună el. Încă nu era momentul, dacă voiam să obținem o indemnizație bună.

Posibilitate fericită și ingrată totodată, care m-a lăsat perplex. Se adăuga încă un element la șovăielile mele, care oricum erau destule, deși, în fond, hotărârea mea era de nezdruncinat. Don Higinio, de a cărui influență politică mai aveam nevoie încă, don Higinio, care, ca un bun creol, era foarte capabil să se răzbune pe mine sângeros, mă obliga, pregătind acea afacere formidabilă, să-i fac încă pe voie. Dar cum să scap de promisiune, cum să câștig timp, cel puțin?... Tot gândindu-mă, mi-a venit o idee grozavă și i-am scris fetei, într-un mod ambiguu, clar doar pentru ea, spunându-i să

păstreze taina mai abitir ca niciodată, apoi lui don Higinio, întrebându-l dacă vine curând la oraș, pentru că este urgent să stau de vorbă cu el despre o problemă foarte importantă, ce nu se poate trata prin scrisori, dar că nu este chiar o chestiune de zile. Fraza „e vorba de fericirea mea“ trebuia să-i sugereze subiectul probabil al întrevederii.

Mă precipitam spre scandal, tocmai ca să-l contracarez, și alegeam orașul, unde lucrurile mai grave, care ar fi catastrofe într-un sat, pot trece neobservate și unde orice apărare e mai ușoară. Pe această scenă, puterea și armele noastre se echilibrau mai bine.

Așa cum presupusesem, bătrânul s-a grăbit să vină la întâlnire. Cred că era mai mulțumit chiar decât Teresa, pentru că își închipuia că-și va realiza visul de mulți ani și va oferi o adevărată poziție aristocratică nepoților săi, dându-le, în același timp, o avere mare, o situație deosebită și un nume de invidiat, un nume de familie nobil.

— Don Higinio! am exclamat văzându-l. Problema nu era așa de urgentă.

— Nu, a spus cu viclenie. Am venit, însă, pentru o mulțime de alte lucruri și, dac-am venit, e normal să te întreb ce vrei.

— Ar fi trebuit să vin eu la Los Sunchos; dar înțelegi că treburile la Cameră mă împiedică.

Nu mă dusesem fiindcă mă temeam, în afară de cele spuse mai sus, de scenele cu Teresa și de posibila ei limbuție... Oh, femeile știu să tacă, dar, deodată, când nu mai e nici un pericol sau li se pare lor că nu mai e, își dau drumul la gură și fac o încurcătură fără să vrea.

— E vorba de Teresa, am adăugat. Dumneata știi foarte bine că ne iubim de foarte multă vreme, de când eram copii. Ne-ai da consimțământul să ne căsătorim?

— Băiete, cum de nu? Doar e cea mai mare dorință a mea. Și cât mai repede!

— Cât mai repede nu mi se pare potrivit. Eu cred că ar fi mai bine să așteptăm până anul viitor. Afacerile mele nu sunt foarte limpezi și posibilitățile mele nu sunt prea multe până nu se rezolvă afacerea cu ferma.

— O să se aranjeze. Și pe urmă, eu sunt destul de bogat ca să nu vă lipsească nimic.

— Mai e ceva. Trebuie să mă ocup de poziția mea și nu pot neglija nici o clipă politica, dacă vreau să-mi croiesc un drum. Trebuie să frecventez asiduu societatea, comitetele, palatul guvernamental, Camera. Totul merge foarte bine, dar, cu nefericita perspectivă a unei revoluții la Buenos Aires, poate a unui război civil, dacă m-aș însura acum, ar trebuie să-mi abandonez soția sau să nu-mi îndeplinesc îndatoririle impuse de funcție și de partid.

— Și atunci, când?

— Oh! Anul viitor, cel mai târziu. Anul viitor situația din țară și situația mea vor fi complet clarificate...

O scânteiere de teamă a trecut prin ochii lui don Higinio. I se părea ciudat și mi-a spus-o: o dată ce m-am hotărât să mă însor, de ce vreau s-o las pentru mai târziu, știută fiind ardoarea juvenilă a imediatei împliniri. Să șovăi înainte, da, e de înțeles; dar o dată ce te-ai hotărât, amânarea pare mai puțin firească. În sfârșit, că el n-ar fi procedat așa și că pe vremea lui oamenii se căsătoreau fără să se îngrijească de revoluții. Dar despre gusturi...

— Deci rămâne pentru anul viitor. Scrie-i Teresei. O să-i duc chiar eu scrisoarea, să văd ce figură o să facă.

Să scriu! Întotdeauna mi-a fost teamă să pun pe hârtie lucruri compromițătoare, iar scrisoarea anterioară mă costase uriașe eforturi de inventivitate. Am ieșit din încurcătură cum m-am priceput mai bine.

— Ea știe deja, i-am spus. Știe încă înainte de a pleca eu la oraș.

— Ha, ha, poznașilor!... Și ați tăcut mîlc!

A stat toată ziua cu mine, făcând proiecte, castele în Spania, de parcă el ar fi fost mirele. O să fim regi în Los Sunchos, și în oraș, și chiar la Buenos Aires, unde, într-o zi, Teresa va străluci ca o regină.

Auzind asta, mi-a scăpat o replică ce, mai târziu, a avut consecințe foarte importante.

— Lasă chestiile astea, tată, i-am spus. Teresa e prea modestă ca să poată străluci la Buenos Aires. Vin de acolo și trebuie să te previn că femeile au o educație foarte distinsă, sunt niște mari doamne, nu fete ignorante precum cele din sătulețele noastre de provincie.

S-a uitat la mine fără să spună nimic, ca și cum vorbele acestea l-ar fi impresionat foarte puternic, și conversația noastră s-a terminat.

După patru zile, o scrisoare de la Teresa mă informa despre ce se întâmplase la Los Sunchos la întoarcerea lui don Higinio. Acesta, nebun de bucurie, i-a spus că eu tocmai îi cerusem mâna ei. Când bătrânul a mai adăugat că nunta o să fie la anu', ea nu și-a putut stăpâni un strigăt:

— Cum, anul viitor?! Imposibil! Până atunci!...

Bătrânul, alarmat, dar fără să fi priceput întregul rost al acestor vorbe, a întrebat, a implorat, a amenințat și, în cele din urmă, a aflat totul. Mânia lui a fost de nedescris. Voia să încalece și să alerge la oraș, să mă aducă de acolo „de urechi“ și să mă oblige să mă însor imediat ori să mă omoare ca pe un câine dacă mă împotrivesc. Și ar fi făcut ce spunea, dacă nu l-ar fi lovit damblaua și n-ar fi rămas întins în mijlocul curții, în timp ce strângea chinga roibului. Nu spuneam eu că femeile, atât de rezervate întotdeauna, întotdeauna sunt indiscrete când trec printr-o emoție puternică? Dar, în fine, trebuia să înghit hapul mai devreme sau mai târziu. Din fericire, binecuvântatul atac a schimbat complet mersul lucrurilor, fiindcă don Higinio sau m-ar fi însurat, pe Dumnezeuul meu că m-ar fi însurat, sau m-ar fi omorât, dacă nu și-ar fi pierdut simțirea și n-ar fi trebuit să stea multe zile la pat, cu ventuze, vezicători, sângerări și toată terapia de provincie din vremea aceea.

Alte scrisori de la Teresa m-au liniștit. Făcând pe infirmiera bătrânului, reușise să-l înduioșeze, să-l împiedice să provoace un conflict, datorită slăbiciunii lui momentane, dragostei lui de tată și încrederii pe care o avea în cavalerismul meu. Ce s-a întâmplat s-a întâmplat. Trebuia să ascundă greșeala cât mai bine; când o să ne căsătorim, ceea ce trebuia să facem imediat, o să plecăm într-o călătorie lungă în Chile, Europa, Paraguay, oriunde, și o să ne întoarcem cu copilul; și nimeni n-o să aibă nimic de spus. Bătrânul, însă, „voia, trebuia să vorbească cu mine, să-mi tragă o săpuneală, să-mi ceară garanții că mă voi ține de cuvânt, că altfel mă obliga să mă însor imediat. Asta ar fi cel mai bine!“ Ideea de răzbunare, de sânge vărsat trecuse pentru moment; pericolul, însă, își schimba înfățișarea: căsătoria era inevitabilă, dacă nu voiam să simt mâna cea grea a lui don Higinio sau, din contra, să-l fac să o simtă el pe a mea și să provoc în felul acesta un scandal teribil care avea să îndrepte toate privirile asupra noastră, ceea ce ar fi fost, în mod obligatoriu, foarte dăunător viitorului meu, pentru că, deși greșelile și chiar delictele se pot ierta și chiar uita în provincie dacă

nu sunt cunoscute de prea multă lume și se păstrează aparențele, condamnarea generală, implacabilă îi urmărește pe cei ce perturbă violent buna ordine socială.

XVIII

Situația politică devenea tot mai încordată, provinciile din interior se agitau și erau temătoare, Buenos Aires-ul, cu armele în mână, era hotărât să înceapă ostilitățile cu guvernul național, contând pe ajutorul mai mult sau mai puțin iluzoriu a două sau trei provincii. Noi, de fapt, n-aveam nici un motiv grav să ne temem, fiindcă oamenii de pe la noi sunt adversari tradiționali ai celor din port⁵⁴, dar în perioade atât de tulburi, niciodată nu lipsesc ambițioșii care profită de împrejurări, iar opoziția locală era foarte capabilă să se slujească de circumstanțe ca să provoace o schimbare de guvern care s-o aducă la putere. Așa vedeam lucrurile cei ce tatonam situația într-o oarecare perspectivă. Era ușor de văzut că opoziția se mișca pe ascuns, pregătind ceva, un atac sau o mică revoluție din cele ce abundau în vremurile acelea. Fără nici o îndoială, nu aveau nici cea mai mică intenție să ajute Buenos Aires-ul, dar visau de mult să-l răstoarne pe guvernator, don Carlos Camino, pe care-l făceau albie de porci, punându-i toate păcatele iadului în spinare. Camino nu guverna mai prost decât alții, dar nu-i puteau ierta obiceiurile desfrânate și, mai ales, înclinația pentru sexul frumos de proastă calitate, din pricina căreia se lansa în aventuri de nemărturisit, în care îl însoțea doar servitorul lui, Gaspar Cruz, țaran dârz, curajos ca nimeni altul, credincios ca un câine, pentru care lumea se reducea exclusiv la guvernator, fiindă excepțională, aproape divină, după mintea lui pătrată și fetișistă. Soț al unei femei exemplare, castă și pioasă, tată a două fete frumoase, candidă și inteligente, Camino era considerat realmente ca un criminal în cercurile austere și, în mod aparent și utilitar, și în cele ce nu erau atât de austere, dar care puteau profita de discreditarea lui. Într-un cuvânt, mulți îl socoteau un soi de tiran corupt și, dacă nu contribuiau la răsturnarea lui, nici nu făceau nimic ca să-l sprijine.

Am văzut foarte limpede avantajele pe care mi le oferea această situație și nu am întârziat să mă folosesc de ea. Într-o seară, când eram în vizită la guvernator cu alte personaje, am orientat conversația spre mișcările populare, declarând că, după părerea mea, sunt mult mai grave decât se crede. Diverse persoane, cu acel spirit de grosolană adulație care te face să negi înseși evidențele dacă pot fi neplăcute pentru cel pe care vrei să-l lingușești, chiar cu riscul de a-l expune unor pericole mai mari, au replicat, râzând, că am vedenii și mă sperii de năluci.

— Nu, nu vorbesc în bobote! am exclamat. Dețin informații și, dacă domnul guvernator vrea să mă asculte și să-mi urmeze sfatul, neculcându-se pe o ureche, ar putea evita niște neplăceri. Mai târziu, n-o să mai fie timp.

Camino a rămas nițel îngândurat, dar a știut să se stăpânească și după câteva clipe m-a luat deoparte ca să-i povestesc ce știu. Am exagerat puțin, considerând că era necesar pentru scopul meu. Opoziția se înarma în taină, ceea ce era adevărat, avea adevărate arsenale în oraș, multă lume era de partea lor, țărani ce aveau să intre în luptă la primul semnal, un soi de lojă revoluționară ce se întrunea în fiecare noapte și chiar iscoade în poliție, unde mulți agenți erau complotiști.

— Dar ce face don Mariano?! a exclamat guvernatorul alarmat, referindu-se la bătrânul Villoldo,

șeful poliției.

— Don Mariano nu vede mai departe de lungul nasului, e aproape zaharisit și toată viața a fost slab, am răspuns. Și în aceste momente e nevoie de un om hotărât, care să nu țină seama de „legalitate“ și să nu umble cu jumătăți de măsură...

— Unde să găsec un asemenea om?

— Domnule guvernator! Dar îl aveți în fața dumneavoastră!

— Dumneata? Te crezi în stare dumneata?

— Să înăbuș sau să împiedic o revoluție? Da, domnule guvernator, mă simt foarte în stare! Dacă dumneavoastră mă numiți șeful poliției și îmi dați deplină libertate de acțiune, vă asigur că în mai puțin de cincisprezece zile va fi mai mult calm ca niciodată. Dar cu o condiție! Fără scrupule prostești și să am mână liberă! Va trebui să băgăm destui la pușcărie!

— Dar opinia...

— Vacs! În împrejurările actuale trebuie să facem față situației; și pe urmă, ne sunt foarte favorabile, pentru că, datorită frământării generale din țară, un amănunt în plus sau în minus nu mai contează. Lăsați-mă să acționez, domnule guvernator, și o să vedeți ce bine o să iasă totul!

— Bine..., o să mă gândesc! a murmurat perplex.

— Nu. Nu putem pierde timpul. Trebuie să vă hotărâți. Fie că mă numiți pe mine, fie că nu, don Mariano Villoldo nu mai poate rămâne în postul lui, dacă vreți să mai fiți guvernator. E chestiune de zile, de ore și s-ar putea ca în momentul acesta să vi se pregătească o cursă.

— Bine! Am hotărât!... O să-l chem pe don Mariano și de mâine o să fii dumneata șeful poliției.

— De la sine înțeles că-mi voi păstra scaunul în Cameră...

— Cum? Și constituția?

— E o cărticică, zicea bătrânul Vélez. Constituția nu spune că un deputat nu poate fi șeful poliției. Și, chiar dacă ar spune-o, în împrejurări atât de excepționale... Mă interesează să-mi păstrez locul, pentru cazul când, vreodată, o să părăsesc poliția... sau când o să vă vină dumneavoastră ideea să-mi luați această funcție...

— În sfârșit, să se hotărască în Cameră.

— Nu. O să cer acum concediu pe timp nelimitat. Și mână liberă, da?! Am nevoie de putere ca să acționez cu hotărâre, ca un trăsnet, la momentul oportun...

Don Mariano Villoldo a renunțat la funcție în seara aceea, la cererea guvernatorului, și a doua zi am început să-mi exercit noile îndatoriri de șef al poliției provinciei, spre marea surpriză a tuturor, fiindcă nimeni nu-și explica acest enorm salt. Criticile curgeau gărlă, pe motiv că „un mucos“ în fruntea poliției nu poate face decât prostii. Dar eu n-am deschis gura și m-am ocupat de reorganizarea oamenilor mei, bazându-mă pe comisarii și ofițerii în care se putea avea încredere. Sarcina era anevoioasă, cu atât mai mult cu cât trebuia să scot la iveală, în același timp, dovezile privind urzelile opoziției și să găsec sau să inventez un bun prilej ca să-i arestez pe șefuleți, să le confisc armele și să-i fac să le treacă cheful de revoluții, pentru un timp. Zi și noapte stăteam la birou, dând ordine, ascultând comunicate și confidențe, primind iscoade și admonestând subalternii în care nu prea aveam încredere, dar de la care se mai putea aștepta ceva. Dormeam chiar în birou, ca să fiu „pe baricade“. Cei din opoziție se întruneau uneori într-un loc, alteori în altul, niciodată două zile în

același loc, dar nu mi-ar fi fost greu să-i prind când voiam, fiindcă nu-mi lipseau informațiile privind localul ales. Totuși, n-am grăbit lucrurile, ca să nu dau chix și să nu provoc prea multe critici.

În acest timp, a survenit și ruptura cu guvernul național din Buenos Aires, de parcă ar fi vrut să-mi fie de folos exclusiv mie, atât în afacerile particulare, cât și în cele politice. Am aflat chiar înaintea guvernatorului ce se întâmplase: președintele republicii, miniștrii și mare parte din Congres părăsiseră orașul răsculat, ce se fortifica și pe care îl asedia armata regulată. Lupta avea să fie încrâncenată, fiindcă locuitorii portului păreau dispuși să nu dea înapoi și aveau forțe numeroase: garda națională, voluntari creoli și străini și câteva trupe de veterani. Orașul era înconjurat de șanțuri și tranșee, iar posturile avansate, apărate strategic. Era o revoluție în toată regula, cum nu mai fusese de mulți ani și cum era de temut, date fiind lungile și fățișele pregătiri... Țara întreagă era în stare de asediu.

De cum am aflat asta, înainte ca vestea să poată deveni publică, n-am mai așteptat altă ocazie și n-am mai încercat să-i prind la un loc pe toți presupușii revoluționari. Uzând de puterile depline de care dispuneam, am dat ordine și am alergat acasă la Camino să-i dau raportul despre ceea ce făcusem.

— În aceste momente, i-am spus, toți șefii opoziției sunt scoși din casele lor și duși la poliție din ordinul meu. Excelența Voastră poate fi liniștit. Deși nu mă tem nici de cea mai mică tulburare, voi trimite un pichet pentru paza dumneavoastră, sub comanda unui om de încredere. Totul merge bine!

A vrut să-mi ceară mai multe date, dar am lăsat amănuntele pentru mai târziu, mărginindu-mă la a-i spune doar că Buenos Aires-ul tocmai se răzvrătise, cum era de temut, și am adăugat:

— Înțelegeți, domnule guvernator, că, date fiind întâmplările din Buenos Aires, totul e justificat și nimeni n-o să aibă nimic de spus. Când o să confisc armele și după ce o să-i ținem un timp la răcoare, ca să se învețe minte să nu mai facă pe nebunii, o să le dăm drumul și n-or să se mai agite mulți ani.

— Da, dar miniștrii?

— Nu vă faceți griji! Convocați-i și informați-i!... Sunt obișnuiți să tacă și să aprobe.

Când m-am întors la birou, au început să sosească la poliție primii arestați; unii au protestat energic la adresa „violării“ legii, descinderii acasă fără ordin din partea judecătorului și violenței la adresa persoanei lor, alții erau speriați și tremurau ca niște criminali, alții, cei mai puțini, calmi și demni, spuneau că știau de la început la ce se expun, iar o ultimă categorie implorau să fie puși în libertate, fiindcă ei „nu făcuseră nimic“, de parcă erau copii de școală. În astfel de cazuri, autoritățile provinciale nu obișnuiau să fie foarte blânde, cum se spune, și-i batjocoreau pe opozanții arestați, închizându-i în temnițe imunde, maltratându-i, obligându-i să facă cele mai mizere treburi, cum ar fi să spele closetele sau să măture trotuarele și piața publică. Lucru explicabil. Cârmuirea și mai ales poliția erau întotdeauna în mâinile unor oameni brutali și grosolani care strânseseră în ei, uneori, ani întregi de pizmă și doreau să se răzbune chiar și mascat pentru disprețul și batjocura suferite, prin mijloace nu mai puțin dureroase și sângeroase. Eu n-aveam nimic de răzbunat și am vrut să fac pe prințul cel bun. Am ordonat ca prizonierii să fie tratați cu tot respectul, să fie închiși în birouri, cât mai confortabil, să li se permită să-și aducă pat, schimburi și mâncare, toate astea însă fără să

comunice cu cei din afară; și am binevoit chiar să-l pun pe unul din subalterni să-i informeze despre revoluția din Buenos Aires și să le explice că guvernul se vedea obligat să ia măsuri de precauție excepționale pentru securitatea țării.

Între timp, bazându-mă pe ce descoperiseră iscoadele mele și mai ales pe ce îmi dezvăluiseră unii dintre conspiratori, slabi de fire unii, ca să scape de pedeapsă, venali alții, ca să primească recompense, am aflat unde erau ascunse armele, aproape toate, și am ordonat să fie confiscate. Conspirația era înăbușită; aveam vreo cincisprezece ori douăzeci de opozanți importanți arestați și confiscasem o sută de puști vechi, aproape de nefolosit, și tot pe atâtea sulite făcute din tulpini de trestie de zahăr și foarfece de tuns oile.

În mijlocul acestei vânzoleli, am avut o surpriză care la început mi-a fost foarte neplăcută, dar sosea exact în momentul cel mai favorabil pentru mine, cum n-am întârziat să-mi dau seama. Biroul meu era plin de lume, când o ordonanță m-a anunțat că don Higinio Rivas vrea să vorbească cu mine. Sosise momentul tragic. O clipă m-am gândit să-l amân și să nu-l primesc pe bătrân, dar mi s-a părut că aș fi prea laș și, înfruntând soarta, l-am poftit să intre, fără să-i expediez pe subalternii mei.

Aproape că nu l-am recunoscut pe don Higinio. Boala îl slăbise și îl vlăguise tare, iar grijile, necazurile, amorul propriu rănit, după ce-i provocaseră un acces de mânie, îl lăsaseră parcă neliniștit și șovăitor. Chipul lui de leu blând, alungit și zbârcit, exprima mai degrabă melancolie decât aroganță, iar ochisorii lui negri sub sprâncenele albe și hirsute nu te mai țintuiau nici hotărâți, nici sfredelitori, ci rătăceau nehotărâți de la o persoană la alta, de la un obiect la altul.

— Vreau să vorbim între patru ochi, mi-a spus după ce m-a salutat sec.

— Un moment, don Higinio, și sunt la dispoziția dumată. Am de dat niște ordine... Dar ia loc... Situația e atât de gravă... Din fericire, n-am secrete față de dumneata...

Am dat ultimele instrucțiuni comisarilor și ofițerilor cu exagerată afectare și mi s-a părut potrivit, mai mult pentru don Higinio decât din alt motiv, să exagerez dispozițiile militare ofensive și defensive; am hotărât ca agenții de poliție să rămână în cazărmi cu arma în mână, să fie instalate posturi în punctele strategice pentru a apăra palatul guvernamental, primăria, poliția, banca, reședințele guvernatorului și ale miniștrilor. În timpul acesta, intrau și ieșeau subalterni, grăbiți, cu un aer important, și don Higinio, uimit, asculta cu atenție crescândă, până într-atât încât chipul a început să-i prindă viață și să-și redobândească expresia șireată și hotărâtă dinainte. Se trezise în el „politicianul“, șeful.

— Dar despre ce-i vorba? a întrebat, în cele din urmă, fără să se poată stăpâni.

— Cum? N-ai aflat?

— Acum am picat călare de la Los Sunchos. Am lăsat calul la poartă; n-am văzut pe nimeni decât pe servitorul tău, care mi-a spus că ești aici.

— Trecem prin clipe grele. La Buenos Aires a izbucnit revoluția; teribilă, și urmau să se răzvrătească și aici, dacă nu-i surprindeam la timp. De-asta sunt acum, nici mai mult, nici mai puțin, decât șeful poliției, don Higinio!

— Șeful poliției... Revoluție... Și eu să știu nimic!...

Uitând pentru o clipă ce vânt îl adusesese, ascultând de instincte, a vrut să știe ce se întâmplă, mi-a cerut date, lămuriri, amănunte... Prima întâlnire, care mă făcuse să tremur, era atenuată, ca de o bară

de protecție, de foarte oportuna revoluție, Dumnezeu s-o binecuvânteze. Și puteam s-o atenuez și mai mult, împiedicând pentru viitor orice înfruntare violentă.

— Ai picat la țanc, i-am spus încet. Pichetul care face de gardă la casa guvernatorului e comandat de un ofițer care nu-mi inspiră încredere. Ai putea să preiei dumneata comanda. Trebuie!

— Dacă crezi că sunt potrivit...

— Scriu acum ordinul prin care pichetul să treacă sub ordinele duminale. Ești prieten cu Camino și o să fie mai liniștit cu dumneata.

Am considerat că venise momentul să vorbim despre chestiunea principală și, în timp ce scriam, am ordonat să fim lăsați singuri, cerând discret ca după scurtă vreme să vină cineva să ne întrerupă întrevederea.

Când i-am înmânat ordinul, am îndrăznit să iau taurul de coarne.

— Va să zică n-ai venit din cauza revoluției?

S-a ridicat ursuz și tulburat, a făcut câțiva pași, căutând parcă în ce fel să înceapă și a izbucnit:

— Nu! Nu pentru asta am venit! Am venit pentru o chestiune foarte gravă și foarte tristă, pentru o chestiune îngrozitoare, Mauricio!... Niciodată n-aș fi crezut!

S-a întrerupt ca să se stăpânească și, cu voce surdă, vorbind rar, a adăugat:

— Trebuie să te însori... imediat.

— Imediat, de ce?

— Imediat! Teresa mi-a mărturisit totul... Nu vreau să-ți reproșez purtarea, nici să-ți spun ce cred despre buna ta cuviință! Dar, îți repet, trebuie să te căsătorești imediat!... Familia Rivas nu admite asemenea rușine!

Cu un glas pe care îl voiam emoționat și ferm totodată am răspuns:

— Știi foarte bine, don Higinio, am zis, știi foarte bine că vreau să mă însor și că aș fi făcut-o deja dacă n-ar fi fost această situație. O iubesc pe Teresa și, acum că ai aflat cum stau lucrurile, îți jur că n-am s-o pun într-o situație proastă... nici pe ea, nici pe dumneata, care ai fost întotdeauna ca un al doilea tată pentru mine.

Am observat o oarecare emoție la el. Probabil că se temea de un refuz, de o dramă și lipsa mea de împotriviare îl făcea să șovăie, ca după o lovitură în gol, și să alunece spre comedia sentimentală.

— O să te însori imediat?

— De îndată ce va fi posibil.

— Pe cuvântul tău?

— Pe cuvânt.

— Bine! și mi-a strâns mâna cu lacrimi în ochi. Atunci chiar mâine plecăm la Los Sunchos.

— Asta nu se poate, don Higinio! Ce-ți trece prin cap? Ar fi mai mult decât o nebunie, o adevărată trădare! În acest post și în aceste împrejurări, eu sunt militar, sunt soldat și nu pot dezerta...

— Da, dar onoarea Teresei și-a mea? Îți repet că povestea e urgentă; o să izbucnească scandalul, și asta nu tolerez!

Se făcuse roșu, redobândindu-și chipul leonin... Eu tocmai sunasem discret la sonerie... Comisarul de serviciu a intrat în birou. L-am făcut să aștepte și m-am adresat lui Rivas:

— Pleacă liniștit, tată, i-am spus afectuos. O să se aranjeze totul așa cum dorești; totul. Acum,

fiecare trebuie să-și facă datoria. Guvernatorul are nevoie de dumneata. Apără-l, ia toate măsurile pe care le crezi necesare și ține-mă la curent.

A vrut să insiste, dar prezența comisarului l-a oprit. A făcut un gest de nemulțumire și a plecat.

Chiar în seara aceea, am obținut de la Camino să-l numescă comandant militar extraordinar în Los Sunchos, cu puteri depline, încredințându-i sarcina de a împiedica trecerea prin departamentul nostru a grupurilor de revoluționari din alte provincii; pentru asta i s-a dat un pichet de gardieni, întărire necesară a redusei poliției locale. Trebuia, de asemenea, să pregătească mobilizarea gărzii naționale, când se va ordona.

În felul acesta câștigam timp. Timp! Nu aveam nevoie de altceva, fiindcă știam și știu cât de mare e puterea faptelor consumate. Atunci când va trece momentul fiziologic de care ne temeam, când iremediabilul se va impune, când vor începe să gândească „mai bine să nu mai zgândărim lucrurile“, eu o să fiu scăpat, sau aproape, de primejdie. Cu puțină abilitate și puțin noroc, acea aproape dramă va fi doar o poveste veche.

După câteva zile, am aflat că don Higinio o trimisese pe Teresa la ferma unor rude sărace în care avea totală încredere și care locuiau foarte departe de Los Sunchos, între sat și oraș. Începea complicitatea, datorită însăși „onoarei“. Încă un efort și voi fi liber pentru totdeauna. Efortul necesar era o adevărată viteză, dar l-am făcut. M-am dus s-o văd pe Teresa. Printre alintări și vorbe duioase, i-am zugrăvit situația, viitorul meu, grozava mea ascensiune și ce mi se oferea în continuare. Dar trebuia să nu am nici o piedică în cale, trebuia să nu fiu compromis într-un scandal, trebuia să fie gata de sacrificiu ca, după aceea, drept răsplată, să trăim fericiți.

— Ce sacrificiu? m-a întrebat cu candoare, gata pentru orice jertfă.

Se impunea să amânăm căsătoria până când eu îmi consolidam poziția. Și am avut cruzimea, de care azi mă căiesc din cauza consecințelor, să-i spun că ea nu este pregătită, nici ca educație și cultură, nici ca manieră de a se îmbrăca, pentru a fi demna soție a unui adevărat personaj. Trebuia să se schimbe, să studieze, să se ridice la înălțimea mea, și atunci...

— Dar ce pretext să găsec pentru tăticu'?

— Spune-i că n-ai încredere în mine, că sunt prea haimana, că te-aș face nefericită, că ai muri de supărare, că nu vrei, ce mai!

Am lăsat-o plângând de ți se rupea sufletul, fără să-mi fi spus dacă accepta sau nu pretențiile mele. Dar am plecat liniștit. Cunoscut așa de bine sufletul omenesc!

Revoluția s-a sfârșit pașnic în provincia mea, nu fără vărsare de sânge și suferințe la Buenos Aires, asediat și în cele din urmă învins, de astă dată pentru totdeauna, de forțele națiunii.

În aceeași vreme, se năștea nepotul lui don Higinio, fără să știe prea multă lume la început, după cum mai târziu a știut toată lumea. Bătrânul n-a mai venit să mă vadă, fără îndoială din cauza atitudinii Teresei, și, după câteva luni, rușinat, a plecat la Buenos Aires cu ea și cu copilul. La plecare, sărmana fată mi-a scris, amintindu-mi de „sfintele promisiuni, și mai sfinte acum, că avem un copil“; și promițându-mi că se va strădui să fie o adevărată doamnă care să-mi facă cinste oriunde... Oh, speranță! Oh, candoare! Oh, iluzii!

Între timp, eu mă limitam să observ realitatea și să mă folosesc de ea, având, în sfârșit, cale liberă.

16 Nu e adevărat. Nu se numea așa, nu se născuse în Los Sunchos, nu era din „acest“ ținut și nu se cunoaște cu precizie nici perioada în care a trăit. Aceste neclarități – care nu umbresc sinceritatea psihologică a narațiunii – le-a sugerat chiar el când i-a încredințat copistului ciorna memoriilor sale, pe care apoi a cerut-o înapoi și a distrus-o. La transcrierea manuscrisului, cu încuviințarea respectivă, copistul și-a permis cea mai deplină libertate – poate în detrimentul operei, spontană și neglijentă –, modificând stilul, schimbând numele locurilor, transformând personajele și epocile, adăugând scene, schimbând decorul și, în sfârșit, interpolând – nu fără o anumită măsură – sentințe comentarii și observații. L-a ajutat chiar protagonistul, în timpul lungilor ceasuri de tăifăsuială, acolo în Europa, după cum l-au ajutat și unii contemporani, prieteni și dușmani, și, uneori, chiar și propria lui imaginație și sistemul său inductiv, admirabil sistem logic de a greși. Această „stilizare“ este explicația faptului că personajele nu folosesc, în general, felul de-a vorbi din partea locului, cum era firesc, și totodată justifică apariția unor păreri, disonante în gura eroului, amoral, poate puțin cinic și întotdeauna ironic. Meticulozitatea l-a determinat chiar pe copist, la început, să-i propună să redacteze cartea la persoana a treia, ca să evite unele confuzii și stilul să fie mai puțin monoton. Gómez Herrera n-a fost de acord, declarând că „asta merge la romane“, așa cum n-a permis să se schimbe nici titlul cărții, deși ceea ce veți citi nu sunt nici „isprăvi“, nici „hazlii“, iar protagonistul nu este „nepotul“ lui Juan Moreira. Veți remarca și unele anacronisme și dracu’ știe ce-a rezultat din toate astea; copistul se spală pe mâini și își declină orice responsabilitate, mărgininându-se să-și dovedească excelenta caligrafie (R.J. Payró).

17 Vara, măsură de lungime egală cu 0,835 m. (sp.).

18 Arbust din familia papilionaceelor (sp.).

19 Arbore spinos (sp.).

20 Facundo Quiroga, personajul principal al celebrului roman biografic *Facundo sau Civilizație și barbarie*, de cunoscutul scriitor argentinian Domingo Faustino Sarmiento (1811-1888).

21 Gregorio Funes (1749-1829), cunoscut sub numele de Deán (Decanul) Funes, preot, politician și scriitor argentinian, participant la războiul de independență.

22 Aluzie la un episod din *Recuerdos de provincia (Amintiri provinciale)*, de Domingo Faustino Sarmiento.

23 Infuzie tipică în Argentina și Uruguay, preparată din frunzele pisate ale arborelui omonim, care se bea singură sau în amestec cu plante medicinale, într-un vas făcut dintr-o tărtăcuță care se numește tot *mate* cu un fel de pai (sp.).

24 Armă formată dintr-un lasou cu câteva bile legate între ele, care se aruncă și se înfășoară în jurul picioarelor animalului vânat (sp.).

25 *Juego del pato* (sp.), întrecere între mai mulți călăreți care încearcă să prindă un rățoi (actualmente o minge de piele cu un fel de mânere), care sare și zboară pentru a nu fi prins.

26 Grădină îngrijită (lat.).

27 Țeavă subțire terminată la un capăt cu o mică pară cu orificii, asemenea unei site de ceai, din diverse materiale, cu care se bea ceaiul *mate* (sp.).

28 Plantă din Argentina și Uruguay (*Oxalis Seloniana Arona patagonica*) (sp.).

29 Plantă sălbatică din Argentina, cu fructe comestibile (*Salpichrea rhomboidea*) (sp.).

30 Plantă ciperacee cu frunze ca o lamă de cuțit (sp.).

31 Un fel de pantaloni de piele care protejează partea din față a călărețului (sp.).

32 Băutură compusă din absint, orjad și apă, denumită *suisé*, pentru că absintul era adus din Elveția (sp.).

33 Oraș în Franța, capitala departamentului Vosgues, unde există o bazilică romanică și gotică.

34 *Jesus hominum salvator* (Isus mântuitorul oamenilor) (lat.).

35 *Acederaque, paraíso* sau *cinamono* (sp.), copac de origine orientală, cultivat în America (*Melia acedaracha*).

36 Bile numerotate care sunt extrase din urnă și conțin bilețele cu subiectele de examen în unele instituții de învățământ din Argentina.

37 Statuia zeiței Pallas din Troia, socotită ocrotitoarea cetății.

38 Pește de apă dulce din Argentina (sp.).

[39](#) *La Petra y la Juana o el buen casero*, comedie de Ramón de la Cruz, mai cunoscută ca *La casa de Tócame Roque*, și *L'Hôtel du libre échange*, comedie de Georges Feydeau și Maurice Desvallières, se desfășoară în case unde locuiește multă lume, este dezordine și au loc certuri și încăierări. Cele două titluri au intrat în limbajul comun cu aceste sensuri.

[40](#) Aluzie la un episod din romanul omonim de Domingo Faustino Sarmiento.

[41](#) Émile Gaboriau (1832-1872), romancier francez, unul dintre precursorii genului polițist.

[42](#) Plantă din familia gramineelor, care crește pe terenuri joase și umede, cu frunze înguste cu margini tăioase (sp.).

[43](#) Mamifer rozător din America meridională asemănător cu iepurele, dar cu coada lungă (*Lagostomus trichodactylus*) (sp.).

[44](#) Mamifer fără dinți din America, cu trupul acoperit de un păr abundent, spre deosebire de alte specii din același gen (*Dasypus*), și de plăci cornoase articulate (sp.).

[45](#) Aluzie la Sancho Panza, scutierul lui Don Quijote, numit guvernatorul inexistentei insule Barataria.

[46](#) Solon (640-cca. 558 î.e.n.), om de stat atenian, considerat unul dintre cei șapte înțelepți ai Greciei antice.

[47](#) Nicolás Avellaneda (1837-1885), politician, jurist și scriitor, președinte al Argentinei între 1874 și 1880; celebru orator.

[48](#) Probabil Guillermo Rawson (1821-1890), medic și om politic argentinian.

[49](#) Bartolomé Mitre (1821-1906), militar, om de stat și scriitor, președinte al Argentinei între 1862 și 1868.

[50](#) Dalmacio Vélez Sársfield (1801-1875), jurist și politician argentinian, autor al *Codului civil* și al *Codului comercial*.

[51](#) Emilio Castelar (1832-1899), scriitor, orator și politician spaniol.

[52](#) Honoré-Gabriel, marchiz de Mirabeau (1749-1791), celebru orator din perioada Revoluției franceze, apărător al monarhiei constituționale.

[53](#) După cucerirea independenței, începând cu anul 1813, istoria Argentinei a cunoscut un continuu conflict între diversele provincii din interiorul țării, pe de o parte, și provincia Buenos Aires, pe de altă parte, care, la mijlocul secolului trecut, se considera stat independent. Totodată, aici se afla și guvernul federal centralist, căruia i se opuneau provinciile, care doreau mai multă autonomie.

[54](#) Referire la Buenos Aires.

PARTEA A DOUA

I

A trecut un timp, nu știu cât, deși mie mi se părea foarte mult la vârsta aceea privilegiată în care nu ții seama de ore, nici de zile, dar în care anii par a avea privilegiul de a nu se sfârși niciodată. Și, deși se sfârșise perioada Camino și aveam alt guvernator, pe don Lucas Benavides, acesta se arăta prietenos cu mine și continuam să-mi ocup posturile, n-aș spune că în mod strălucit, dar cu o anumită înțelepciune care a potolit multe din răutățile stârnite la început de ascensiunea mea. Mi se mulțumea, nu în mod explicit, pentru politețea și blândețea dovedite față de prizonierii politici în ceasul tragicomic al revoluției, în pofida tuturor răzburărilor și practicilor provinciale. Deși înțelegeam asta foarte bine, cel ce mi-a confirmat acest gând a fost Vázquez, când s-a întors cu titlul lui de doctor, recent obținut la facultatea din provincia vecină. Mi-a lăudat comportarea, demonstrându-mi că făcusem un pas spre cele mai bune procedee politice și sociale visate de bunii cetățeni pentru țara noastră.

— Eh! Nu exagera! am replicat. Am făcut ce-ar fi făcut oricine.

— Nu. Ai făcut mai mult decât alții, ai dat un bun exemplu.

La aprecierea lui binevoitoare, care pe mine mă interesa foarte puțin, în realitate, contribuia, cu siguranță, starea de beatitudine în care se afla: un titlu respectabil pentru marea majoritate, venituri suficiente trimise de taică-su și o logodnică drăguță și de poziție socială înaltă, María Blanco. Dar când spun logodnică nu întrebuițez cuvântul exact, pentru că María Blanco, patriciana, prin antonomază, nu făcea, de fapt, decât „să-l prefer“, această preferință lăsând să se presupună că va deveni, probabil, logodnica lui. Nu erau „logodiți“ în vreun fel, după cum mi-a mărturisit chiar el într-un moment de exuberanță. Oricum, situația socială, sentimentală și pecuniară a lui Pedro era strălucitoare.

Eu, în schimb, treceam printr-un moment ceva mai dificil; jucasem mult în timpul acesta, căci, în afară de aventurile amoroase, după cum cred că am mai spus, în orașul acela amorțit și taciturn nu aveam altă distracție. Și pe cât jucasem, pe atât pierdusem; îmi epuizasem aproape creditul. Nu puteam nici să pun mâna pe averea mea, mare ori mică, pentru moment, fiindcă era în indiviziune cu mămica și s-o lichidez atunci ar fi însemnat o nebunie și am fi rămas amândoi în stradă.

Colac peste pupăză, într-o prelungită partidă cu diverse personaje venite de la Buenos Aires, am pierdut într-o noapte vreo zece mii de pesos (de fapt, echivalentul lor, fiindcă nu se adoptase încă actualul sistem monetar) și am trecut prin grele încercări ca să-i plătesc. Îmi pierdusem deja nădejdea

să mai obțin un credit atât de mare, când mi-am amintit de Vázquez și m-am dus la el, în chip de ultimă scăpare, considerând că ar fi o politică bună să-i ascund adevărata cauză a jenei mele financiare.

— Vreau să mă instalez ca lumea, i-am spus, într-o casă mobilată cu gust și sunt cam strâmtorat de niște datorii presante. Tu știi că am cu ce plăti și că nu e vorba să trag pe sfoară pe cineva; așa că ți-aș fi recunoscător dacă mi-ai face marele serviciu să-mi împrumuți douăzeci de mii de pesos, cât mai repede posibil. Ai? Pentru că nu mă îndoiesc că, dacă ai, mă împrumuți imediat.

— Faci bine că nu te îndoiești; dar, pentru moment, n-am bani, mi-a răspuns. Ar trebui să aștepti...

— Problema e urgentă, foarte urgentă!

— Atunci, nu-i vorba doar de casă.

— Ți-am spus că mai am și unele datorii de onoare.

— Haide! Fii sincer! Ai jucat și ai pierdut?

N-am șovăit atunci să-i spun adevărul.

— Așa e, am exclamat. De-asta vorbeam de o datorie de onoare. Ai nas bun. Ai putea chiar, făcând un sacrificiu, să-mi faci rost de banii ăștia în douăzeci și patru de ore? În douăsprezece, mai bine zis, pentru că am pierdut deja douăsprezece...

— Da. Vino cu mine și o să-i ai.

S-a dus la o rudă de-a lui, care n-a stat pe gânduri și i-a împrumutat banii, probabil pe baza unor garanții serioase, fiindcă bătrânii din provincia mea nu scot banul cu una, cu două, chiar dacă-i vorba de propriul lor tată. Pe scurt, chiar în seara aceea am putut să le plătesc câștigătorilor, rămânând cu o sumă importantă, ce îmi permitea să mă instalez într-o casă, cum era de fapt dorința mea, și, căutând să-mi iau revanșa, să mai fac o partidă pe ici, pe colo. Vázquez nu a vrut să accepte un bilet la ordin de la mine și nici măcar o chitanță.

Eu locuisem până atunci la hotel, instalat destul de bine, dar asta îmi cauza o mulțime de dificultăți serioase, pentru că nu eram „la mine acasă” și toate acțiunile mele erau continuu și obligatoriu controlate nu numai de servitorime, mai mult sau mai puțin fidelă și discretă la urma urmei, ci și de străinii care veneau să stea acolo. Deși apartamentul meu era relativ izolat, fără alte încăperi în vecinătate, în fundul uneia din marile curți interioare ale vetusteii reședințe de familie transformate în hotel peste noapte, era imposibil să-i împiedic pe cei ce locuiau acolo să nu treacă deseori pe domeniile mele și, mai ales, să vadă cine intră și cine iese din camerele mele. M-am instalat, deci, într-o căsuță pe o stradă puțin circulată, dar foarte centrală și am mobilat-o, deși modest, cu tot confortul posibil ce se putea avea pe atunci în provincie. Mi-am amenajat și o mică grădină care, cu cei patru smochini, șase peri și câțiva corcoduși, se întindea în spatele casei și dădea în altă stradă și mai neumblată decât prima. În felul acesta aveam și casă, și o *garçonnière*, un cuib al iubirii, și peste toate astea l-am făcut șef pe vechiul meu tovarăș Marto Contreras, fiul prietenului meu, conducătorul diligenței din Los Sunchos, care, aspirând la demnitatea de „gardian” ca la un baston de mareșal, mă rugase de multe ori să-l iau la oraș și era o persoană în care mă puteam încrede orbește, cum făcea Camino cu servitorul lui, Cruz.

După asta, simțind din nou lipsa fondurilor, am hotărât să mă gândesc serios la afacerile mele și

să văd exact care era situația averii noastre.

Don Higinio pregătise foarte abil afacerea cu ferma, punct de plecare obligatoriu pentru posibila noastră îmbogățire, dar în ultima vreme nu se mai ocupase de asta, cum e și firesc, deși, trebuie s-o spun spre onoarea lui, nu-și distrusese opera din spirit de răzbunare, poate dintr-un cavalerism înnăscut, poate fiindcă mai nutrea speranța să mă vadă ginerele lui, poate și pentru că eu eram prea puternic ca să lupte cu mine cu arme precare și mizerabile. Trebuia să mă rănească mortal sau să nu se atingă de mine, fără cale de mijloc. Între timp, nimeni nu se mai ocupa de afacere, dacă nu mă ocupam eu, și am hotărât să plec la Los Sunchos, să perfectez chestiunea, profitând de știrea că opoziția, călăuzită cu ani în urmă pe acest drum de dibăcia lui Rivas, cerea în gura mare deschiderea străzilor intersectate de pământul meu, fără să-și dea seama că în felul acesta făcea tocmai jocul unuia dintre dușmanii ei. În cariera mea politică am avut ocazia, de multe ori, să văd producându-se acest fenomen, mai obișnuit decât s-ar crede. Nu există colaborator mai bun decât adversarul, dacă știi să te slujești de el.

Într-o bună zi, deci, am plecat spre Los Sunchos, cu toată pompa cerută de înalta mea poziție de deputat și șef politic, deși cu aparenta modestie ce cadrează cu un democrat creol. Am plecat călare, îmbrăcat cu pantaloni de călărie, poncho, pălărie cu boruri largi și cizme, dar având cu mine o mică escortă, ca și cum aș fi fost „în misiune oficială“, să fac o vizită de inspecție la posturile de poliție din departamente și în special din departamentul meu. Era bine să nu-i las pe „rechinii“ ăia să afle exact intențiile mele, fiindcă erau în stare „s-o ungă“ pe propria lor mamă și, chiar dacă eram dispus să le dau ceva, detașarea mea nu ajungea chiar la a-i lăsa „să ascundă asul în mânecă“, așa cum se spune de obicei în jurul mesei de joc.

Aflând de sosirea mea, autoritățile locale m-au așteptat cu o mare recepție. Câțiva funcționari au venit călare până la marginea satului, cum se făcea cu marii seniori, și m-au acompaniat până la primărie, unde se pregătise o „gustare“ și se adunaseră numeroși săteni, cu nelipsita fanfară.

Aici au urmat îmbrățișări, strângeri de mână, aclamații, toasturi, marșuri triumfale, imnul național și un lung discurs, comandat din vreme prietenului meu, „spaniolașul“ De la Espada, care m-a numit „mândria satului Los Sunchos, fiul cel mai iubit al provinciei, alesul sorții și al gloriei“, stârnind aplauzele entuziaste ale partidului de guvernământ întrunit în onoarea mea. Am încercat să scap de aceste dovezi de simpatie, prea rustice deja pentru rafinamentul meu incipient de funcționar de oraș, dar nu am reușit înainte de a avea acest scurt dialog cu directorul ziarului *La Epoca*.

— Ești un ingrat!

— De ce? am întrebat surprins.

— Speram să mă iei la oraș. Asta nu-i viață! Aici mă irosesc!

— Dar ce să faci acolo?

— Poftim! Să conduc sau măcar să scriu la un ziar. Știi că am „mâini de pianist“! Acolo îți pot fi foarte util, pe când aici nu-ți slujesc nici ție, nici mie, nu slujesc nimănui. Hai, fă o mișcare și caută-mi ceva pe-acolo!

— Băiete, da' nu pot lua tot satul și știi pe câți a trebuit să-i aranjez..., fără să am unde! Îmi pică pe cap tot Los Sunchos!

— Un motiv în plus! Nimeni nu te-a slujit ca mine. Și asta se cheamă ingratitude, Mauricio!

Mi-o spunea pe un ton atât de serios și glumeț totodată, încât n-am putut decât să râd și să-i promit că o să mă zbat ca să vină la oraș în condiții bune. Și am scăpat sub pretextul că mă duc s-o îmbrățișez pe mămica, care mă aștepta probabil nerăbdătoare.

Așa era, într-adevăr, și s-a aruncat în brațele mele, plângând și rânzând în același timp, fără să poată spune altceva decât „Băiețelul meu! Băiețelul meu!“, de parcă atunci aș fi înviat din morți. Cu multă greutate am reușit să-i potolesc manifestările de dragoste și s-o fac să se așeze în sufrageria aceea sărăcăcioasă și aproape goală, atât de plină de amintiri, pe cât de goală de mobile. Atunci am putut s-o privesc. Singură, îmbătrânise incredibil de repede. Parcă era mai împuținată, mult mai slabă, cu șira spinării ca un arc, și, așa de mărunță, de plină de riduri, cu părul ei alb-cenușiu cu cărare pe mijloc, sărmana mea bătrână devenise o mică „stafidă“. Zâmbea totuși printre lacrimile ce continuau să-i curgă pe obrajii descărnați.

— Rămâi aici? m-a întrebat.

— Da. Câteva zile...

— Iar o să ne despărțim!

— Trebuie. Mămico, de ce nu vii cu mine la oraș... Eu n-am ce face în Los Sunchos...

— N-ai ce face? și simțeam parcă un reproș în glasul ei, când a spus asta. Ai dreptate!... Băieții de azi... Eu, însă, am ce face aici... Eu nu pot să plec la oraș... O să aștept... Dar vino mai des... Eu nu pot veni...

Mai târziu, am aflat motivul acestei hotărâri de a rămâne acolo; avea pentru memoria lui tăticu' un cult exagerat, aproape bolnăvicios, influențată de vechile ei înclinații mistice; se ducea zilnic la mormântul lui, transformat într-o grădină, pe care o umplea, totuși, de mormane de flori. Nu mi-a făcut nici o confidență, cu rezerva caracteristică a vechilor doamne creole, dar cred că de când murise tăticu' îl socotea mai al ei, mai exclusiv al ei și reînnoia cu umbra lui luna lor de miere. Dacă nu era așa, cum să-mi explic acea răceală față de mine, fenomen extraordinar ce-i permitea să trăiască, în mod voit, despărțită de mine? Din dragoste pentru Los Sunchos? De teamă că va fi iarăși părăsită, cum o părăsise soțul ei pe când trăia? Din dragoste postumă, pe care o simțea împărtășită de dincolo de mormânt?...

După ce mi-am împlinit aceste îndatoriri și alte formalități, m-am apucat să studiez în amănunt situația din Los Sunchos. Se produsese câteva schimbări, profunde la prima vedere; don Sócrates Casajuana nu mai era intendentul primăriei și nici don Temístocles Guerra, primar. Dar nu vă temeți! Schimbarea nu fusese atât de radicală, fiindcă don Temístocles era intendent, iar don Sócrates primar, grație unei serii de abile permutări, inițiate cu ani în urmă. Cum intendentul nu putea fi reales, găsiseră acest mijloc de a monopoliza puterea spre binele celor din Los Sunchos, fără să mai aibă nici măcar amabilul control al lui don Higinio. Și se jucau astfel „de-a hoții și vardiștii“. Mă aflam, deci, în tabăra aliată și puteam încerca să rezolv afacerea.

— Treaba se poate face, dar nenorocita asta de opoziție! a exclamat Casajuana, când l-am chemat să discutăm.

— Acum, neobrăzații ăștia nu te lasă să faci nici un pas! a adăugat Guerra.

— Ei, don Temístocles! Haide, don Sócrates! am spus, rânzând ironic. Opoziția e cea care strigă în gura mare să se deschidă străzile! Sau vreți să trec eu drept interesat?

Casajuana, cel mai viclean, s-a grăbit să răspundă, având deja pregătită, fără îndoială, o obiecție... și încă o grămadă de obiecții, cât timp nu vedea clar ce câștig are.

— Da, dar cei din opoziție susțin că terenul străzilor e proprietate municipală și că trebuie să revină gratuit urbei.

— Cum așa? Ce prostie! am protestat.

— Și se bazează pe ceva. În vechiul plan al satului, care există la arhivă, străzile apar deschise de la un capăt la altul.

— Chiar dac-ar fi așa, am obiectat, tot ar trebui să știm dacă dreptul de proprietate nu e anterior acestui plan.

— Actul este posterior, a spus don Sócrates. Chiar eu am verificat datele. Și ceea ce complică și mai mult lucrurile e faptul că sunt terenuri vândute chiar de primărie.

— Cu obligația de a deschide străzile?

— Asta e de la sine înțeles. Și, pe deasupra, mai e și planul.

— Ar trebui să vedem actul, care cu siguranță nu menționează chestia cu străzile... Și, la urma urmei, ce rost are planul ăsta din arhivă... Nu ne trebuie.

Și, căutând cele mai dibace eufemisme, „vicleșugurile“ creole și toată dialectica de care eram în stare, le-am dat de înțeles că vor avea un procent serios la afacere, dacă sunt destul de „isteți“ ca să elimine aceste dificultăți și altele care s-ar mai putea ivi. Râzând parcă de izmenelile mele, mai înainte chiar de a fi îndrăznit să le vorbesc pe șleau, au început să dezbată chestiunea cu cărțile pe față și atât de fără rezerve, de parcă era vorba de cea mai legală vânzare-cumpărare. Într-un cuvânt, mi-au luat o bucată bună de teren și câteva „loturi mici“ pentru Miró, trezorierul primăriei, Antonio Casajuana, fratele primarului, fostul meu șef, și pentru diverși membri ai consiliului, ale căror voturi trebuiau recâștigate. Am acceptat tot, și nu era mult, din punctul de vedere al relativității lucrurilor, dacă ținem seama că eu le dădeam terenuri aproape fără valoare, pe care ei mi le plăteau cu bani, străini dacă vreți, dar peșin. Într-adevăr, primăria urma să-mi plătească la preț ridicat tocmai suprafața străzilor ce aveau să dubleze valoarea loturilor mele.

Am avut de învins împotrivirea și mai mare a mămicii, care nu voia pentru nimic în lume să împartă proprietatea și cu atât mai puțin să vândă o parte din ea, cum plănuisem eu. Voia să păstreze ferma așa cum fusese cât trăise bărbatul ei și orice schimbare i se părea o crimă.

— E totul al tău! exclama. Așteaptă să mor și o să fie al tău, așa cum e și acum, dar nu ca să-l mărunțești și să-l irosești. Fernando n-ar fi vândut și n-ar fi împărțit niciodată pământul!...

— Dacă i-ar fi convenit, ar fi făcut-o, mămico; fii sigură!

Numai după interminabile discuții am convins-o să accepte diviziunea coproprietății prin judecată. Altfel mi-ar fi fost imposibil să realizez această afacere atât de dibaci gândită. Sentimentul e prost sfătuitor în țările astea ca a noastră, unde marile averi nu pot trece întregi de la o generație la alta ca în Anglia și în unele regiuni din Germania. Și nici nu e nevoie, pentru că mijloacele de a face avere sunt foarte diferite.

În sfârșit, după ce am terminat campania, am plecat din Los Sunchos, nu mai înainte de a suporta o jumătate de duzină de banchete și serate cu care m-au onorat consătenii mei, convinși de-acum că le făceau cinste cu adevărat și uitând de vechile mele năzbâții de ștregar ce-i imita pe muschetari,

contrabandiști și bandiți. Dar cum plecasem din oraș într-o călătorie de inspecție a posturilor de poliție departamentale, nu puteam să nu trec, măcar de formă, pe la comisariatul din Los Sunchos, unde continua să domnească vechiul meu prieten don Sandalio Suárez, cel mai asiduu participant la toate manifestările de simpatie la adresa mea.

Din primul foc am înțeles că don Sandalio „mânca“ douăzeci de gardieni, adică avea doar jumătate din personalul înregistrat pe state, și că soldele celeilalte jumătăți slujeau pentru sporirea decentă a modestei lui remunerații. Și, când am făcut inspecția, m-am distrat grozav văzând ce mutră făcea, pe când asculta aceste observații.

— Don Sandalio, dar sunt prea puțini oameni pentru un departament așa mare ca Los Sunchos. Ar trebui mărit personalul. Câți oameni ai?

— Oh, nu-i nevoie de mai mulți! a răspuns grăbit, ocolind cifra acuzatoare. Sunt de ajuns ăștia.

— Dar îmi garantezi dumneata, don Sandalio, situația din Los Sunchos cu mâna asta de prăpădiți? am insistat. Să știi că e unul dintre cele mai mici comisariate!...

— Dacă ți-o garantez? Cred și eu! Lasă pe mine. Poți să pleci liniștit. Aici n-o să miște nici musca. Asta mai lipsea! Mai degrabă învie spânzurații...

— Ei, don Sandalio! Nu mi te speria! Sunt alții și mai lacomi!... am spus, în sfârșit, ca să-l liniștesc, fără să trec drept tâmpit.

S-a uitat la mine ca la un Dumnezeu și din acel moment am crezut în fidelitatea lui... cât timp rămâneam șeful poliției.

II

Afacerea a mers ca pe roate. Planul inițial al satului a dispărut din arhiva primăriei. Indemnizația a fost votată, generoasă și în bani gheață. Peste câteva luni, noile străzi erau deschise traficului public, spre marea mulțumire a populației, și, în timp ce opozanții, dându-și seama, în sfârșit, că fuseseră trași pe sfoară, strigau că povestea era o nemernicie, o afacere mârșavă, De la Espada a găsit maniera de a cânta niște osanale formidabile în *La Epoca* municipalității progresiste și de a lăuda patrioticul dezinteres al lui Mauricio Gómez Herrera, fiu ilustru al urbei Los Sunchos, pentru a cărei dezvoltare mă sacrificam, și eminent șef al poliției provinciei. Dar nu era totul roz. Afacerea, magnific chibzuită, era gândită să dea roade în timp și pe atunci nu se realizase decât în parte planul de a vinde tot acel pământ împărțit în loturi și de a obține un preț bun pe el, deși se afla în „inima“ satului Los Sunchos. Încă nu sosise ceasul speculațiilor nebunești și trebuia să mai aștept. Cu toate acestea, încrezător în viitor și imitând câțiva oameni de afaceri îndrăzneți, am scos bani din bancă și am construit câteva case pe locurile cele mai apropiate de piața publică, împrejmuiu-le pe celelalte cu garduri de chirpici sau de *cinacina*, în așteptarea epocii propice. Cum îmi rămăseseră niște bani disponibili, puțini, e-adevărat, am vrut să mai plătesc ceva din datoria mea lui Vázquez și m-am dus să-l văd, cu un cec de cinci mii de pesos.

— Nu fi prost! mi-a spus. Eu n-am nevoie acum de banii ăștia. I-am plătit deja datoria rudei mele și nu-mi trebuie. Când o să am nevoie, o să ți-i cer și mi-i dai pe toți odată. Acum, până îți pui pe roate afacerile, tu ai mai multă nevoie de ei decât mine. Singurul lucru pe care ți-l cer e ca, dacă

mă vezi la strâmtoare și poți, să-mi înapoiezi paralele astea cu aceeași plăcere cu care ți le-am împrumutat.

— Oh, de asta poți să fii sigur! am exclamat. Și dacă ar fi să-mi rup de la gură!

Odată lucrurile rezolvate în mod atât de măgulitor, nu m-am mai gândit decât să-mi iau un concediu, cu atât mai mult cu cât țara era liniștită, rozând un frâu care uneori părea tare, e drept, dar fără să se poată scutura de el și nici măcar „să sforăie“, cum ar fi spus don Higinio.

Și m-am dus să mă distrez la Buenos Aires, unde se aduna pe atunci, mai mult ca niciodată, tot ce exista mai strălucitor în provincii în materie de nume, avere sau poziție politică.

La fel ca prima dată, după ce mi-am „potolit poftele“, ducându-mă la teatre și dedându-mă la alte distracții mai puțin inocente, mi-am vizitat prietenii și neamurile și, în fine, am pornit să-mi reînnoiesc utilele relații oficiale și să stabilesc altele noi, mai ales cu președintele republicii. De astă dată, acesta era un bărbat încă tânăr, foarte creol și mucalit, care, imperceptibil, clipea dintr-un ochi aproape tot timpul și, mare cunoscător al sufletului omenesc și al slăbiciunilor sale, nu lăsa să se vadă niciodată, în intimitate, dacă vorbea serios sau îl lua peste picior pe interlocutorul său. După zece sau douăzeci de ani, nimeni nu l-ar fi recunoscut, dar atunci era, nu știu dacă din instinct sau în mod căutat, tipul de gaucho rafinat până într-atâta încât își ascundea aproape complet originea, ce de-abia se întrezărea, dar se întrezărea, în cele din urmă, printre altele, în dorința lui de a povesti și a asculta anecdote, așa cum strămoșii lui se bucurau de interminabilele *payadas*⁵⁵ și de poveștile spuse în jurul focului. Acum, când mă gândesc mai bine, cred că o făcea înadins, ca să demonstreze și mai mult celor din Buenos Aires caracterul lui autentic de „fiu al gliei“, și probabil că avea și chef să-l exagereze. M-a surprins că îmi știa numele, fără să-mi dau seama că toate aceste personalități au oameni care îi informează cu câteva clipe înainte de a primi o nouă, dar anunțată vizită, că știa puținele lucruri pe care le făcusem până atunci și că mi-a vorbit de tăticu' ca de un vechi prieten cu care făcuse nu știu ce campanie, cred că aceea din Paraguay, pe când era simplu locotenent. Primirea m-a umplut de satisfacție; nu mă tratase ca pe un fitecine, ci îmi arătase o mare prețuire și o mare încredere în viitor, promițându-mi aproape tot soiul de onoruri. Am crezut că l-am apucat pe Dumnezeu de picior, dar în curând am aflat că președintele e la fel cu toată lumea și că s-ar fi purtat la fel cu cel mai înverșunat dușman al său. Nu mi-a venit să cred. Cum de avea, atunci, atâția prieteni și atâția partizani fermi într-o țară care, dacă a moștenit mult de la noblețea spaniolă, a moștenit ori a învățat și de la indieni formula sacră „dă, frate, dă“, traducere barbară a latinescului *do ut des*⁵⁶?

„În fine, domnule președinte! mi-am zis. Om trăi și-om vedea. Eu n-am de gând să joc după cum mi se cântă, ceea ce nu înseamnă că o să refuz să urmez fanfara și să bat pasul, ca orice creștin. Eu, în primul rând, respect autoritatea. Și cu atât mai mult acum, când sunt și eu o autoritate!...“

La încheierea întrevederii, care a fost plăcută și neprotocolară, l-am rugat să nu mă uite și să mă socotească întotdeauna un fidel slujitor și prieten.

— Treceți pe aici mai des, domnule Gómez Herrera, mi-a răspuns. Întotdeauna îmi face plăcere să conversez cu tineri ca dumneavoastră și să le ascult părerile.

Am repetat, într-adevăr, vizita, dar, văzând că doar în timp puteam trage vreun folos de pe urma acestor contacte și, în ciuda faptului că erau evident interesante, întâlنiri mai plăcute nu puteau fi, am decis să mă întorc, lăsând totuși în urma mea convingerea că sunt un element pe care se poate conta în

orice moment greu.

— Plecați liniștit! Vă cunosc bine, au fost ultimele cuvinte ale președintelui, care nu și-a mai amintit de mine, cu siguranță pentru că mă cunoștea mai bine decât mine însumi și știa că n-are de ce să se teamă și nici să spere ceva de la mine.

Să-i faci pe oameni să se teamă, să-i faci să spere!, acesta e sesam-ul succesului în politică. Dar, cum am mai spus, nimeni nu se naște învățat...

Cu toate astea, călătoria, aparenta mea intimitate cu președintele – avusesem grijă să fac publicitate vizitelor mele – și evidentele legături cu organisme sociale și politice din Buenos Aires au contribuit nu în mică măsură la creșterea prestigiului meu și, în consecință, opoziția întotdeauna invidioasă și nesupusă și-a fixat atenția asupra mea. Întors în capitala mea, din nou în fruntea poliției, și perfectând ultimele amănunte în afacerea cu ferma, mi-am reluat viața de huzur, jucând în fiecare noapte la club, profitând de aventurile amoroase ce mi se ofereau, nu atât în sferile înalte, cât în cele de jos de tot, mai accesibile și mult mai puțin compromițătoare; accesele mele de grandoare și manierele mele de mare senior au deranjat multă lume. Așa cum îmi făcusem o curte de lingușitori permanenți, tot astfel mi-am făcut și o falangă de dușmani de neîmpăcat, chiar în rândurile propriului meu partid și chiar printre cei ce „mă pupau în cur“, cum se zice vulgar. Țștia erau cei mai răi, pentru că sunt cei mai la curent cu viața și faptele noastre, ne știu punctele slabe și ne atacă din umbră fără să fie pedepsiți. Dacă n-ar fi fost vreunul din coreligionarii mei invidioși, poate că nimeni nu și-ar fi amintit că-mi mai păstram locul în Cameră și că acest lucru putea fi dovedit, mai mult decât orice altă acuzație de conducere incompetentă, comportare foarte proastă și toate celelalte care nu lipsesc niciodată din dosarul unui înalt funcționar, fie pentru că e într-adevăr vinovat, fie pentru că „trebuie“ să fie vinovat pentru dușmani sau pentru concurenții săi. Într-un cuvânt, eram un tip despre care se vorbea mult; dar ce vrea să spună asta și ce-ar însemna acum, dacă eu nu mi-aș scrie aici „mărturiile“? Dacă n-aș fi avut defecte, mi le-ar fi inventat și orice însușire, chiar și o virtute, discreția, de pildă, mi-ar fi preschimbat-o în viciu, spunându-i prefăcătorie sau ipocrizie. Se pare că oamenii n-au decât o intenție: să-i ucidă sau să-i reducă pe cei vii, care incomodează ori pot incomoda, și să-i divinizeze și să-i slăvească pe cei morți, incapabili de-acum să mai supere pe cineva. În plus, celor care par a fi pe punctul de a triumfa li se opun cei aflați la început; iar aceștia, la rândul lor, aproape de victorie, se văd înlocuiți de cei ce-au fost și nu vor mai fi și de cei care, ca și ei, ar putea fi..., dacă seria n-ar fi alcătuită în formă de lanț fără sfârșit... În cazul meu, s-a dat la iveală faptul că „uitasem“ să renunț la deputăție și, lucru de neconceput, că primeam în continuare indemnizația de parlamentar, în timp ce încasam și leafa de șef al poliției și „alte ciubucuri“. Nu mi-a trebuit mult ca să-mi dau seama de fondul intrigii. Unii dintre coreligionari, speriați de influența mea crescândă, căutaseră un concurent pentru mine, dar un concurent, după părerea lor, mai ușor de dominat decât mine în cazul când va obține victoria, eroare inevitabilă, halucinație prin care trec toți imbecilii înfrânți sau supuși unei forțe mai mari, și găsiseră un scânteietor doctor în drept, cinste a provinciei sale, pe prietenul meu Pedro Vázquez. Și astfel, adversarii, ca să facă mizerii guvernului, și prietenii, ca să-mi facă mizerii mie, și-au amintit la un moment dat că există un scaun virtual vacant.

Concurenții mei vedeau în Pedrito universitarul teoretician, ce-și va revărsa elocința fără să

ceară nimic în schimb și care în practică se va lăsa dus de nas; îl socoteau, deci, mult mai potrivit decât pe mine, care nu mișcam un deget dacă n-aveam un profit și mă foloseam de posturile mele „storcându-le“ până la ultima picătură. Guvernatorul Benavides, încolțit de politicieni, a acceptat repede ideea că era necesar să-mi ia deputăția și să i-o dea lui Vázquez, dar, deși hotărât, căuta modalitatea să o facă fără să mă irite prea mult, să-mi scoată măseaua fără să mă doară... ca la dentist... Uneltirea mi s-a părut deodată atât de evidentă, încât am dorit să precipit lucrurile în favoarea mea, pe cât era posibil. Și, de îndată ce am meditat lucrurile, am trecut la acțiune.

Cu experiența călătoriilor mele în capitală și a frecventării marilor restaurante, aici în oraș, mă îngrijeam să devin rafinat în privința mâncărilor, precum și a îmbrăcăminte și a manierelor. Nu numai că aveam acasă un bucătar care știa să gătească unele mâncăruri franțuzești, dar la hotel, la club, la restaurant, comandam întotdeauna lucruri fine și gustoase. Dacă acum pot să râd de primele mele meniuri nevinovate, mai bine zis minaturi, pe atunci erau foarte puțini în provincie care știau să mănânce ca mine și să ceară vinurile potrivite la un dineu sau la un prânz. Vázquez, care avusese întotdeauna tendințe aristocratice, deși nu voia să mărturisească, și căruia îi plăcea să trăiască bine, a observat, de la întoarcerea lui în oraș, rafinementele mele și și-a propus să profite, mâncând cu mine ori de câte ori putea, dar nu din lăcomie; pur și simplu ca ucenic de sibarit. La masă, întotdeauna cât mai bine servită în limitele posibilului, cu vinurile cele mai autentice ce se puteau găsi, disprețuiam, ce greșeală, savuroasa bucătărie regională și bogatele mâncăruri care merită o dreaptă răzbunare. Dar vorbeam și despre alte lucruri, mai ales despre María Blanco.

— Nu ți-a trecut prin minte niciodată să devii deputat? l-am întrebat într-o după-masă, în timp ce mâncam în clubul pustiu.

— Domnule! Cred că ți-am mai spus o dată ce gândesc eu despre asta...; și nu ți-a căzut prea bine.

— Da, dar mi se pare că acum ți-ai mai schimbat puțin părerile... Mai ales tu, care ești doctor, care ai studiat, o să vezi în parlament mulți tipi ce valorează mai puțin decât tine, chiar mai puțin decât mine când m-au ales deputat.

— E-adevărat... Așa stau lucrurile... Nu se pot nega...

— În cazul ăsta, ai accepta să fii deputat?

— Ce întrebare! La asta te gândești bine când ți se propune.

— E cazul tău.

— Cum?

— Așa. Îți ofer un scaun de deputat. Eu ți-l ofer! am repetat, subliniind fiecare silabă.

— Lasă gluma!

— Nu e glumă.

I-am povestit atunci cum se făcea că, într-un fel, scaunul de deputat de Los Sunchos era vacant și cum ar putea el să devină deputat fără să mai lupte cu un al treilea, prieten sau dușman. Nu voia să mă creadă. Și, când a vrut să mă creadă, au apărut scrupulele.

— În cazul ăsta, n-aș fi ales. Aș fi numit de guvern!...

— O să fii socotit ales ca toți ceilalți și cu enormul avantaj că nu vei avea nici un fel de angajamente, pentru că, în cele din urmă, marele tău alegător voi fi eu. Haide! Lasă-mă să acționez și

te asigur că în mai puțin de trei luni o să faci minuni în Cameră.

Prefăcându-se că nu ia povestea în serios, mi-a dat, astfel, depline puteri. Apoi, înduioșându-se nițel, mi-a făcut această declarație:

— Dacă visurile astea se împlinesc, ar fi un noroc pentru mine. Nu în privința politicii. Nu. Dar logodnica mea are niște idei... Uneori o cred prea ambițioasă!

— Logodnica ta? V-ați logodit, în sfârșit?

— Nu, dar o s-o facem. Lucrurile merg foarte bine.

— Va să zică mai putem încerca..., fără să te păgubim, am spus în glumă.

În seara aceea, bine dispus de neașteptata mea propunere și poate și de un vinișor foarte tare pe care tocmai îl importase directorul clubului, a vorbit mai mult ca niciodată și și-a permis să facă o analiză a modestei mele personalități. Înainte de a reda pe cât posibil cuvintele lui, voi încerca să spun ce părere aveam eu despre el și ce impresie îmi mai face și acum. Nițel taciturn și înclinat spre melancolie, căuta cu siguranță în mine contrastul ce-l însuflețea; îl amuza mult orice idee de-a mea, chiar și cele mai proaste, fără îndoială tocmai din cauza acestui contrast, dar asta nu-l împiedica să-mi discute ceea ce el numea „doctrinile“ sau „paradoxurile“ mele. Dinainte de a pleca din Los Sunchos scria versuri, proaste, ca să spunem adevărul, dar nu a renunțat la ele înainte de a-și lua diploma, nu datorită sărăciei lui trufașe, ci, asigură el, pentru că „versurile îl obligau să renunțe la o parte din gândirea lui și uneori să scrie ceva ce nu gândise“. Asta mă făcea să-mi amintesc faimoasa vorbă a negrilor africani: „Sufletul șiret, limba nu-l ajută!“ Dar adăuga, cu bun-simț, că „decât să scrii versuri așa și-așa, mai bine scrisori familiei“. Când îi spuneam că teoretizează, el susținea că „studiază oamenii și lucrurile, preferându-le cărților, dar că acestea nu trebuie lăsate deoparte, fiind cel mai plăcut divertisment“. Odată mi s-a părut că mă ia drept *anima vilis*⁵⁷ ca să mă disece în studiile lui psihologice, dar, chiar dacă ar fi fost așa în realitate, l-aș ierta din toată inima, pentru că întotdeauna mi-a fost foarte bun prieten. În sfârșit, îmi amintesc că în seara aceea mi-a îndrugat acest deosebit discurs:

— Toate drumurile îți sunt deschise. Faci parte, ești complice, ar spune alții, cei din opoziție, orbi, care nu văd mersul lent al lucrurilor, faci parte dintr-o oligarhie care pregătește marea republică democratică de mâine, așa cum Napoleon al III-lea a pregătit, fără să înțeleagă, îndepărtata pe atunci, dar adevărata republică franceză. Ești îndrăzneț, curajos, maleabil, fără prejudecăți, amoral. Cu aceste calități se poate ajunge foarte departe și, ceea ce este neverosimil, se poate face mult bine țării cu cel mai perfect egoism... Poate eu ar trebui să-ți fiu dușman. Dar, cum ești un exemplar caracteristic al rasei în formare, al rasei timpurilor viitoare, îți sunt mai degrabă prieten, admirator și poți conta pe ajutorul meu, așa cum poate conta și partidul din care facem parte, oricâte greșeli ar face, pentru că e un partid istoric, un partid de importantă tranziție și își joacă de bine, de rău rolul ce îi revine... Ca și celelalte partide..., pe de altă parte, dar nu pe aceeași scenă... Ceilalți vor să rămână prea în urmă sau s-o ia prea înainte, în vreme ce partidul nostru evoluează discret, fără să se facă simțit, în unele ocazii, ca să rămână la putere. Vezi că sunt tolerant... Această toleranță, ce poate părea exagerată, e o tendință mai puternică decât mine, mai puternică decât voința mea, fiindcă instinctul mă obligă să înțeleg, iar a înțelege înseamnă inclusiv a colabora, când e cazul... Ce-am spus despre partid e valabil și pentru tine... Dacă n-ar fi mulți ca tine, țara noastră ar fi altfel, cine

știe cum, dar n-ar mai fi ceea ce este și n-ar mai ajunge să fie ceea ce va fi. Banalități, o să spui! Dar banalități pe care puțini fac efortul să le înțeleagă! Cu oameni care nu se mișcă nu ajungi niciunde, cu cei foarte dinamici se poate ajunge la o dezordine incurabilă, la anarhia ce generează tirania compensatoare. Oameni utili sunt cei ce se acomodează, care știu să meargă înainte și să se oprească, oportuniștii; în sfârșit, cei ca tine. Tu, eu, noi suntem la fel de necesari cum sunt și ceilalți, cei care își urmează șefii din opoziție, pe cel ce a fost totul în țara noastră și pe cel ce nu a fost nimic; noi suntem factorii regulatori; și vei vedea cum, datorită nouă și lor, încetul cu încetul, drumurile și strădaniile se vor uni, chiar în momentele când vor părea foarte îndepărtate și foarte antagonice. Și asta pentru că omul vrea să supună natura unei armonii pe care n-am învățat-o de la altcineva decât de la capricioasa natură, pe care nimeni, în afară de ea, n-o poate crea... Vei vedea cum, cu timpul, se va stabili între noi toți un echilibru, ce nu se va impune ca unic și definitiv, pentru că e variabil și se schimbă de la o oră la alta, într-o secundă, pentru istorie, în ani mulți pentru națiunea noastră, dacă ținem seama că încă nu a împlinit veacul... Se spune că virtuțile strămoșilor noștri, luptele lor pentru a-și cuceri o patrie s-au transformat la noi în vicii, în luptă pentru dobândirea unei bunăstări epicureice și că asta ne duce la dezastru. Minciună! Fiecare epocă are exigențele și eroii ei. Și, dacă nebunii ca tine n-ar aspira la o viață de lux și trândăveală, am fi un popor de sfinți patriarhi, adică un popor împietrit în plină viață pastorală. Caracterul inert este unicul lucru care nu se schimbă, unicul lucru supus stabilității ce pare că se impune popoarelor care visează să fie fericite, popoare care, după cum spune celebra vorbă, „n-au istorie“. Și un popor inert este un popor mort. Vrei să ciocnim, Mauricio, pentru trufia ta, pentru insolenta ta vitalitate?

III

Acele vechi înclinații trezite în *La Epoca* din Los Sunchos și cultivate după aceea în timp ce-mi pregăteam primele arme în oraș au reînviat cu vigoare din clipa când, împlinind o promisiune făcută într-un moment de slăbiciune, obținusem pentru „spaniolaș“ postul de director al redacției ziarului oficial *Los Tiempos*, întotdeauna lipsit de persoane care să-l alimenteze cu bârfe la un preț de nimic. De la Espada păstra încă pentru mine o anumită stimă vagă și mucalită, și mai mult ca să tăifăsuiesc și să retrăiesc prin el, într-un oarecare fel, vechile „pozne“ din Los Sunchos, frecventam tipografia și am început să scriu la ziar, ispravă pe care n-aș aminti-o aici, deoarece trebuie să revin mai departe asupra ei, dacă n-ar fi atât de intim legată de ceea ce povestesc. Și, apropo, mai înainte o să termin cu cele privitoare la deputăția lui Vázquez.

La puțin timp după ce m-am despărțit de el, m-am dus să-l văd pe guvernatorul Benavides și i-am propus direct ceea ce dorea el să-mi impună.

— Locul în Cameră poate fi considerat vacant; n-ar fi bine să-l alegem pe Vázquez în locul meu?

— Domnule! Ce coincidență! Exact la asta m-am gândit și eu zilele astea; ar fi o combinație grozavă, de pe urma căreia dumneata n-ai pierde nimic, la urma urmei, în timp ce noi am avea de câștigat, scăpând de un posibil dușman. Vázquez, culirismele lui, poate fi periculos, dacă nu-l câștigăm de partea noastră.

Și astfel s-a decis alegerea lui, pentru că forma de guvernământ republicană nu e atât de

complicată cum se prefac unii a crede încă.

Revenind la articolele mele din *Los Tiempos*, adaug, la cele spuse deja, că, distrându-mă întotdeauna foarte mult să-i fac pe oameni să se înfurie, colaborarea mea era destul de asiduă. În plus, unii colegi de partid descoperiseră în mine un spirit satiric de primă mână și vorbeau despre stilul meu ca fiind cel mai vioi și degajat din câte cunoscuseră. Eu eram pentru ei, după spusele lor, un al doilea Sarmiento, cu particularitatea favorabilă mie că eu apăram cauza cea dreaptă, fără să semăn dezordinea sub nici un pretext, în vreme ce autorul cărții *Civilizație și barbarie* scăpa hățurile, târât de spiritul său analitic, capabil să dea totul peste cap într-un moment de înfierbântare.

În ceea ce am scris pe atunci, i-am făcut pe cei din opoziție cu ou și cu oțet, nu numai ridiculizându-i, dar și scotocind, în mod mai mult sau mai puțin disimulat și respectuos, în rufele lor murdare. Informațiile mele despre oameni erau atât de complete, încât nu-mi scăpau nici isprăvile politice, nici pașii pe de lături făcuți de ei în viața privată. Astfel, întâmplarea foarte nostimă cu un tânăr ce trebuise să-și petreacă noaptea cățărat într-un copac, ca să nu fie ciomăgit de un tată feroce, m-a tentat într-o zi și am pus-o pe hârtie cu aluzii, din nenorocire atât de clare, încât unul dintre cei implicați în poveste, don Sofanor Vinuesa, opozant din prima linie și tip foarte țâfnos, s-a apucat să cerceteze cine era indiscretul autor și să-i ceară socoteală pentru articolul care făcuse tot orașul să râdă pe socoteala lui și a altor membri din familia lui. A aflat că eram eu și mi-a trimis martori ca să-mi ceară o retractare sau satisfacție pe calea armelor. Conflict. Eu, șeful poliției, nu aveam voie să mă bat, fiindcă duelurile erau interzise cu strășnicie în acel centru catolic unde nu constituiau doar o violare a legilor, ci și un abominabil „păcat de moarte“. Dar dacă refuzam, atitudinea mea ar fi știrbit reputația de om curajos pe care mi-o creasem atât de bine până atunci și la care nu voiam să renunț pentru nimic în lume. I-am însărcinat, deci, pe martorii mei, Pedro Vázquez și Ulises Cabrai, fost redactor la *Los Tiempos*, să stabilească locul în afara provinciei, de retractare nici nu am vrut să aud și m-am dus la guvernator ca să-i expun situația și să încerc să împac lucrurile care mă interesau cel mai mult: nu voiam să-mi pierd faima de om curajos, dar nici nu voiam să renunț la postul meu de șef al poliției.

— Eu cred că duelul ăsta trebuie evitat cu orice preț, mi-a spus Benavides.

— Imposibil! Am mers prea departe și ca să-l evit ar trebui să fac pe clovnul.

— Atunci, nu văd altă cale decât demisia.

— Domnule guvernator! am exclamat. Dumneavoastră aveți nevoie de mine, aveți nevoie de mine mai mult ca oricine, din pricina caracterului dumneavoastră blând, pentru că nu aveți alt om în care să vă încredeți cu adevărat, deși par a vă fi prieteni foarte multe persoane. Eu doresc să vă slujesc în continuare, ca până acum.

— Și eu doresc, dar nu văd cum.

Am reflectat un moment și apoi am spus:

— Vreți să facem următorul lucru?... Eu vă prezint chiar acum demisia mea și dumneavoastră o faceți publică, fără să luați nici o decizie înainte de duel... Pe urmă, dacă opinia publică demnă de luat în seamă nu e satisfăcută cu simpla publicare și vrea ca demisia să fie acceptată, va fi destul timp să devină efectivă. Dacă povestea nu e privită prea rău, îmi reiau postul și gata. Nu credeți că e bine?

A ridicat unele obiecții, dar până la urmă a acceptat aranjamentul. Nu risca nimic și în felul

acesta ar fi putut, eventual, să se mai folosească de serviciile mele.

Duelul a avut loc în afara teritoriului provinciei (aparent; în realitate, ne-am duelat la o fermă din apropiere) și rezultatul a fost dintre cele mai plăcute. Contrar așteptărilor mele și în chip foarte fericit, am fost rănit la un picior.

Chiar acolo m-am împăcat în mod cavaleresc cu adversarul meu, retractând tot ceea ce ar fi putut să-l rănească personal, dar „în nici un caz convingerile mele de cetățean“.

Eram, deci, un martir al crezului partidului nostru, pentru că din primul moment avusesem grijă să dăm chestiunii un aspect foarte politic și, de fapt, împăcarea o demonstra. În plus, a crescut prestigiul meu în rândul poporului, entuziasmat ca toți creolii de faptele curajoase, și chiar cei din opoziție m-au respectat, dat fiind cultul curajului din țara noastră. Trebuia să mă tem doar de Biserică, dar, tocmai în acel timp, aceasta era în declin, din cauza proastelor relații ale țării cu Vaticanul, și, în plus, am avut grijă să-l chem pe părintele Pedro Arosa, franciscanul prieten al familiei Zapata, ca să mă spovedesc și să capăt iertarea Bisericii.

— Deși nu sunt în primejdie de moarte, părinte, v-am chemat, fiindcă am săvârșit un păcat foarte mare.

Spovedania aceea mi-a adus elogiul în presa clericală, deoarece părintele Pedro avea mare influență în partidul lui...

Nimeni nu a criticat deci faptul că guvernatorul nu acceptase demisia mea și că îmi păstrasem funcția pe care o îndeplineam atât de strălucit, cum spunea De la Espada ori de câte ori numele meu îi cădea sub vârful peniței.

Rana mea era ușoară și m-am vindecat repede, eveniment foarte sărbătorit în oraș. S-a organizat până și o serată în cinstea mea, la „Clubul Progreso“. Încercând să fie pe picior de egalitate cu Buenos Aires-ul, mândru de clubul său, nu exista în țară oraș, târg sau sat care să nu aibă sau să nu viseze la un „Club Progreso“, măcar cu numele, și toate aceste cluburi, aproape fără excepție, erau patrimoniul partidului de guvernământ, datorită abținerii în general voluntare, uneori impuse însă, a opoziției.

La serată, la fel ca atâtea altele, dar al cărei unic erou am fost, datorită gloriei mele reînnoite, am dansat de mai multe ori cu María Blanco, logodnica lui Vázquez. Acesta, care, în calitate de martor, era încântat pentru prima oară de un duel ca de o faptă oarecum de roman, ce se întâlnește doar în cărți sau pe scenă, îi povestise tinerei în termeni exagerați despre curajoasa mea atitudine dinainte și chiar din timpul luptei, când căzusem rănit și îi prezentasem scuze cu noblețe adversarului meu. María era încântată că dansează și conversează cu mine și nu a încercat să mi-o ascundă.

Eu o cunoșteam bine din vedere, deși nu vorbisem niciodată cu ea. Ieșeam deseori serile, cu Vázquez sau cu alți amici, în trăsurile deschise, să gonim pe străzile pietruite, să fim admirați de fetele care, la rândul lor, se arătau la ferestre, balcoane și porți, organizând un fel de târguri ale logodnicilor, obișnuite în multe orașe de provincie, și celebre în epoca romantico-gauchescă a Buenos Aires-ului, când tinerii „bine“ care se duceau la „moșie“ se plimbau călare zile întregi, ca să vadă și să fie văzuți. Tratatările preliminare dintre logodnici și logodnice au fost întotdeauna ridicole pentru cel ce privește din afară, dar cât de interesante sunt pentru actori și actrițe, fie că rămân în forma sălbatică a vânătorii femeii, fie că ajung la rafinamentul dansului, seratei sau vizitei

în înalta societate civilizată! Amor, etern amor, geniu al stupului, cum spunea Maeterlinck, instinct de nebiruit ce îmbată adolescentul, îi dă aripi tânărului și-i ia miștile bătrânului!

În timpul acestor plimbări o cunoscusem din vedere pe María Blanco, care de la început mi s-a părut o fată foarte interesantă și foarte cinstită, deși urma obiceiul de a se lăsa admirată, obicei pe care nimeni nu-l condamna de altfel, deoarece făcea parte din viața noastră. Era o tânără înaltă, blondă, cu pielea foarte albă, cu înfățișare severă, și ochii ei albaștri aveau gene și sprâncene negre, ceea ce le dădea o strălucire deosebită de apă limpede și adâncă și îi făcea, uneori, să pară negri și ei. Conversația fetei, după cum am remarcat la serată, era plăcută și în același timp cumpătată și înflăcărată și dădea impresia unui suflet arzător condus de un caracter ferm și hotărât. Cel puțin acestea au fost impresiile mele din seara aceea, și multe dintre ele s-au repetat mai târziu, cu aceeași intensitate sau chiar cu o intensitate mai mare.

„Oare asta să fie femeia ce mi-e hărăzită?“, am ajuns să mă întreb, aproape instinctiv.

Mă orbea faima frumuseții, a inteligenței, a politeții ei, a blândeții, fără îndoială și a numelui ei, unul dintre cele mai vestite din provincie, unde familia ei juca un mare rol, în ciuda averii cam scăpătate; și mă orbea într-atât, încât mă făcea să las deoparte, pentru o clipă, convingerile mele antimatrimoniale. Da, cu o asemenea femeie mă puteam foarte bine însura, pentru că, fără bani chiar, aportul ei la trustul conjugal ar fi foarte important. O alianță cu familia Blanco putea fi foarte folositoare, pentru că aceasta avea o influență netă în provincie și făcea parte din ceea ce se poate numi cea mai înaltă aristocrație. Numele noastre, fiind legate de elita întregii republici, ea cu neamurile din provincie, eu cu cele din Buenos Aires, ar fi creat cu adevărat un nou titlu pe plan social și politic. M-am oprit puțin asupra acestor gânduri, văzând că Vázquez pierde teren în seara aceea, în primul rând din cauza lui, căci cine îl pusese să mă ridice în slăvi în fața unei copile cu un suflet puțin romantic, îndrăgostit de fapte cavalierești?... Și, cum tatăl Mariei, don Evaristo, m-a invitat pe la ei, i-am mulțumit călduros, promițând să cultiv această relație ce mă onora. Veleitățile matrimoniale trecuseră, totuși, ca o fulgerare; poate că sămânța lor îmi mai rămăsese în vreun ungher al creierului. O să vedem mai târziu... Dar de atunci am vizitat familia Blanco cu asiduitate, uneori chiar de două ori pe săptămână.

Între timp, Vázquez, plin de recunoștință pentru mine, protectorul lui, Marele lui Alegător, a ajuns să fie deputat de Los Sunchos.

Alegerile s-au desfășurat fără probleme, fiindcă m-am dus eu personal să aranjez lucrurile, cu permisiunea guvernatorului Benavides, lăsând astfel bine delimitată contribuția mea la această afacere despre care Vázquez a crezut întotdeauna că s-a datorat inițiativei mele. Dar în Cameră nu-l aștepta rolul pe care îl visase datorită sugestiilor mele. Departele de a fi liderul Camerei, nimeni nu-l lua în seamă, sau aproape. Provincia n-avea chef de principii, doctrine și teorii scoase din tomuri. Acolo trebuia să conduci și să legiferezi „așa cum ai apucat“, fără să te bagi în noutăți și profunzimi. Proiectele lui erau înaintate, deci, comisiei, ca să doarmă somnul celor drepți, în ciuda protestelor sale, iar când rostea un discurs ceva mai îndrăzneț, puțin lipsea să nu fie acuzat că trădează partidul, și în consecință patria, și să nu i se facă vreo figură ca să fie dat afară din Cameră. Ba chiar i-au aruncat în față alegerea lui făcută peste noapte, ei care erau reprezentanții poporului tot printr-o scamatorie, spunându-i, nu fără dreptate, că asta nu prea era în conformitate cu principiile lui. Dar am

intervenit eu și, la rugămintea mea, guvernatorul și amândoi am fost de părere că e mai prudent să lăsăm liniștit leul care doarme și că Vázquez, încercând să se apere, ar putea să ne facă mult rău, chiar dacă până la urmă ar fi căzut. Nu am făcut asta, trebuie s-o mărturisesc, din generozitate, ci pentru că realmente credeam că e o politică bună. Deși îmi convenea să păstrez un post pe care îl puteam socoti feuda mea și să-l revendic la un moment dat fără teama că cineva va refuza să mi-l dea înapoi, nu eram prea preocupat, totuși, să-l susțin pe Vázquez; ba din contra, iar de când o cunoșteam pe María Blanco, simțeam împotriva lui, parcă instinctiv, un soi de invidie care mă obliga să vorbesc disprețuitor despre meritele, inteligența și utilitatea lui, zicând, de pildă, că este un băiat cumsecade, dar un nebun, un visător, un om care nu va face niciodată ceva practic și serios și că, în cel mai bun caz, dacă mania lui se va agrava, va deveni un agitator liric, un revoluționar „contrafăcut“.

Când îi ajungeau la urechi aprecierile mele, sau nu le credea, sau nu-l interesau. Ridica din umeri și nu făcea nici un comentariu. Ceea ce îl interesa era vizibila înclinație, aproape predilecție, pe care mi-o arăta María Blanco când o vizitam împreună, dar era prea orgolios ca să lase să se vadă limpede că asta îl irita. Când ne întâlneam singuri, din întâmplare, pentru că eu nu-l căutam, iar el nu părea foarte interesat să mă frecventeze și să reluăm vechile noastre plimbări și mese selecte, stăteam de vorbă un moment, dar niciodată nu pomenea de María, de parcă rivalitatea născută între noi doi nici n-ar fi existat în realitate. Era, însă, mai cufundat în el însuși și mai melancolic decât înainte, iar mandatul lui trecea în virtutea inerției; de-abia mai asista la sesiunile Camerei, în tăcere și parcă pe jumătate adormit. Mânia lui s-a manifestat o singură dată, și asta în mod indirect.

— Tu și cu mine, mi-a spus, suntem ca puiul de tigru crescut împreună cu un câine danez. Erau prieteni, frați, dar, într-o zi, fiindu-i foame sau de furie, tigrul a devorat câinele danez. Așa o să mă devorezi și tu pe mine, dacă va fi nevoie... Și poate că o să fie...

Dumnezeu știe prea bine că această profeție nu s-a împlinit niciodată. Să muști sau să-ți înfigi ghearele ca să-ți deschizi drum poate însemna să jighești, dacă vrei, dar nu să devorezi.

În vremea asta, timpul părea că începuse să alerge mai repede sau poate că, acum, punând într-o ordine relativă amintirile mele, încurc unele date ori sar peste unele evenimente ce mi s-au șters din memorie. Asta n-are nici o importanță și nu înseamnă că această relatare ar fi mai puțin veridică decât alte scrieri pretins istorice, care fac ce vor din adevăr.

Mandatul prezidențial inițiat pe când eu deveneam șeful poliției se apropia de sfârșit și prietenul meu, președintele, se pregătea să se retragă de la conducere; cât timp cârmuise, reușise să pacifice relativ țara, să dezvolte învățământul public, să întreprindă câteva acțiuni importante și, mai ales, să lase uriașele forțe naturale ale națiunii să înceapă să se dezvolte prin propriul lor avânt, inițiind o perioadă de bunăstare ce ne dădea cele mai mari speranțe. Cum la început la Buenos Aires trebuise să lupte cu o populație ostilă, cum unele acțiuni represive ale poliției agitaseră spiritele, chiar și în rândul sexului frumos, cum, în cele din urmă, nevoia de pace se impusese în mințile tuturor, în provincie se spunea că „îmblânzise trufia celor din port“ și era socotit șef unic nu numai al partidului, ci al întregii republici. Nimeni nu-i discuta ordinele, nici măcar aluziile, și ai fi jurat că țara va rămâne în mâna lui pentru totdeauna, chiar dacă ar fi trebuit să cedeze funcția altui președinte, el nemaiputând fi ales, potrivit constituției. Cine putea să-i contracareze puterea? Avea să continue să guverneze de acasă, liniștit, cu ajutorul oricărui interpus, pentru binele țării pe care o condusesse pe

calea progresului și care trebuia să-i fie nespun de recunoscătoare. Și, într-adevăr, datorită lui, sfaturilor lui privind disciplina și toleranța, în provincia noastră, de pildă, trăiam într-o pace octaviană ce ne îngăduia să lăsăm nițel deoparte politica, pentru a ne ocupa de afaceri și distracții, fără ca din pricina asta să lipsească bârfele și intrigile ce dădeau savoare întâlnirilor noastre.

Eu plecam deseori la vânătoare în împrejurimi, însoțit de diverși prieteni cu umor, cu care organizam mari mese câmpenești, devenite atât de faimoase, că ploua peste noi cu cereri de invitații directe sau indirecte. Lungile partide de cărți de la „Clubul Progreso“ îmi ocupau nopțile, cu pierderi și câștiguri alternative ce nu-mi mai compromiteau bugetul. După-mesele mă duceam la plimbare sau în vizite, mai ales la familia Blanco, și astfel lăsam zilele să curgă leneșe așteptând mana ce, fără îndoială, avea să pice din cer, mai devreme ori mai târziu, în beneficiul meu exclusiv. Nimic, nici măcar ambiția nu-mi tulbura pe atunci liniștea, viața amortită de provincie mă moleșea, cucerindu-mă atât de mult că aproape nu mai înțelegeam alta, și chiar și ședințele noastre de la sediul poliției, febrile și clocotitoare în epocile agitate, erau, pe atunci, monotone și plictisitoare de te făceau să caști, de parcă invitația la siestă intra pe uși și pe ferestre, o dată cu aerul și lumina și cu nesfârșitul ceai *mate*, adus de un servitor.

Guvernul lui Benavides nu făcea nici două parale. El și miniștrii lui se mărgineau, ca un tip ce pică de somn, să-și paseze unii altora, la lungi intervale, fără chef, dosarele problemelor de rezolvat care, în acest ritm, nu ajungeau niciodată să fie rezolvate. Îmi aminteam de acele personaje din Swift care aveau întotdeauna în spatele lor un servitor cu o bășică, ce să-i trezească din când în când. Eh! Cel mai bine era să-i lași să doarmă, fiindcă așa nu făceau rău nimănui, și, potrivit-mi faptele după acest gând, am făcut tot ce-mi stătea în putere ca să nu-i smulg din somnul lor de după-amiază, și cred că intram în palatul guvernamental în vârful picioarelor când mă purta pe acolo vreo treabă urgentă.

Între timp, în taină, tot în vârful picioarelor, opoziția a început să se miște, socotind că ar putea profita de letargia aceea, ca să dea o lovitură bună la viitoarele alegeri. Am stat de vorbă despre asta cu șefii partidului, care nu au găsit o soluție mai bună decât să-l consulte pe președinte. „Uniți-vă în jurul lui Camino“, a răspuns acesta pe loc, și vorba, aflată printr-o indiscreție, a devenit celebră.

Camino era la Buenos Aires, dar am priceput că este necesar să-i încredințăm șefia partidului și să pregătim realegerea lui. De ce? Nu pentru că opoziția era de temut, de fapt, în alegerile provinciale și mai puțin în cele naționale. Rațiunea mi se părea mai profundă și mai importantă; era o abilită prevedere pentru viitor, când altcineva va ocupa președinția. Atunci, fostul președinte va avea nevoie de sprijin în provincii, și pentru el Camino era un om de încredere. Dacă în celelalte provincii se făcea la fel, noul președinte ar fi avut o putere foarte redusă și ar fi fost, obligatoriu, interpusul celui dinaintea sa.

„Nu e rău! Nu e rău! mi-am spus. Dar trebuie pregătită combinația. Pe urmă, mai vedem noi.“

Nimeni nu a obiectat, cu excepția lui Vázquez, al cărui dar de a da cu bâta-n baltă era indiscutabil. S-a opus hotărât să-l proclamăm șef pe Camino și candidat la viitoarele alegeri, spunând că e un tip discreditat, un spirit îngust și că cei ce vor vota cu el vor fi considerați de familiile cinstite niște pervertiți care aprobă sau, în orice caz, îi tolerează porcăriile. Nu conta numai politica; trebuia să ținem seamă și de societate. Am încercat să-l conving, de formă, demonstrându-i necesitatea ca președintele ce-și încheia mandatul să aibă guvernatori fideli care să-i păzească

puterea când nu va mai fi la putere și amintindu-i că datora scaunul său guvernului.

— Nici una, nici alta nu mă obligă la nimic, mi-a răspuns el. Președintele greșeste pregătind un stat în stat, un fel de dublă președinție, în care o putere o va anula pe cealaltă. Cât despre faptul că m-a ales guvernul, nu-i adevărat; tu ai făcut-o.

— Cu aprobarea guvernului, și ar fi putut...

— Chiar și-așa. Poate că e de datoria mea să-l susțin, deși mă îndoiesc și de asta; dar nimeni n-o să-mi spună că sunt obligat să-l realeg pe Camino. Ar fi ceva monstruos! În felul ăsta, țara n-o să-și schimbe niciodată conducătorii, ca primăria din Los Sunchos.

— Viitorul președinte, oricine ar fi, te va îndepărta.

— Nu mă interesează. N-o să trăiesc din politică. Numai în țările noastre politica e o profesie, când, de fapt, e o îndatorire generală, aproape obligatorie, aș spune, a tuturor cetățenilor...

— Numai în ale noastre? Nu mai spune!

Glasul lui Vázquez a fost, așa cum era firesc, *clamantis in deserto*⁵⁸. Nimeni nu l-a luat în seamă și Camino a fost investit cu cele două titluri într-o atmosferă de entuziasm popular pregătit cu toate mijloacele de care dispuneam. Dar candidatul n-a întârziat să afle că Vázquez i se împotrivesc, lucru pe care nu i l-a iertat niciodată. Nu. N-am fost eu cel ce i-a spus, n-am fost eu indiscretul și nici rău intenționatul. Vázquez nu mă deranja în Cameră și, chiar dacă aș fi vrut să-i fac rău, n-aș fi umblat cu bârfe, știind că avea s-o facă alții, din linguşeală, din intrigărie sau din răutate.

Aproape în același timp, s-a anunțat într-o provincie îndepărtată noua candidatură la președinția țării cu sprijinul guvernului, iar de acolo știrea s-a transmis peste tot, în aceleași condiții, „ca o dâră de praf de pușcă“, după cum scriau cu admirație ziarele prietene ce proslăveau incomparabilele merite ale candidatului, „reprezentant al tineretului și, deci, al progresului, cetățean plin de inițiativă, cum o dovedise la cârma provinciei sale, spirit liberal, dușman al oricăror ipocrizii și mârșăvii, tolerant, ce va constitui legătura între state, clase, religii și partide din țară“ și pe care îl vor urma mâine, așa cum îl urmează azi, „forțele cele mai sănătoase și eficiente din țară, tinerii cu inimă vitează și înalte aspirații patriotice“.

— Drum deschis tinerilor! a început să se strige, cum strigase De la Espada altădată la Los Sunchos.

Provincia Buenos Aires, făcând caz de hegemonia ei politică, deși asta nu mai era decât un fapt aproape legendar, a vrut să prezinte contracandidați, să atragă opinia țării, fluturând ca pe un steag numele unor iluștri patricieni și chiar pe cel al unui eminent politician ce putea conta sută la sută pe sprijinul provinciilor în lupta decisivă, dar care, fiind din Buenos Aires, a luat partea acestuia contra provinciilor, ca mulți alții ce aveau dreptate, după cum s-a putut vedea mai târziu.

Dar dacă toți șefii poliției, dacă toate autoritățile acționau ca mine, nu era nici o teamă să ni se ia puterea, nici prin diplomație, nici prin eforturi. De asta m-am convins când a fost ales Camino guvernator, iar Casiano Correa, vechi prieten de-al lui tăticu', viceguvernator, cu aproape toate voturile contestate, e-adevărat, aproape fără împotrivire sau, cum spuneam pe atunci, în „alegeri cinstite“. Cum se ajungea la acest rezultat? Foarte simplu. Pregătind totul din vreme, lista de alegători și registrul de stare civilă, alegând comisiile astfel încât cei ce numărau voturile să fie oamenii noștri și bazându-ne pe judecătorii federali sau provinciali în cazul unui posibil proces. În epoca aceea nu

exista decât un singur judecător care să îndrăznească să înfrunte puterea, dar prăbușirea lui a fost totală, atunci, deși azi îl considerăm cu toții un exemplu deosebit și mulți am contribuit la perpetuarea în marmură a memoriei sale.

Să mai spun, după toate acestea, că a ieșit victorios candidatul nostru la președinție?

Nu, și n-am să povestesc nici exodul compatrioților săi de provincie, care au invadat capitala republicii, convinși că au ieșit victorioși o dată cu el. Și mie îmi făcuseră poftă să plec, dacă aș fi fost din provincia și dintre apropiații lui. „Nimic nu-i mai bine decât să ai relații bune“, spunea tăticu’. Pentru asta trebuia să aștept; eram foarte departe de președinte și nu trebuie să forțezi norocul, nici chiar la joc, decât atunci când se ivește ocazia. Și mie trebuia să mi se ivească, așa cum mi se succedau perioadele de muncă, cele electorale și cele de odihnă, amorțeala provincială din perioadele de viață normală.

Pentru moment, era bine să revenim la siestă. Nu trecusem oare printr-o lungă perioadă de agitație, în care nici nu mai vizitasem familia Blanco și aproape nici nu-mi mai găsisem timp să-mi văd vechile prietene, ba fusesem chiar obligat să-mi întrerup din când în când partidele de la „Clubul Progreso“, să-mi amân ieșirile la vânătoare cu respectivele prânzuri și să suspend o sută de alte lucruri plăcute...? Ba da. Să ne întoarcem la viața epicureică, cel mai bun lucru câtă vreme nu sosește momentul oportun de a porni la atacul mării capitale, a celei adevărate, unice.

Camino m-a întrebat într-o zi, ca și cum atunci i-ar fi trecut prin minte:

— Când „termină“ Vázquez?

— Cred că peste patru luni.

— Trebuie să ne gândim la asta.

— La ce?

— La alegeri. Trebuie să vedem cine se alege.

— Păi, tot Vázquez!

Întâi m-a privit cu furie, apoi cu seninătate, imediat după cu șiretenie și a spus:

— Nu... Nu-l vor în Los Sunchos.

IV

Numai ingenuitatea lui Vázquez e comparabilă cu prostia lui Camino; disprețuind loviturile de teatru, voi spune că Vázquez n-a rămas mult timp pe banca deputaților, nici Camino în fotoliul de guvernator, Vázquez pentru că nu voia Camino, iar Camino fiindcă... o să aflați îndată.

Fostul președinte, ca om cu vederi clare și ample, bun cunoscător al sufletului omenesc, își luase toate măsurile ca să-și mențină, cât timp era posibil, cea mai mare influență, cu nevinovata iluzie că îl credeam guvernând de după perdele și făcând din noul președinte un simplu om de paie. Că nu se întâmpla așa și chiar dacă nu gândea așa și-a putut da seama oricum, de la primele tatonări, că instrumentul nu-l ascultă și că, potrivit vorbei „sau cânti bine, sau te lași de meserie“, cel mai practic pentru moment era să stea liniștit, ceea ce a și făcut. Dar câțiva „prostovani“, mai catolici decât papa, orbiți de puterea primită din mâna lui, au crezut că aceasta este un atribut personal și că nu pot fi trași la răspundere sau schimbați decât de cel care îi numise și au început să-l „întârâte“ pe noul

președinte și să nu-i facă pe plac cu supunerea cerută, de parcă n-ar fi depins direct sau indirect de el ori acesta n-ar fi putut „să-i pună cu botul pe labe la prima mișcare“. Unul dintre ei a fost și guvernatorul meu, cel cu celebra vorbă „Uniți-vă în jurul lui Camino!“

A fost greșeala lui. Provincia noastră se pacificase încetul cu încetul, iar opoziția, sub o mână de fier, își mărturisea în cele din urmă neputința, renunțând la orice luptă și mulțumindu-se cu poetica atitudine de a critica acerb „oficialismul“, toate „oficialismele“, în intimitatea întâlnirilor particulare și în nu mai puțin intima circulație redusă a ziarelor lor. La fel de adevărat e că Garda Închisorilor, batalion regulat, creat cu ani în urmă, nu știu dacă printr-o inspirație, și corpurile de gardieni și pompieri, organizate și instruite de mine – noi, creolii, ne naștem militari –, constituiau o forță hotărâtoare și garantau stabilitatea puterii, invulnerabilă, căci o lovitură reușește, poate, să suprima sau să înlocuiască persoane, dar niciodată să schimbe regimul. Și această armă era a mea, aproape exclusiv a mea!

Când mi-am dat seama de asta, mi-a trecut prin minte... Dar la ce bun să povestesc vise pe care însăși mintea mea, atunci, le alunga, de-abia conturate? Să revenim la fapte, că sunt mai importante.

Pe președinte l-a supărat un guvernator dintr-o provincie vecină, mai recalcitrant decât Camino, și nu au lipsit mesagerii care au ajuns până la mine, ca să-mi dea de înțeles că mi-ar fi foarte recunoscător dacă l-aș ajuta să schimbe situația. Cum puteam verifica valoarea celor spuse și sursa autentică a invitației, n-am șovăit nici o clipă și am organizat un grup de oameni din Garda Închisorilor și gardieni îmbrăcați în civil. Din nefericire, nu-i puteam comanda personal fără să compromit grav „autonomia provinciilor“; dar unul dintre prietenii mei, deputat și fost redactor la *Los Tiempos*, Ulises Cabral, martorul meu la duel, s-a angajat să mă reprezinte și să acționeze ca mine însumi. Schimbarea dorită a avut loc cu puțină vărsare de sânge și mult sprijin la nivel național și am aflat că președintele mă aprecia mult, mulțumindu-mi pentru colaborare fără s-o menționeze.

Pe aceeași cale, foarte confidențială, mi s-a adus la cunoștință, la puțin timp, că guvernatorul Camino, propriul meu guvernator, nu mai este *persona grata* și că în sferele înalte ar fi bine văzută înlocuirea lui cu viceguvernatorul Correa, persoană mai de încredere, entuziast, patriot, fidel, capabil și, mai ales, mai puțin discreditat în societate. Trebuie să mărturisesc că, probabil, Correa valora mai puțin decât Camino, ca om de judecată și de acțiune. Dar nu-mi convenea să fac pe prostul și am priceput din primul moment ce se așteaptă de la mine: să declanșez explozia, să caut pretextul ca guvernatorul să fie azvârlit în stradă în patru labe, perturbând cât mai puțin ordinea, fără o revoluție, dacă sunt în stare. Cel puțin niște „tulburări“ erau inevitabile, căci Camino n-avea să-și părăsească postul cu una, cu două.

Dar chiar el avea să-mi dea prilejul să încep ostilitățile, după cum bine zic latinii că Jupiter îi orbește pe cei pe care vrea să-i piardă. Iată cum s-a întâmplat. Inactivitatea opoziției și câte o mică greșeală prea exagerată a ceea ce presa dușmănoasă numește „garda pretoriană“ l-au făcut pe guvernator să creadă că sosise momentul „să revenim la normal“ și să-mi ceară pedepsirea unui comisar al cărui delict consta în faptul că bătuse o persoană cunoscută ce îl criticase pentru o anumită faptă, mi se pare că fuga unui geambaș *in fraganti*.

— Dacă începem așa, domnule guvernator, în curând n-o să mai avem poliție, i-am spus cu gravitate.

— Dar, prietene, uite ce scriu despre mine ziarele din Buenos Aires. E nedrept. Până și prietenii îmi întorc spatele.

— Nu-i luați în seamă. Când ești guvernator, trebuie să te obișnuiești cu chestii din astea. Dacă n-ar fi fost asta, ar fi găsit un alt pretext și ar fi fost același lucru...

— Da, dar eu nu vreau ca oamenii să fie bătuți..., dacă nu e nevoie.

— Eh! Nu vă amărâți, și să-l lăsăm în postul lui pe comisarul ăsta; e foarte curajos. O să avem nevoie de el la un moment dat.

— Cel puțin, schimbă-l. Trimite-l la țară până se termină cu scandalul ăsta.

Am ridicat din umeri.

— Așa nu se guvernează. Lăsați-i să rabde... Azi o să-i îngăduim opoziției să dea afară un comisar și mâine n-o s-o putem împiedica să răstoarne un guvernator. Nu trebuie să fiți așa slab!

Nu a replicat, nu a insistat în privința presupusului vinovat; dar nici nu a uitat, mai mult decât nesupunerea, sinceritatea mea. Așa sunt oamenii când nu ești atent; oricât de util le-ai fi! Cel mai rău pentru el în acest caz a fost că mi-a făcut jocul, inițiind anarhia în cadrul conducerii, pretext splendid ca să-i fac dorita figură. Era atât de orb, încât a căzut în cursă ca un nevinovat. Anumite indicii, unele vizite, câte o vorbă, un început de răceală din partea celor mai apropiați oameni ai săi m-au făcut să înțeleg că guvernatorul Camino îmi căuta un înlocuitor.

„Așa ne purtăm? Ei, ai să vezi tu pe dracu'!“, mi-am zis.

Din momentul acela, m-am apropiat, fără să mă ascund, mai degrabă ostentativ, de viceguvernator, de don Casiano Correa, pișicher bătrân, avocat, lacom, jucător de cărți și zgârcit, al cărui trup micuț, plăpând și neînsemnat ascundea cel mai vicios și mai ambițios spirit ce se poate imagina. Deși nu era chiar atât de la curent ca mine cu ce se urzea, i-am lingusit ambițiile, dându-i de înțeles că slăbiciunile lui Camino încep, și după părerea mea, să dăuneze guvernului și că n-ar fi greu ca însuși președintele republicii să intervină ca să-l determine să renunțe la funcția pe care o îndeplinește cu atâta stângăcie.

— O să provoace o sciziune a partidului în provincie, îl slăbește și îl fărâmițează. Când o să afle asta președintele, o să-i pună capăt, Correa, fii sigur.

— Dar cum? a întrebat Correa, ca să mă facă să vorbesc.

— La fel de ușor cum a făcut-o și în alte provincii; provocând o revoluție, dacă e nevoie. N-am fost chiar noi la...?

— E-adevărat! m-a întrerupt. Acum, problema e să afle președintele.

— Poți să-l faci să afle printr-unul din prietenii dumitale. Dacă nu e deja la curent...

L-am determinat să mă întrebe dacă „la o adică“ poate conta pe mine.

— Totalmente... Dar cu o condiție... Guvernatorul Camino mi-a promis că voi fi deputat național la prima schimbare în Congres.

Nu era adevărat; nici Correa nu m-a crezut, dar mi-a promis solemn că, „dacă asta ajunge să depindă de el“, aveam să fiu deputat național. Și a început sforăria, condusă nespuse de admirabil, trebuie s-o mărturisesc, făcându-l pe președinte să se convingă pe de-a-ntregul de necesitatea de „a trece puterea“ în mâna viceguvernatorului, prin mii de rapoarte mai mult sau mai puțin născocite potrivit cărora Camino „scăpase boii“, cum spun țărani, și era gata să i se opună în modul cel mai

violent, dacă era cazul, în vederea „revenirii celui alt“. Ca și cum asta ar fi fost posibil! Dar președintele era credul, se temea de predecesorul lui ca de o fantomă, era înconjurat de curteni venali și credea că trebuie să-i zdrobească nu numai pe toți dușmanii lui, ci și pe toți cei ce ar fi putut deveni. Avea nebunia unanimității, ca Napoleon al III-lea, cu care era comparat. A început, deci, spre marea surpriză a lui Camino, care până atunci nu se temuse de represalii, să-i arate o anumită ură, întârziind creditele pe care i le cerea, sugerând ca banca națională să reducă scontul prietenilor săi personali și, direct sau indirect, multe altele, arătându-i că nu mai este în grația prezidențială și printre favoriți.

Cum aceste semne nu treceau neobservate, mulți s-au îndepărtat de el, așa cum se îndepărtaseră de mine când au văzut că stric prietenia cu guvernatorul, și au început să-mi dea târcoale, de parcă eu aș fi fost arbitrul situației. Don Casiano Correa, care avea deja și el curtea lui, nu-și mai încăpea în piele de bucurie și aștepta cu nerăbdare momentul să pună mâna pe putere.

În această situație complicată, Camino nu a găsit cu cine să mă înlocuiască. Doar cei foarte discreditați sau cei nepricepuți ar fi acceptat un post în care n-ar fi stat nici două luni, după ce mirosiseră voința prezidențială.

Nu exista decât un singur om de valoare care ar fi acceptat postul, cu anumite condiții, Pedro Vázquez. Am aflat-o chiar de la el, după mult timp. Guvernatorul i-a oferit postul.

— Aș accepta, dacă m-ați numi dumneavoastră, dar n-o să mă numiți, i-a spus Vázquez.

— Cum să nu te numesc? Cine mă împiedică? Sunt sătul de Gómez Herrera, care mă sapă împreună cu președintele, cum face și viceguvernatorul.

— Atunci, mă puteți numi, dacă îmi permiteți întâi să desființez Garda Închisorilor, care există împotriva constituției și nu e necesară...

— Ești nebun!... a exclamat Camino. Să desființezi Garda Închisorilor! E ca și cum mi-ai cere demisia.

— Eu nu văd lucrurile așa. Poliția e de ajuns pentru menținerea ordinii și provincia n-are nevoie de armată; ordinea nu se menține cu armata, ci prin legalitate. Pe de altă parte, acest act ar face să crească în noblețe prestigiul guvernului. Cât despre celelalte condiții...

— De-ajuns! l-a întrerupt guvernatorul. Prefer îndoiala privind intenția guvernului național de a mă da sau nu afară, decât siguranța că opoziția o să mă lase pe drumuri. Dumneata, prietene Vázquez, ești nebun de-a binelea!

Acesta a adăugat, povestindu-mi:

— Știam că prăbușirea lui este inevitabilă. Tot ce putea obține Camino era să cadă *en beauté*, cum spun francezii, „elegant“, cum spunem noi. Dar acum nimeni nu se mai îngrijește de frumusețe și „o zi de viață e o zi de viață“, afirmă poporul. Pentru douăzeci și patru de ore de guvernământ în plus, mulți ar înfrunța ridicolul și rușinea, fără să știe, beți de șefie cum sunt, că asta îi așteaptă oricum.

Cuvinte profetice ce mai apoi s-au putut aplica nu pentru la unul, ci pentru mulți președinți de republică. Copiii și nebunii spun adevărul...

Intriga urzită în sferile înalte ale națiunii, sprijinită de mine și timid de Correa, avea să dea roade, căci președintele era mai hotărât ca niciodată să renunțe la un guvernator care nu era de-al lui cu trup și suflet. Întâmplarea a făcut, însă, ca toată munca noastră să fie de prisos, facilitând împlinirea dorințelor noastre într-un asemenea mod, încât, chiar dacă n-am fi făcut nimic, rezultatul ar fi fost același. Doar că acest triumf, datorat destinului, fără intervenția noastră, avea să ne coste mult mai mult moralmente decât cel pregătit de noi cu răbdare și abilitate; și despre care nu mai povestesc, fiindcă nu s-a realizat. Întâmplarea nu e abilă și taie nodul gordian, de obicei, fără să țină seamă de urmări. Dar să revenim la subiect.

Într-o seară mă aflam la „Clubul Progreso“, jucând cu prietenii obișnuiți, când Cruz, servitorul guvernatorului, a intrat în salon și m-a anunțat că domnul Camino tocmai suferise un atac de apoplexie și că, după toate aparențele, era mort sau în agonie. Doctorul Orlandi, chemat în mare grabă, nu era optimist; după el, moartea fusese fulgerătoare.

— Unde e acum? Acasă?

— Nu! Și ăsta-i „reul“!

Urmându-și obiceiurile plebee, Camino își petrecuse ultimele clipe într-un loc de nemărturisit.

Fără să le spun vreo vorbă amicilor, am plecat, poruncindu-i servitorului să tacă mormânt și să-l anunțe pe comisarul de serviciu să mă caute imediat la casa unde mă duceam. Am alergat la o firmă de închiriat trăsură, am cerut să înhame caii la un landou mare și m-am îndreptat în galop spre mahalalele din nord, unde, într-o casă, murise guvernatorul. Când am sosit era ora unu noaptea; orașul dormea și, din fericire, nu era țipenie de om pe stradă. Doi polițai, chemați din spirit de prevedere de șmecherul de Cruz, făceau de gardă în cartier, fără să știe ce se întâmplă; crezându-mă un particular, au încercat să mă oprească. M-am bucurat foarte mult de discreta prevedere a servitorului, pentru că în asemenea împrejurări trebuie operat cu mult tact.

În casă nu mai era nimeni în afară de doctorul Orlandi, lângă un pat răscolit unde zăcea guvernatorul. Era mort.

— Ce facem? m-a întrebat italianul, buimăcit de această catastrofă neașteptată, produsă cu atât de puțină noblețe.

— Îl ducem acasă cât mai pe ascuns posibil, de îndată ce sosesc Cruz și comisarul de serviciu.

— Dar! E una răspundere teribilă!

— Ce să facem, doctore? Nu noi l-am adus aici. Tot ce putem face e să tănuim lucrurile.

După câteva momente, adjunctul meu, doctorul Orlandi, Cruz și cu mine am scos cadavrul și l-am urcat în trăsură. Vizitiul a fost amenințat cu cele mai groaznice pedepse dacă suflă vreo vorbă și tot la fel am procedat și cu cei din casă care, din fericire, erau supuși poliției și se aflau sub imediata ei dependență. Pe drum i-am dat instrucțiuni comisarului de serviciu: trebuia să mobilizeze în cazărmi poliția și Garda Închisorilor în toată provincia, ca să înăbușe imediat cea mai mică tulburare ce s-ar fi putut ivi când știrea avea să devină publică. Situația era a noastră, a mea și nu era cazul s-o pierd și nici măcar s-o periclitez...

Cruz a deschis poarta casei guvernatorului, iar Orlandi, eu, servitorul și vizitiul am dus cadavrul

până în dormitor și l-am instalat în pat.

Cum să anunțăm familia, acum? Pe loc, am căzut de acord asupra a ceea ce trebuia să spunem: „Simțindu-se rău, Camino îl chemase pe servitor, interzicându-i să-i alarmeze pe-ai lui, și i-a poruncit să-l înștiințeze pe doctorul Orlandi. Cruz, trecând pe la club să vadă dacă doctorul nu e pe-acolo, ca de obicei, m-a văzut și a socotit că e bine să-mi spună ce se întâmplă, pentru că eu îl puteam înștiința pe doctorul Orlandi mai rapid. Din respect, am plecat imediat, l-am găsit pe doctor și toți trei am venit cu o trăsură acasă la Camino... Dar, din nefericire, l-am găsit mort“. Asta am spus.

Vă închipuiți zăpăceala din casa aceea, liniștită până atunci, plânsetele femeilor, alergătura slugilor, întrebările, exclamațiile, vaietele. După o oră soseau, dezolați, rudele, prietenii. Închipuiți-vă! Nu murea doar o rudă, un prieten, ci un guvernator!...

Versiunea noastră a fost acceptată fără rezerve din primul moment și nimeni nu s-a îndoit că lucrurile se petrecuseră așa.

Eu am avut grijă să-l anunț pe viceguvernatorul Correa, care dormea profund, fără să bănuiască ce se întâmplă.

— Ești guvernator, prietene! i-am spus.

— Ce! A izbucnit revoluția?

— Nu, domnule! am răspuns râzând.

— Atunci, a renunțat?

— Da, acasă la Maritski!

— Nu mai spune!

I-am povestit întâmplarea. N-a scos nici o vorbă, dar chipul îi radia. Și-a îmbrăcat trupul minuscul și nervos într-o clipă și a pornit cu mine în grabă spre casa îndoliată.

— Spune-mi, don Casino, o să rămân șef al poliției?

— Bineînțeles! Ce întrebare!

— Și o să fiu deputat la primele alegeri?

— Dacă depinde de mine...

— Nu așa. Răspunde-mi clar, da sau nu. Altfel... Știi că provincia e-n mâna mea.

— Haide, dom'le! Doar nu-ți sunt dușman! O să fii deputat național! și m-a tutuit, camarad până la moarte.

— Pe cuvânt?

— Pe cuvânt de onoare!

— La primele alegeri?

— La primele alegeri! Nu mă mai bate la cap! Doar știi că-ți sunt prieten.

S-a luminat de ziuă fără ca eu să fi dormit. În salon la Camino mirosea mai tare decât de obicei a aer închis și umezeală, atmosferă în care se amesteca fumul îmbătător de smirnă, tămâie și de „pipă“, cum zicea mămica referindu-se la trabuc.

Correa a semnat primul decret, provizoriu încă, privind onorurile ce trebuiau aduse fostului guvernator cu prilejul funeraliilor: steagul în bernă la toate instituțiile provinciale, o escortă a Gărzii Închisorilor, participarea puterii executive cel însărcina pe prim-ministrul guvernului să rostească

necrologul... Camera a hotărât să asiste în plen la funeralii, la fel și organele judiciare. Se pregătea o manifestație de doliu cum nu se mai văzuse, cu atât mai mult cu cât Camino, înrudit cu aproape toate familiile importante din provincie, avea să adune în urma sicriului o bună parte din opoziție, pasiunile stingându-se în fața tăcerii mormântului.

Din această magnifică ceremonie nu vreau să amintesc decât un amănunt: prim-ministrul González Medina și-a terminat necrologul spunând, nu știu dacă nevinovat sau cu malițiozitate provincială:

— A căzut acoperit de glorie, ținând sus steagul convingerilor sale. Plângeți, dar urmați-i pilda, cetățeni!...

Nu știu ce a înțeles Cruz, dacă era prezent, din aceste vorbe. Cât despre mine, a fost prima și ultima dată când a trebuit să fac eforturi ca să nu râd într-un cimitir.

VI

A doua zi, m-a chemat Correa în biroul lui de guvernator.

— Uite ce e, mi-a spus. Am analizat situația pe îndelete și am hotărât să schimb cabinetul. Vrei să fii prim-ministru al guvernului?

— Nu mă prosti, dom'le! am exclamat. Mi-ai promis altceva.

— Da, dar prim-ministru, băiatule...!

— Și ce? Dumneata nu mai ai decât doi ani de guvernare; iar eu vreau să plec la Buenos Aires. Aici locul e prea strâmt pentru mine. Părerea mea e să nu remaniezi cabinetul; sunt băieți buni și s-au obișnuit să facă ce vrea guvernatorul.

— Sunt oamenii lui Camino.

— Te înșeli. Au fost și sunt oamenii guvernatorului. Pentru ei totuna e cutare sau cutărică, dacă rămân în funcție.

— Aș fi vrut totuși să schimb nițel guvernul, să dau o satisfacție poporului.

— Atunci, oferă-i postul lui Vázquez.

— S-ar putea să nu fie rea ideea.

— Dar te avertizez. Vázquez e un împăciuatorist și un soi de puritan; ca împăciuatorist, n-o să fie pe placul opoziției, iar ca puritan, o să-i înfurie pe-ai noștri. În plus, Camino l-a pus rău cu președintele... Așa că...

— Așa că... poate să se ducă dracului.

Am zâmbit și i-am dat ultima lovitură.

— Și când ți se încheie mandatul, cu Vázquez o să trebuiască să renunți la un loc în senat, fiindcă parlamentul, naționalist și de partea președintelui, n-o să-ți ierte sentimentalismele.

Correa nu era greu de convins în probleme evidente și aducătoare de profit și totul a rămas cum era. Miniștrii nu mă incomodau, pentru că erau complet tâmpiți, iar eu știam cum să-i manevrez. Întotdeauna se temuseră de mine și, de când Correa ajunsese la putere, începuseră să tremure în fața mea, deși le promisesem că voi face totul ca să-și păstreze posturile. O foarte neplăcută întâmplare, ce ne-a costat scump, mi-a știrbit pe neașteptate prestigiul.

Moartea lui Camino, petrecută în împrejurări atât de misterioase, tocmai când începea să se afle despre intrigile noastre menite să-l răstoarne, brusc a părut publicului mai puțin clară decât o înfățișam noi. Sosirea și plecarea noastră în noaptea aceea funestă, cu toate că era atât de târziu, nu trecuseră neobservate, pentru că provincialii par să doarmă doar cu un ochi când e vorba de ceva ce poate alimenta bârfologia. În plus, deși povestea fusese urzită magistral, erau prea mulți martori ai adevărului; dacă se putea conta pe discreția mea, a lui Orlandi, a comisarului de serviciu și a vulpoiului de Cruz, nu același lucru se întâmpla cu femeile, cu cei doi gardieni și vizitiul. Secretele de alcov se dezvăluie în alcov. Adăugând la toate astea reaua-voință a opoziției, nu e de mirare că, în curând, a început să circule acest zvon sinistru; „Guvernatorul Camino a murit otrăvit.“

Și, cu zvonul ăsta, guvernatorul Camino, detestat de toți cei care nu se bucurau de favorurile lui, excomunicat de familie pentru obiceiurile lui notorii, care nu făcuse niciodată nimic deosebit, nici măcar bun, nici măcar obișnuit, a devenit un apărător al intereselor poporului, pe care președintele republicii voia să-l suprimă, o victimă a sistemului, un mieluşel sfânt, iar noi, doctorul Orlandi, eu, Correa și cine știe câți alții încă, eram niște ucigași, niște Borgia de tip nou. În zadar am încercat și a încercat Orlandi să pună lucrurile la punct, să înfățișeze adevărul așa cum era; în zadar am spus că guvernatorul era oricum la pământ și nu ne mai putea deranja. Toată lumea a crezut sau s-a prefăcut a crede că îl lichidaserăm cu *acqua Tofana*⁵⁹ și că Orlandi, italian în fond, era instrumentul, în timp ce Correa și cu mine eram voința... Ah, canalii, canalii, canalii! Ce canalii și cât am mai blestemat atunci libertatea calomniei ce trece din gură în gură, din ureche în ureche și ajunge mai răspândită decât cea publicată în ziare! Eu minșisem cu bună știință, în mod public, de multe ori, ca să-mi distrug adversarul, dar niciodată nu ajunseseam atât de departe, niciodată nu născocisem o calomnie care să fie, cum era această monstruoasă, atât de departe de obiceiurile politice din țara noastră.

Și ca să vedeți cum se întâmplă adesea!... N-o să mă credeți, dar povestea ne-a făcut mult bine, dacă nu moral, atunci material. Teama ce ne înconjura și începea să fie lucrul cel mai clar, în privința faimei noastre în rândul poporului de jos, s-a intensificat până la un grad incredibil. Niciodată nu fuseserăm atât de stăpâni pe situație ca atunci, deși eram detestați. Dintre oamenii cu poziție, nimeni nu credea această oribilă calomnie, deși câțiva energumeni au profitat de ea ca să ne denigreze. Între aceștia, cei care afirmau adevărul otrăvirii, și ceilalți, care se îndoiau în mod cavaleresc, poporul spunea:

— Cei care îi acuză spun adevărul; ceilalți tac de frică.

Și dacă oameni atât de suspuși se temeau, cum să nu se teamă sărmanul popor? Niciodată n-am văzut ca o cauză atât de josnică, atât de inexistentă să producă asemenea efecte. Provincia a amuțit, ca pe vremea lui Rosas⁶⁰, și nu a existat guvernator care să fi cârmuit atât de pașnic cum s-a întâmplat cu Correa.

O persoană, totuși, a avut o umbră de îndoială, și asta mă întrista nespun. María.

O vizitam foarte des și pe atunci eram îndrăgostit de ea, de frumusețea, inteligența, delicatețea și pregătirea ei artistică. Era o adevărată doamnă, cu minunatele candori ale unei fetițe. De o vreme observam că e mai rece și mai rezervată ca înainte, fără să-mi pot da seama de motiv, când, într-o seară, făcând o aluzie la defunctul guvernator, ca la o poveste oarecare, a lăsat să-i scape această frază:

— Când se va lămuri acest mister atât de dureros!

Am înțeles atunci toate rezervele ei și i-am spus adevărul, începând prin a-i dezvălui viața intimă a lui Camino, rătăcirile și obiceiurile sale urâte, ca să închei cu scena morții lui, fără detalii de prisos și scandaloase, în sfârșit, cum am făcut-o în aceste pagini. Și am încheiat, spunând:

— Ca să nu mai ai nici o îndoială, o să trimit după Cruz și el o să-ți povestească totul, așa cum s-a întâmplat.

Începusem să scriu un bilețel, când María, ridicându-se și punându-și mâna pe a mea, m-a întrerupt:

— Nimeni în afară de dumneata nu putea să-mi povestească asemenea atrocități. Te cred, dar nu vreau să-mi mai repete cineva lucruri pe care nu trebuie să le știu. Iartă-mi...

Nu a pronunțat cuvântul bănuială, nu a spus îndoială, fiindcă oricare din aceste vorbe i s-ar fi părut prea mult.

Oh, pudoarea femeilor noastre de altădată! Și când te gândești că mai există câteva exemplare, în contrast cu imensa mulțime de „eliberate“, de emancipate, aspirând la titlul de bărbat, ce ne înconjoară în ziua de azi! A cuceri o femeie pe atunci însemna încă (din când în când) să furi un fruct, escaladând un zid cu cioburi de sticlă deasupra; a o cuceri azi înseamnă s-o furi din vitrina în care îți este oferită.

În seara aceea, María s-a arătat foarte afectuoasă și am înțeles că o convinsesem. Cât despre Blanco, era la curent de mult cu toate cele întâmplate.

După câteva zile, am primit o veste care m-a surprins. Oamenii se duc mult mai repede decât bănuim și drumul rămâne semănat cu cadavre. Astăzi mă gândesc că, dacă am face o listă cu toate neamurile, prietenii și cei apropiați care mor când împlinesc patruzeci de ani, ni s-ar face tot timpul părul măciucă văzând enorma, interminabila listă a celor pe care-i lăsăm în urmă. Vestea era moartea lui don Higinio Rivas, petrecută cu o săptămână înainte la Buenos Aires. Asta nu era decât un incident în viața mea și, totuși, m-a tulburat, răscolindu-mi toate amintirile din copilărie și adolescență. Don Higinio! Los Sunchos, unde trăia încă mama, stafidită toată! Teresa, de care nu știam nimic! Ce departe erau toate astea! Și ce gustoase și delicioase erau, cu nevinovăția lor, puțin perversă, uneori... Mi-am zis că într-o bună zi îmi va fi dat, asemeni lui Sarmiento, să retrăiesc toată acea emoționantă dramă primitivă, atât de sentimentală, scriindu-mi *Amintirile din provincie*... Dar până la această capodoperă, viitoare ca atâtea altele, m-am mulțumit să scriu un lung necrolog pentru *Los Tiempos* unde, grație bunelor mele oficii, continua să conducă și să scrie amicul meu spaniolul Miguel de la Espada.

Ce-am scris despre don Higinio? Nu vă faceți griji. Tocmai acel articol necrologic, pe care îl păstrez lipit într-un caiet cu tăieturi din ziare, mi-a servit ca să schițez în paginile anterioare portretul său, chipul lui leonin, inteligența lui vicleană și poate caracterul lui slab de câine care latră. Dar i-am făcut dreptate și i-am ascuns defectele.

De la Espada, după ce a citit paginile pe care i le adusesem, mi-a zis, ca unul care vrea să spună ceva și nu găsește tonul indicat de autorii dramatici prin vorbele „cu intenție“:

— Merită pe deplin, săracul.

Îndeplinită această datorie, unica mea obligație, după cum credeam, mă pregăteam să consider

definitiv încheiat acest capitol din viața mea, când am primit această scrisoare:

„Dragul meu drag Mauricio,

La numai cincisprezece zile de la moartea lui tăticu', despre care probabil ai aflat, simt că am suficient curaj să-ți scriu. Tot chenarul de doliu al acestei hârtii nu înseamnă nimic în comparație cu cel ce-mi apasă sufletul și inima. Bietul, bietul tăticu'! A murit îmbrățișându-l pe copilașul tău, care-ți seamănă atât de mult și care încă nu poate înțelege tot ce a pierdut. N-a pomenit de tine, nici n-a făcut vreo aluzie la tine, de parcă n-ar mai fi sperat să îndrepti răul ce l-ai făcut. Mie mi-a spus, și acestea sunt ultimele lui cuvinte: «Ai grijă de el». De ce îți scriu această scrisoare, Mauricio? Pentru un singur motiv, doar ca să-ți spun că nu-mi rămâne pe lume decât copilașul meu, și poate tu. Nu-ți cer nimic, nu, nimic, nimic! Aș vrea doar să fiu lângă tine, să trăiesc în viața ta, să fiu ca un cățeluș orfan blând ce-și urmează stăpânul peste tot... Sunt atât de tristă, Mauricio!... Vrei să vin sau o să vii tu, în sfârșit, să-ți cunoști fiul care începe să devină un omuleț?...”

Pot transcrie (cum transcriu în parte) această scrisoare, fiindcă am păstrat-o, contrar obiceiului meu, atât de mare a fost surpriza produsă de felul în care era scrisă... O fi scris-o Teresa? O fi dictat-o cuiva?... De unde atâta elegant romantism, sau sentimentalism, dacă preferați? De curând, umblând prin hârtii vechi, am regăsit această scrisoare, îngălbenită deja, am recitit-o și trebuie să mărturisesc că m-a emoționat. Teresa era plină de calități! O dovedesc mii de amănunte, mii de amintiri duioase pe care le omit. Dacă aș fi înțeles-o atunci cum o înțeleg acum! Ce-mi cerea Teresa? Nimic. Ce îmi oferea? Totul. Sincer, îmi oferea totul, dar atunci aveam îndoieli și am râs de rustica figură de stil cu „cățelușul“ și de ofertele ei, momeală, în mintea mea, menită să mă atragă spre căsătorie, recunoașterea copilului și amanetarea vieții mele, în cele din urmă, ca la muntele de pietate. Nu, nu. În mintea mea, socoteala ei era următoarea: să trăiască împreună cu mine și să aștepte momentul propice ca să pună stăpânire pe mine, datorită legăturii cu băiatul, cu „omulețul“. Era o nefericită; e singura femeie pe care am făcut-o, poate, nefericită. Dar cine să-mi spună mie pe atunci că poate exista atâta candoare pe lume?

Și atunci, gândind în alt mod, după ce am citit scrisoarea, mi-am spus că pot opta pentru două procedee, și anume să-i răspund sau să nu-i răspund.

Mi-am amintit atunci de Vázquez, pe care l-aș fi comparat cu doctorul Relling⁶¹ al lui Ibsen, dacă l-aș fi cunoscut, și am ales calea de mijloc. Nu am procedat nici ca Vázquez, nici ca Relling, dar... am ales calea de mijloc, să scriu, fără să răspund.

Ciorna scrisorii mele, foarte studiată, foarte cumpătată, se afla și ea, zilele trecute, când am umblat prin hârtiile vechi la îndemână, prinsă cu un ac de gămălie de ciudata misivă a Teresei. Glăsuia așa:

„Domnișoară,

Am regretat nespun încetarea din viață a lui don Higinio, la care am ținut mult întotdeauna, ca la un vechi prieten al tatălui meu, și pe care l-am admirat și respectat ca pe unul dintre cei mai reprezentativi bărbați ai provinciei noastre și, mai ales, ai iubitului nostru sat, Los Sunchos. A lăsat un gol pe care nimeni nu-l va putea umple în rândurile partidului nostru, în cercul prietenilor și camarazilor săi și, mai ales, în inima fiicei sale, prețuită parteneră a anilor copilăriei mele, pe care n-o voi uita niciodată și căreia îi păstrez cele mai bune sentimente.

Sunt alături de întristata orfană în adâncă ei durere ca un frate ce suferă și plânge la fel ca ea și regret mai mult ca niciodată neputința omului căruia taina morții îi spune: mai departe nu vei trece.

Teresa, dacă pot fi de folos cu ceva fiicei marelui om, trebuie doar să poruncești.

Poruncește-i tovarășului tău din primii ani ai vieții, celui ce și-a împletit cu dumneata gândurile și aspirațiile cu toată candoarea copilăriei înainte ca amândoi să pornim lupta pentru existență; celui ce-l roagă azi pe Dumnezeu să-ți aducă împăcarea în suflet în acest moment atât de greu, dar inevitabil“.

Asta ar putea să pară unora... cum să spun?... O mârșăvie, într-un fel?... Dar iată care-i adevărul: erau în joc cele mai intime sentimente ale mele, pe atunci credeam că începusem s-o iubesc pe María Blanco, erau în joc afecțiunea și respectul meu pentru don Higinio, pentru Teresa, dar era în joc și întregul meu viitor. Viitorul meu! Un vag și inutil sentimentalism trebuia să mă abată de la drumul drept ce se deschidea în fața ochilor mei? Niciodată. Până și la *Evanghelie* se spune: „Rupe-te de tată, de mamă, de prietenul tău și urmează-mă“.

Am regretat mult, tot ca mioara evanghelică, faptul că trebuie să las smocuri de lână în măcăcinii de la marginea drumului. Teresa!... Oh, amintiri!... Dar, din păcate, nu m-am născut doar în fericire și glorie și n-am putut să nu fac sacrificii ca să ajung unde am ajuns. Iată! Eu trebuia fatalmente să-mi străbat orbita și cu atât mai rău pentru cei ce se aflau în calea mea. O abatere de un milimetru la începuturile mele m-ar fi făcut alt om, m-ar fi azvârlit în necunoscut. Pe de altă parte, ce motiv de îngrijorare aveam? Fiul iubirii mele? Vacs! Scrupule mărunte.

Mauricio Rivas se născuse bogat.

VII

Mă îngrijora mai mult María Blanco, căreia continuam să-i fac curte cu asiduitate. Teresa trecuse în categoria amintirilor indiferente, adică nici plăcute, nici neplăcute. Nu-mi răspunsese la scrisoarea de ruptură și am presupus că socotea totul încheiat. Înțelegea ce distanță ne desparte și că ea devenea tot mai mare? Nu știu dacă astea erau sau nu gândurile ei; cert e că n-am mai auzit de ea multă vreme și nu mi-a scris nici un rând. Era, deci, un capitol încheiat din viața mea și dacă insist asupra lui este doar pentru că evenimentele ulterioare mi l-au evocat cu vigoare în împrejurări pe care le voi povesti mai târziu. Pe atunci, repet, îmi aminteam de Teresa și de băiețaș ca de niște ființe și lucruri legate de o ștregărie din copilărie, ca de o priveliște plină de soare, văzută în trecut, într-un loc unde era imposibil să-ți ridici cortul în trecerea vieții.

Dar, dacă María, care cunoștea în parte trecutul meu, voia să-și răzbune sexul, arătându-mi, dacă nu dispreț – ceea ce n-aș fi admis niciodată –, un soi de detașare promițătoare și cuceritoare, dar înșelătoare, adevărul e că, deși a izbutit să mă stăpânească o vreme, intenția de a se răzbuna, sau orice altă intenție ar fi avut, nu i-a reușit în nici un chip. Eu „am mers drept la țintă“, cum se spune, și m-am străduit să lămuresc situația cu toată sinceritatea.

Într-o după-masă, când ne plimbam prin grădină la mică depărtare de don Evaristo, care se făcea că îngrijește plantele ca să ne lase o oarecare libertate, i-am vorbit hotărât.

— Ești foarte rezervată cu mine, María. Am făcut ceva ce te-a putut supăra?

— Pe mine? Nu, din câte știu. Dar ce rost are întrebarea asta? Nu suntem la fel de prieteni ca întotdeauna?

— E o diferență... O diferență imperceptibilă pentru ceilalți, dar enormă pentru mine. Ceea ce îmi spui sună, cum să-ți spun, dezacordat. Nu mai ai acea adorabilă dăruire care m-a fermecat atât de mult...

— Nu vorbi așa! Eu sunt aceeași tot timpul. Gândesc la fel, spun aceleași lucruri. Poate că dumneata te-ai schimbat.

Vorbea calm, cu un glas fără inflexiuni, ceva mai ascuțit ca de obicei și, ca urmare, dureros pentru mine.

Era gata să-i spun:

„Cum asta? Nu m-ai ales dumneata, nu m-ai atras, cum fac femeile, singurele care pot alege? Nu mi-ai spus dumneata, fără să mi-o spui, că trebuie să-ți fac curte, pentru că mă aleseseși ca iubit? Nu te atrăgea tocmai această aură de crai care, poate, în acest moment te face să te îndepărtezi de mine?“

Nu i-am spus-o. Am reușit să spun doar atât:

— María, mă tratezi într-un fel care mă întristează. Ca pe un prieten, de acord, dar nu ca pe un prieten ce poate aspira la mai mult, ci ca pe o simplă „relație“, ca pe un „cunoscut“ în trecere, pe care îl uiți.

— Nu sunt prea prietenoasă! a replicat zâmbind cu aceeași răceală.

— María! Cineva ți-a vorbit urât de mine! am exclamat, gândindu-mă la Vázquez.

M-a privit ținută, serioasă, dar fără supărare.

— Toți, a răspuns.

— Zilele astea? am întrebat aproape furios.

— Nu. Înainte... cu mult înainte... Credeam că nu-i adevărat. Dar acum văd că nu se poate conta pe dumneata. Ce proastă am fost! Am crezut o clipă că, dacă te ocupi de lucruri mai serioase, mai elevate, o să uiți de nebunii. Nebunii!... Dacă n-ar fi decât asta!

Nu știu de ce mi-am amintit de scenele din grădina familiei Rivas, la Los Sunchos, atât de nevinovate, când nu încercam să-mi impun nimic, nimic, nici în cel mai indirect mod posibil. Când faci analize, poți totodată să și iubești?

Mi se pare că nu, mi s-a părut mai ales atunci că nu și m-am simțit dezorientat și încurcat.

— Chiar nu te înțeleg. am spus posac. Doar vezi că mă supun voinței dumitale, că vin să te văd zilnic, că mă gândesc doar la dumneata.

— Da, vii, mă răsfeți, mă măgulești, dar asta n-are prea mare importanță pentru o fată ca mine, Mauricio, obișnuită să gândească și să judece. Nimic din ceea ce faci nu te costă nici cel mai mic efort, așa cum te-ar costa, de pildă, să renunți la cafea, la club, la... relații.

Asta era important. Mi se impunea un sacrificiu, fără să mi se ofere nimic în schimb, cel puțin în mod ferm. Era momentul să vorbesc hotărât:

— Uite, María! Sunt încă foarte tânăr și sunt plin de defecte, e-adevărat. Dar nu-mi pot reproșa nimic grav...

Asta am spus-o ca să sondez terenul, să văd dacă era la curent cu cele întâmplate cu Teresa. Nu s-a schimbat la față, n-a spus nimic, deci nu știa...

— Dar, cum vrei, am adăugat mai sigur pe mine, ca peste noapte să mă transform într-un bătrân și să renunț la micile mele distracții, foarte nevinovate, de altfel, dacă nu văd mai mult sau mai puțin aproape recompensa acestui mic sacrificiu? Oferă-mi răsplata și atunci eu îți garantez...

— Și ce răsplată îți pot oferi eu?

— Să-mi spui că mă iubești.

— Fă-te iubit, a zis serioasă și cochetă totodată.

Don Evaristo, care se apropia, a pus capăt conversației și eu am rămas cu gândul la ambițiile nemăsurate ale fetei. Va să zică, voia, pur și simplu, să renunț la toate și să mă prosternez în fața ei adorând-o ca pe o icoană? Ce pretenție! Era îndrăgostită de mine și făcea pe indiferenta. Ce mă costa să fac același lucru, versiune nouă la „dispreț pentru dispreț“⁶²?

Eu, datorită unei forțe poate străine de voința mea, datorită unui instinct puternic, am fost, sunt și voi fi, o spun așa brutal pentru că asta e cea mai bună, cea mai sinceră manieră de a o spune, centrul universului pentru mine. Ceea ce mă interesează cel mai mult este propriul meu „eu“ și restul trebuie să se supună acestei entități. Dar există o circumstanță atenuantă, poate prea absolută, o circumstanță atenuantă care mi-a permis să ajung ceea ce sunt: când elementele externe nu pot sau nu vor să se supună, „eul“ trebuie să profite de împrejurări pentru a ajunge să fie centrul universului cu orice preț. Și jocul cu mine e un lucru serios.

I-am părăsit pe María și pe taică-său, care mă invita la ei la masă, pretextând diverse treburi și jurând să am eu ultimul cuvânt în chestiunea aceasta. Pentru asta era de ajuns, după părerea mea, să-mi întrerup o vreme vizitele și să evit orice întâlnire cu domnișoara cea trufașă, ce aspira să mă facă sclavul ei și visa probabil că e mântuitoarea mea. Lucru ușor, fiindcă în perioada aceea mă preocupa viitorul meu politic și mai ales pentru că postul meu de șef al poliției îmi oferea cunoștințe despre viață, exagerate prin caracterul lor unilateral, pe care nu le-a zugrăvit nici cel mai sumbru pesimist și nu s-au menționat nici în redacțiile ziarelor de cel mai mare scandal. Cel mai informat dintre reporteri nu știe despre viața privată a locuitorilor unui oraș, mare sau mic, cât știe cel mai neînsemnat dintre polițiști și, dacă ar vrea romane ori scandaluri, n-ar avea decât să treacă totul prin această sită sau, mai bine zis, să cearnă cu mâna lui. Se spun cele mai urâte lucruri despre poliție, dar, dacă aceasta ar vorbi, societatea s-ar prăbuși pur și simplu, minată la bază, sau cel puțin în partea convențională a bazei ei, care nu este cea mai puțin importantă. Ca educație morală, însă, această școală a poliției este exagerată, cum am mai spus, pentru că pune în evidență doar aspectele negative, josnice și vrednice de dispreț ale umanității, tentându-te să crezi că toată omenirea e așa, fără excepție sau aproape... Așa că nu vă mirați că nu puteam avea încredere într-o femeie, oricât de pură și de mândră părea. Cu toate acestea, María îmi rănise profund amorul propriu. Am înțeles asta când m-am întâlnit, pe neașteptate, chiar în după-masa aceea, cu Vázquez, care s-a apropiat să mă salute, afectuos, deși cu o umbră de tristețe care nu-l mai părăsea niciodată.

— Cum o mai duci?

— Prost, i-am răspuns.

— Ce-i cu tine?

— Cineva m-a bârfit unei persoane la care țin foarte mult...

— Guvernatorul?

— Nu face pe prostul!

A ridicat din umeri, a rămas o clipă tăcut și apoi a murmurat:

— Mauricio! Mi-e teamă că ai să faci multe ființe nefericite și, ceea ce e mai curios, că nu ești fericit în felul acesta... Dacă faci aluzie la mine și crezi că eu încerc să-ți stau de-a curmezișul și să-ți opresc trecerea în vreunul din drumurile tale, te înșeli..., Mauricio. Tu te-ai născut cu stea în frunte, cum spun moșii noștri. Eu nu lupt cu tine, nici pe față, nici pe ascuns, pentru că ar fi inutil. Tu n-o să faci niciodată nimic dacă n-o să fii sigur de succes și n-o să te împingă la asta împrejurările. Oh, tu o să faci întotdeauna doar ce-o să vrei tu...!

— De ce?

— Ți-am mai spus-o: pur și simplu fiindcă niciodată n-o să vrei decât ceea ce îți este la îndemână. Ești ca un copil care se duce la un magazin de jucării, cu buzunarul plin, fără nici un gând, doar cu o dorință puternică și confuză de „a avea lucruri“, și care, după ce-a luat tot ce-a vrut...

— Și tu? am spus, nu fără ironie.

— Eu, din nenorocire, am ambiții bine definite și o linie de conduită. Cum știu ce vreau, e foarte probabil să nu obțin ceea ce vreau, iar ceilalți vor spune mereu că mă izbesc de ziduri, în loc să caut porțița pe care cu siguranță aș găsi-o deschisă.

Ambițiile bine definite ale lui Vázquez! Linia lui de conduită!... Acum le consider abstracțiuni morale și politice, fără nimic pozitiv în ele, vise romantice și nimic mai mult. Dar atunci nu le-am luat în seamă și le-am acceptat, abordând direct și cu sinceritate problema principală.

— Să vorbim limpede! María Blanco?

— E fata cea mai interesantă din oraș. Dar e orbită de un vis amăgitor. N-o să încerc s-o trezesc. Da, Mauricio, e adevărat, o iubesc; dar n-aș vrea să-mi unesc viața cu o femeie convingând-o, ci făcând-o să mă iubească. Convinsă, va vedea întotdeauna dincolo de mine, ceva mai mareț și mai chipeș decât mine, pe făt-frumosul din basme, oricât de neînsemnată ar fi realitatea... Și nu e cazul tău; cu capitalul tău de tânăr bine, inteligent, elegant, norocos, cu poziție politică și nu lipsit de o bună situație materială, nu ești un oarecare. Ai toate elementele necesare ca să devii un don Juan; pentru că donjuanii nu se fac ei singuri; îi creează ceilalți.

Ar fi trebuit să-l cârlesc. Dar nu-și bătea joc; din contră, vorbea cu amărăciune, dureros, dar cinstit. Era o ironie adevărată. I-am dat mâna și i-am spus:

— Ești un mizantrop. Așa n-ai să ajungi niciunde.

— Nu vreau! a răspuns.

Orice mi-ar fi căzut mai bine decât această discuție, pentru că acum eram mai nervos decât înainte, deși mă convinsesem că Pedro nu influențase cu nimic atitudinea Mariei Blanco. „A aștepta să fii iubit“, așa, decis, e ca și cum te-ai considera o statuie, un monument... Ce animal! Dar, era conștient că merită asta? Era fericit? Fericit, renunțând la ceea ce ar fi putut cuceri! Sau considera că fericirea nu există decât în echilibrul perfect, nu în luptă? Vacs!...

VIII

Lupta, în schimb, mi se potrivește mie, e elementul meu. La fel ca vânătorul primitiv, știu să

studiez obiceiurile viitoarei prăzi, condițiile, atmosfera, accidente pe teren, tot ce poate contribui la satisfacerea dorințelor sau ambițiilor mele. În practică, acest studiu este o adevărată luptă, contrar celui ce se face la birou sau la școală, pur speculativ sau contemplativ; cere atenție neobosită, decizii rapide, la fel ca la vânătoare, pentru că nimeni nu devine vânător decât vânând.

Încă de pe atunci, în acei îndepărtați ani ai tinereții, aveam toate aceste calități, după cum s-a putut vedea, și dobândeam o profundă cunoaștere a lumii oarecum speciale în care evoluam, inspiratoare a unei filozofii *sui generis*, empiric materialistă, în ciuda spovedaniei mele cu ocazia duelului, și, într-o oarecare măsură, sceptică, ceea ce îmi permitea să trec peste unele amănunte care altora li s-ar fi părut, poate, supărătoare, dacă nu dezonorante. Dar să nu exagerăm cu această mărturisire. Mă refer, pur și simplu, la cazuri ca acela al guvernatorului Correa, de pildă... Nimeni nu-și poate închipui ce i-a trecut prin minte acestui domn de treabă, îmbătat, fără îndoială, de putere. Aș putea paria. Ei bine, a vrut nici mai mult, nici mai puțin decât să calce pe urmele demnului său înaintaș, fără să se teamă de rezultate, fără să tragă învățăminte din nenorocirile altora, și să-și aprofundeze vagile idei pasionale, el care de la douăzeci și doi de ani, vârstă la care s-a însurat, cunoscuse sexul feminin doar prin intermediul doamnei Carmen, onesta lui soție. Și cui i se putea adresa, cu lipsa lui de experiență de om de cincizeci de ani, cu spaima c-o să-i iasă vorbe, cu panica geloziei postume a nevastei? Într-o după-amiază când am trecut pe la el pe la birou, mi-a spus zâmbind, degajat și cumpănit în același timp:

— Umblă vorba că te distrezi, Herrera.

— Eh! Facem și noi ce putem, domnule guvernator.

— Ești dat dracului! Faci bine că profiți, cât ești tânăr. Și eu aș face la fel, dac-aș putea. Dar vremea mea a trecut... Însă... Însă mi-ar plăcea să vin o dată cu dumneata... Oh! Așa, din curiozitate, să stau deoparte și să mă uit, că nu mai sunt bun de nimic... Dar, știi, o bucată de viață, tot viață se cheamă că e...

— Și unde ai vrea să vii cu mine, domnule guvernator? l-am întrebat ca să-l trag de limbă.

— Eh! Știi dumneata... Doar nu la biserică... Dumneata ai atâtea relații nostime; trebuie să fie amuzant... Nu mă inviți?

— Cum să nu! Când dorești...

Pe scurt. Cel mai greu de spus e asta; ca orice novice, guvernatorul Correa purta hainele pe care le aruncam eu... Și nimeni n-a avut de ce să se plângă; nici eu, nici ele, nici guvernatorul; poate doar coana Carmen.

Aceasta era una dintre nenumăratele mele sarcini polițienești. Și, apropo, n-am vorbit aproape deloc despre activitatea mea privind ordinea și siguranța. Lucru explicabil; în ultimul timp s-a abuzat de genul polițist și nu vreau să-i plagiez involuntar pe Gaboriau, Conan Doyle, Leblanc sau Eduardo Gutiérrez⁶³. Îi trimit la ei pe cei ce vor să mă vadă săvârșind isprăvi de detectiv, pentru că oricum voi fi în câștig; poate că, într-adevăr, n-am făcut nimic remarcabil ca detectiv, dar adaug, în apărarea mea, că nimeni nu mi-o cerea. Ba din contră, uneori eram sfătuit să adopt procedee identice cu cele ale comisarului Barraba din Pago Chico, mai ales în chestiunile privind furtul de vite. Dar am adoptat întotdeauna sisteme mai puțin primitive...

Între timp, atitudinea lui Vázquez produsese un soi de ricoșeu în spiritul meu. În zadar cugetam

că acele două spirite, serioase și cumpătate, erau făcute, probabil, să se unească, și că o femeie ca María, plină de principii și de scrupule, nu era ceea ce mi se potrivea. Exista o împrejurare favorabilă și amorul meu propriu de „cocoș unic”⁶⁴, îmi amintesc de Ibsen, mă obliga s-o folosesc. Așa că am afișat nepăsare timp de vreo săptămână-două, dar, străduindu-mă să mă prefac, mă convingeam tot mai mult, prin autosugestie, că nepăsarea mea era falsă. Și, cum nepăsarea falsă este, pur și simplu, dorință autentică, am început s-o doresc pe María cu ardoare; și acest lucru m-a orbit până la limite de neînțeles, fiind vorba de un sentiment pe care azi îl socotesc artificial.

Ca un puștan romantic, m-am dus s-o văd, clocotind de pasiune, după două săptămâni de absență, și, profitând de faptul că eram singuri, am început să-i reproșez în mod violent răceala și nestatornicia ei și i-am spus tot ce mi-a venit la gură.

S-a îmbujorat foarte tare, tremura din tot corpul, cu brațele căzute și capul plecat sub acea avalanșă de pasiune superficială. M-a lăsat să vorbesc, să spun tot ce voiam și, la puțin timp după ce am tăcut, și-a ridicat ochii, m-a privit cu tandrețe și mi-a spus:

— Ești chiar așa de supărat..., într-adevăr?

Am crezut că văd o sclipire de îndoială în ochii ei și m-am liniștit imediat.

— Nu sunt supărat, am răspuns relativ calm. Țasta-i felul meu de a vorbi.

— Ah!

Și-a îndreptat corpul, s-a făcut palidă și a continuat, după o clipă:

— Dumneata găsești întotdeauna un fel de a vorbi, de a te purta... Dar ești prea grăbit și te porți urât cu mine.

— Urât, María? Nu știi că dorința mea cea mai mare e să-mi fii tovarășă de viață? Spune! Vrei să fii nevasta mea?

— Nevasta dumitale?

Și după o pauză a răspuns:

— Să ne mai gândim... Să vorbim despre asta peste câteva luni... Lasă-mă să fiu ridicolă cu romantismul meu, repetând versurile lui Campoamor⁶⁵: „Pământul a obosit să tot dea flori; are nevoie de un an de odihnă“.

— Atât de multe flori a dat?

— Câ... teva...

— Lui Vázquez?

S-a depărtat brusc de mine, de parcă aș fi rănit-o în adâncul sufletului.

— Florile sunt condiția primăverii. Ce contează unde, când, cum și de ce? a spus cu amărăciune.

— Te-ai supărat, María? Uite! Tocmai când voiam să-ți propun...

— Ce?

— Să ne căsătorim... când o să vrei dumneata.

— Peste un an? a întrebat zâmbind ca soarele printre nori.

— Peste un an? Atâta timp! Dar dacă așa vrei... De ce peste un an?

— Pentru că... nu am... în-cre-de-re... Prietenul meu e foarte flușturistic.

— Eu!?

— Foarte flușturistic și foarte... Ah, Mauricio! Nu vrei să vorbim despre astea la anul? Vrei? Fii

bun, te rog!

— María, dar dumneata te îndoiești de mine, dumneata crezi că...

— Nu, Mauricio, m-a întrerupt. Astea sunt lucruri mai serioase decât ne închipuim noi. Acum ți-aș spune „da“, dar poate că mai târziu aș regreta. Să lăsăm lucrurile să-și urmeze cursul firesc. Ce mai contează așteptarea, dacă oricum e totul stabilit...?

Și asta a fost toată declarația unui don Juan de temut. Nu înseamnă asta că dacă femeia nu vrea...? Rezultatul: am vizitat-o și mai des și am continuat să cred că mă îndrăgostisem de ea ca un nebun.

Oricum, mi-am schimbat comportarea în mod evident, păstrând aparențele cu mai multă grijă și afectând o rezervă care nu-mi stătea rău și a atras destul de mult atenția printre relațiile mele. Timp de câteva luni nu am frecventat decât cercurile politice, palatul guvernamental și biroul meu de la prefectură, fără să trec pe la club decât pentru câte un moment. Tot în aceeași perioadă eram grozav de ocupat cu problema candidaturii mele care, dacă la început mi se păruse ca și rezolvată, acum începea să prezinte dificultăți. Erau mulți aspiranți, iar guvernatorul Correa oscila între ei. Cu mine era de bună-credință, dar cei ce doreau să-mi ia locul îi împuiau capul cu obiecții, bârfe și intrigării. Eram prea tânăr și nu aveam antecedente politice de valoare; viața mea era un seminț de nebunii; alegerea mea ar fi însemnat discreditarea guvernului, și-așa destul de terfelit, cu atât mai mult cu cât eu eram șeful poliției, fapt ce ar fi arătat prea evident amestecul guvernului în alegeri. Ceva în sensul acesta mi-a spus Correa, dar eu am respins cu brio toate obiecțiile și multe altele pe care mi le-ar fi putut prezenta.

— Sunt tânăr, într-adevăr, dar asta nu-i o piedică; și nici n-o să fiu primul deputat național de vârsta mea. În țara noastră toți oamenii de stat, aproape fără excepție, și-au început cariera foarte devreme. Și cele mai bune lucruri le-au făcut când erau tineri, când aveau mai multă inițiativă și mai mult elan. Cât despre pretensele mele „nebunii“, domnule guvernator, nu sunt nici mai grave, nici mai puțin grave decât cele pe care le face toată lumea, și pe dumneata ar trebui să te surprindă mai puțin decât pe oricine, cunoscând viața particulară a atâtor oameni... Și, în plus, am de gând să mă căsătoresc, în curând, cu o fată virtuoaasă, inteligentă, instruită, dintr-o familie cunoscută.

— Da, da, știu; fata lui Blanco.

— Asta nu ți se pare o suficientă garanție de seriozitate? N-o să pășesc, astfel, în Buenos Aires, în cele mai bune condiții sociale și politice?

— Da, asta schimbă...

— Acum, ce sunt? Prefectul poliției din provincie? Pot renunța, dacă vrei, dar asta o să provoace unele perturbări, dacă n-ai deja în vedere un om de încredere, pe care eu o să-l găsesc de îndată ce voi fi ales. Și, pe urmă, în constituție nu scrie că un om cu o funcție politică nu poate fi ales deputat, am adăugat, repetând un vechi argument.

— Dar trebuie să ținem seama foarte mult de opoziție...

— Eh! Preferi să strige sau să conducă? Dacă îi dăm importanță, o să guverneze opoziția, nu noi... Hai, să nu mai discutăm, domnule guvernator! Ți-ai dat cuvântul și o să ți-l respecti, nu-i așa?

Am spus asta zâmbind și ridicându-mă pentru a arăta că întrevederea s-a încheiat, ca și cum eu aș fi fost șeful, și pe un asemenea ton, încât Correa nu putea interpreta vorbele mele decât în felul

acesta:

— Mi-ai dat cuvântul și o să știu eu să te fac să ți-l respecti de voie sau de nevoie! Doar nu de pomană am toată provincia în mână...!

— Fii pe pace, a murmurat guvernatorul, învins, promițând...

IX

Un singur lucru îmi prejudicia realmente candidatura. Din prea puțină minte, din insuficientă clarviziune a viitorului, atât la Los Sunchos, ca și în prima mea perioadă de viață la oraș, mă arătasem de un liberalism poate exagerat. Oricine ar fi spus pe atunci că devoram un călugăr la prânz și înfulecam un popă sau cam așa ceva la cină. În realitate, nu mă interesau nici de doi bani, dar credeam că o astfel de atitudine îmi conferea un anumit caracter bătaios și independent care modifica, în favoarea mea, tot ce era antipatic în atașamentul meu necondiționat față de partid. Pe lângă asta, scepticismul era la modă.

Dar, din postul meu înalt care mă obliga să observ faptele cu documente reale și pozitive, am bănuit, la început, cu ocazia duelului cu Vinuesa, și m-am putut convinge, după aceea, că mă înșelasem. Ce făcuse posibilă, de pildă, avortata lovitură de stat revoluționară contra defunctului guvernator Camino? Simplu, înclinația clerului spre rândurile opoziției, câteva predici contra „necredincioșilor“ care, amenințând religia, duceau țara la ruină. Vorbele agitatorilor politici erau suspecte în timpul campaniilor electorale; dar aceleași idei, propovăduite din amvon sau răspândite din casă-n casă de domnul preot, dobândeau o rezonanță și o eficiență formidabile. Așa s-a întâmplat întotdeauna pe meleagurile noastre. Omul simplu, fără să fie practicant, are o venerație superstițioasă pentru tot ce vine de la Biserică, iar scepticismul celor din Buenos Aires e mai mult superficial și „la modă“ decât real și profund. Ce să mai spunem atunci de provinciile care și-au conservat mult mai mult tradițiile spaniolești, unde pe vremea aceea nu exista casă care să nu fie plină de crucifixe, sfinți ciopliți și busturi de fecioare! Ce nepriceput și ce prost fusesem neglijând și chiar îndepărtându-mă de această forță! Era imperios să îndrept această stare de lucruri cu orice preț, pentru ca atitudinea mea, dacă va fi criticată, să-mi slujească mai mult așa, decât dacă ar trece neobservată.

Doña Gertrudis Zapata se consacrase tot mai mult Bisericii, ajungând la un fanatism feroce. Se îmbrăcase într-o rasă a ordinului Carmelitelor, „ținea“ toți sfinții, nu mai ieșea din biserică, umbla din casă în casă cu pruncul Isus în brațe cerând de pomană pentru ridicarea cutărei ori cutărei biserici, împodobeala altare, le făcea vizite călugărițelor, confecționa scapulare. Gurile rele spuneau că vinerea pune niște izmene cocoșului din curte și că în săptămâna sfântă îl ținea închis într-o cușcă în grădină. Casa lui don Claudio, care continua să îndeplinească funcția de judecător de pace, era mereu plină de popi și de călugări, iar duminicile se dădeau acolo mese mari, cu ghiveciuri cu carne, tocănițe de bojoci și pateuri cu carne, la care luau parte doi-trei preoți importanți, cel mai vestit predicator, popa cu cea mai mare influență, autoritățile ecleziastice, în sfârșit, până și episcopul binevoise să accepte o dată sau de două ori umila invitație a coanei Gertrudis, care cheltuia o grămadă de parale în aceste ocazii, ca să pregătească un meniu sardanapalic. Astfel, viclenia lui don Claudio se echilibra cu pioșenia nevastă-sii și totul mergea de minune.

Eu treceam pe la ei din când în când ca să aud, cum se spune, chiar din gura autorului relatarea unor sentințe celebre ale lui Zapata, așa că, atunci când vizitele mele au devenit mai asidue, nimeni nu a observat. În felul acesta am strâns niște relații, care mai târziu aveau să-mi fie deosebit de utile, cu bunul părinte Pedro Arosa, vechea mea cunoștință, franciscan durdului și jovial care pe atunci era „gura de aur“ a provinciei, cu părintele Ferreira, lung, slab, trist și tăcut, și cu alți preoți mai mult sau mai puțin importanți. Rezervat la început, le-am arătat cel mai mare respect, nu lipsit de demnitate, le-am ascultat părerile, le-am cerut sfatul uneori și mi-am permis chiar să discut cu ei cu cea mai mare politețe, având grijă să mă las învins și convins în cele din urmă. Această tactică le-a câștigat total bunăvoința, cu atât mai mult cu cât nu vedeau sau se făceau că nu văd unde vreau să ajung. Planul meu era atât de simplu, atât de instinctiv, încât nici eu n-aș fi reușit să-l explic decât ca pe-o simplă aiureală. Văzusem că există o forță ce putea să-mi fie utilă și adoptam o poziție ce putea să-mi servească la un moment dat. Alți coreligionari nu s-au gândit la asta. Cu atât mai rău pentru ei!

De-a lungul vieții mele am fost numit „profitor de situații“. Adevărul e că, pe de o parte, după cum știți deja, nu le-am disprețuit niciodată și, pe de altă parte, că uneori am știut să le întrezăresc cu mult timp înainte și niciodată nu m-am pus de-a curmezișul lor înainte de vreme. Să profiți de situație! Dar asta nu înseamnă decât să știi să-ți trăiești viața! Să întrezărești situațiile ce vor apărea! Și asta înseamnă să ai talent politic! Ce altceva au făcut „reformatorii“, „creatorii de situații“ în țara noastră și peste tot, decât să se sacrifice sau să devină, pur și simplu, caraghioși?...

Părintele Pedro Arosa, cel mai inteligent din grup, a vrut să știe la ce să se aștepte de la mine și într-o zi m-a supus unui interogatoriu amabil, dând impresia că discută lucruri fără importanță.

— Sunt mulți, a spus, care nu cred orbește în Sfintele Taine ale religiei noastre, dar care nici nu îndrăznesc să le nege, arătându-le cel mai profund respect. Așteaptă „harul ceresc“ care, dată fiind situația lor, nu poate întârzia. Între timp, se simt „nefericiți“, așa trebuie să-i numim, fiindcă le lipsește inefabila satisfacție a tuturor clipelor pe care nu le-o poate da decât credința.

Am mușcat din nadă, răspunzând distrat că eu eram exact în situația asta, că vreau să cred, dar că nu pot scăpa de toate îndoielile. Veneram Biserica, dădusem dovezi în sensul acesta, dar îmi era dificil să admit întregul ei crez, probabil pentru că nu mă bucurasem de pomenitul „har ceresc“.

— De ce nu te folosești mai des de Sfintele Taine?

— Cum ați spus, părinte?

— De ce nu te spovedești și nu te împărtășești mai des? Când ești cu un picior înăuntru și cu unul în afara sfintei noastre Biserici trebuie să faci un efort. Harul ceresc vine de sus, pe neașteptate, așa cum i s-a întâmplat Sfântului Pavel pe drumul Damascului, dar se poate dobândi și prin rugăciune și practici religioase. Credința, convingerea se dobândesc prin voința evidenței și îți aduc nenumărate satisfacții morale și materiale. Ce câștigi cu această indiferență? Nu-l slujești nici pe Dumnezeu, nici pe diavol, cum spun țărani, cu următoarea precizare: cine nu e cu Dumnezeu e împotriva lui!

— Ce vorbe sfinte! a exclamat coana Gertrudis. Pe bună dreptate vi se spune „gură de aur“, părinte! Nici părintele Marcolino n-ar fi vorbit mai bine! Dar Mauricio ăsta a fost întotdeauna nițel eretic și n-o să se lase convins până n-o să-și vadă aproape ceasul morții.

— De ce spui asta, coană Gertrudis? Fac și eu ce face toată lumea, dar asta nu înseamnă că sunt un eretic.

— Nu. Nu e cazul, a reluat conversația părintele Pedro. Erezia e altceva, foarte diferit, după cum diferită e și necredința. Aici avem în față o pildă desăvârșită de indiferentism. Bucură-te de Sfintele Taine și această stare bolnăvicioasă a sufletului dumitale va dispărea încetul cu încetul sau dintr-odată, cine știe, datorită medicinei cerești.

— Așa o să fac, părinte, și vreau să cred că această medicină, cum îi spuneți dumneavoastră, îmi va aduce pacea și fericirea.

— Precum în cer, așa și pe pământ; nu te îndoii, fiule. Dumnezeu îi răsplătește pe slujitorii săi, fără să țină socoteala, ca un părinte generos și iubitor.

După câteva seri, m-am dus să-i fac o vizită la mănăstire și m-am spovedit. Parisul merită o liturghie⁶⁶. Pe de altă parte, spovedania nu-mi repugna de când părintele Arosa era foarte la curent cu viața mea. Într-adevăr, nimic din noutățile pe care i le-am spus nu l-a surprins, poate pentru că le știa deja, ori poate pentru că în cariera lui de duhovnic auzise lucruri mai groaznice decât năzbâțiile mele. O clipă m-am temut, ca și la prima spovedanie, că o să-mi ceară să mă însor cu Teresa, dar n-a făcut-o, convins, fără îndoială, că o căsătorie fără dragoste n-ar fi decât un izvor de păcate de moarte. Singurul lucru pe care mi l-a recomandat a fost să fug de ispită, fiindcă prilejul este prin excelență arma diavolului.

— Trebuie să frecventezi biserica, să porți conversații pioase, să te rogi, să citești cărți care îți înalță spiritul. Nu vreau să devii un anahoret, nici un mistic. Au existat sfinți și printre oamenii de societate, iar bucuria și plăcerile îngăduite nu dăunează bunului creștin. Religia are nevoie de slujitori și în lume, nu numai în biserici. Să spui rugăciunea *Confiteor* și du-te cu Dumnezeu. *Ego te absolvo, in nomine...*⁶⁷

Vestea convertirii mele definitive s-a răspândit cu iuțea din sacristie în sacristie și din mănăstire în mănăstire și n-a întârziat să ajungă la urechile publicului. Mulți liberali au crezut că e o născocire și nu i-au dat nici o importanță. Și, când faptul s-a confirmat, toată lumea se obișnuise cu el.

Dușmanul meu de temut devenise aliatul meu. Drumul spre deputăție era deschis și fără obstacole.

X

Deși așteptam vestea dintr-un moment într-altul, n-am aflat decât ceva mai târziu că partidul catolic din provincie îmi va sprijini candidatura în mod indirect. Am spus indirect și-o să explic de ce. De multă vreme, opoziția nu se mai prezenta la alegeri sau ieșea zdrobită umilitor de cum încerca să dea semne de viață. Cu comisii totalmente fidele guvernului, poliția noastră și judecătorii noștri, victoria ne aparținea fără luptă și fără mari cheltuieli pentru mobilizarea oamenilor; era de ajuns ca aceia ce despuiau scrutinul să copieze registrele vreo două ore. Dar dacă opoziția propriu-zisă nu avea nici un amestec în alegeri, în particular partidul politic respectiv avea influență, mai ales înainte de alegeri, adică la desemnarea candidaților. În partidul de guvernământ, ca și în celelalte, mulți dintre membri erau în general oameni bogați și conservatori, cu o poziție socială înaltă, ale căror sfaturi erau întotdeauna ascultate și deseori urmate. Opinia acestora cu privire la oameni și probleme

era considerată ca reprezentând ceea ce putea tolera poporul. Ceva ce ar fi provocat violența lor dezaprobată ar fi fost în mod obligatoriu de neînghițit pentru ceilalți. Puteau, deci, să se opună cu succes candidaturii mele înainte de a deveni publică, chiar dacă n-o făceau în timpul campaniei electorale. De asta mi-a fost tot timpul frică, până când am avut o conversație cu părintele Pedro Arosa.

— Ai auzit vorbindu-se, m-a întrebat într-o seară, de un proiect de lege privind divorțul, care se va prezenta în fața Congresului, merită să complice și mai mult legea privind căsătoria civilă? Știi cumva dacă președintele e dispus să-l sprijine?

— Nu cred. Acum președintele trebuie să aibă alte griji. Cât despre proiect, el există, dar cred că e doar un simplu sondaj de opinie, se pregătește ceva pentru mai târziu...

— Nici măcar ca sondaj n-ar trebui să existe! a strigat părintele Arosa. „Sondajele“ pregătesc „faptele“. Ereticii, păgânii aștia, ar merita o pedeapsă cumplită! Trebuie ca tentativa lor să eșueze în mod jalnic, totalmente! Subminează Biserica, templul Domnului, ce va zdrobi țara cu ruinele lui. În clipa când se va sfârși cu Biserica, această republică n-o să mai existe, va fi un popor mort, de pe care Dumnezeu își va lua mâna! Divorțul! Știi dumneata ce e divorțul? Dizolvarea familiei, anarhia în societate, uitarea tuturor tradițiilor, ateismul în floare! Fără frâul căsătoriei, femeia nu va mai căuta mângâiere și încurajare în Biserică, văzându-se târâtă de vârtoarea unei vieți de aventuri, alergând după o fericire lumească ce i se va oferi în mod înșelător, în locul fericirii cerești care astăzi, acum, este singura speranță... Trebuie să facem ca acest proiect să cadă în așa fel sub oprobiul general, încât nimeni să nu mai îndrăznească să-l mai prezinte, mulți ani de-aici încolo...! Poftim, „sondaj“!...

— Dacă ajung în Congres, după cum sper, mă voi consacra exclusiv triumfului cauzei celei drepte și divorțul nu va avea dușman mai hotărât decât mine, am răspuns smerit.

— Chiar dacă președintele îl va sprijini?

— În chestiuni de conștiință, partidele nu trebuie să se amestece. Voi găsi mijlocul ca președintele să le lase partizanilor săi deplină libertate în această privință.

— E atât de liberal! În provincia lui s-a arătat mereu dușmanul nostru!

— Erau alte vremuri, părinte! Și, în plus, trebuia să îmbuneze poporul de jos, în vederea președinției... Acum n-o să vrea să amestece problemele politice cu un soi de război religios și nici să piardă sprijinul femeilor, atât de favorabile lui datorită luxului și bogăției ajunse la apogeu, strălucirii unei vieți de desfătări și petreceri..., pe lângă alte lucruri...

— S-ar putea să fie adevărat. În fine, de vreme ce ești însuflețit de intenții atât de bune, trebuie să ajungi în Congres. E nevoie de oameni ca dumneata acolo.

Nu mi-am ascuns satisfacția. Părintele Pedro, redobândindu-și bonomia și veselia obișnuite, a adăugat zâmbind:

— Ce-ai zice de un mic voiaj la Buenos Aires? Cred că e foarte util să te vezi cu președintele și să-i spui cum vom primi proiectul de lege privind divorțul. Oh, așa, ca simplă informație, fără să intri în amănunte! Cu atât mai mult cu cât ar fi minunat dacă președintele s-ar arăta favorabil alegerii dumitale.

Grozav sfat! Uns de președinte, nici Correa, nici altcineva n-ar fi în stare să-mi stea în cale.

— Am să plec chiar săptămâna asta, i-am spus. Contați pe mine, părinte.

— Dumnezeu să te răsplătească!

Între timp, María nu-și schimbase atitudinea... Amabilă, afectuoasă, mă primea ca pe un prieten bun și, doar din când în când, în privirea ei se vedea o promisiune repede înfrântă. Și chiar în după-masa aceea, când m-am dus s-o văd, ca de obicei, mi-a spus cu o oarecare gravitate:

— Ieri, tata spunea, printre altele, că ai devenit foarte religios. E-adevărat?

— N-am de ce să mă ascund; m-am întors în sânul Bisericii, cum spun preoții, María, am răspuns pe un ton glumeț.

— N-o să te superi dacă îți pun câteva întrebări care pot să îți se pară indiscrete?

— Nici vorbă!

— Atunci, spune-mi, crezi, cu adevărat, în tot ce ne învață Biserica?

— Da, cred, am spus cu atât mai hotărât cu cât nu voiam să mi se vadă șovăiala. De ce mă întrebi?

— Pentru că mi se pare destul de curios. Te-am auzit de multe ori vorbind fără pic de credință și chiar batjocoritor despre Sfintele Taine, despre dogme.

— Rătăcirii ale tinereții... Lecturi proaste... Omul revine întotdeauna la primul crez, la ceea ce l-a învățat mama când era mic.

— Ah!

— Întotdeauna rămâne acolo, în adâncul sufletului, un rest de credință care înflorește și dă roade în anumite împrejurări. Știi doar că vreau să devin un om serios, María.

— Da, da. Și asta trebuie că e un motiv... Dar nu poți să fii serios fără să fii religios? Tata nu e credincios, cel puțin așa spune el, și totuși îl consider serios, bun, cinstit și curat... M-ar întrista să-ți schimbi modul de a gândi, fără un motiv evident și convingător...

— Asta înseamnă că-ți displac ideile mele actuale, María. Vrei să-mi spui că nici dumneata nu ești credincioasă?

— Eu cred... Eu cred... Adevărul e că niciodată până azi nu m-am gândit să examinez această chestiune. Am acumulat fără să analizez tot ceea ce m-au învățat ceilalți și încă nu sunt pregătită pentru o discuție. Poruncile legilor lui Dumnezeu sunt drepte și sfinte și asta îmi e de ajuns. Le consider norma de bună comportare în viață și mă supun lor ca unei discipline salvatoare... Dar, dacă aș ajunge să mă îndoiesc de credință, mi se pare foarte greu să cred din nou în ele de la o zi la alta... În sfârșit, chestiunile astea nu sunt foarte amuzante. Să renunțăm, Herrera, că nu ajungem niciunde.

M-a surprins mult această conversație și expresia de dezgust și tristețe pe care am văzut-o pe chipul Mariei. S-o fi mușcat „implacabilul demon al îndoielii”? Să fi pierdut în ochii ei datorită atitudinii mele? Imposibil! Femeia în țara noastră e credincioasă și îmi amintesc că, atunci când, întâmplător, criticam sau satirizam Biserica în prezența ei, María îmi atrăgea atenția, spunându-mi că nu trebuie să iau în râs „lucrurile vrednice de respect“.

Dar cine să le înțeleagă pe femei? Oricine ar putea spune că fata aceea se îndoia de sinceritatea mea, întrevedea un sens ocult și utilitar în convertirea mea și avea temeri în privința caracterului meu și a comportării mele viitoare față de ea. Am vrut să limpezesc toate aceste lucruri și, anunțând-o de apropiata mea călătorie la Buenos Aires, i-am spus că, după toate probabilitățile, voi fi ales deputat în Congres.

— Știam și te felicit, Herrera. În Congres poți face multe pentru țară.

— O spui fără interes și fără entuziasm.

— Ei! Nu-i ceva nemaipomenit! A fi deputat nu înseamnă nimic... E o slujbă bună, nimic mai mult... Asta dacă nu găsești modalitatea de a înălța această slujbă la rangul de misiune și de a te folosi de ea ca de o puternică unealtă cu care să faci bine.

— Așa aș face dacă ar exista cineva care să mă încurajeze și să mă inspire. Vrei să fii sprijinul și inspiratoarea mea? Vrei să te măriți cu mine când voi fi ales și să intrăm la braț în Buenos Aires?

M-a privit fix, calmă și severă.

— Ți-am mai spus, Mauricio. O să-ți răspund peste un an. Vreau... să fiu sigură de mine însămi... și de ceilalți...

— Mă duci la disperare! am spus, luându-mi pălăria. E ultimul dumitale cuvânt?

— Nu, firește! Ultimul va fi peste un an.

— Și va fi un „nu“?

— Cred, sper, că dimpotrivă, Herrera, a răspuns cu duioșie, întinzându-mi mâna.

Curioasă femeie! N-aveam nici o îndoială că mă iubește, dar s-ar spune că rațiunea la ea era mai puternică decât sentimentul. Se dădea o luptă năprasnică între inima și creierul ei, iar această luptă era atât de crâncenă, încât se reflecta în aspectul ei fizic, slăbise, și în cel moral, devenise tristă. Niciodată în viața mea n-am mai cunoscut o femeie ca ea, nici dintre cele cunoscute în intimitate, nici dintre cele pe care le-am putut observa în raporturile lor cu ceilalți. Ce diferență față de Teresa, de exemplu! Toată plină de încredere, toată nevinovăție, nițel prostuță, foarte neștiutoare, Teresa se dăruia pe de-a-ntregul, fără rețineri, fără condiții, ca o ființă primitivă ce se lasă purtată de simțăminte, de împrejurări. María, în schimb, pură și candidă de asemenea în felul ei, avea totuși intuiția de a nu se lăsa târâtă de senzații și impresii, era în gardă în fața pericolelor necunoscute, poate imaginare, și îmi părea o ființă artificială, un soi de cochetă teribilă, fiindcă filozofa și își punea filozofia în practică.

Dacă era așa, știa să facă pe cocheta. Felul ei de a fi mă lega mai tare de ea și voința mea dorea cu violență s-o cucerească, indiferent prin ce mijloace.

Această situație s-a complicat, a devenit și mai delicată și neplăcută, după o vizită pe care don Evaristo mi-a făcut-o la birou, vizită asemănătoare, dar cât de diferită, cu cea a bătrânului Rivas.

— Dragul meu Mauricio, mi-a spus Blanco, afectuos. Trebuie să-ți vorbesc despre o chestiune importantă. Poate o să te deranjeze, dar te rog să nu-mi iei în nume de rău aceste vorbe și să te pui în locul meu, ca tată cu obligații de care nu te poți debarasa.

— Vorbiți-mi cu toată sinceritatea, don Evaristo! am exclamat, fără să bănuiesc deocamdată ce voia să-mi spună, dar știind despre cine e vorba.

Viața ne servește ironii neașteptate, care ar putea fi comice dacă le-ai putea privi din afară, cu sufletul liniștit. Scena cu Blanco era mai mult decât o ironie, era un sarcasm. Urma să-mi spună că prezența mea asiduă în casa lui se prelungește prea mult și o compromite pe fiica lui, că trebuie să spun ce intenții am și să-i cer mâna fetei sau să mă retrag, așa cum i se cade unui cavalier. Toată lumea mă considera logodnicul Mariei și câțiva pretendenți serioși se retrăseseră văzând cât de intimi eram. El nu se grăbea s-o mărite pe María, dimpotrivă! Dar dorea să lămurească lucrurile și să

n-o știe într-o situație anormală fără ca nici el, nici ea să aibă cea mai mică vină.

L-am lăsat să vorbească pe tonul lui calm și sentențios dintotdeauna, știind că nu-i place să fie întrerupt. Și-a rostit discursul cu acea minuțiozitate provincială și acel ton oratoric care constituie încă atributele unor bătrâni de modă veche, uitați de moarte. Când mi-a dat de înțeles că terminase, printr-o pauză lungă și o privire care mă invita să-i răspund, i-am spus foarte grav:

— Tot ce-ați spus e foarte bine, don Evaristo, atât de bine încât n-aș șovăi să vă cer chiar acum mâna Maríei, considerându-mă foarte onorat dacă mi-ați acorda-o, dar... Dar, din întâmplare, nu pot s-o fac, pentru moment.

— Cum adică? De ce? a întrebat alarmat.

— Pentru că mă împiedică chiar ea. I-am propus să ne căsătorim imediat, fără să mai pierdem timpul, dar la toate rugămintele mele răspunde că se va hotărî peste un an. Fără să-mi răpească speranțele, nu vrea nici să le încurajeze...

— E posibil?!... Nu-mi dau seama ce nebunie...

Și s-a întrerupt brusc, dându-și seama că ar fi vorbit-o de rău pe fiică-sa, că ar fi pătruns, cu o anumită lipsă de pudoare, în forul ei interior de femeie, iar apoi a căzut într-o profundă meditație, de parcă neașteptata problemă l-ar fi lăsat fără glas. Convins, fără îndoială, de iubirea noastră reciprocă, nu voise s-o întrebe nimic pe María, din acel exces de pudoare al părinților creoli care, nelăsând să le scape în fața fiicelor lor nici cea mai mică vorbă privitoare la un „flirt“, să-i spunem așa, sunt și mai incapabili să le supună unui interogatoriu, întotdeauna delicat, oricât de mult tact ar avea.

Respectase, deci, până la exagerare, rezerva ei pudică, candoarea ei, pe care probabil și-o imagina totală, în timp ce noua Rozină, la fel ca străbunica ei, își aranja afacerile sentimentale ca o femeie în toată firea, experimentată în bătălii amoroase. Cât de mult poate face misterul!

— În cazul acesta, a spus, în sfârșit, bătrânul, ajungând la o criză de meditație, în cazul acesta, consider că mi-ai cerut mâna Maríei. Am să vorbesc cu ea, o să-i cer să-mi spună da sau nu, ori cel puțin să aflu ce gândește...

— Cred că intervenția dumneavoastră, don Evaristo, va fi inutilă..., iertați-mă. María mi-a declarat că e hotărâtă să nu scurteze acest termen...

— Of! Fetele astea... Uite în ce situație m-a pus!... Lucrurile, însă, nu pot continua așa; trebuie să le lămurim o dată pentru totdeauna... În ce te privește, dragul meu Mauricio, te rog să nu complici mai mult problema cu vizite atât de frecvente. N-ai să pierzi nimic; dimpotrivă, e posibil ca astfel lucrurile să se aranjeze mult mai repede...

Bunul om a plecat și eu am rămas râzând de furie din cauza ironicei conversații și arzând de dorința de a asista la colocviul revelator pe care urmau să-l aibă tatăl și fiica. Fiindu-mi imposibil să-l ascult, am încercat să mă întâlnesc a doua zi cu Blanco, ceea ce nu era foarte greu, pentru că în fiecare după-masă ieșea la plimbare. La întrebările mele, a răspuns evaziv, cu aparentă sinceritate:

— Zice că amândoi sunteți încă foarte tineri. Că aveți timp să vă căsătoriți. Că vrea să te cunoască mai bine, ca să nu regrete după aceea că s-a înșelat...

Astăzi mă bucur nespus de aceste reticențe și îndoieli ale Maríei. Femeia trebuie să se dăruiască fără condiții soțului, și nu să-l supună tot timpul criticilor, pentru că, altfel, nici el, nici ea nu vor

putea fi fericiți vreodată. Acesta era probabil fondul gândurilor lui Vázquez când spunea că nu vrea să cucerească o femeie „convingând-o“, ci „făcând-o să-l iubească“. Dar pe atunci sentimentele mele ajunseseră să exagereze caracterul meu, și așa pățimaș, și mi se părea imposibil să trăiesc fără María, să nu înfrâng acest obstacol din calea împlinirii voinței mele, până atunci întotdeauna învingătoare.

Făcând, deci, pe placul dorințelor exprimate de don Evaristo și urmând o tactică pe care o credeam încă eficace în ciuda eșecului anterior, nu m-am dus s-o văd pe María decât cu o zi înainte de plecarea mea la Buenos Aires. Am stat câteva minute și m-am despărțit de ea spunându-i:

— Sper ca la întoarcerea mea din capitală să-ți mai fi schimbat ideile; viața mea e devorată de nerăbdare și a devenit de nesuportat.

— De ce să fii nerăbdător, Herrera, vrând să începi un lucru care, odată început, va trebui să dureze toată viața? Ești prea năvalnic.

— Și dumneata prea indiferentă. La revedere, María.

XI

Capitala mă atrăgea cu putere, prin viața ei plină și mai liberă, prin mișcare, distracții, o aparentă bună dispoziție. Niciodată n-a avut asupra mea un asemenea efect de atracție ca de data asta, fără îndoială fiindcă se întrezărea momentul când voi începe s-o cuceresc. Călcam pe trotuare cu un pas ferm, de proprietar, și m-am simțit mai familiarizat ca niciodată cu vârtejul acela care la început mă amețise, zăpăcindu-mă. Părea că începe o nouă viață pentru mine, excitându-mi orgoliul, și, cu capul sus, priveam orașul ca pe ceva al meu.

„Sunt provincial?“, mă întrebam, străbătând acele străzi animate care peste zece sau douăzeci de ani aveau să devină tumultoase. Și acest epitet, „provincial“, înseamnă că toate acestea nu-mi aparțin drept celui mai bun dintre cei mai buni? Aiurea. Astea sunt prostii bune de spus doar la taclale în jurul focului ori în cârciumile de țară. Chiar dacă n-aș avea strămoși în capitală, după ce-o să-mi treacă prima amețelă din cauza mulțimii, o să mă simt ca acasă, ca toți cei din provincie care au izbutit și care n-au conservat antagonismul tradițional decât cu scopuri utilitare. Ce înseamnă „capitala“, dacă nu suma celor mai mari strădanii ale întregii țări? Ei, hai! Că, din optzeci⁶⁸, de Buenos Aires se bucură mai mult cei din provincii decât locuitorii lui, așa cum de Paris se bucură mai puțin parizienii decât străinii de oraș. Buenos Aires este un rezultat, iar eu îl iubesc, și toți trebuie să-l iubim, chiar din egoism, pentru că toți colaborăm sau am colaborat ca să fie ceea ce este. O capitală cu a cincea parte a populației unei țări mare cât o lume, capitală care totuși trăiește în abundență, în lux, în splendoare! Ce oraș, ce țară, ce minunăție!... A nu-l iubi înseamnă a-ți renega propria operă, înseamnă că nu știi ce faci...

Orașul de provincie rămânea departe, foarte departe, undeva în urmă, și chiar amintirea Mariei se estompa ca ceva ce începea să fie îndepărtat. Marele bărbat din provincie avea să devină marele bărbat din capitală, însutindu-și importanța fără să muncească, purtat de mersul natural al lucrurilor... Dar dacă președintele?... Nu! N-aveam de ce să mă tem; o să-mi aprobe alegerea, fiindcă știe că l-am slujit și că o să-l slujesc fără condiții câtă vreme va fi la putere. După aceea, nu poate să-și facă

iluzii; succesorul său îl va arunca într-un colț, așa cum făcuse și el cu cel dinaintea lui, așa cum au făcut aproape toți înainte, în scurta noastră serie de președinți. Important pentru el era să conteze, în perioada mandatului său, pe oamenii încercați și pregătiți să se întoarcă, în cele mai bune condiții posibile, la viața privată... Dar n-o fi oare periculos să-i vorbesc despre ceea ce îmi spusese părintele Pedro? Nu va interpreta asta ca o lipsă de disciplină? Ce gândea el despre divorț? Voia realmente să-l legifereze? Eh! Totul era să sondez terenul cu abilitate și să nu mă pripesc, având în vedere, pe deasupra, că o măsură atât de radicală nu e proprie temperamentului său...

M-am dus să-l văd a doua zi la reședința lui particulară și, de îndată ce i-am trimis cartea de vizită, m-a primit. Era un bărbat tânăr, bine făcut, cu o privire blândă și bună, foarte prietenos și afabil. Vorbea cu un anumit accent provincial care nu era lipsit de farmec și se mișca vioi când spunea ceva interesant, accentuând mai tare silabele. Se îmbrăca bine, fără să fie deosebit de dichisit, și nu purta nimic pompos sau țișător. Mi-a întins mâna cu un gest ferm și sincer, m-a invitat să iau loc lângă el pe sofa și a intrat imediat în subiect, întrebându-mă, de parcă asta s-ar fi aflat într-un *Ghid de conversație* pentru președinți, cum merg lucrurile în provincia mea și cum se prezintă apropiatele alegeri la nivel național. Am exagerat vorbindu-i de pacea și bunul mers al lucrurilor de care ne bucuram, de atașamentul poporului față de guvern, de bogăția ce curge din toate părțile, situația înfloritoare a băncilor, progresul ce înaintează vertiginos. Cât despre alegeri, vor fi un nou triumf al partidului nostru, al cărui șef atât de demn este, chiar dacă printre candidați se aflau unul sau unii cu mai puține merite.

— Ca, de pildă, cine? m-a întrebat mirat.

— Ca, de pildă, slujitorul dumneavoastră, aici de față, domnule președinte, am spus privind-l cu coada ochiului, pentru a vedea ce impresie îi produc.

A început să râdă.

— Prea multă modestie, prietene! mi-a răspuns. Dumneata ai să faci o figură foarte bună în Cameră..., mai bună decât alții. Am fost informat de candidatura dumitale, care mă mulțumește, fiindcă dumneata ești un om pe care se poate conta.

— Oh, cât despre asta!...

— Dar, ia spune-mi, cum merg treburile pe acolo? Cum se poartă guvernatorul Correa?

Și am început o lungă conversație, el întrebând, eu dându-i informații despre concetățenii mei influenți din provincie, povestindu-i ultimele anecdote și ultimele scandaluri. Era curios și se distra copios cu acea bârfologie politico-socială pe care eu o stăpâneam ca un maestru. Am profitat de moment ca să-l informez despre atitudinea clerului și a partidului catolic cu privire la proiectul de lege referitoare la divorț.

— Dar nu vezi, prietene, cum ne atacă tot clerul? a exclamat cu un gest violent și înroșindu-se ușor. Așa ceva nu s-a mai văzut!... Fac politică până și în amvon și trebuie să le dăm o lecție... Sunt prea încrezuți (*încrézuți*, cu accent pe „e“, pronunța el) și nu vreau ca pe timpul mandatului meu să râdă nimeni de mine.

— Și nu credeți, domnule președinte, că, atacându-i unde-i doare cel mai tare, or să se poarte și mai rău? Dacă proiectul s-ar lansa fără sprijinul vădit al guvernului...

— Asta vom și face... N-am un interes special cu legea asta. Dar, dacă vor simți amenințarea, or

să înțeleagă că numai eu o pot înlătura ori îndepărta la nesfârșit.

— Așa încât deputații noștri vor putea vota cum crede fiecare?

— Bineînțeles. Ceea ce mă interesează sunt dezbaterile, niște dezbateri pe cinste, care să antreneze opinia publică. Pregătește-te, amice Herrera, fiindcă asta va fi un debut frumos pentru dumneata.

Am plecat radiind de bucurie și am alergat la hotel să-i scriu lui Correa și prietenilor că președintele mă unsese deputat. Dispăruse orice teamă; era ca și cum aș fi avut numirea în buzunar. I-am scris și părintelui Arosa, spunându-i că totul se petrecuse conform dorințelor noastre, precum și lui De la Espada, cerându-i să anunțe oficial candidatura mea în *Los Tiempos*, fără să mai aștepte comunicatul comitetului. Mă durea în cot de toate comitetele, de toți guvernatorii de provincie, de toți candidații!

La Buenos Aires am petrecut o săptămână încântătoare, alergând pe la teatre, serate, în vizite, la plimbări, la câte un club ori la o reuniune feminină plăcută și fără protocol, tocând bani, cum s-a tocat doar în acea epocă magnifică și delirantă întreruptă de o soartă rea, și care ar fi putut fi, fără intervenția fatalității, începutul unei ere grandioase, care ni s-a părut că reîncepe după vreo zece ori cincisprezece ani mai târziu. O stagnare, o lipsă momentană de bani provocată de mai multe recolte proaste au făcut, după puțin timp, ca întregul edificiu bazat pe credit, care însă s-ar fi consolidat dând rădăcini viguroase, să se prăbușească peste noapte și să pună în mare pericol însăși stabilitatea partidului nostru, adică a unicului partid cu suficiente forțe pentru a conduce țara, o profundă experiență și o înțelegere clară a felului cum trebuie călăuzit progresul. Lamentabilă aventură, care m-a făcut să trăiesc cele mai amare ceasuri din viața mea! Dar eram încă departe de această situație atât de penibilă și Buenos Aires-ul se distra zgomotos, în pofida predicilor incendiare ale unor jurnale, la adăpostul unei poliții puternice și admirabil organizate, a cărei severitate era motiv de ură în rândurile prostimii pe care opoziția căuta s-o conducă spre anarhie.

Când m-am întors în provincia mea, cheltuisem cam cât mi-ar fi ajuns să trăiesc aici pe picior mare cel puțin șase luni. Nu-mi păsa. Terenurile și casele noi din Los Sunchos, fără să-mi aducă decât un câștig foarte modest, se creșteau în valoare de la o zi la alta și în curând aveau să-mi ofere o avere bunicică care, investită în diverse speculații facile și garantate la Buenos Aires, urmau să facă din mine în scurtă vreme un om foarte bogat. Viitorul îmi era asigurat, sau cel puțin așa credeam eu.

Pentru a mi-l asigura și mai bine, urmând curentul epocii, scosesem bani din bănci, nu numai din banca provinciei, ci și de la cea națională, de câteva ori, de puține ori, cu semnătura mea sau cu semnăturile unor slujitori de încredere, ca să fiu la adăpost de orice eveniment, și nu cu intenția de a suspenda plățile de amortizare, decât în caz de forță majoră. De ce să risc ca hazardul să mă ruineze, când mulți cu o poziție politică mai proastă ca a mea nu treceau prin nici o primejdie și manipulau câți bani aveau nevoie? Și pe urmă, în felul ăsta nu făceam rău nimănui, iar aceste sume îmi permiteau să construiesc, să speculez, să-mi măresc numărul și întinderea proprietăților...

Întors în oraș, prima vizită i-am făcut-o Mariei, care m-a primit așa cum ne despărțiserăm, prietenoasă, dar rece, cu o rezervă pe care se străduia s-o păstreze și în același timp s-o ascundă. Era, evident, în gardă; dar de ce? În sufletul femeii se ascund mistere de neînțeles.

Părintele Pedro, pe care m-am dus să-l văd imediat după asta, m-a copleșit cu întrebări și nu s-a

liniștit decât după ce i-am spus ce-și propunea președintele: să-i amenințe, ca apoi să se arate un principe bun și să-i atragă de partea lui sau, cel puțin, să-i neutralizeze pe timpul încrâncenatei campanii cu opoziția care începea acum.

— Bine, foarte bine! Dar n-o să obțină nici una, nici alta, nici legea, nici... ceea ce-și propune cu sperietura asta. Nu poți aprinde o lumânare lui Dumnezeu și alta diavolului, și pretențiile lui dovedesc că e la fel de eretic ca înainte.

Candidatura mea fusese anunțată, iar biroul de la poliție și casa mea erau încontinuu pline de lume, de prieteni răsăriți nu se știe cum, orbiți de succesul meu rapid, de care se ocupa Zapata, dând tonul și ținând ritmul în corul laudelor ce mi se aduceau și îmbibându-i cu *mate* dulce și gin cu apă și sirop. Gloria mea atinsese apogeul. Ajunsesem, dacă nu cel mai important, unul dintre personajele cele mai importante din provincie; toată lumea mă asigura că va vota pentru mine și îmi cerea câte ceva pentru când voi ajunge la Buenos Aires: o slujbă pentru copil ori pentru vreo rudă, o pensie pentru văduva, orfana sau sora vreunui luptător în războiul din Paraguay și care probabil nici nu se mișcase din casa lui, o recomandare pentru un scont la bancă, sprijinul pentru o cerere de concesionare sau pentru o autorizație, catedre la Colegiile Naționale, la Școlile Normale și chiar la universități, tot ce există și tot ce au inventat administrațiile de când e lumea lume. S-ar fi spus că eu țin în mână cornul Amaltheei⁶⁹ sau o baghetă magică, și cred că un timp am fost mai adulat decât Camino și incomparabil mai mult decât Correa.

Eu le spuneam tuturor da.

Când urci în ierarhia politică, trebuie să fii de acord cu tot ce ți se cere. Este de-ajuns să-ți rezervi momentul când vei îndeplini ce ai promis, moment care sosește întotdeauna într-o perioadă nedefinită... Doar că sosește de obicei târziu pentru cei interesați.

XII

În schimb, în ziarele opoziției, candidatura mea produsese un efect groaznic; mă acopereau de injurii, ca și pe ceilalți candidați ai guvernului. Presa din Buenos Aires ne ataca și ea, incitată de corespondenții din provincie, ecou supărător al presei locale. Ziarul catolic din oraș m-a iertat doar pe mine, atacându-i cu neobișnuită violență pe viitorii mei colegi, care, în fond, nu valorau nici mai mult, nici mai puțin cât mine în privința pregătirii, a capacității intelectuale, a calităților morale și a principiilor politice. Cum Correa, ale cărui inutile pretenții de a mă lăsa de căruță s-au spulberat când a aflat hotărârea prezidențială, îmi surâdea de parcă aș fi fost alesul inimii lui și făcea tot ce-i stătea în putință ca să mă ajute, atacurile s-au întetit, iar ziarele au afirmat că el este cel mai angajat în triumful meu și că eu trebuie să mă socotesc „fiul său... politic“, adăugând că asta este cea mai mare jignire pe care trebuie s-o sufere provincia. Deși ar fi putut să mă doară în cot de toate astea, pentru că aveam asigurat „scaunul“ în Congres, nu mi-a venit să las nepedepsite toate aceste impertinențe și, punând mâna pe cea mai ascuțită dintre penele mele, muind-o în fiere și venin, am început să scriu acele celebre *Portrete contemporane* ce alcătuiesc o galerie de portrete satirice ale celor mai iluștri reprezentanți ai opoziției din provincia mea. Dădeam la iveală toate caraghioslăcurile, defectele lor morale și fizice, și chiar amănunte mai mult sau mai puțin pitorești și

scabroase din viața lor privată. Am avut pentru asta doi colaboratori eminenți: pe don Claudio Zapata și pe coana Gertrudis, care cunoșteau viețile și minunile întregii provincii de trei generații încoace. În afară de arborele genealogic amănunțit al fiecărei familii, știau toate scandalurile reale sau născocite, prezente, trecute și chiar viitoare ale fiecăruia dintre concetățenii de vază din provincia noastră.

— Ce s-ar putea spune despre cutare, coană Gertrudis?

— Că e mulatru și nimic mai mult. Bunică-su a fost un negru eliberat de-al familiei Bermúdez, care s-a angajat țârcovnic la San Francisco. Bunii părinți i-au învățat pe copiii lui să citească și să scrie și ăștia s-au făcut negustori cu o dugheană și o cârciumă și au câștigat parale. Îmi amintesc că, pe când eram mică, de câte ori trecea tatăl acestui personaj de azi, îi cântam ca să-l facem să turbeze:

*Havana se prăpădește,
banul doar este pricină:
negrii vor să fie albi,
domni, mulatrii de duzină.*

Nutrea cea mai inveterată și mortală ură pentru negri și mulatri, comparabilă doar cu cea pentru *carcamanes*, adică italienii mitocani, pentru *gringos*, adică pentru venetici în general, și pentru catalani, deși erau nobili fii ai Peninsulei Iberice, patria strămoșilor ei. Pentru fiecare din aceste colectivități avea o poezioară, mai mult sau mai puțin nostimă, ca de pildă:

*...în buza unei prăpăstii
doi negri stau la taclale:
Spune-mi, ai vrea să fii alb,
chiar și catalan, matale?*

Pe broscari, macaronari, mâncători de mămăligă, puțini pe atunci în provincie, nu-i ierta în materie de insulte, și nici doctorul Orlandi, în pofida înaltei lui poziții sociale și materiale, nu scăpa de înțepăturile ei. Don Claudio îi ținea hangul și uneori îi completa amintirile și observațiile cu egală rea-voință, subliniind vreun detaliu ori dezgropând altele necunoscute sau uitate de scumpa lui jumătate.

— Adu-ți aminte că, atunci când s-a născut cutărică, în casa lor locuia de câteva luni marele om politic, don Justo. Iar cutărică e copie leită a lui don Justo și nu seamănă deloc cu taică-su.

Și așa se petrecea cu toți; nimeni nu rămânea neforfecat. Completau, astfel, admirabil informațiile mele polițienești oficiale, în timp și spațiu, pătrunzând acolo unde poliția nu putea intra, reînviind arhive inaccesibile acesteia și, datorită rapoartelor și insinuărilor lor, îmi puteam scrie foiletoanele picante ca ardeii iute. Dar, având experiența cazului Vinuesca, pe care n-aveam motiv să-l repet – duelurile sunt utile doar când motivul lor merită și pot să ne aducă mai multă celebritate –, aveam grijă să indic, în mod clar, fără echivoc, cine e victima, fără s-o numesc direct. Vreau să vă prezint o mostră din această literatură, o ipostază, nu cea tăioasă bineînțeles, a unui dușman important, redactorul-șef al ziarului *El Grito del Pueblo*⁷⁰, cel mai vehement radical din provincie:

„Scrie cu un pahar de rachiu lângă el. Acest pahar este întotdeauna plin, nu pentru că el uită să-l

bea. Nu. Când îl bea distrat, îi toarnă imediat altul o femeie de culoare dubioasă, între metisă și mulatră, cu care s-a căsătorit de puțină vreme, ca să legalizeze o numeroasă ceată de negrișori desculți și cu părul creț. Această mișcare se repetă la fiecare cinci minute sau la fiecare paragraf de «sănătoasă doctrină politică». Hebe⁷¹ cea arhicreolă, dacă nu preferați arhiafricană, își încasează bineînțeles comisionul în natură, bând în parte, așa încât, la terminarea unui articol îmbibat de insulte și calomnii și puțind a alcool, ambii, salvatorul țării și oacheșă lui Egerie⁷², sunt beți pulbere. Atunci citesc ce a scris Literatul, iar Muza de mahala corectează cuvintele prea blânde, înlocuindu-le cu cele mai nerușinate, produse de beția ei continuă. Și rodul dublei lor beții delirante este pentru ei ceva sacru, dacă nu divin, ecoul exact și admirabil al strigătului poporului. Pentru ceilalți este, și nu poate fi altceva, râgâiala unui bețivan“.

Nu mai transcriu, pentru că acum consider acest sistem de polemică mai puțin distins decât atunci și mult mai eficace decât pare. Ajunge dincolo de țintă. Dar adaug, întru dezvinovățirea mea, dacă nu spre onoarea mea, că aceste foiletoane, insolente dacă vreți, erau un model de discreție și agerime în comparație cu cele ce se citeau de obicei pe atunci în presa de provincie, dintre care păstrez câteva foarte ciudate, ca acela unde se discuta felul cum s-a născut un personaj din San Luis⁷³... Nici măcar aluzii nu se pot face la ce se spune acolo.

Cum e lesne de înțeles, acest sport ziaristic era pentru mine o distracție fără pereche, ce mă fura lungi ceasuri, în căutarea unor dedesubturi și a unor vorbe de duh. În restul timpului eram foarte ocupat, pentru că începuse deja agitația politică, ședințe de comitet, mese la iarbă verde, berbeci haiducești, manifestații de stradă, mitinguri la teatru sau pe terenurile de pelotă, interminabila serie de petreceri și întruniri, la care a trebuit să rostesc aproape tot atâtea discursuri ca un candidat la președinția SUA. Dar, cu arsenalul de locuri comune pe care mi-l constituisem, ieșeam onorabil, amestecând uneori, într-un fel, alteori în alt fel, sfintele principii ale politicii, sistemul republican de guvernământ, unitatea și integritatea națională, partidul conducător prin excelență, hidra mereu amenințătoare a anarhiei, reprezentarea legitimă a provinciilor, președintele republicii, garantarea păcii, a prosperității și a progresului, josnica ticăloșie a opoziției, haita de câini turbați a presei sale, balele otrăvitoare ale calomniei, înaltele interese de stat, pe care le voi apăra cu prețul vieții, era instituțiilor... și mii de alte fraze orfane de gândire, pe care publicul le asculta cu gura căscată și mă aplauda până la delir pentru că venise să mă asculte cu această intenție sau cu acest consemn.

Dar tam-tamul declanșat de presa locală și de cea din Buenos Aires a fost atât de mare în legătură cu prezența mea imorală și tiranică la conducerea poliției, deși eram candidat pentru parlament, atât de mult se protesta la adresa acestui scandal electoral, încât Correa a fost pe punctul de a ceda și de a-mi lua cea mai bună trambulină pentru a ajunge în Congres. Numai peste cadavrul meu! Împrejurările m-au ajutat și de astă data.

Circulau iarăși zvonuri privind revoluția. În țara noastră s-au auzit întotdeauna, mai ales atunci, zvonuri despre revoluție încă din vremuri imemorabile. Țării noastre i se putea aplica zicala „când nu e la pușcărie, umblă după el să-l prindă“, iar presa europeană glosa convulsiile noastre interne ca pe niște tablouri dintr-o operetă demodată. Cu toate acestea, datorită ultimelor lupte se săvârșise „unitatea națională“, făcând să cânte la unison toate guvernele din provincii, ce aparțineau exclusiv partidului nostru, prin activitatea și grija puterii executive a națiunii, a armatei și a intervențiilor. Dar

opoziția, înlăturată chiar și din ultimele sale bastioane, voia să-și ia revanșa și se înarma ca să lupte pe planul forței, declarând că acela al legalității îi este inaccesibil. Provincia mea nu constituia o excepție. Dar, în țara noastră, dacă opoziția nu e enorm de puternică, sfârșește prin a fi foarte nenorocită și niciodată nu e enorm de puternică, decât în împrejurări speciale și întotdeauna de scurtă durată. În realitate, majoritatea preferă să fie ciocan decât nicovală.

Nu a trecut mult și am aflat ce pregătiri se fac contra guvernului local. Șefii a două stații de cale ferată orășenești, care conduceau și restul rețelei feroviare din provincie, își permiteau să fie opoziționiști mai mult sau mai puțin pe față. Al treilea se declara de partea guvernului, pentru că nu era „venetic“, precum ceilalți, veniți din Buenos Aires și din Santa Fe. Acesta din urmă s-a prezentat într-o zi la mine la birou, foarte alarmat, ca să-mi dezvăluie că pe linia lui fuseseră transportate câteva lăzi cu arme, deși erau cunoscute fidelitatea lui față de guvern și vigilența lui neîntreruptă.

— Și dacă au îndrăznit să se folosească de liniile din sectorul meu, a adăugat, sunt sigur că se folosesc mult mai mult de celelalte și că în momentul de față au intrat deja sute de puști în provincie.

— Îți mulțumesc pentru informație, Sánchez. Mirosisem eu ceva. Dar fii liniștit, că n-o să se întâmple nimic... Verifică, însă, cine a primit armele, fără să alarmezi lumea și înștiințează-mă. Restul lasă pe seama mea.

A doua zi i-am convocat pe cei doi șefi de gară opoziționiști la aceeași oră la mine la birou. Când s-au prezentat în fața mea, am exclamat, agitând niște hârtii, ca și cum ar fi fost documente revelatoare privind manevrele lor:

— Știi tot ce se întâmplă...! Dar de azi înainte am hotărât să nu mă mai fac că nu văd și să urmăresc orice act de rea-voință, orice trădare... Așa că, din acest moment chiar, îmi veți face rapoarte exacte privind toate armele care pătrund în provincie pe liniile ferate din sectoarele dumneavoastră și cu numele destinatarilor... Am obosit să fac personal aceste verificări și datoria dumneavoastră este să ajutați autoritățile. Dacă nu veți face așa și în oraș vor apărea mai multe arme decât știu eu, vă fac responsabili de tot ce se va întâmpla și de toate consecințele. Același lucru e valabil și pentru satele pe unde trec liniile ferate.

De câteva ori au încercat să mă întrerupă, protestând, declarându-se nevinovați, invocând faptul că nu știu nimic despre asta, dar nu le-am dat voie. La sfârșit, când și-au reluat protestele, le-am cerut să tacă, afirmând:

— O să fiu întotdeauna la curent cu ce se întâmplă prin mijloacele mele proprii, dar dumneavoastră trebuie să mă informați cu toată exactitatea, dacă nu vreți să aveți necazuri... Pe de altă parte, nu trebuie să vă faceți griji, rapoartele dumneavoastră vor fi secrete...

— Astea sunt bârfe, calomnii de-ale lui Sánchez, probabil, a insistat unul din ei, Smithson; nimeni în afară de el n-are interes să ne facă rău.

— Ce interes poate avea Sánchez care, între noi fie vorba, nu mi-a spus nimic?...

— Ce interes? a sărit celălalt, pe numele lui Peacan. Să se pună bine cu autoritățile ca să nu iasă la iveală furturile din depozitul de mărfuri din stația lui centrală!

— Ah! Afacerea asta e știută și ancheta își urmează cursul în mod foarte susținut. Vinovatul o să fie descoperit, chiar mai curând decât vă închipuiți.

Și, privindu-l pe Peacan cu un zâmbet batjocoritor, dându-i parcă de înțeles, involuntar, că

turnătorul nu era altul decât Smithson, am adăugat:

— Ei! Nici nu visezi cine m-a informat.

Luându-mi rămas bun, i-am întărit convingerea, spunându-i în șoaptă:

— Mă crezi atât de prost încât să nu-l fi convocat și pe Sánchez, dacă ar fi fost informatorul meu? Ce m-ar fi costat să-l chem și pe el ca să înlătur bănuielile?

Cât despre Smithson, pe care l-am mai reținut câteva minute, i-am sugerat și lui ideea că indiscretul este Peacan și am așteptat rezultatul micii mele combinații. Oricine altcineva ar fi vorbit între patru ochi cu fiecare dintre ei, ca să încerce să afle adevărul, dar în mod inevitabil ar fi eșuat; eu, stând de vorbă cu amândoi odată și trezindu-le suspiciuni reciproce, trebuia să-mi ating scopul. Și, într-adevăr, după câteva zile, Smithson m-a anunțat că tocmai sosiseră două lăzi de puști Remington pe adresa unui negustor de la periferie, om de-al lui Zúñiga și de-al lui Vinuesa, doi dintre șefii opoziției. În ceea ce-l privește pe Peacan, mai loial sau mai sperios, ceruse să nu se mai expedieze arme în sectorul lui, pentru că fusese descoperit.

Am ordonat ca lăzile cu arme să fie urmărite și au fost păzite cu mare grijă, ca să nu dispară. Încă nu era timpul să le „dau în vileag“. O a treia ladă a sosit pe adresa unui opoziționist catolic, doctorul Lasso; am lăsat-o să treacă și pe asta. În sfârșit, Zúñiga a făcut prostia să primească două lăzi chiar la el acasă. Era momentul să acționez. Am făcut o percheziție acasă la Zúñiga și i-am confiscat puștile, am ridicat și armele ascunse la țară în prăvălia negustorului și la câțiva particulari și i-am scris doctorului Lasso un bilețel, spunându-i că știu de depozitul de arme de la el, dar că nu vreau să-l deranjez, pentru că amândoi avem „aceleași convingeri religioase“, și că trebuie să mi le trimită el, pe ascuns, cât mai repede posibil.

Correa a rămas cu gura căscată când a aflat vestea, fiindcă, deși îi ajunseseră niște zvonuri la ureche, niciodată nu le dăduse importanță văzând că ridic din umeri de câte ori mă întreba despre asta. Și, răsplătindu-mi meritele ca niciodată, a venit să mă viziteze la poliție.

— Ah, băiete! a exclamat. Când spuneam eu că ești un tigrul!... Acum, trebuie să-i dăm în judecată pe toți răzvrățiții ăștia înfumurați!

— Nu te pripi! Fii atent ce faci, don Casiano, i-am spus. Poporul e destul de agitat ca să începem acum cu „persecuțiile“. Cel mai bine ar fi să facem o lungă anchetă, fără să arestăm pe nimeni pentru moment. O să avem timp s-o facem oricând în timpul instrucției dacă mai fac pe nebunii. Și acum, ca să-ți fac pe plac, dă-mi voie să-ți prezint demisia mea...

— Cum demisia ta? Ce, ai înnebunit? Pentru nimic în lume n-am să te las „să demisionezi“ în momentul asta. Asta mai lipsea!

— Ba da, domnule guvernator. În felul acesta salvăm aparențele. Și dumneata o să-mi primești demisia, dar copiind această ciornă.

Și i-am prezentat un text conceput astfel:

„Având în vedere și luând în considerație: 1. că eminentul prefect de poliție al provinciei, don Mauricio Gómez Herrera, are serioase rațiuni ca să demisioneze din postul pe care îl deține cu atâta competență și patriotism; 2. că împrejurările deosebite prin care trece provincia, teatrul unor agitații subversive, fac indispensabile serviciile sale,

guvernatorul provinciei, în acord cu cabinetul de miniștri, decretează:

Art. 1. Se acceptă demisia inevitabilă a lui don Mauricio Gómez Herrera;

Art. 2. Don Mauricio Gómez Herrera este însărcinat să îndeplinească funcția de prefect de poliție al provinciei pe perioada duratei acestei situații speciale“.

— Semnezi? l-am întrebat.

— Bineînțeles!

Trăiască republica! Oricând puteam lăsa acum ca alegerea mea să aibă loc fără să mă mai ocup eu personal de asta!

XIII

Aceste manevre simple, pe care nu știu dacă să le numesc abile, au dat naștere unui fapt neașteptat și plăcut. María mi-a scris un bilețel, primul, rugându-mă să trec pe la ea. De săptămâni întregi nu-i mai făcusem nici o vizită și am primit invitația cu reală bucurie, ca pe un semn evident al viitoare mele victorii definitive. Am alergat spre casa familiei Blanco fără să pierd un minut și am intrat în salon cu un aer de cuceritor, deși ușor emoționat. Am salutat plin de efuziune, dar am rămas surprins văzând că María mă primește cu o anumită gravitate.

— Mauricio, a spus într-un târziu, intrând în subiect. Am crezut de datoria mea să îndrăznesc să-ți fac o observație. Înțelegi că, date fiind relațiile noastre... prietenești, mă preocupă ceea ce faci și, ca să spun așa, am ochii ațintiți asupra dumitale... Și, iartă-mă, dar atitudinea dumitale mă întristează.

— N-am făcut nimănui nici cel mai mic rău! am exclamat stupefiat. Ba chiar i-am salvat pe revoluționari, refuzând să-i arestez, așa cum voia guvernatorul.

— Să nu mă socotești „politiciană“. Nu sunt. Mă informez despre problemele politice, fiindcă dumneata ești un om politic; m-aș ocupa de dumneata indiferent de domeniul în care ai activa. Femeia care vrea să-și cunoască soarta știe să se adapteze la mediul... prietenilor ce-i vor influența viața în mod decisiv.

O lumină m-a străfulgerat ca un trăsnet și, după ce am tăcut un moment, am întrebat-o cu un calm afectat:

— A trecut mult timp de când nu l-ai mai văzut pe Pedro Vázquez?

— De ce mă întrebi?

— Simplă curiozitate.

— A trecut ieri pe aici...

— Și ați discutat despre mine?

— Nu.

— Ba da, María.

— Nu!... În orice caz, nu s-a pronunțat numele dumitale. Am discutat..., am discutat despre succes.

— Iar Pedro consideră că succesul e capricios, că e întotdeauna sau aproape întotdeauna nedrept, oferindu-i-se celui mai nepriceput sau celui mai negliob, și că nu încununează meritul, strădania, sacrificiul... Cât de bine mi-l închipui pe Pedro și cum știe să facă pe mâța blândă ca să uneltească mai bine și să dea lovituri cât mai precise!

— Nu-i adevărat. Vázquez consideră, ca și mine, că succesul este plata celor ce-și frâng spinarea în fața oricui și se lasă purtați de val în toate direcțiile, indiferent dacă au sau nu merite...

— María, știi că gândești profund? Știi că gândești prea profund ca să mai poți simți?

— Ce înseamnă asta?...

— Că acela care despică firul în patru iubește puțin.

— Trebuie să accepți lucrurile și oamenii fără să-i cunoști?

— Eh! Îl admiri pe Pedrito...

— Despiciând firul în patru, cum spui dumneata.

Turbam de gelozie și de ciudă. Atotștiutoarea aia pedantă, care își aroga dreptul să mă judece, să mă critice și să-mi dea sfaturi! Pentru că, deși nu îmi spusese nimic concret încă, citeam în ochii ei dojana gata pregătită... Cu ce drept? O femeie, care nu trebuia să se îngrijească decât de hanțele și panglicile ei! Nu e odioasă această categorie de femei-bărbat ce se cred stăpânele întregii științe pentru că au citit câteva cărțulii și își închipuie că au meditat cinci minute? Ah, totul s-ar fi sfârșit acum, dacă gelozia nu mi-ar fi mușcat inima și amorul propriu. Cum de nu-i Vázquez de față să-l strâng de gât!... Și, cu mâinile tremurându-mi de furie, cu glasul întretăiat, am spus:

— María, mi-ai făcut multe reproșuri fără să le formulezi precis! Dumneata îmi condamni comportarea, deși ea se ajustează strict la exigențele vieții reale. Deh, dumneata ești o visătoare, o creatură angelică, sunt de acord, dar nu trăiești pe lumea asta... Poate de aceea te iubesc atât de mult... Dar asta nu înseamnă că... Nu, nu ai dreptul să mă critici. O să-ți dai seama de anumite lucruri și atunci ai să înțelegi. Când cineva își propune să ajungă într-un anumit loc, trebuie, în mod obligatoriu, să apuce pe drumul care duce spre acel loc, fie că e șosea, o scurtătură sau un defileu printre prăpăstii... Și mă îndrept spre locul unde trebuie să ajung pe singurul drum existent, fără să privesc nici înapoi, nici în lături, fără să mă oprească din cale piedici umane sau materiale, dar fără să-mi calc în picioare principiile mele de om de onoare...

M-a întrerupt un mic râs, dureros și sarcastic totodată.

— Deci dumneata crezi, a spus cu voce clară, că foiletoanele duminicale din ziar, de pildă, nu depășesc limitele politeții și ale corectitudinii, ca să nu spun mai mult?

— Foiletoanele mele? Eu nu scriu.

— Ei, hai. Nu-ți agrava greșeala, dacă e greșeală cum cred eu, negând. Știi foarte bine că această joacă, căci probabil așa o consideră mulți, deschide toate porțile calomniei și scandalului. Cel care astăzi e ținta batjocurii și a defăimării, mâine, când se va răzbuna, nu va fi oprit de nimic și va face totul, la rândul său, ca să-și tăvălească în noroi dușmanul și tot ceea ce îl înconjoară, sentimentele, căminul... Consecințele acestor excese sunt de obicei teribile și nimeni nu știe dinainte până unde pot ajunge.

M-am uitat la ea din cap până în picioare, fără s-o fac să-și plece ochii.

— De-asta m-ai chemat? am îngânat, clocotind de mânie. Doar pentru asta m-ai chemat? Nu puteai măcar să mai aștepti?... Ei, bine! Și eu trebuie să-ți spun ceva, María: nu mă iubești, dumneata nu m-ai iubit niciodată, María!

Și-a aplecat fruntea cu un vag zâmbet dureros și a șoptit frământându-și rochia între degete:

— S-ar putea. S-ar putea foarte bine să fie așa.

În tonul ei erau, din nou, o urmă de duioșie și o urmă de ironie. Pentru un spectator obiectiv ar fi fost evident că în sufletul ei se dădea o luptă între imaginea pe care și-o făurise despre mine și realitatea oferită de mine încetul cu încetul. Romantism, ce mai. Când și-a ridicat ochii, privirea ei era complet senină. Nu a rostit nici un cuvânt. Și un timp nedefinit, poate treizeci de secunde, poate o jumătate de oră, am tăcut și am cugetat. Ce avea să se întâmple cu mine, dacă ajungeam să trăiesc alături de acea Aspazie⁷⁴ autohtonă, de acea Lucrezie⁷⁵ principială? Căsătoria cu ea ar însemna să mă condamn la o viață de necazuri amare, la o veșnică tiranie, la cenzurarea continuă și inflexibilă a tuturor actelor mele. Mi s-a făcut frică. Mi s-a făcut frică și în același timp am simțit o nestăpânită dorință de a o subjuga, de a o domina, a o face să mă adore în mod necondiționat. Și, ascultând de acest impuls, am încercat să mă calmez. Mi-am schimbat tonul și i-am spus răsfățând-o că tot ceea ce fac, bun sau rău, fără să știu că fac ceva rău, fac pentru ea, ca s-o cuceresc, ca să-i pregătesc cea mai înaltă poziție, bogăția, puterea, fericirea, pe care le merită mai mult ca oricine. Eu nu năzuiesc la nimic pentru mine; pentru ea, însă, nimic nu mi se pare îndeajuns.

— Dumneata ești una din acele femei excepționale care îi modelează pe marii bărbați. Cu dumneata alături sunt sigur că voi ajunge unde îmi propun și chiar mai departe... Sunt bogat, voi fi bogat. Am o oarecare putere; voi avea tot mai multă. În scurtă vreme nu va mai exista nimeni în țară care să se măsoare cu mine...

— Ba da, Mauricio.

— Cine?

— Cine gândește mai bine.

Umbra lui Vázquez s-a ivit în fața ochilor mei. Rivalul înfrânt își redobânda încetul cu încetul vechile poziții. Și această nălucă m-a zăpăcit, pentru că nu reușeam să-mi explic schimbarea Mariei, în ciuda semnelor dinainte. Am încercat, totuși, să pătrund mai adânc în sufletul tinerei, și am întrebat-o:

— Numai pentru asta m-ai chemat?

— Nu. Voiam, mai ales, să-ți spun ceva... Nu există persoană care să nu critice prezența dumitale la conducerea poliției, acum când se pregătește alegerea dumitale. De ce nu renunți la postul ăsta, dându-le satisfacție astfel și prietenilor, și dușmanilor?

— Pentru că ar fi în stare să mă lase baltă! am exclamat zâmbind. Trebuie să fii foarte naivă, María, ca să mă întrebi sau să îmi ceri așa ceva.

— Și totuși, eu credeam... a șoptit aproape cu lacrimi în ochi, emoționându-mă și pe mine cu tonul ei rugător.

În acest moment, a intrat în cameră don Evaristo care, văzându-ne înduioșați, a crezut că făcusem marele pas și că trecusem peste ultimele dificultăți.

— Ai progresat, tinere? m-a întrebat zâmbind vesel, în așteptarea unei vești plăcute.

— Ah, don Evaristo, tare mi-e teamă că opoziția o să ajungă la putere, am răspuns.

Don Evaristo a înțeles fraza în sensul cel mai direct și m-a supus unui adevărat interogatoriu despre situația politică din provincie. María mă asculta vorbind, probabil fără să mă audă, cu ochii foarte deschiși, atât de deschiși ca ai cuiva care privește înăuntrul lui.

Am revenit peste câteva zile. Mă stăpânea dorința nebunească de a o recuceri, o patimă

asemănătoare doar cu setea de răzbunare pentru o jignire teribilă, tot impulsul feroce al amorului propriu dezlănțuit. Ea menținea conversația, cu orice preț, pe terenul generalităților, foarte corectă, rece, doar din când în când amabilă. Eu mă făceam când roșu, când alb la față. Uneori îmi venea să mă arunc asupra ei, s-o zgudui, s-o posed cu forța, brutal, dar prezența lui don Evaristo, care ne însoțea, probabil la cererea ei, îmi împiedica orice inițiativă și făcea imposibilă orice nouă explicație.

Alegerile urmau să aibă loc peste trei zile, într-o duminică. Blanco mi-a vorbit de scaunul meu de deputat, sigur de-acum, și despre marele meu rol la Buenos Aires. Eu îi răspundeam cu falsă modestie:

— Poți fi primul în Los Sunchos, unul dintre primii aici și cel din urmă, sau aproape, în capitală! Câți din cei care au strălucit în „urbele“ lor n-au naufragiat și nu s-au pierdut la Buenos Aires! Și s-ar putea ca și eu să ajung unul dintre aceștia, pierdut în mulțime.

— E posibil, a murmurat distrată María.

Un val de sânge mi s-a urcat la cap și am izbucnit:

— Și-ți închipui că eu!...

Dar m-am stăpânit și, tremurând de furie, am ieșit aproape fără să-mi iau rămas bun.

Alegerile mi-au adus victoria. A doua zi după scrutin, am renunțat la post, lăsându-l în mâinile succesorului meu, și am început să mă pregătesc pentru călătoria la Buenos Aires, teatrul viitoarelor mele isprăvi, în timp ce prin cap îmi umbla blestemata ipoteză, atât de ușor acceptată de María... Eu, cocoșul satului, om de vază mai apoi în provincie, aveam să fiu mai prejos în capitală, să ocup un rang inferior, să nu răzbat până în primul rând? Și îmi aminteam fără să vreau tristul rol jucat de atâția compatrioți din provincie, strălucitori în „urbea“ lor și apoi șterși, fără luciu, obscuri de îndată ce au plecat din mediul lor, ajunși pe nedrept în curentul de selecție al țării pe care îl aspiră și îl absoarbe capitala.

Oh, María! Cât doream să triumf, să cuceresc Buenos Aires-ul, ca s-o subjug și pe ea, prin ricoșeu, într-o ipoteză a amorului meu propriu!

[55](#) *Payada*, tip de baladă improvizată, în formă dialogată, cântată de țăranii din Argentina și Chile. Tot astfel se numesc și concursurile organizate între cântăreții populari creatori de *payadas* (sp.).

[56](#) Îți dau ca să-mi dai (lat.).

[57](#) Suflet mic (lat.).

[58](#) *Vox clamantis in deserto*, în sens figurat: a predica în deșert, a vorbi în zadar (lat.).

[59](#) Otravă folosită în Italia în secolul al XVII-lea. De la numele Giuliei Tofana, care făcea trafic cu ea (it.).

[60](#) Juan Manuel Ortiz de Rosas (1793-1877), general și politician argentinian, guvernator al provinciei Buenos Aires în 1829-1832 și 1835-1852; a instituit un regim de teroare și violență, de dictatură, în a doua perioadă a cărmuirii sale.

[61](#) Personaj secundar din piesa *Rața sălbatică* de Henrik Ibsen, adept al „minciunii etice“, contrapunctul protagonistului Gregor Werle.

[62](#) Aluzie la piesa cu același titlu a scriitorului spaniol Agustin Moreto y Cavaña (1610-1669).

[63](#) Eduardo Gutiérrez (1851-1889), popular scriitor argentinian de romane-foileton și autorul celebrului roman *Juan Moreira*, inspirat din viața plină de aventuri a tradiționalilor gaucho.

[64](#) Aluzie la o replică a Heddei Gabler, din piesa omonimă de Henrik Ibsen.

[65](#) Román de Campoamor (1817-1901), popular poet spaniol.

[66](#) Cuvinte rostite de Henric al IV-lea de Navarra, rege al Franței între 1589 și 1610, când a renunțat la religia protestantă (1593), pentru a-și consolida domnia subminată de catolici.

[67](#) Te iert, în numele... (lat.).

[68](#) În anul 1580, Juan de Garay hotărăște construirea propriu-zisă a orașului Buenos Aires, fondat de Pedro de Mendoza în 1536.

[69](#) Amalthea este, conform legendei mitologice, capra care l-a hrănit pe Zeus cu laptele ei când era copil. Mai târziu, Zeus a dăruit nimfelor care l-au crescut unul dintre coarnele ei, devenit Cornul Abundenței. După altă legendă, Amalthea ar fi fost o nimfă care l-a ascuns de furia lui Cronos și l-a crescut pe Zeus hrănindu-l cu laptele unei capre. Zeus i-a dăruit apoi Amaltheei unul dintre coarnele caprei, devenit apoi Cornul Abundenței.

[70](#) Strigătul poporului.

[71](#) Zeița tinereții, fiica lui Zeus și a Herei.

[72](#) Nimfă, inspiratoarea regelui roman Numa Pompiliu. Desemnează, în limba curentă, o sfătuitoare tainică, ale cărei păreri sunt întotdeauna ascultate.

[73](#) În original, *puntano*, locuitor din San Luis (sp.).

[74](#) Soția și sfătuitoarea lui Pericle, celebră pentru frumusețea și inteligența ei.

[75](#) Probabil referire la Lucrezia Borgia (1480-1519), vestită pentru frumusețea ei, protectoare a literelor, științelor și artelor; pe seama ei legenda pune o serie de crime odioase și o acuză de o viață licențioasă.

PARTEA A TREIA

I

Deși mă obișnuisem destul de mult cu viața intensă a mării metropole, la început Buenos Aires-ul m-a amețit și fenomenul este explicabil; până atunci fusesem acolo doar în plimbare, fără să am de făcut ceva bine stabilit, fiind tot timpul liber, contând mereu pe refugiul ospitalier al orașului meu, ca un bastion ce m-ar fi apărat în caz de nevoie, putând să-mi aleg relațiile, să mă retrag sau să mă afișez după cum îmi convenea; într-un cuvânt, simplu vizitator, pe care până și dușmanii îl primesc politicoși, ca într-un moment de răgaz în timpul luptei; pe când acum urma să mă stabilesc aici, cu un plan de acțiune stabilit în linii mari și obligații politice, sociale, îndatoriri de tot felul, necesități urgente, ca aceea de a mă pune la unison cu marele centru, pentru a nu mă face de răs, fără să mai contez pe partizani cu opinii diferite, acum când intram hotărât în arenă, și fără să mă mai pot gândi la modestul adăpost al provinciei, căci retragerea ar fi echivalat cu cel mai zdrobitor efect. La această amețeală contribuia și beția triumfului meu, satisfacția copleșitoare de a mă vedea punând piciorul pe ultimele trepte ale uriașei scări, putând considera că totul îmi este accesibil, că totul îmi este la îndemână. Și încă ceva; de îndată ce am sosit, am vrut să reclădesc vechile mele visuri de pe vremea când hoinăream fără griji prin oraș, acel vast proiect, luptând activ și în mod strălucit pentru strânsa unire dintre Buenos Aires și provincii, pentru lichidarea totală a vechilor antagonisme; dar, imediat ce am început să meditez la această „menire“, mi s-a părut trivială, infantilă, înfăptuită deja ori pe cale să se înfăptuiască, și m-am temut să nu fac un pas greșit, să nu mă expun batjocurii celor experimentați și sceptici, să nu par un copil... Nu, inițierea nu e atât de ușoară pe cât pare.

„Eh! mi-am zis. Ceea ce trebuie să fac este, pe de o parte, să nu arăt că sunt nițel cam «împiedicat» și că mă pierd ca un provincial și, pe de altă parte, pentru moment, să nu-mi dau aere de mare om, și nici să nu mă străduiesc să ajung, până nu mi se oferă o ocazie cu adevărat favorabilă... Să fim modești, Mauricio, până în clipa când vom fi strălucitori.“

Mulțumită unei stăpâniri de sine care îmi permitea să par liniștit și indiferent în cele mai neplăcute situații, am reușit ca nimeni să nu-și dea seama că mă simt pierdut. În privința celui alt sfat pe care mi-l dădusem, l-am modificat, gândind că puteam și trebuia să mă prezint în lume, fără aparente pretenții, cu o eleganță îngrijită în ce privește aspectul meu exterior. Mi-am reînnoit, deci, garderoba, renunțând la costumele care în provincie puteau da tonul, dar care la Buenos Aires păreau provinciale din pricina nu știu căror amănunte de croială, de culoare, ba cred că și de miros; am început să frecventez marile restaurante la modă, teatrele, cluburile, cercurile cunoscute deja, cu

succesul discret cu care mă obișnuisem, iar asta m-a făcut să cred, pentru o clipă, că încep să devin popular. Mă vedeam, într-adevăr, înconjurat de un cerc de prieteni și cunoscuți ce se lărgea cu fiecare zi și în care eram, în care credeam că sunt figura centrală, pentru că toți îmi arătau nu doar considerație, ci chiar admirație. Momeala acestei turme fuseseră câțiva amici care, în timpul vizitelor mele anterioare, se așezau la masa mea și mă inițiau în cunoașterea celor mai plăcute colțuri ale capitalei; înainte, însă, nu erau atât de numeroși, nici atât de permanenți sau, cel puțin, nu mi se păruseră așa, datorită caracterului trecător al șederilor mele aici, în timp ce, în această nouă perioadă, ajunseseră să mi se pară nenumărați și prea supărători, mai ales când mi-am făcut socotelile bănești la sfârșitul celei de-a doua luni: cheltuisem cât socotisem suficient pentru o jumătate de an, cel puțin. Veniturile mele, mari în provincie, se dovedeau foarte subțiri în capitala plină de râpe, guri de canal și canale de scurgere pe unde banii se duc ca apa într-o zi de ploaie, iar ca să rămâi fără o centimă nu trebuie să ajungi la exagerarea de a împrumuta bani tuturor celor care îți cer. Am hotărât, deci, să mă mai sustrag puțin admirației contemporanilor mei și mi-am amintit de bunele mele intenții de a fi modest, jurându-mi să mă țin de ele de data asta.

Cu toate acestea, și deși puteam conta bineînțeles și pe indemnizația mea de deputat, nu-mi ajungeau banii în mijlocul aceluia *maelström*⁷⁶ devorator, mai ales dacă voiam să-mi păstrez neatinsă mica avere, cum intenționez. Poate că din cauza asta pot fi considerat lacom și chiar meschin, dar eram doar prevăzător, deși eram capabil să-mi cheltuiesc banii fără să clipesc. Și ce s-ar fi ales de mine dacă n-aș fi procedat așa, când atâția alții, mai bogați decât mine, târâți de curent, au ajuns repede să cadă în prăpastia mizeriei sau aproape!

Era urgent, deci, să fac rost de parale, așa că i-am scris lui Correa, cerându-i un ajutor sub formă de subsidiu guvernamental sau orice altceva. Remarcasem că funcționarii cel mai bine plătiți erau în general bogați, sau cu o poziție medie, de parcă puterea publică s-ar fi încăpățânat să conserve și să mărească averile și să mențină o clasă de patricieni în mod cert necesară pentru bunul mers al țării. Acest lucru e mai logic decât pare. Oamenii obișnuiți să trăiască din puțin, oricât de multe merite ar avea, n-au nevoie de mari venituri, mai ales dacă muncesc cu adevărat, și a le da la început mai mult decât bunăstare înseamnă, de obicei, pervertirea lor; în vreme ce aceia care s-au născut în belșug trebuie să-și vadă apărută și conservată poziția, pentru că altfel ajung ușor să facă prostii, pierzându-și bogăția și dându-se la fund, compromițând apoi o bună parte din societate, în neputința lor de a reînvia prin propriul lor efort. Această acțiune de conservare a puterii și a colectivității înstărite este evidentă și plauzibilă. Cine nu consideră firesc ca pe Faustino Estébanez, ruinat din cauza datoriilor la joc, să-l ajute bănește toată lumea ca să scape, deși e un inutil pentru societate, în timp ce pe Renato Pietranera, fizicianul care căuta soluția nu știu cărei probleme și era muritor de foame, nu l-a ajutat nimeni și a fost obligat să renunțe și să-și câștige pâinea ca vânzător într-o prăvălie? În primul caz, rușinea lui Faustino se revărsa asupra întregului clan Estébanez, înrudit cu înalta societate, și nu putea fi lăsat în mocirlă, drept care, după ce i s-au plătit datoriile, a fost trimis în misiune în străinătate; în al doilea caz, nimeni, nici chiar Pietranera nu era compromis, iar dacă realmente cercetările lui erau valoroase, oricum nu se pierdeau din cauza asta. Oameni mai importanți decât ar fi ajuns el au trăit în mizerie, dar omenirea n-a fost păgubită de operele lor. Într-un cuvânt, în țara noastră e prea mare talmeș-balmeșul social ca să-l mai mărim și noi.

Don Casiano, gaucho de omenie, considerând, fără îndoială, că îi pot fi de folos la Buenos Aires, mi-a obținut imediat o sinecură, un post de reprezentant pentru diferitele instituții publice care aveau legături cu provincia, post bine plătit, de care nu era nevoie.

În felul ăsta mă puteam descurca, fiindcă am mai spus că devenisem prevăzător și nu mai făceam nebunii iremediabile, și nici măcar primejdioase, deși eram capabil să toc cele mai mari venituri și câștiguri cu cea mai mare nonșalanță, așa cum făcusem până atunci. În timpul bătăliei dinaintea alegerii mele, presa opoziției mă acuzase, mai mult sau mai puțin pe nedrept, de delapidări, de mite cerute furnizorilor poliției, de retribuții speciale primite în secret de la guvern, de faptul că aveam sute de gardieni fictivi, ca don Sandalio Suárez, comisarul din Los Sunchos; adevărul e, nu mă jenez să-l mărturisesc, pentru că în perioada aceea toată lumea proceda la fel, adevărul e că am acceptat tot ce mi s-a oferit, dar e la fel de adevărat că n-am făcut-o ca să-mi măresc averea, ci cu o totală detașare, pentru a trăi mai bine; toți banii aceia, cum au venit, așa s-au dus, și dacă n-ar fi fost afacerile cu ferma și altele puse în mișcare cu bani de la bancă, averea mea ar fi foarte modestă. Iubesc banul, dar nu în sine, ci pentru libertatea pe care ți-o conferă și ți-o întregește, fiindcă libertatea, fără mijloace de acțiune, nu e libertate, nu e nimic, și de aceea s-a ajuns să se vorbească despre „libertatea de a muri de foame“. Din nefericire, veniturile la care m-am referit mai sus încetaseră, iar la Buenos Aires nu puteam obține altele noi până nu-mi începeam activitatea. O să-mi scot eu pârla mai târziu, între timp, lefușoara de la Correa îmi pica la țanc.

Pentru a-mi schimba viața, am renunțat, deci, la hotelul somptuos și scump unde trăsesem și am închiriat o căsuță veche pe o stradă din centru, trei sau patru camere, plus dependințe, nu foarte rudimentare, pe care am zugrăvit-o, i-am pus tapet, am mobilat-o cu gustul înnăscut al familiei, care i-a permis unuia dintre unchii mei să facă voiajuri în Europa cu banii câștigați pe mobilele cumpărate acolo și revândute aici, și m-am instalat ca o persoană dispusă să ducă o viață serioasă și bine organizată. L-am chemat pe Marto Contreras în calitate de om de încredere și mi-am completat personalul cu un bucătar și un servitor provenit dintr-o casă aristocratică ce a găsit modalitatea de a mă fura ca pe un fraier. Și, odată la casa mea, în loc să bântui prin cafenele, restaurante și rotiserii, m-am limitat la cluburile și cercurile mele și mi-am frecventat relațiile, după un studiu prealabil al trăsăturilor acestora, arătându-mă spiritual și sceptic în unele locuri, blând și credul în altele, auster aici, liberal colo, tolerant dincolo, sectar uneori, nonconformist de cele mai multe ori. Și, astfel, am reușit să fiu primit cu plăcere, dar fără entuziasm, fiindcă persoana mea rămânea confuză și enigmatică și inspira, în cel mai bun caz, un soi de vagă curiozitate.

Cam cu asta mi-am petrecut timpul, și au venit primele zile din mai, luna când începea sesiunea Congresului în care debutam. Vă scutesc de cronica sesiunilor preliminare, de lungile așteptări și preumblări pe culoarele vechiului edificiu ce părea o arenă de lupte de cocoși în interior și o măcelărie pentru uriași în exterior, și ajungem la discursul meu de investitură, într-o zi urâtă, cu umezeală și un vânt enervant și posac, cum numai în Buenos Aires poți vedea. Zilele umede din capitală, când domnește vântul de nord lipicios și aproape urât mirositor, mă deranjează într-un mod de nedescris. Zgomotele mi se par mai discordante, mai asurzitoare, mișcările, mai greoaie, aproape dureroase, ideile, mai puține, absente parcă, mirosurile, mai puternice și mai neplăcute, chiar grețoase, lumina falsă, înșelătoare, amețitoare, trotuarele devin mocirle, pereții șiroiesc de apă,

geamurile transpiră, oamenii sunt nervoși, provocatori, impertinenți, femeile umblă ca niște somnambule și toate par bătrâne; fiecare frază, oricât de neînsemnată în alte împrejurări, se transformă într-o insultă; nervii, ajunși la exasperare, ne fac să devenim dușmani momentani, dar înverșunați ai oamenilor și ai lucrurilor, și cred că într-o asemenea stare nu ne-ar fi greu să sfârșim cu lumea dacă asta ar depinde de voința noastră. În aceste condiții a trebuit să-mi rostesc discursul de investitură.

Am început șovăitor, cu glas încet și obosit, în mijlocul indiferenței din jur; dar tocmai lipsa de chef a auditoriului m-a stârnit, m-a iritat încetul cu încetul, lansându-mă în oratoria mea obișnuită. Eu sunt volubil și sclipitor. Nu contează că nu știu ce vreau să spun, înlocuiesc cu ușurință ideile cu figuri de stil, cu fraze răsunătoare și de reclamă, cu imagini uneori pitorești, subliniate bine de mișcările și gesturile mele de actor. Cum nu mă opresc, în ciuda frecventelor întreruperi, și nu dau timp de gândire, ajung să captivez ascultătorii fără greutate și chiar să le smulg aplauzele. În după-masa aceea memorabilă, am răspuns la acuzațiile de constrângere a corpului electoral, când eram deja în formă, spunând printre altele:

„Sunt acuzat că mi-am impus candidatura! Din contră! Am garantat libertatea sufragiului, m-am luptat din răspuțeri pentru asta în înalta funcție pe care o îndeplineam; n-am mișcat un deget pentru candidatura mea... Eram prea ocupat cu menținerea ordinii și a păcii în provincia noastră; eram prea ocupat să smulg, mai mult prin persuasiune decât prin violență, din mâinile agitatorilor, armele cu care voiau să ne impună anarhia... Și, dacă în ultimul moment, când provincia fusese pacificată datorită umilului meu efort, s-a anunțat candidatura mea când nu mai eram o autoritate politică, ci doar un eventual însărcinat cu menținerea ordinii, opinia publică care gândește cum trebuie, din fericire majoritară în provincia mea și în toată țara, a vrut să-și afirme, să-și exteriorizeze, să-și materializeze nobilele aspirații, alegându-l ca reprezentant al său pe cel mai modest dintre cetățeni, pe cel mai neînsemnat dintre toți, doar pentru că făcuse niște sacrificii dezinteresate și generoase, da, generoase!, pentru adevărata libertate, care nu este o chițibușărie și nici măcar anarhie incendiară... În fața talazurilor dezlănțuite ale pasiunilor de nemărturisit și ale ambițiilor scelerate s-a aflat, prin persoana mea neînsemnată și lipsită de merite, o plajă de nisip moale ce le-a potolit furia, fiind, așa cum și este, doar o fâșie care unește valul devastator cu pacea liniștită a câmpurilor roditoare“.

Și, călare pe iutele Pegas, am mai spus că la aceste considerații de fapt se mai adaugă altele, de ordin moral, intelectual, etnic, care, făcând din mine un prototip al naționalității (mulțumesc, Vázquez), demonstau cu prisosință justetea alegerii mele.

„Omul care poartă în toată ființa lui pecetea familiei, a unei familii ce a dăruit patriei eroi și martiri, este recunoscut, oriunde s-ar duce, ca membru al acestei familii, ca un autentic, cel mai autentic reprezentant al ei, iar eu mă aflu aici, în sânul adevăratei mele familii aristocratice, ca un fiu risipitor poate, dar iubitor și fără pată, ce se mândrește că s-a reîntors printre ai săi... Da, domnule președinte! Da, domnilor deputați! Știți cum mi se spune în toate mediile politice și sociale pe care am onoarea să le frecventez...? Provincialul...! Provincialul²⁷, atribut cu care mă mândresc, pentru că demonstrează legitimitatea alegerii mele... Deși nu merit, pot spune că oriunde mă aflu se află și provincia mea... Și ce altceva stipulează constituția când stabilește ca toate regiunile țării să fie reunite în această sală prin reprezentanții lor? Și care dintre onorații mei colegi, nu șovăi să-i

numesc astfel anticipând justa lor hotărâre, poate invalida această dublă recunoaștere a concetățenilor mei din provincie și a restului argentinienilor reuniți în capitală, sinteza întregii țări?“

Cineva a spus că toate astea sunt literatură și că nu demonstrasem decât caracterul meu de... provincial; și, cum auditoriul a aplaudat, iar investiția mea fusese aprobată dinainte, s-a votat și am depus jurământul. Multe felicitări pe culoare, comentarii, lingușeli:

— S-a născut un mare orator!

— Nu-și dezmente neamul!

— Mi-ai plăcut, amice; mi-ai plăcut!

Un tip din opoziție, dând-o pe englezește, a murmurat titlul unei comedii din Shakespeare:

— *Much ado about nothing*⁷⁸.

Și altul a replicat:

— Să sperăm că o să aibă și idei.

Neam invidios, neam de năpârci. Parcă ei ar fi avut așa de multe!

II

Nu știu dacă bine sau prost inspirat, don Evaristo mă invitase la masă înainte de plecarea mea la Buenos Aires. Întâlnirea, foarte intimă, eram doar noi trei, a fost totuși aproape ceremonioasă, ca la primele mele întâlniri cu María la ei acasă. Doar Blanco se arăta sau se prefăcea bine dispus și m-a rugat să-i scriu, să-i dau vești despre primele mele acțiuni și impresii, ceea ce i-am și promis.

— Și dumneata, María, o să-mi scrii? am întrebat-o.

— Eu nu știu să scriu, Mauricio, dar oricum am să reușesc să-ți spun dacă o ducem bine sau nu. Orice altceva în plus s-ar putea să te supere.

Această aluzie la ultima noastră întrevvedere mi-a căzut prost, dar am răspuns, încercând să fiu afectuos:

— Chiar și un rând din partea dumitale mă va face foarte fericit. Asta îmi va permite să aștept cu răbdare să se împlinească sorocul.

— Ah!... Mai e atât de mult!... O să te gândești la alte lucruri...

Orb, nu vedeam sau nu voiam să văd că de fapt fata mă trimite la plimbare, că de mult renunțase la capriciul ei de un minut, că eu nu însemn nimic pentru ea și că toate strădaniile mele, tot amorul meu propriu, întreaga mea pasiune se izbesc de indiferența ei. Dar și că își va respecta cuvântul și că nu va accepta să-i fie călcat în picioare orgoliul cu dispreț.

— Și dumneata te vei gândi la „alte lucruri“? am întrebat.

— Nu, Mauricio, eu n-am decât un cuvânt... Ce-am spus rămâne bun spus. Și crede-mă, vrei? Doresc cu adevărat, doresc din toată inima ca, atunci când va sosi termenul stabilit, să ne putem da mâna... pentru toată viața.

— Ah! Asta e o consolare pentru multe ceasuri grele... Înseamnă că mă iubești puțin, María?

— Da...

Despărțirea a fost mai înduioșătoare decât mă așteptam. Eram amândoi emoționați și am rămas multă vreme ținându-ne de mână. Ajunsesem să cred că o învinsesem, că o cucerisem pentru

totdeauna și am încercat o profundă satisfacție. Dar a durat puțin. La salutările mele trimise după sosirea la Buenos Aires, mi-a răspuns cu o formulă de politețe curentă și astfel corespondența noastră s-a întrerupt aproape complet. Așa se face că mă gândeam puțin la cvasi-logodnica mea, în mijlocul agitației și desfătărilor din capitală care nu mi-ar fi lăsat la vremea aceea nici un minut pentru meditație, chiar și dacă n-ar fi trebuit să mă duc și la Congres. Baluri, serate, mese, teatre, curse, plimbări nu-mi îngăduiau nici măcar să-mi urmez vechiul obicei de a citi câteva ore, seara, în pat, căutând să-mi liniștesc nervii înainte de a adormi. Noaptea mi le răpeau, după spectacole, partidele, lungile partide de cărți în cercul de prieteni, cu oamenii de vază ai guvernului.

Nu știi de ce se spune că jocul de cărți nu are alt scop decât banii și că „mânuiesc cărțile de joc doar cei ce nu știi să mânuiască idei“. Eu găsesc că are un scop foarte „moral“ și chiar o mare importanță, nu datorită combinațiilor pe care le poți face și norocului, ci pentru că dezvoltă facultatea de a cunoaște caracterul oamenilor la prima vedere și chiar de a le ghici gândurile. Un jucător, mai mult decât oricine, va ști când îl minte cineva și până la ce punct îl minte, și sunt sigur că Facundo Quiroga își dădea seama de asta mai mult în calitate de jucător decât de gaucho. După mintea mea, orice politician trebuie să fie jucător, cu condiția să nu practice simple jocuri de noroc și de îndemânare, fiindcă practica jocului de cărți te face să fii stăpân pe tine însuși, îți dă ușurința de a ticlui vicleșuguri și subterfugii, un ochi clinic pentru a descifra caracterele, abilitatea de a descoperi trucurile adversarului și acea seninătate care îți permite să-ți pierzi până și cămașa, fără ca nimeni să-și dea seama, seninătate prin care îți păstrezi prestigiul în fața publicului schimbător chiar în cazul celor mai mari înfrângeri, facilitându-ți, astfel, o revanșă altfel imposibilă.

Vai de politicianul despre care publicul își dă seama că e complet ruinat! Acesta nu va mai străluci, pentru că nu i-a mai rămas nici o șansă, asemeni unui jucător fără bani și fără credit, care nu poate juca pe cuvânt.

Pe de altă parte, acele lungi partide erau mult mai interesante decât cele de la clubul meu din provincie; și asta nu pentru că păreau mai însuflețite. Dimpotrivă, erau corecte, aproape reci, fără exclamațiile și înjurăturile care presărau de obicei partidele noastre; dar în pauze se schimbau unele idei utile, unele informații importante și se năștea un soi de solidaritate, de complicitate, fără să lipsească nici momentele plăcute. Într-o noapte, de exemplu, regretam absența unui secretar de la poliție, mare pișicher, care ne înnebunea cu stilul lui de joc, când l-am văzut intrând în trombă, așezându-se la locul lui obișnuit și exclamând:

— Am întârziat pentru că tocmai am făcut o descindere la niște cartofori!...

Nu lipsea nici o fărâmă de psihologie mai mult sau mai puțin noctambulă. Unul dintre colegii mei din Cameră, fără să-și dea seama sau dându-și seama că scuipe în sus, mi-a spus într-o noapte:

— Să știi, Herrera, când te așezi la masa verde, te simți cavalier; dar dacă rămâi mai mult timp, precis te scoli escroc.

— Sau fraier, am completat eu.

Cu toate acestea, „trișorii“ erau rari la întâlnirile noastre, unde „nu se trișa mai mult decât era nevoie“, cum spun prestidigitatorii spirituali, conform rețetei. Au existat câțiva... Dar asta e un lucru atât de general în lumea civilizată, încât nu are sens să intrăm în detalii.

Uneori la terminarea jocului, când ieșeam pe stradă, zorile inundau pavajul, trotuarele, fațadele,

Într-o baie de albastru atât de intens, încât rămâneam pierdut în fața acelei minuni monocrome, mult mai surprinzătoare după lumina gălbuie a saloanelor. Dar numai un spectacol ieșit din comun ca acesta putea să-mi atragă atenția în tensiunea nervoasă a jocului; clarobscurul, nuanțele mă lăsau indiferent.

La fel se întâmpla și cu viața marelui oraș, ce mă putea atrage doar prin marile lui manifestări, ale cărei nuanțe îmi scăpau, preocupat de importanta partidă pe care eram dispus s-o joc, dar pe care n-o vedeam pregătindu-se niciunde, partida viitorului meu.

Inițierea era foarte dură. De multe ori, am fost gata să mă dau bătut, renunțând să-mi mai deschid drum din ultimele rânduri spre primele. Concurența era atât de mare în toate domeniile accesibile mie! Până și în cel al servilismului. Îmi amintesc cazul celor două personaje, oameni cu merite recunoscute, care s-au repezit să deschidă portiera trăsorii președintelui când acesta ieșea de la Congres. Cel care rămăsese în urmă i-a spus celuilalt, enervat:

— Lingușitorule!

Iar concurentul lui învingător, îndoit încă într-o adâncă reverență, i-a replicat:

— Invidiosule!

Incipienta mea reputație de orator nu-mi ajungea, căci îmi lipseau ocaziile de a vorbi fără pericol și cu strălucire. Se dezbăteau chestiuni prea complexe, prea tehnice, pentru a putea să-mi flutur frumoasele și sonorele fraze goale din repertoriul meu și nu aveam suficient curaj, pentru moment, să mă apuc să studiez în profunzime o chestiune anumită, cu atât mai mult cu cât, pornite din rândurile noastre, argumentele trebuiau să fie foarte cuprinzătoare și deosebit de abile pentru a fi admisibile. Toată elocința părea că trecuse de partea opoziției...

Discutam, deci, în necunoaștință de cauză, și mai mult decât atunci, mult mai mult decât atunci înțeleg asta acum, când încerc să creez ca fundal pentru individualitatea mea acel decor de oraș-metropolă și acea epocă de delir a grandorii. Dispar „pigmeizat“, nu mai sunt eu, și cel mai rău e că nici nu reușesc să sugerez impresia aceea de pandemoniu, de dezlănțuire de ambiții și desfrâu, stăpânită doar de cel mai feroce egoism, în care oamenii se devorează între ei, făcându-și bezele. Așa erau și „prietenii“ de club, de cum se ridicau de la masă...

Mă luptam să-mi croiesc drum spre marea politică, dar destinul, protectorul meu neînțeleș pe atunci, nu mi-a îngăduit-o. Mă păstra pentru mai târziu, nu voia să mă folosească încă! Înțelept destin! El vedea că în viitor toată măreția aceea avea să se prăbușească dintr-o suflare și că vor supraviețui nu copacii falnici, ci micile plante ce se dezvoltă mai bine când pădurea se rărește. E foarte adevărat însă că, dacă eu am crescut, mulți dintre acei copaci prăbușiți au dat din nou lăstari. N-avem de ce să ne plângem. Doar morții nu se mai întorc.

Iertată-mi fie această digresiune; este ultima, sau una dintre ultimele, căci înțeleg că, după un drum atât de lung străbătut împreună, cititorul, văzând sau crezând că vede apropiindu-se etapa finală, mă determină să nu mă mai opresc să culeg flori și să contemplan peisajul, ci să continui pe drumul drept, cum se cuvine, până la doritul popas. Voi lăsa, deci, lucrurile să se explice de la sine, cu atât mai mult cu cât de la prima pagină sper să scriu niște posibile memorii excelente în acest fel. Poate ar fi admirabile, dar n-ar fi memoriile „mele“, pentru că sufăr de o anumită neîncredere caracteristică ce mă împinge spre analize minuțioase. Dar o promisiune e o datorie. Să trecem la esența lucrurilor.

Luis Ferrando, unul dintre tovarășii mei de club, tânăr insignifiant, dar foarte prezent în saloanele înaltei societăți, m-a abordat într-o seară, spunându-mi:

— Dumneata, care ești un adevărat orator, n-ai putea să vorbești la o serată organizată de „Amicele nevoiașilor“, o societate alcătuită din cele mai distinse doamne?...

— Dacă ele cred că le pot fi util... am răspuns, gândindu-mă că asta mi-ar putea folosi.

— Chiar ele mi-au cerut să te rog.

— Atunci, nici nu se mai discută... Sunt la dispoziția doamnelor, când doresc ele.

Serata a fost minunată și cu această ocazie am rostit cel mai splendid discurs al meu, după cum se va vedea din următorul fragment, care nu este nici pe departe cel mai scilpitor:

„Asemeni unei cascade care, prăvălindu-se de pe înălțimi, preschimbată în ploaie de culori, în avalanșă de pietre nestemate, fecundează munții cei înalți și întreaga câmpie, de la plantele aromatice de pe creste până la florile de la poale, de la spicele de pe ogoare la copacul mare și încărcat de anice crește în crăpăturile stâncii, sentimentul debordant, irizată caritate a femeii argentinienne, coboară de pe culmile mărețe peste care este suverană până în prăpastia cea mai întunecată unde își duce zilele umanitatea suferindă; și ceea ce sus se numește Grație jos se numește Binefacere. Oh! Dați-mi admirabila voastră pomană în chip de unică răsplată în viața mea! De sunt un cerșetor, mulțumită vouă îmi voi putea redobândi suflarea pierdută; de sunt un învingător, în mâinile voastre voi găsi cununa de lauri; de sunt poet, în ochii voștri voi găsi, când voi intona un cânt sublim, picătura diamantină de rouă, nestemata fără seamăn ce nu poate fi plătită cu toate comorile pământului, a simțămintelor voastre înduioșătoare, pline de abnegație, splendide, emanație unică a Dumnezeuului nostru!“

Un asemenea discurs ar putea să pară bombastic, emfatic, iar celor mai exigenți, găunos; dar trebuia să mă fi ascultat vorbind, cu vocea mea sonoră și melodioasă și cu gesturile mele largi și în același timp ritmice și dominatoare! Un fior în toată sală, ca o rafală de vânt într-un lan de grâu; femeile plâneau, bărbații aplaudau să-și rupă mâinile. Ce triumf!

La ieșirea de la teatru, în mijlocul manifestărilor de simpatie, străngerilor de mână și felicitărilor entuziaste, ce marcau triumful meu, Ferrando s-a apropiat de mine în hol, unde doamnele așteptau trăsurile, acoperindu-și doar în parte cu blănurile, încă fără rost în sezonul respectiv, luxoasele toalete de seară.

— Un domn și o domnișoară foarte distinsă m-au rugat să te prezint. Te așteaptă în trăsură. Vrei să vii?

— Cine sunt?

— Don Estanislao Rozsahegy (el pronunță Rosahegui) și fiica lui, Eulalia, o fată splendidă...

Și, în timp ce eu îi spuneam „Hai să mergem“, el a mai adăugat:

— Cea mai bogată moștenitoare din Buenos Aires...

III

Bătea vântul dinspre pampas, tăios și pătrunzător, și sub pardesiu mă simțeam ca un om nou, mai vesel și mai hotărât decât de obicei, pentru care orice întreprinde trebuie să se realizeze ușor și

plăcut. Pe cerul albastru cobalt, transparent ca un vitraliu în culori, treceau repede nori albi și cenușii, în forme rotunjite capricios, în timp ce soarele, când se acoperea, când își arunca spre pământ razele calde încă, într-o lumină apoteotică. Am coborât cu pas vioi pe străzile pustii și sonore duminica precum o cutie de rezonanță, până la vechea și mizerabila Gară Centrală, de unde urma să iau trenul pentru Los Olivos. Don Estanislao Rozsahegy mă invitase la un *garden party*, ultimul din acest sezon, la magnificul lui conac.

În timpul drumului, zgâlțâit de hurducăturile vagonului, am recapitulat etapele preliminarii ale proaspetei noastre prietenii. După prezentarea de la Operă, îmi deschisese porțile casei sale, implorându-l pe Ferrando să mă aducă acolo într-o seară, fiindcă altfel „aș fi în stare să nu vin“. Îi vizitasem de două sau trei ori, și spun „îi“ pentru că cea care mă atrăgea era Eulalia, indiscutabil fermecată de orator și de bărbat, fapt ce nu încerca să-l ascundă. E atât de plăcut să te știi iubit...! Chiar și de fata lui don Estanislao Rozsahegy, venetic îmbogățit din comerț și speculă, care și-a început cariera triumfală cu cele mai de jos slujbe, pe care toată lumea îl adula și pe care toată lumea îl vorbea de rău în lipsă. Nimeni nu știa exact care era adevăratul punct de plecare al enormei lui averi, evaluată la multe milioane; unii spuneau că trăsese „lozul cel mare“ la loterie; alții, că nevastă-sa, Irma, slavă sau teutonă, necioplită și ignorantă, ce nu se știe cam ce făcuse în prima ei tinerețe, i-a adus o zestre de câteva mii de pesos; cei mai puțini dădeau de înțeleș că bănuiesc că originea fondurilor cu care își începuse strălucitoarea carieră de speculant la bursă n-ar fi tocmai cinstită, dacă nu chiar criminală. Bârfe fără temei, poate, pentru lămurirea cărora ar fi fost poate nevoie de cele mai amănunțite cercetări, fiindcă, într-un sfert de veac de victorii, martorii începuturilor probabil dispăruseră sau uitaseră. Incontestabile erau însă bogăția, abilitatea lui ca bancher, simțul speculației, reușita și norocul lui la bursă, care îi permiteau să-și mărească neconținut averea, imensă oricum. Cât despre fizicul și manierele lui, voi spune doar că era gras, fără să fie obez, măsliniu și păros, cu capul ca o bilă, cu ochi mici și răutăcioși, negri ca și mustața groasă și cănită, dominată de un nas lat și turtit, cu nări mari, deschise mult, parcă făcute să adulmece mai bine afacerile, cu brațe scurte și mâini grase, enorme, păroase, cu degete foarte scurte și diforme, toate aceste însușiri plăcute completate de gesturi bruște și neregulate, o voce sonoră de bas, franchețe afectată, plină de vulgaritate, dacă nu de grosolănie, și un limbaj incorect de om care n-a învățat niciodată vreo gramatică, nici a țării lui de origine, nici a celei unde se stabilise definitiv. Irma, nevastă-sa, trebuie că fusese frumoasă în tinerețe, fiindcă mai păstra unele rămășițe ce o făceau să semene cu Isabel Bas a lui Rembrandt, dar fără să aibă extraordinara noblețe a acelei mari doamne din burghezia flamandă. Și ea era necioplită și familiară cu toată lumea, șocând chiar uneori, și vorbea într-un dialect neverosimil, creație personală exclusivă.

În schimb, Eulalia era pe cât de frumoasă, pe atât de distinsă și, prin contrast, părea și mai mult alături de părinții ei, ca și cum aceștia ar fi fost bătărași și grotești ca să pună în evidență delicatețea persoanei ei fine, cu fruntea senină și bombată, ochii adânci înconjurați de o aureolă întunecată ce le dădea un farmec blând și luminos, cu gura desenată ca o mângâiere, nasul puțin lung, drept și bărbia ca a unui copil. Și, pe lângă asta, niște mâini lungi, cu degete admirabile, un glas ca un clopoțel de argint, persuasiv, care te subjuga și sublinia tot timpul zâmbetul ei plăcut, grațios, de bună dispoziție, cu un ten neted, alb și fără pată, bătând ușor în trandafiriu. Mi se părea mult mai

frumoasă decât Maríá Blanco, mai ales mult mai femeie și mult mai copilă. Cealaltă se înconjura de o aură de severitate, care o făcea să pară distantă și intangibilă, iar toaletele ei modeste, aproape austere, puțin sau deloc în pas cu moda, contribuiau la această impresie de persoană distantă pe care o producea. Eulalia, în schimb, întotdeauna veselă, întotdeauna râzând, cumpătată, dar glumeață, se îmbrăca în rochii elegante, poate prea luxoase și arătoase pentru vârsta și situația ei, dar, pe de altă parte, la noi dispăruse obiceiul ca tinerele să se îmbrace simplu și fără bijuterii până la măritiș... Comparate amândouă ca femei, nu ca Egerii, nu încapă îndoială că victoria i-ar fi revenit Eulaliei.

Mă încântase, dar nu eram îndrăgostit de ea cum s-ar putea crede; pe atunci eram absorbit de alte aventuri, foarte proaspete încă, cu tot farmecul noutății, și relațiile mele cu Laurentina de la Selva, văduva de treizeci de ani, râvniță de atâția și atât de ispititoare, nu erau un secret pentru societatea pe care o frecventam... și nici pentru ceilalți. Această legătură, asupra căreia nu voi insista pentru că nu este necesar, îmi era de ajuns ca să mă amuz și să mă facă să evit sau să amân orice altă aventură, pentru că, în privința părții serioase a vieții mele, nu renunșasem din această pricină sau din cauza unor aventuri și flirturi la proiectele mele matrimoniale cu buna Maríá.

Am ajuns, în sfârșit, la Los Olivos; la conacul lui Rozsahegy, în ciuda frigului ce se lăsase dintr-odată, numeroase perechi se plimbau prin grădină și se distrau vesele cu diferite jocuri, pe fondul unei muzici discrete. Eulalia probabil că mă pândea, căci, de îndată ce am sosit, mi-a ieșit veselă în întâmpinare.

— Bun venit! Bun venit! mi-a spus cu un glas ce părea un cântec, un gângurit, o mângâiere.

Aproape că puteai să iei aceste vorbe drept o declarație, dacă bucuria infantilă care o caracteriza pe Eulalia n-ar fi explicat izbucnirile ei, oricum nevinovate.

Chiar ea m-a luat de braț și m-a condus în grădină, unde avea grijă împreună cu părinții ei să nu le lipsească nimic invitațiilor, umblând de colo-acolo, și între timp ciripea ca o pasăre, mă privea surâzătoare cu ochii ei mari și candizi, își unduia trupul flexibil cu grație, ca o reptilă, își agita mâinile fine, fără inele care să le eclipseze frumusețea, presupunând în mod greșit că ar fi vrut să atragă atenția, cu gesturi cumpănite și rotunjite, care nu erau cu siguranță rodul unui studiu, ci un dar natural. Am discutat despre artă, muzică, pictură, literatură... Fără să spună nimic nou sau profund, nu spunea nici prostii; era educată, relativ cultivată, petrecuse câțiva ani într-un colegiu francez de călugărițe, iar apoi viața mondenă sfârșise prin a o șlefui. Nu-și critica părinții, dar se vedea că, în fond, se compara cu ei și că însăși această analiză contribuia la rafinarea ei.

Într-un cuvânt, am petrecut o după-masă minunată, fără să mă ocup aproape deloc de suta de persoane mai mult sau mai puțin elegante, bogate sau aristocrate ce mișunau prin grădină și prin saloane. De-abia dacă schimbam câteva cuvinte cu Rozsahegy și cu Irma. Aceasta din urmă, însă, încerca să-și ia revanșa. Și, într-adevăr, când un grup numeros a intrat în salon să ia ceaiul, buna doamnă și-a ridicat dintr-odată glasul și, venind în fața mea, la celălalt capăt al mesei, a spus:

— Herrera! De ce nu repeți discursul acela?

Eulalia s-a înroșit toată și de-abia a reușit să șoptească:

— Mamă, pentru Dumnezeu!

Eu, zâmbind, ca să nu dau importanță prostiei care stârnise deja râsete irezistibile, dar stăpânite, am răspuns:

— Nu e momentul; altă dată... Sunteți atât de fermecători și amabili, și petrecerea e atât de plăcută, încât nu trebuie tulburată decât cu cuvinte de mulțumire. Să toastăm, deci, pentru stăpânii casei.

Eulalia mi-a mulțumit cu un zâmbet și o privire în care se amestecau emoția și veselia. Cred că m-a socotit un erou.

Ferrando, care s-a întors cu mine în tren, mi-a spus pe un ton confidențial, probabil ca să-mi taie elanul:

— Fata e o bomboană, dar „veneticul“ n-o slăbește nici în ruptul capului... Cine aspiră la mâna ei trebuie să dea din coate... și să fie foarte bogat. E normal!... Un milionar ca Rozsahegy...

— Totuși, cred că dumneata nu-ți pierzi speranța, am observat râzând.

— Da, dar fata „nu-i pe fază“ acum.. și nici bătrânii... O să mai vedem... Singurul lucru care îmi dă speranțe e că „veneticul“ „se dă de ceasul morții“ ca să fie admis cu adevărat în înalta societate, unde de-abia e primit din când în când, de milă, și asta numai la chermeze și la serbările de binefacere unde intrarea e liberă pentru toată lumea... Cu numele și familia mea...

Și a dezvoltat pe larg tema nobleței sale, el, al cărui tată fusese negustor de mărunțișuri pe strada Buen Orden și al cărui bunic fusese cârpaci ori croitor pe strada Potosí, aproape de cartierul rezidențial.

Dar informația respectivă mi-a atras atenția și m-a pus pe gânduri. Deci Rozsahegy, cu toate milioanele lui, se străduiește să se înrudească cu o familie nobilă, pentru ca nepoții și chiar fiica lui să obțină un „certificat curat“ și să nu mai sufere disprețul disimulat pe care el îl mirosea obligatoriu, în ciuda grosolăniei sale. Nu era rău de avut în vedere și, cine știe...

Dar, de cum am coborât din tren și ne-am dus să mâncăm la „Café de Paris“, pe atunci în plin apogeu, am uitat de Eulalia și Rozsahegy, și cred că n-am povestit decât de două-trei ori gafa Irmei, când mi-a cerut să repet discursul la *garden-party*-ul ei.

Acasă mă aștepta o scrisorică foarte laconică de la María Blanco, în care îmi spunea că toți sunt sănătoși și mă întreba ce fac. „N-ai mai scris de un veac și nu e bine.“ Eh! O să-i scriu când o să am timp și ceva de spus, ceva referitor la primele mele fapte de arme din Buenos Aires, nu în societate, bineînțeles, și la primele mele victorii. M-a deranjat că nu-mi scria nimic despre succesul meu de la Operă, deși îi trimisese mai multe jurnale pline de elogii, inclusiv unul care publica integral „magnifica mea piesă de oratorie“, cum se spunea în prezentare.

Aveam mulți prieteni în presa de toate orientările, pentru că din primul moment încercasem să-mi apropiu „a patra putere din stat“. Printre noi sunt puțini ziariști venali, dar nici unul, dacă nu cumva e vreun sihastru feroce, nu e insensibil la atenții și la lingușeli; alții, cei mai puțini, sunt de obicei niște candizi paraziți, ca scriitorii din Secolul de Aur, considerând că parazitismul este un drept al lor. Și eu mă străduiam să fiu în relații bune cu toți.

Ziariștii care mă cuceriseră cel mai mult sau, mai bine zis, pe care îi cucerisem eu cu atențiile și invitațiile mele îmi demonstrau uneori afecțiunea, cerându-mi să le ofer pretexte ca să vorbească de mine și să-mi reîmprospăteze triumfurile anterioare.

— Trebuie să faceți ceva, repetau. Dacă nu faceți nimic, nu se poate scrie nimic. Dumneavoastră sunteți prea important ca să rămâneți împotmolit la rubrica mondenă.

— Dar ce să fac? Întrebam eu.

— Orice. Să scrieți, să vorbiți, să țineți conferințe.

— Ca părintele Jordán? Nu, pentru moment n-am ce să fac și îmi e de ajuns să apar în societate.

O să vină momentul.

Dar înțelegeam că pentru a ieși din penumbră era necesar să fac un efort, așa că m-am gândit să-l fac. Epoca trăia sub semnul finanțelor; niciodată nu se studiasse sau nu se discutase mai mult, în nici un colț al lumii, și nici nu se făcuseră mai mari negliobii economice. Am considerat așadar că, spre binele sau spre răul meu debut definitiv în Cameră, trebuie să vorbesc despre finanțele publice, lucru care, poate, mi-ar facilita ascensiunea în cariera politică. Ca s-o fac, am căutat niște tratate speciale, fără să țin cont prea mult dacă erau vechi sau moderne, și am citit pe sărite câțiva economiști, printre care Paul Leroy-Beaulieu⁷⁹, Juan Bautista Say⁸⁰, Adam Smith⁸¹. La acesta din urmă am găsit ceea ce căutam, deși era un partizan înfocat al liberului-schimb. Opiniile lui cu privire la forța de muncă și la industrie mi-au permis să demonstrez că noi, argentinienii, trebuie să fim protecționiști cu orice preț, pentru că industria este baza bogăției, dar cum să avem industrie, dacă totul ne vine din străinătate, iar produsele naționale nu pot fi competitive nici calitativ, nici ca preț? Îi scutesc pe cititori de rest, deși cu discursul acela credeam, pe atunci, că economia politică nu mai are secrete pentru mine, părere pe care mi-au întărit-o câțiva prieteni cărora le-am citit ciornele mele, pline de fraze categorice și scânteietoare.

— Ești cel mai grozav orator din țară!

— Un adevărat poet! Nici chiar Guido⁸² nu te egalează în euritmia frazelor!

— Bine, dar fondul cum vi se pare? Ce ziceți de fond?

— Despre asta nu pot spune nimic, dar... cred că e foarte bine.

— Nici Rivadavia⁸³ n-ar fi fost mai grozav, crede-mă!

Sosise momentul să fac publică acea operă istorică. Se discutau cumpărarea și aducerea în țară fără drepturi vamale a utilajelor și materiei prime pentru o fabrică de cuie, scutirea de orice impozit, național și municipal, precum și acordarea unor bilete de călătorie gratuite muncitorilor care trebuiau să vină din Europa ca să pună în funcțiune acea „nouă capacitate industrială argentiniană“. Argumentele mele erau elocvente... Am fost ascultat cu plăcere. Unele pasaje au avut efect chiar și în rândurile auditoriului, care începuse să fie în majoritate opoziționist. Proiectul a fost aprobat, cum era și logic. Mai mulți colegi m-au felicitat. Dar pe culoare am surprins șușoteli de la care nu se dădeau în lături nici unii dintre coreligionarii mei cu minte ageră și limbă ascuțită. Și peste tot mi se părea că aud un refren, ca un zumzet persistent și supărător:

— Ce-a spus?

— Ce-a spus?

— Vorbește foarte bine!

— Păcat că nu spune nimic!

„Hotărât lucru, m-am gândit, aici nu e ca în parlamentul de la noi din provincie... Nu trebuie să mă mai vâr în... probleme economice.“

Și apoi, profund surprins, m-am întrebat:

„Dar de unde până unde au ajuns toți măgarii ăștia savanți?... Sau e de ajuns să se priceapă doi-

trei ca să ridice nivelul științific al Camerei?... Asta trebuie să fie, dar e ciudat!”

IV

Această întâmplare m-a pus serios pe gânduri, confirmându-mi vechile temeri de a-mi vedea anulată personalitatea la Buenos Aires. Și proaspăta mea experiență îmi puneă această dilemă zdrobitoare:

Sau ești un om de autentică valoare, care trebuie să se comporte ca atare, și atunci, probabil, te vei vedea disprețuit, dacă nu chiar persecutat, pentru că ar trebui să renunți la prietenii actuali fără să dobândești alții care să te apere, sau ești un om mediocru, care trebuie să se mulțumească cu mediocritatea și să profite de toate firimiturile, fără să dea mari lovituri, așteptând marea șansă și păstrându-și, între timp, toate punctele de sprijin.

Am ceva și dintr-unul, și dintr-altul, iar în mintea mea se nasc marile idei, deși nu simt vreo chemare pentru marile sacrificii și, la fel ca eroul lui Stendhal, capabil să-mi ascund superioritatea în beneficiu propriu, am optat pentru acestea din urmă.

Un mare orator, secundat de câțiva curajoși membri ai opoziției, începuse în vremea aceea o campanie teribilă contra guvernului, încercând să demonstreze că acesta procedează ilegal în niște chestiuni financiare de care nu-mi mai amintesc, importante mai ales pentru provincii. În același timp, ca o acțiune convergentă, se constituise un partid puternic ce reunea toate elementele eterogene care nu erau de acord cu politica oficială. Mi-am dat seama de prăpastia căscată la picioarele noastre, pe când toată lumea nega asta, dar mi-am spus că ce-i al conducătorilor este și va fi întotdeauna... al conducătorilor. Membrii guvernului se pot vedea îndepărtați, dar nu suprimați de pe scenă, pentru că există un soi de cartă, de instituție, iar guvernele se înnoiesc cu oameni care au mai guvernat, niciodată sau doar în foarte mică măsură cu oameni noi care nu cunosc mecanismul puterii. Am înțeles, deci, că, pentru a nu cădea definitiv, fără leac, trebuie să cad împreună cu ai mei, și m-am înverșunat să-l apăr pe președinte și politica sa. Am clamat contra aceluor orator cu chip de pocăit, ce vorbea cu un glas subțire ca de femeie, armonios uneori, sforăitor alteori, și cred că, parodiind-o pe coana Gertrudis, am insinuat chiar că e mulatru și născut nu tocmai legal... Asta nu o făceam în discursuri, la care renunțasem total în mod voluntar, ci în simple intervenții. Colegii din partid mă stimulau, mă copleșeau cu laude, ca să scoată castanele din foc cu mâna mea, dar eu simțeam marele vid al unei poziții false și am încetat brusc până și cu invectivele, căutând și eu tăcerea și uitarea. Cu puțin timp înainte mă atacaseră câteva ziare, eu fiind pretextul ca să-i frece ridichea președintelui în persoană, și mă prezentaseră ca purtătorul lui de cuvânt și conștiința lui chinuită. Asta mă amăra și mă supăra, deși pe străzi, la club, în parlament, la teatru îmi dădeam aere de mare viteză și... dacă tăceam, înțelept rămâneam. Marea personalitate din Los Sunchos, arbitrul capitalei provinciale devenea, din ce în ce mai mult, unul dintre cei mulți din capitala republicii...

Coen, bancherul a cărui nevastă îmi făcea ochi dulci în casa lui Rozsahegy, cu care făcusem câteva afaceri la bursă, mi-a spus într-o zi:

— Don Mauricio, eu te-aș sfătui să-ți lichidezi averea. Dumneata ai câteva afaceri, ca aceea cu loturile, pe care poți lua încă bani foarte buni. Dacă mai aștepți un timp, s-ar putea să se ducă totul de

râpă. Lichidează-le și cumpără aur în următoarele trei luni; dar cumpără aur curat, nu te mulțumi cu orice, că altfel te păcălești. Fii convins că jumătate din lume va da faliment când nici n-o să ne așteptăm.

— Nu-ți bate joc de mine! i-am spus zâmbind. Astea-s povești de adormit copiii.

Cu toate acestea, m-am dus să-l văd pe președinte și i-am dat de înțeles, într-o formă voalată, că plutește ceva în atmosferă.

— Aiureli! Astea sunt exagerări ale opoziției, mi-a spus. Și dumneata ce-ai de gând?

— Eu? Nu mișc un deget. Știindu-se cât de atașat sunt guvernului, cea mai mică manevră pe care aș întreprinde-o, interpretată ca determinată de frică, ar putea mări panica pe care se străduiesc s-o producă adversarii noștri. Eu sunt foarte prieten cu prietenii mei... și cu protectorii mei, am adăugat, văzând că se încruntă vanitos.

— Fă ce vrei. Și să nu crezi că poți compromite totuși situația din țară, a spus cu viclenie.

— Opoziția știe să exagereze când îi convine. Sunt sigur că e atentă la tot ce se întâmplă..., chiar și la mine. Eu am lăsat-o mai încet acum..

— Da, e cel mai bine. Dar nu-ți face griji. Astea-s gogorițe de-ale opoziției, nimic altceva.

Pepe Serna, secretarul particular al președintelui, mi-a spus mai târziu, la club, că atitudinea mea i-a plăcut foarte mult președintelui.

— Puțin îmi pasă! am răspuns. Vreau doar să demonstrez că sunt un om de caracter. Aș putea să cumpăr aur, să fac avere și să fiu foarte bogat; dar prefer să privesc viitorul și să nu fac niște tâmpenii care ar fi fatale. Și dumneata?

— Eu, a răspuns Pepe, îi datorez totul „doctorului“; sunt consecvent și mi-e frică să nu mai fiu, pentru că atunci aș înceta să mă mai stimez pe mine însumi. Și cum mă mai stimez încă puțin!...

Am plecat să mâncăm împreună, fără să mai vorbim de chestiunea aceea, deși amândoi continuam să ne gândim la ea. Cineva de la mine din provincie care lua masa tot la „Café de Paris“ cu alți prieteni, foarte la curent cu toate bârfele din orașul nostru, mi-a trimis prin *maître d'hotel* un ziar din provincie, pe marginea căruia scrisese cu creionul: „Sunt știri interesante pentru dumneavoastră“.

Am căutat știrile interesante și, în afară de obișnuita vorbărie politică, n-am găsit nimic. L-am privit pe omul meu, arătându-i ziarul și strângând din umeri, ca să-i dau de înțeles că toate poveștile acelea nu mă interesează deloc. El a surâs, mi-a făcut semn cu mâna să aștept și mi-a scris pe o carte de vizită: „La cronica mondenă“. Știrea era aceasta:

„Doctorul Pedro Vázquez a cerut mâna distinsei domnișoare María Blanco, fiica lui Evaristo Blanco, unul dintre bărbații care în provincia noastră etc., etc...“

M-am albit la față? Cred că da, deși n-o pot afirma. Știu doar că toată chestia, deși o prevăzusem, mi-a produs totuși un șoc puternic, o rană adâncă în amorul meu propriu. Termenul nu trecuse, María nu-mi spusese nimic, eu nu-mi luasem cuvântul înapoi, ba chiar insistasem, aparent, cu cererea mea...

— Ce-ai pățit? m-a întrebat Pepe Serna, observând că sunt tulburat.

— Nimic! Tocmai mi-am amintit că în seara asta trebuie să mă duc în vizită la Rozsahegy și m-a enervat ideea că eram gata să fac o mitocănie grozavă. Nu pot să...

— Să n-o vezi pe Eulalia?

— Exact cum ai spus. Să n-o văd pe Eulalia.

Încă o dată eram jucăria împrejurărilor care, în loc să-mi dăuneze, mi-au fost întotdeauna slujitoare abnegate. Unii, pe care încă îi mai calc pe bățături, spun că sunt „oportunist“. Aiurea! E o etichetă ca oricare alta. Adevărul e că întotdeauna am știut să mă adaptez în viață, chiar dacă în forul meu interior clocotesc toate pasiunile, convins că pasiunea nu te duce decât la prostii. Și întotdeauna am luat hotărâri rapide.

— Totuși ți se întâmplă ceva, a insistat Pepe. Simpla idee de a face o vizită nu te poate tulbura chiar așa...

— Ai să afli mâine... sau poimâine... Am un plan care va influența tot restul vieții mele...

— Asta e? a șoptit, ghicind.

— Da.

Am plătit și am plecat.

Era ora zece când am intrat în palatul Rozsahegy, reședința unei vechi familii de bărbați iluștri, pe care veneticul o cumpărase cu bani grei, ca să-și dea o oarecare „spoială“ de aristocrație.

În salon eram vreo zece persoane, foarte pestrițe: cei doi tineri „cunoscuți“, Ferrando și încă unul, un politician de mâna a doua, foarte panglicar, cu aere de persoană influentă, bancherul Coen, cu blonda lui nevastă, mioapă și afectuoasă, bibelou de Saxonia pe jumătate spart deja, dar întotdeauna în culori vesele și copilărești parcă, făcându-mi o curte asiduă și fără rezerve, o domnișoară străină, cu aer de *demoiselle de compagnie*⁸⁴ ținând locul stăpânei, un savant european venit să studieze nu știu ce epizootie și să încaseze nu știu câte parale, stăpânul casei, don Estanislao Rozsahegy, Irma, nevastă-sa, cu păsăreasca ei la fel de asemănătoare cu germana ca și cu spaniola, și frumoasa Eulalia, ce îi reunea în jurul ei pe cei doi frați, pe păpușica de porțelan lustruit și pe acea *demoiselle de compagnie*, în vreme ce marele Rozsahegy îi acaparase pe politician, pe bancher și pe germano-creolă, adică partea cea mai serioasă a societății.

— În sfârșit, ai ieșit din bârlog! a exclamat Eulalia cu acea libertate de idei a fetelor „de societate“, grăbindu-se să-mi vină în întâmpinare, spre marea neplăcere a celor doi filfizoni.

— Din bârlog, Eulalia, în mijlocul Buenos Aires-ului?

— Nu se spune că urșii ursuzi trăiesc în bârlog în pădure? Și dumneata ești nițeluș cam urs, nu-i așa? Hai, lasă-i pe bătrâni să discute afaceri fără să le pese de copiii lor și vino cu noi...

Aluzia la doamna de la Selva⁸⁵ fusese clară, dar eu m-am făcut că n-o pricep, iar ea nu a insistat, datorită unui bun-gust înnăscut, deși crescută într-un mediu unde nu se cultivau asemenea nuanțe.

În grupul celor tineri, zgomotoși, superficiali și înfiți, m-am simțit stingherit, pentru că nu venisem să port o conversație generală; venisem pentru ceva decisiv și trebuia să stau de vorbă între patru ochi cu Eulalia. Căutam mijlocul s-o scot din grup, când Rozsahegy mi-a făcu indirect jocul, chemându-mă.

— Dumneata crezi că situația e solidă? m-a întrebat cu un aer de inocență și uimire, deși era vulpoi bătrân.

— Da, don Estanislao. Lucrurile merg bine. Nu trebuie să dăm importanță opoziției. O dovedește propria lor agitație. Sunt ca niște câini care urlă la lună...

— Cam mulți câini... Mitingul ăla de la Frontón.

— Ați stat la țară? La ferme, când începe să latre o potaie, toți câinii vagabonzi încep să latre și ei, fără să știe de ce, și nu mușcă, fiindcă nu au ce mușca...

— Oh! a spus Coen, cu un aer misterios. La bursă e liniște...

— Eh! Unii joacă în câștig, alții în pierdere. E o partidă disputată, dar până la urmă e falsă.

— Miza este bogăția țării, nu cei câțiva pesos ai jucătorilor...

— Țara e prea bogată pentru a putea fi zdruncinată.

— Hm! Dumneata ești foarte sigur, ca și guvernul, de altfel. Ce face guvernul?

— Nimic! Ce să facă? Menține echilibrul. Și o să reușească. Cine luptă, don Estanislao, contra puterii și a banului, contra puterii totale și a banului nepuizabil?...

— Da, asta e foarte important, a murmurat Rozsahegy, fără convingere.

— Hârtii tipărite, a murmurat Coen.

— Aur! Aurul va cădea la bursă ca mana în deșert! Așa a promis ministrul. Va cădea mana și fiii lui Israel nu vor muri de foame!...

— De asta nu mă îndoiesc, a insistat Coen, batjocoritor.

— Și... dumneata, deci, ești încrezător? m-a întrebat Rozsahegy cu un aer extrem de ingenuu.

— Total încrezător!

— Și eu, a subliniat don Estanislao, cu un zâmbet enigmatic. Și eu..., pentru moment,

și a chemat-o pe Eulalia ca să-i spună să poruncească să se aducă ceaiul, dându-mi astfel posibilitatea să vorbesc cu ea fără alte urechi indiscrete.

M-am apropiat de ea și am început plănuita conversație:

— Va să zică, sunt un urs, da?

— „De pădure“, da, după cum se spune.

— Hai, Eulalia! Să lăsăm pădurea și o să-ți dovedesc că, din contră, sunt un animal îmblânzit.

Nu mă crezi în stare să renunț la silvicultură ca să mă dedic cultivării florilor?

— Ce flori?

— Cele mai frumoase, mai elegante și mai parfumate... Ca dumneata, de pildă.

— Oh! și i s-au aprins obrazii, în vreme ce un ușor fior a străbătut-o din creștet până în tălpi.

— Nici momentul, nici locul nu par potrivite, Eulalia; cu toate acestea, sunt favorabile pentru cineva care nu mai poate suporta. De mult trebuie să-ți spun că te iubesc... Dumneata mă iubești?

M-am uitat drept în ochii ei; ea nu și i-a ferit, umezi și pierduți. A căutat butonul soneriei în spatele ei, cu mâna stângă, ca să-și ascundă parcă tulburarea, și și-a lăsat mâna dreaptă, pe care o simțeam tremurând de emoție, în mâna mea uscată și caldă.

— Ai spus da?

— Da.

A apărut un valet.

— Ceaiul, a spus Eulalia cu voce tremurată. Ceaiul, în sufragerie.

— De ce în sufragerie? a întrebat Rozsahegy. Stăm foarte bine aici.

— În sufragerie, tată... a insistat Eulalia cu acel ton profund persuasiv, amestec de poruncă și rugămintă, pe care doar femeile îl știu găsi, mai ales cele foarte tinere.

Rozsahegy n-a insistat și nici n-ar fi insistat, chiar de-ar fi fost vorba de lucruri mai importante; în viața mondenă se lăsa condus orbește de fiică-sa, încrezător în înțelepciunea și cultura ei, el care nu era deloc șlefuit și nu știa să trateze decât cu oamenii de afaceri, cu subalternii și cu servitorii lui.

Între timp, cele două grupuri, interesate de conversația noastră în doi, stăteau cu privirile ațintite asupra noastră, ceea ce dovedea că nu trecuserăm atât de neobservați cum speram. Presupun că Eulalia remarcase și ea lucrul acesta, dar a rămas lângă mine, fără să dea importanță curiozității ce ne înconjura.

— E adevărat, Herrera? E adevărat... Mauricio?...

— Da, Eulalia!

— Oh! Dacă ai ști cât mă temeam..

— Și eu, Eulalia! Cât de mult doream să fim singuri ca să-ți spun!...

— Acum, când se vor duce să ia ceaiul.

Minciună; nu doream să rămânem singuri. Dimpotrivă, zâmbeam la gândul acelei declarații, în plină societate; asta justifica lipsa izbucnirilor romantice și îmi permitea să nu caut fraze și poze artificiale și dramatice, îmi plăcea Eulalia, îmi căzuse cu tronc din prima clipă, dar îmi era imposibil să găsesc vorbe pătimase, explozii de pasiune. În spatele domniței din basme îi vedeam pe cei doi zmei care-mi potoleau înflăcărea, ca o amenințare.

Când invitații au trecut în sufragerie, am rămas un moment în salonul pustiu și scânteind de lumină. Foarte îmbujorată, cu mâinile pe lângă trup, frământând evantaiul de sidef, copila aștepta.

— Ești strălucitoare în seara asta!

— N-aș vrea...

— De ce, Eulalia, draga mea?

— Pentru că ceea ce strălucește nu se vede.

— Ah, ce cochetă ești! Și dumneata vrei să fii văzută...

— Da. Cu toate defectele și părțile mele urâte..., pentru ca mai târziu să nu apară regretele.

— Dumneata n-ai defecte, nici părți urâte...

— Poate că nu se văd acum..

— Pentru mine nu există... Și n-or să existe niciodată, Eulalia.

— Adevărat? a șoptit, aproape ironică.

— Nu râde...! Te iubesc din tot sufletul!

A devenit serioasă, foarte serioasă, de o gravitate neobișnuită ca să-mi spună:

— Și eu pe dumneata... Dar mă amărăsc când mă gândesc... la silvicultură și la altele.

— Și crezi toate astea?... Gura lumii, răutăți.

M-a privit surâzătoare, de astă dată, liniștită, victorioasă și m-a întrebat cu intenție:

— Nu, dar... Ce crezi c-ar gândi soția lui Cezar?

— Nu pricep...

— Că cezarul nu trebuie să fie bănuț de nimic.

Am privit-o ca și cum i-aș fi făcut o mulțime de promisiuni și jurăminte și, în sfârșit, am murmurat, hotărât:

— Trebuie să-mi dai voie...

— Ce, Mauricio?

— Să le cer mâna ta părinților tăi.

M-a privit țintă cu ochii așa de pierduți, de înspăimântați, încât mi-a fost teamă să nu leșine.

— Da, Mauricio, a îngânat cu greutate.

Și acel „Mauricio“ suna în gura ei ca o mângâiere a buzelor, pentru că acest nume, numele meu, probabil că fusese sărutat de mii de ori când i l-au rostit buzele, deși structura cuvântului nu pare să se preteze la sărut ca alte nume, Pepe, de exemplu, care reprezintă două sărutări înlănțuite.

— Atunci, chiar în seara asta! am spus. Sau... cel mai târziu, mâine...

Tinerii, văzând că muntele nu vine la Mahomed, au venit ei la munte, ieșind din sufragerie. Am făcut pe bunul suveran, contribuind la refacerea grupului și la reînnoirea conversației generale, așa că Eulalia a putut să-și recapete sângele rece. Doamna Coen mi-a aruncat o săgeată, ca o lovitură de bâță:

— Nimic nu-i mai plăcut ca singurătatea pentru idile!

— Oh, doamnă, când o să am o idilă, vă asigur că voi fi mai mult sau mai puțin la fel de singur ca acum.

— Nu înțeleg...

— Eh! Așa e cu idilele... Nimeni nu le înțelege; doar cel ce le înfiripă sau cel ce se bucură de ele... Ceilalți, în cel mai bun caz, reușesc să le destrame, prin indiscreție sau... concurență.

Și-a mușcat buzele și am auzit-o cum se jură în tăcere să se răzbune pentru impertinența mea.

La plecare, l-am rugat pe Rozsahegy să mă primească a doua zi.

— Treci pe la birou când vrei.

— Nu e o chestiune de afaceri.

— Atunci, aici acasă, de la nouă la zece seara. Ți convine?

V

În seara următoare, și nu fără să fi șovăit toată ziua, m-am prezentat la Rozsahegy ca să-i cer mâna Eulaliei. Era un pas hotărâtor, la care mă îndemnam dorința de a mă răzbuna pe María, sau mai degrabă de a dovedi că indiferența și trădarea ei sunt cel puțin simultane cu ale mele, și faptul că fata avea farmece indiscutabile. Dar mă plictisea renunțarea atât de prematură la libertatea mea și, dacă nu ar fi existat acea mare avere care mi-ar fi ușurat o rapidă ascensiune, transformându-mă într-un om cu adevărat important, șovăielile din ziua aceea m-ar fi făcut să dau înapoi și să renunț la căsătorie sau cel puțin să las lucrurile în suspensie.

Rozsahegy m-a primit zâmbitor și curios în superbul birou din palatul lui, plin de cărți virgine. Bănuia ceva despre natura întrevederii, pentru că nu putea să nu fi observat intimitatea mea cu Eulalia, dar nu era sigur, fiindcă ea nu voise să-i spună nimic. S-a arătat binevoitor, aproape îndatoritor, cum se purta cu toți oamenii pe care-i putea folosi ca instrumente. Eu, la rândul meu, n-am umblat cu fleacuri.

— Dumneavoastră sunteți un om dintr-o bucată, am început, și nu vă place să umblați cu ocolișuri.

— Așa e. Să spunem lucrurilor pe nume. E cel mai bine.

— Iar eu, când hotărâsc ceva, trebuie să acționez imediat.

— Și eu. Așa e cel mai bine.

— Toți oamenii de acțiune suntem așa... Și-acum, don Estanislao, am venit pentru o problemă cât se poate de simplă: o iubesc pe Eulalia, ea mă iubește și vreau să vă cer mâna ei... Mi se pare...

— Ei! a exclamat, întrerupându-mă.

A deschis ochii imenși; i se citea uimirea în ei... Visase, se gândise, sperase asta, dar încă i se mai părea imposibil. Mi-a pus mâinile lui enorme și păroase pe umeri, m-a tras spre el de parcă-ar fi vrut să mă pupe pe gură și a îngăimat, uitând spaniola de emoție:

— *Donner! Donner!* Minunat! Eu la nevasta mea spus... Irma!... *Kommen sie!*⁸⁶

Se apropiase de ușa care dădea în hol și striga. Glasul doamnei, care venea alergând, se auzi din salon:

— *Was ist los?*⁸⁷

Nici nu apucase să intre în birou, când don Estanislao aproape c-o luă pe sus în brațele lui scurte și vânjoase, strigând:

— S-a aranjat! Herrera vrea să se însoare cu Eulalia.

— Și „ele“ ce spune? a murmurat biata femeie, parcă aiurită.

— Trebuie s-o întrebăm, doamnă, am spus zâmbind, în ciuda momentului solemn.

Și noi strigăte:

— Eulalia! Eulalia! *Schnell! Schnell!*⁸⁸ Grăbește-te! de parcă ar fi fost vorba de un vis ce s-ar fi putut destrăma dintr-o clipă într-alta.

Eulalia a apărut foarte îmbujorată, știind ce urma să fie întrebată. Dar nu a șovăit și a răspuns ferm:

— Da!

Cu o mișcare plină de grație, cu mâna stângă a apucat atunci două degete ale tatălui ei și mi-a întins mie mâna dreaptă, în timp ce privea răsfățată și emoționată fața rotundă și placidă a Irmei, gata să plângă. Pe urmă, desprinzându-se de amândoi, a alergat să se agațe de gâtul maică-sii și a acoperit-o cu pupături pe obraji, care, fără îndoială, îmi erau în parte destinate mie.

Ce contrast! Din trunchiurile acelea grosolane și țepoase importate din cine știe ce regiuni străine, răsărise ca prin minune acea suavă și delicată floare creolă, așa cum din chinuitul *espinillo*⁸⁹, primăvara, se nasc florile de aur, mai delicate, mai fine și mai parfumate decât orice floare de seră.

După un moment, Irma m-a supus, ca la o probă masonică, unei conștiințioase îmbrățișări și m-a sărutat pe amândoi obraji cu adevărată patimă.

Cererea mea fusese deci acceptată, nu numai cu bunăvoință, ci chiar cu entuziasm și fără formalisme pompoase. Eulalia și eu ne-am apropiat unul de altul, în timp ce „bătrânii“ vorbeau între ei, și am început una din acele plăcute conversații ce se pot compara cu gânguritul, fiindcă vorbele nu spun nimic, pe când expresia spune totul... și încă multe altele.

Ne-a întrerupt Rozsahegy, ca să ne spună că hotărâse, împreună cu Irma, să dea o masă pentru prietenii cei mai intimi, pentru a le comunica, la sfârșit, apropiata noastră căsătorie. Masa urma să aibă loc peste două zile.

— Neapărat peste două zile, don Estanislao, am subliniat. Trebuie să plec, cât mai repede cu putință, în provincie la mine.

După două zile, saloanele lui Rozsahegy erau pline de lume. La ora opt fix, un valet a deschis larg ușile sufrageriei, unde era întinsă masa, de mare lux, cu flori, pahare de cristal și veselă de argint. Am intrat fiecare de braț cu perechea lui. În această împrejurare, perechea mea era, bineînțeles, Irma. Doar Rozsahegy a rămas în urmă, păzindu-ne parcă, și am defilat prin fața ochilor lui scânteind de orgoliu, ce păreau că ne spun:

Priviți cum se fac treburile și spuneți pe urmă că sunt un mitocan îmbogățit... Da, eu, fostul zilier, hamalul mizer, sunt acum un mare senior, foarte stilat, și aceste mobile princiare, fața de masă cu dantelă și vesela de argint, de argint veritabil și masiv, orhideele astea minunate și paharele de cristal șlefuit ce par diamante, porțelanurile ce par petale de flori și flacoanele incrustate în care strălucesc băuturile și vinurile ca niște pietre prețioase, ca o cascadă de nestemate ce se revarsă pe fața de masă, atât de orbitor de albă... toate astea și multe altele sunt ale mele... Și multe altele; pentru că, dacă mâna mea, puțin stângace încă, ar vărsa pe masă un porto de cincizeci de ani, cum făceam pe vremuri prin cârciumi cu vinul prost sau cu molanul grecesc ăla gros, aș chema lacheii și ar schimba într-o clipă decorul, cu și mai multă dantelă, argint, mai multe cristale și porțelanuri, cu flori și mai frumoase, și tot aș mai putea exclama cu glasul meu gros și vesel: „Spargeți, spargeți, că totul e plătit!“

Și nu exista orgoliu mai mare.

Eu îi oferisem, deci, brațul Irmei, conducând-o spre scaunul ei, la unul din capetele mesei, și, cu excepția lui Rozsahegy, m-am așezat ultimul pe locul meu. Nu puseseră cartonașe cu numele invitaților, și Ferrando, nu știu dacă din neatenție ori din vanitate, a vrut să se așeze lângă Eulalia. Irma, care a văzut scena, a alergat spre el, l-a bătut ușor pe umăr și i-a spus:

— Îmi dai voie, îmi dai voie...

Și când celălalt s-a îndepărtat nedumerit, m-a chemat pe mine, arătându-mi scaunul și spunând:

— Ia loc... ia loc aici... Lângă logodnică.

Acesta a fost anunțul oficial al logodnei noastre care a stricat probabilul discurs al lui Rozsahegy.

Eulalia murea de rușine..., și eu la fel, fiindcă niciodată nu mă văzusem într-o situație mai ridicolă, situație de nesuportat, dacă n-ar fi fost uluiala nefericitului Ferrando, care nu știa ce se întâmplă și nici cum să interpreteze o asemenea ieșire. M-am uitat la el și m-a cuprins o năprasnică poftă de râs, făcându-mă să uit propria mea nenorocire. Ferrando, orb, căuta unde să se așeze, se izbea de mobile și de oameni, fără să priceapă că nimeni nu se uita la el, în afară de mine și de doamna Coen, și se gândea evident s-o șteargă englezește, ca unul care s-a fript, când aceasta din urmă, înduioșată sau hotărâtă să se consoleze cu el văzând indiferența mea, l-a chemat alături de rotofeia sa persoană, cu ochii ei miopi și clipind des, rochia în culori țipătoare, mâinile durdulii imobilizate de inele și decolteul în care briliantele păreau apa unui izvor pe fundul unei prăpăstii adânci.

Iar la desert vocea lui Rozsahegy a bubuit ca un tunet, făcând să tremure chiar și acel munte de carne:

— Aduceți șampanie! Acum trebuie să toastăm pentru logodnici, fiica mea, Eulalia, și don Mauricio Gómez Herrera!

Oh, zei protectori ai strămoșilor mei! Cât de mulțumiți trebuie să vă fi simțit în acel moment! Și, la urma urmei, de ce nu? Dacă nu atunci, ați fi fost mai târziu, văzând unindu-se forța conchistadorului ce nu se oprește în fața nici unui obstacol cu această altă forță mai pură și mai distinsă ce provine de la voi...

Nu trebuie să căutăm nod în papură aristocrației noastre plebeie, unde, cu excepția câtorva, toți avem bunici negustori sau meseriași. Și străbunii noștri mai nobili nu se plâng. Ei înșiși au spus-o în declarațiile lor doctrinare: toți suntem egali și un amănunt de educație nu e de natură să-i facă să se răsucească în glorioasele lor morminte... În plus, Eulalia ar fi putut fi în alte vremuri, așa cum e și azi, o mare doamnă, pentru că la fel ca voi, oh, strămoșii mei, fii de europeni, și ea s-a născut pe acest pământ al frumuseții și al intuiției...

Pe scurt, când am toastat, era deja douăsprezece noaptea, fiindcă meniul fusese debordant. O ceașcă de cafea sau de ceai, havane enorme, lichioruri, șampanie pentru cine mai dorea, Coen, politicianul influent, Ferrando, celălalt *high-life*, câțiva tinerei; și bomboane pentru doamne; drăgălășenii ale doamnei Coen adresate direct lui Ferrando, în semn de abandonare a persoanei mele, una sau două fraze pseudo-amabile, dar foarte malițioase, a acelei *demoiselle de compagnie*, despre demonica răutate a bărbaților și despre bogății; lacrimi ale mamei Irma, îmbujorări și vorbe îngânate ale Eulaliei; râsetele bucuroase ale lui Rozsahegy; calcule de perspectivă făcute de Coen, prevăzând ce-aș putea face cu numele meu și cu „averea noastră“ după zece ani, zâmbetele pline de înțeles ale persoanelor mondene, comentând extraordinara bîrfă pe care le-o serveam pe neașteptate pentru club și reuniunile nocturne de la Matilde și Calandraca, locuri de întâlnire, în vremea aceea, a cremei societății oficiale, militari și civili; mișcarea neconținută a servitorilor în livrea, oferind vinuri, răcoritoare, înghețate, sandvișuri și bomboane invitaților unui stăpân care, poate, le fusese camarad; puțină muzică, câteva mișcări de vals...

În sfârșit, toți au plecat aparent mulțumiți, cu excepția acelei *demoiselle de compagnie*, dornică mai mult ca niciodată să fie actriță, nu spectatoare; filfizonii care făceau inventarul averii lui Rozsahegy, politicianul fără prestigiu care și-ar fi dat generos prestigiul inexistent pentru milioanele rozsahegyene, nevasta lui Coen, care trebuise, probabil, să-și schimbe programul și să-și amâne data râvnitelor ei studii psihologice; mai erau câțiva și atât, pentru că restul făcea parte din „familie“, în afară de Coen care, în fond și la urma urmei, „știa“ că „știe“ să scoată un profit din orice împrejurare.

Tête-à-tête-ul cu Eulalia care a urmat după petrecere a fost încântător, dar scurt. Acea fecioară de Andrea del Sarto⁹⁰ mă răscolea și mă făcea chiar să uit, în acele clipe, că, cerându-i mâna, ascultasem doar de un acces de ciudă, de un impuls de orgoliu drăcesc. Era îndrăgostită de mine și nimic nu-l îmbată atât de tare pe un bărbat ca faptul de a se vedea iubit total. E ca și cum ar bea cu un pahar mare cea mai tare băutură. Ah, dacă María!...

— Când vrei să te însori? m-a întrebat Rozsahegy, apropiindu-se.

— Cât mai curând posibil, don Estanislao.

— Sunt de acord. Eulalia e bogată, mai bogată decât dumneata (n-o spun cu rea intenție), pentru

că... Vino puțin aici și o să-ți spun.

M-a luat deoparte și a continuat.

— Pentru că dumneata ai...

Și m-a lăsat cu gura căscată, prezentându-mi pe dinafară inventarul averii mele, pe care eu însumi aș fi fost incapabil să-l fac, chiar dacă mi-aș fi luat un răgaz de două luni ca să caut toate datele și să pun ordine în hârtii. Într-un cuvânt, aflam în clipa aceea, capitalul meu se ridica la cel puțin un milion șase ori șapte sute de mii în moneda națională. Bun, ar fi trebuit să mai scad datoriile la bănci (dar asta nu trebuia să mă preocupe) și să ținem seama că nu aveam nici o rentă, ci doar speculațiile financiare care-mi sporeau capitalul. Dar asta nu contează. Eulalia avea rente din belșug, iar eu, dacă îmi lăsam proprietățile „să doarmă“, într-o dimineață aveam să mă trezesc bogat.

— Stai guminte! Stai guminte! îmi repeta Rozsahegy, zâmbindu-mi cu fața lui lată, roșie și mustăcioasă de hamal. În țara asta, ca să câștigi bani, cel mai bine e să nu faci nimic. Nimic, nimic. Să aștepti doar să-ți pice câte o plească. Ca să devii bogat „mungind“ trebuie să fii foarte inteligent și să nu faci „prostie“.

Amuzat, și totodată vexat, am vrut să pun capăt analizelor economice ale viitorului meu socru, spunându-i:

— Dar, don Estanislao! Dacă mă însor cu Eulalia o fac pur și simplu pentru că o iubesc, nu din alt motiv. E fata cea mai frumoasă și mai spirituală din Buenos Aires.

— Eulalia Gómez Herrera..., a exclamat sentențios bătrânul, e ceva. Dar dacă Eulalia Gómez Herrera n-ar avea nimic altceva decât pe soțul ei, ar fi diferit. Eulalia Gómez Herrera, fiica lui Rozsahegy, este o persoană importantă; și la fel sunt și soțul, și tatăl ei.

— Oh, da! a exclamat Irma, alergând încă o dată să mă îmbrățișeze.

Eulalia se topea de rușine și de iubire. Eu aveam un chef nebun să izbucnesc în râs. Dar am sărutat-o pe Eulalia pe frunte, mi-am îmbrățișat soacra, am strâns mâna lată, păroasă și transpirată a lui Rozsahegy și m-am despărțit de ei, spunând:

— Mâine plec în provincie pentru două-trei zile. Nu stau mai mult. Între timp, o să începem toate pregătirile pentru nuntă.

— Pleci! a zis Eulalia, de parcă brusc s-ar fi lăsat întunericul.

— Dar am să-ți scriu, iubito! i-am spus la ureche. Plec tocmai ca să putem fi fericiți mai curând...

Când am ieșit, mi s-a părut că palatul acela miroase a fericire grosolană, ca un local îndoielnic, unde ar fi avut loc o petrecere gata să degenereze în orgie. Eulalia era acolo ca o floare uitată ce se usca într-o atmosferă grea de miasme.

VI

Dinte pentru dinte. Circumstanțele îmi îngăduiau să mă răzbun fără să sufăr, mai mult, fără să sufăr, câștigând, în schimb. María!... Vázquez!... Ce mutre vor face când vor afla că am cucerit-o pe una dintre cele mai frumoase femei din Buenos Aires și, totodată, o avere care mă făcea să nu mai am termen de comparație: Mauricio Gómez Herrera, familie nobilă, poziție serioasă, inteligență

sclipitoare, avere uriașă, totul! Oh, împrejurări, prietenele mele! Oh, sfânt oportunism, oh, soartă favorabilă care-i duci de mână spre toate victoriile și toate culmile pe cei aleși de capriciul tău!... Și răzbunare!...

Cu toate acestea, a doua zi dimineață am avut un moment prost. Era unsprezece când *le valet* a îndrăznit să mă trezească cu o serie de discrete bătăi la ușa dormitorului.

— O doamnă așteaptă în salon...

— Imbecilule! Nu ți-am poruncit să mă lași să dorm?

— E ora unsprezece, domnule, și don Marto mi-a spus că pot să vă trezesc.

— Ah, bine! Cine e?

— O doamnă. Nu și-a spus numele.

Atâtea doamne!... Vreun șantaj matinal? Eh! *Noblesse oblige*.

Mi-am pus o *robe de chambre* peste pijama și m-am îndreptat senin spre salon, sigur că nici cel mai groaznic șantaj nu-mi putea afecta decât armura, dublată acum de Rozsahegy.

Cine e? N-o cunosc. Ținută distinsă, ochi negri și severi, o toaletă de croială elegantă, pălărie de calitate, nici o bijuterie, nimic care să șocheze nici cel mai rafinat gust.

— Doamnă..., vă rog să mă iertați, dar ca să nu vă mai fac să așteptați... Cu cine am onoarea?

Se ridicase în picioare văzându-mă intrând, dezorientată, de parcă ar fi așteptat doar prezența mea ca să plece mai degrabă, nu în semn de respectuoasă sfială.

— Am stat mult în cumpănă dacă să vin, a murmurat, și acum îmi dau seama că aveam dreptate să preget pentru că nici măcar nu mă mai cunoști.

Sâsâitul a dat-o de gol.

— Teresa! am exclamat, trăsnet, fără să reușesc să mă mișc sau să mai spun ceva.

— Da, Teresa Rivas... Era de datoria mea să vorbesc măcar o dată cu dumneata, Mauricio, și de asta am venit. În casa mea se află o ființă care în curând va deveni bărbat; fiul meu, care are dreptul să mă întrebe cine este tatăl lui... Se numește Mauricio Rivas și e un băiat inteligent și bun, harnic și mai nobil...

Eu tăceam. Teresa s-a întrerupt ca să continue imediat, cu un efort, mișcată până la lacrimi.

— Acest copil, acest tinerel e la adăpost de nevoi, a primit o educație excelentă, pentru că mama lui nu mai e o țarancă necioplită și ignorantă, și poate urma orice carieră, poate aspira la orice situație..., cu condiția ca societatea să nu-i închidă porțile... Copilul ăsta nu are tată.

Eu stăteam ca pe ace. Nesperata scenă, absurd romantică, mă scotea din sărite. Îmi venea s-o apuc de mijloc pe femeia aia și s-o arunc în stradă fără menajamente. Mama ei! Țăsta era suplimentul la comedia idioată de-acasă de la Rozsahegy.

— Copilul ăsta nu are tată, continua să îngaima Teresa, și acest defect îl va face să se izbească de foarte mari dificultăți, chiar dacă e relativ bogat, pentru că, orice s-ar spune, în țara noastră banii încă nu reprezintă totul. De aceea, Mauricio, cum dumneata ești... cel mai apropiat prieten al lui, am venit să te întreb, oh, fără nici o pretenție! Mauricio, ce poți face pentru acest nefericit?

Cum să rezolv acest episod, cum i-ar spune un dramaturg? Am privit pereții, ușile, un trăsnet putea invoca apariția vreunei persoane, prieten sau dușman?, m-am gândit chiar și la sinucidere; orice mi se părea preferabil acelei situații îngrozitoare prin caracterul ei insolit și fără ieșire...

Oh, soartă! Oh, fatalitate! De ce întâmplările vieții se îngrămădesc toate într-un moment anume, alcătuiind ceea ce romancierii, poeții și dramaturgii numesc punct culminant? María, Eulalia și acum Teresa! Totul dintr-o lovitură! Sau poate toate acestea existau și înainte și *punctul culminant* nu e decât o reprezentare mai pregnantă și sintetică a tot ceea ce se întâmplă și se acumulează mereu? Pe patimile Domnului! Cum să rezolv acest blestemat episod fără să-l transform în ceva josnic? Nu știu ce-ar imagina un romancier, dată fiind această problemă psihologică. Pot spune doar ce-am făcut eu, lăsându-mă inspirat, pur și simplu, de instinctul meu de conservare.

— Ai încredere în mine... Ia loc..., să stăm de vorbă, i-am spus.

S-a așezat ca un automat.

— Acum e un flăcău în toată legea... Băiat bun, nu?... Cum îl cheamă?...

— Ți-am spus..., Mauricio... Mauricio, ca... ca pe taică-său.

— Ah!

Și apoi, aplecându-mi capul în podea și cu brațele atârând, parcă în culmea dezolării, am adăugat:

— Poți... poți fi sigură, doamnă, că acest copil va avea întotdeauna în mine pe cel mai ferm și mai abnegat protector și prieten al său... Pentru mine va fi... ca un fiu adoptiv... Oh, Teresa!... Poți tu... ai putut dumneata să te îndoiești de asta?

— Nu-i vorba de asta, Mauricio, a răspuns îndurerată. Singurul lucru de care are nevoie copilul e un nume legitim și ca onoarea mamei lui... Oh, nu te speria! Greșești foarte tare închipuindu-ți, chiar pentru o clipă, că e vorba de o situație fără ieșire, sau cel puțin greu de rezolvat... Dimpotrivă, nimic nu e mai simplu! Acea sărmană Teresa Rivas din Los Sunchos, atât de nevinovată, a cedat locul unei femei cu experiență, pe care Mauricio Gómez Herrera a îndemnat-o să devină astfel, ca să fie demnă de el... Această nouă încarnare nu cere nimic pentru ea, după ce și-a revenit de pe urma deziluziilor, dar are un fiu și vine să te întrebe: Mauricio, ce ai de gând să faci pentru această ființă nefericită... Nimic?... Nimic?...

Am rămas tăcut, îngrozit. Ea a tăcut de asemenea o jumătate de minut, curajoasă, privindu-mă cu ochii ei olimpici, plini de blândețe.

— Să știi, Mauricio, că nu este o tentativă de șantaj, nici o izbucnire de sentimentalism bolnăvicios. Mă gândesc de mult timp și, crezând că e de stricta mea datorie, amintindu-mi promisiunile dumitale, am vrut, pentru prima și ultima oară, să te pun față în față cu datoria dumitale, fără să-ți impun ce se cuvine să faci. Poți s-o faci acum, cât mai e vreme, cât timp copilul n-a pășit încă în viață cu adevărat..., dar nu cer și nu pretind nimic...

— Nu știu cum... am murmurat, adoptând un aer de iritare.

— Atunci, e adevărat zvonul care mi-a ajuns la urechi? Te însori cu María Blanco?

— Cu María Blanco? Nu!

— Nu contează... Cu ea, cu alta sau cu nici una... Eu am făcut ce aveam de făcut... Nu pot să te implor, nu pot plânge... Cred că-ți închipui de câte ori te-am rugat în gând, câte lacrimi amare am vărsat în toți acești ani lungi..., fără sfârșit... Înțeleg, însă, că atitudinea mea te surprinde și te rănește... Nu-mi răspunde acum, nu... Și eu am meditat mult înainte de a face acest pas... Uite, aici ai adresa mea...; consultă-ți conștiința, vezi ce te sfătuiește... Eu o să aștept un semn de la dumneata,

care va sosi sau nu... Adio, Mauricio...

A lăsat cartea de vizită pe o măsuță, a schițat o mișcare, parcă pentru a se apropia de mine, dar s-a stăpânit și, foarte demnă, a ieșit încet din salon.

Aș putea jura că nimeni n-o să creadă ce-am gândit, în timp ce, împietrit, o priveam îndepărtându-se pentru totdeauna pe noua Teresa. Și ceea ce gândeam era pur și simplu asta:

„E de necrezut ce-a putut ieși din ea! Dacă mi-ar fi spus cineva că vulgara și candida Teresa... Hotărât lucru, asta-i o țară mare!...”

Dar, în clipa următoare, am revenit la situația reală. Fusesem ridicol și de o neverosimilă sărăcie de resurse. Să nu găsesc nimic, nimic, nimic să-i răspund! Să nu fac nimic decât să mă enervez în mod absurd, furie teribilă, mortală aproape, pe care n-a putut-o stăpâni decât ceea ce se numește „educație“, de fapt autoîmblânzirea fiarei!... Și ea, care nu mi-a dat nici cel mai mic pretext pentru o izbucnire, pentru izbucnirea salvatoare ce ar fi transformat scena aceea atât de ridicolă într-una tragică, ori măcar dramatică!...

— Manuel! Manuel! Manuel!

Speriat, galițianul și-a băgat capul pe ușa salonului.

— Mi-ai făcut bagajele?

— Încă nu, conașule... Prânzul...

— Idiotule, tâmpitule! Nu ți-am spus să-mi faci valizele?

A dispărut la timp, pentru că șutul meu a atins ușa care l-a izbit în spate. Și, enervat de izbucnirea aceea dementă și inutilă, m-am așezat pe o sofa, mușcându-mi degetele, m-am ridicat, am rupt în bucățele cartea de vizită fără s-o citesc, am alergat ca un nebun prin salon, izbind mobilele cu pumnii, și, dintr-odată, m-am potolit, m-am pornit pe răs și am început să mă îmbrac absolut calm, repetându-mi proverbul pe care don Fernando Gómez Herrera, domnul tatăl meu, îl spunea deseori: „Bolnavul fără leac e gata lecuit“.

VII

După două ore, în trenul care mă ducea spre provincia mea, mă gândeam la acea nouă Teresa, care era ca un simbol al întregii perfectibilități a rasei noastre, și îmi repetam:

„Dacă oamenii ar putea ști la timp!”

Dar, deh, niciodată nu mai poți desface ce-ai făcut, nici da timpul înapoi. Ceilalți nu se purtau cu mine la fel de aiurit? María, de pildă... Ce mai, la război, ca la război! Nu există altă soluție decât să te adaptezi circumstanțelor și, dintre mai multe rele, să-l alegi pe cel mai mic...; când poți alege.

Ciudate antinomii! Cine ar explica vreodată că, în fatalismul meu, făceam acel voiaj pentru a-i juca Mariei Blanco o scenă asemănătoare, dacă nu identică cu cea pe care Teresa Rivas tocmai o reprezentase în fața mea? Nu veneam numai pentru a-i azvârli în față faptul că nu și-a ținut cuvântul, ci și ca să-i demonstrez superioritatea mea de bărbat, că eu fusesem primul care nu-mi respectasem cuvântul, logodindu-mă cu Eulalia Rozsahegy?!

Astăzi cred că niciodată n-am făcut un șir mai lung și mai prostesc de nebunii, și tare mă mai necăjesc din pricina asta. Mă orbise succesul în tot ceea ce făceam, și orgoliul meu creștea cu atât

mai mult cu cât, în realitate, poziția mea intelectuală, socială și morală la Buenos Aires era mai mediocră. În mod instinctiv simțeam că, în ciuda lingușelilor și a triumfurilor mele evidente, eram prea puțin luat în seamă, poate mai puțin decât meritam în realitate, pentru că, la urma urmei, fără falsă modestie, ocup o poziție destul de înaltă în comparație cu media contemporanilor mei. Asta explică, bineînțeles, exasperarea amorului meu propriu...

Am căzut ca o bombă în casa familiei Blanco. Era după-masă. În salonul uriaș, unde vechile și greoaiele mobile provinciale păreau naufragiate, lângă fereastră, brodând o batistă, stătea María. În fața ei, un bărbat; Vázquez.

Am simțit cum mi se urcă tot sângele la cap, dar, cu un efort titanic, m-am stăpânit și cu un râs sardonice m-am apropiat de tânără, făcându-mă că nu-l văd pe Vázquez, calm și grav, și fără să-l văd, în realitate, pe bătrânul Blanco, care era în umbră.

— Mauricio! a exclamat María pe un ton de candidă bucurie, care m-a surprins.

— În persoană, am spus, înclinându-mă cu o politețe exagerată. Ardeam de nerăbdare să-ți prezint omagiile mele, domnișoară.

Și, răsucindu-mă iute pe călcâie, m-am întors spre Vázquez și i-am spus provocator:

— Și ție!

Atunci l-am văzut pe don Evaristo care tocmai se ridicase în picioare și îmi întindea mâna afectuos. Asta m-a cam încurcat, întârziind explozia mea de furie.

— Domnule Blanco...

S-a făcut tăcere, fiindcă toți simțeam că situația este încordată și explozivă. În acest scurt răgaz mi-am redobândit curajul și am zis:

— Am vrut să vin personal ca să vă anunț apropiata mea căsătorie cu Eulalia Rozsahegy, una dintre...

Trei exclamații, două de surpriză, una de durere, m-au întrerupt. Am văzut-o pe María făcându-se albă ca varul și gata să leșine. Cei doi bărbați o priveau muți și mă priveau și pe mine, immobili pe locurile lor.

Brusc, María s-a ridicat țepănă, de parcă ar fi fost un arc de oțel, a făcut un pas spre mine, palidă ca un cadavru, m-a privit în ochi și cu un efort a spus: „Multe felicitări“; apoi a ieșit din cameră ca o somnambulă.

Don Evaristo s-a repezit spre mine, dar Pedro l-a oprit, m-a luat de braț și m-a scos din salon, spunându-i bătrânului:

— Lăsați... O să se aranjeze totul... O să se aranjeze... Când am ajuns în stradă, m-a întrebat:

— Ce-ai făcut?

— Datoria. Am citit anunțul.

— E o infamie, o bîrfă de provincie ca să te scoată din minți și ca să-i facă rău Mariei. N-ai primit scrisoarea ei?

— Nu! Ce, îți bați joc de mine?

— Mauricio! E o nenorocire! Toată povestea e o nenorocire din cauza răutății! Îți jur, îți jur că până azi n-am mai călcat în casa asta. Și-au bătut joc de mine, de tine, de María, biata María! M-ai găsit aici pentru că venisem de la Los Sunchos ca să încerc să-i pedepsesc pentru această infamie și

să încerc să evit urmările ei dezastruoase! Crede-mă sau nu; nu-ți dau explicații, nu fac decât să-ți spun adevărul. E o mârșăvie nemaipomenită, cum nu poți întâlni decât în societatea asta anorganică, unde spiritele malefice găsesc teren propice pentru fărădelegile lor. Acum, pe lângă bârfe, din cauza foilor netrebnice, apar și știri nevinovate în aparență, dar pline de venin. Taci? Nu spui nimic?

— E prea târziu, am răspuns. Te cred, dar e prea târziu.

— Cum?! Povestea cu însurătoarea e adevărată?

— Cât se poate de adevărată. Și nu știu cum se mai pot aranja lucrurile...

A tăcut o bună bucată de vreme și, în cele din urmă, clătînând din cap, fără durere, fără bucurie, răspunzând parcă la ultimele mele vorbe, a spus:

— Eu știu.

— Și eu! am exclamat, râzând forțat și strângând din umeri.

Și, dând colțul la care ajunsesem, am adăugat flegmatic:

— Multe felicitări, cum spune María!

A rămas pironit locului și eu am plecat fără să mai întorc capul.

Nunta mea, după câteva luni, a fost un adevărat eveniment monden în capitala republicii. A oficiat unul dintre marii prelați ai Bisericii, rugat de mine, la sfatul socrului meu, care voia să mă vadă în relații bune cu înaltul cler. Și am fost de acord, bineînțeles.

„Credința este unul dintre cei mai puternici stâlpi ai societății, cugetam, și, când am vrut să mă îndepărtez de ea și chiar să lupt contra ei în Los Sunchos și în capitala provinciei, nu-mi dădeam seama că-mi atac propriile interese, propria mea personalitate. Pe urmă, când m-am împăcat cu Biserica, n-am făcut-o cu toată seriozitatea, cu toată exagerarea necesară și am continuat să fiu indiferent, salvând aparențele. Acum trebuie să acționez și să refac drumul. Poporul are nevoie de o disciplină și religia ne-o oferă de-a gata. Nici una nu e mai ușoară și mai eficace decât religia. Eu, primar, împreună cu popa, am face ce-aș vrea din satul meu. Eu, guvernator, împreună cu episcopul, am face ce am crede de cuviință. Eu, președinte, împreună cu arhiepiscopul, am face tot ce ne-ar trăsnii prin minte... Țasta-i singurul pericol: «împreună cu». Doar Rivas a știut să bage clerul în buzunar; pentru că pe Rivadavia clerul l-a dat jos... În sfârșit, încă n-a sosit momentul, n-am ajuns atât de sus... Dacă vine, o să vedem... Între timp, e bine să fim de partea lor...”

Și m-am dus să-l vizitez pe monsenior, ca să-l rog să ne dea binecuvântarea nupțială. Am rămas surprins când l-am văzut. Era un tip senzual și consumat, cu un ten pământiu și plin de riduri timpurii, cu buza de jos groasă și atârându-i de gura mare tăiată parcă din cuțit, ochi mici, vioi și umezi, nas turtit cu nări foarte deschise, un mulatru, ar fi diagnosticat coana Gertrudis. Povestea lui era banală. Pe când era simplu preot și redactor la un ziar catolic din provincia lui, a organizat o mare campanie în favoarea unui candidat la postul de guvernator, care, odată victorios, i-a răsplătit serviciile cu o protecție susținută și a găsit modalitatea de a-l trimite la Buenos Aires în cele mai bune condiții imaginabile. Sprijinul oficial i-a facilitat ascensiunea la Cetatea Sfântă din Roma, conferindu-i, în același timp, o mare influență în societatea din Buenos Aires. Om de lume, politician și cleric totodată, s-a consacrat, mai ales, cuceririi familiilor nobile prin intermediul doamnelor și a ajuns la rezultate strălucite în acest domeniu. Era văzut peste tot, în saloane, la căpătâiul muribunzilor iluștri, la sărbătorile oficiale și tot el era cel ce binecuvânta uniunile celor favorizați de soartă și de nume

ilustre și boteza viitoarele personalități.

— Cine e nașul? m-a întrebat.

— Președintele republicii.

— Ah, da! E bine... Și nașa?

— Mătușa mea, Mónica Vallmitjana, o cunoașteți, monseniore, din cunoscuta familie catalană care...

— Ah! Doamna paralică?

— Chiar ea.

— Bine! Mergi cu Dumnezeu, fiule! Va fi o mare plăcere pentru mine să vă căsătoresc... Și-o să spun și câteva vorbe la încheierea slujbei.

În ziua nunții, nava principală a catedralei arhiepiscopale era plină de cea mai aleasă floare a societății, iar luxul afixat a stârnit vâlvă, precum celebrul bal de la Bursă când se furaseră pardesiele și paltoanele.

Mult mai modestă a fost, după câteva luni, la catedrala din adormitul oraș de provincie, căsătoria lui Pedro Vázquez cu María Blanco.

— Multe felicitări! cum a spus María.

VIII

Ce oraș frumos și plăcut e Montevideo, mai ales când ajungi aici la braț cu o femeie tânără și frumoasă, cu care ai împărțit un apartament regesc la bordul unui vapor de croazieră! Cât de odihnitoare sunt străzile acelea accidentate, în comparație cu monotonia plată din Buenos Aires, și acea limpezime veselă a cerului și a apei, a mării și a fluviului, care se văd deodată din anumite locuri, și plaja, și grădinile publice pline de lume elegantă, și bulevardele umbrite de arbori, și vechile parcuri, ca Bushental, de pildă, pline de poezie... La un pas de marele oraș argentinian, și atât de diferit ca aspect, mod de viață și chiar ca mediu! Cu câtă plăcere ne-am fi bucurat de toate aceste plăceri, Eulalia și cu mine, dacă am fi venit aici în alte condiții! Dar ce să-i faci! N-aveam nici un minut la dispoziție pentru viața exterioară și mi se pare că în situația dată, cu siguranță, s-ar fi întâmplat la fel, indiferent că ar fi fost vorba de Montevideo, Martín García, Santa Cruz sau Ushuáia.

Pentru că eu eram îndrăgostit de nevastă-mea, ea de mine, iar luna noastră de miere se prelungea la nesfârșit, blândă, senină și dulce, ca o mângâiere de copil.

Am descoperit la fata aceea merite nebănuite, dincolo de farmecele ei fizice, care erau înrobitoare. Cum se născuse floarea aceea diafană printre măcăcinii aceia groaznici? De unde îi venea toată acea delicatețe îngerească, acea eleganță naturală, acea patimă arzătoare și pudică totodată, acea demnitate distinsă ce se impunea dincolo de zâmbete și blânde gesturi afectuoase? Cât de mult și de câte ori nu m-am felicitat că o neînțelegere inexplicabilă, dacă nu un act instinctiv, mă obligase să rup cu María, severa tânără care la treizeci de ani va fi, în mod inevitabil, un judecător ce gândește și acționează, un cenzor zelos al soțului ei! Obligat să rup, am spus, în mod inevitabil. N-aș fi rupt oricum această legătură, socotind că nu-mi convenea și că în Buenos Aires mi se ofereau o sută de partide mai bune, fără s-o pun la socoteală pe Eulalia? Și n-ar fi rupt și ea această legătură,

Înainte de a trece anul, considerând că eu nu sunt tovarășul de viață visat, bărbatul capabil de fapte mari și de mari sacrificii pe care îl visa ea, ci doar favoritul succesului și al sorții? Asta e o problemă pe care nu mă încumet s-o rezolv definitiv, poate fiindcă oricare din cele două soluții s-ar fi putut impune. Uneori, mă gândesc că María nu m-a iubit, că n-am fost pentru ea decât un capriciu trecător, așa cum o copilă nevinovată se îndrăgostește de un actor bătrân văzându-l într-un rol romantic, cum a dovedit-o căsătoria ei cu Vázquez; alteori, îmi spun că mă iubea cu adevărat, dar că o îngrozea comportarea mea, deși ar fi fost gata să treacă peste asta, dacă eu i-aș fi dovedit măcar că sunt perseverent și aștept să se împlinească termenul stabilit. Cât despre mine, se poate deduce cum aș fi procedat și nu am nimic de adăugat.

În fine, fiica lui Blanco, nevasta lui Vázquez, se pierdea sau se pierduse deja în ceața unui trecut îndepărtat, iar Eulalia avea pentru mine toate farmecele unei amante minunate și ale unei prietene ideale. Tremuram înainte de căsătorie și în primele zile ale călătoriei de nuntă, amintindu-mi de vanitatea mitocănească a familiei Rozsahegy, de proasta lor creștere, de orgoliul lor bătărănesc de neciopliți îmbogățiți, de păsăreasca Irmei, care nu reușise să învețe spaniola, de iritanta îngâmfare a soțului ei, pe cât de umil cu cei mari, pe atât de asupritor cu cei mici; era imposibil ca, mai devreme sau mai târziu, toată culoarea aceea plebee să n-o păteze pe Eulalia, răpindu-i strălucirea de floare imaculată. Dar m-am liniștit foarte curând, grație unui mic amănunt.

Eulalia își adusese în bagajele ei vreo duzină de rochii de mare lux, cu care Irma se încăpățâna s-o îmbrace tot timpul, ca să-și demonstreze bogăția și distincția. Soția mea nu a îmbrăcat nici una, nici la plimbările matinale, nici în excursiile noastre pe plajă; și chiar serile, când coboram în marele restaurant al hotelului, era îmbrăcată cu o modestie ce-i pune în evidență bunul gust. Eu nu eram încă în stare să judec toate astea, dar îmi făcea o bună impresie, așa cum ți se întâmplă în fața unui tablou reușit, unde nimic nu te șochează. Asta la ea era ceva instinctiv și s-a accentuat o dată cu vârsta. Așa că toaletele de mare gală de la Worms sau Paquin, nu adevărații, ci ai noștri, din Buenos Aires, și le-a pus doar când mergeam la Operă sau la serate extraordinare.

În conversațiile noastre interminabile, pe când ne plimbam agale pe nisip la Ramirez și Pocitos, de-a lungul portului, privind orașul desfășurat în amfiteatru, micul deal cu fortăreața ce pare o jucărie de carton, rada cu vapoarele și corăbiile cu pânze, ce se legănau mișcate de valuri, șalupele de pasageri, săltate de talazuri, bărcile pescărești cu vela lor triunghiulară în soare, stolurile de pescăruși zgomotoase, Eulalia se arăta melancolică și atunci îmi vorbea despre maică-mea cu o duioșie pe care nu o puteam interpreta decât ca un reflex al sentimentelor ei pentru mine.

— Mă duci odată acolo? Aș vrea așa de mult s-o cunosc!... Câtă vreme n-o cunosc o să mi se pară că nici pe tine nu te cunosc bine... Probabil că e una din acele doamne de pe timpuri, grave și modeste, pe care le respectă toată lumea fără să fie nevoie să pretindă asta și care, deși sunt grave, știu să zâmbescă și să fie întotdeauna bine dispuse, pline de bunăvoință, de o bunătate nesfârșită, nu-i așa?

N-am vrut să-i spun că mămica era taciturnă, melancolică, mistică, deși foarte bună și îngăduitoare. Dimpotrivă, i-am întărit presupunerile, dându-mi seama că în mintea ei, fără să vrea să mărturisească, poate, făcea comparații între mama ei și a mea, și că asta îmi conferea o nouă și neașteptată superioritate față de ea.

— Da, iubita mea, biata mea bătrânică e așa cum ți-o închipui. Ce păcat că n-a putut veni la nunta noastră! Cu siguranță că, de cum o să te vadă, o să te iubească mai mult pe tine decât pe mine, dacă asta e posibil.

— Oh! Asta nu! Dar o să mergem s-o vedem, vrei?

— De îndată ce-o să putem... La vară. Drumul e lung și obositor.

— Nu contează! Trebuie să mergem!

Am petrecut o lună și jumătate plină de încântare în acel fermecător oraș, unde de-abia de cunoșteam câteva persoane care, discrete, ne lăsau în deplină libertate. La capătul acestei perioade, a început să mi se pară nițel monoton neîntreruptul nostru *tête-à-tête* și să simt lipsa agitației și a activității de la Buenos Aires. Am citit câteva scrisori și mi-am zis că venise momentul să-mi reiau viața activă, pentru că toate știrile erau alarmante. Eulalia a încercat o ușoară împotrivire.

— Ne simțim așa bine aici! O să ai destul timp pentru ceilalți. Acum te vreau tot numai pentru mine; cu siguranță că la Buenos Aires o să mă neglijezi.

Dar s-a convins că era obligatoriu să ne întoarcem când i-am zugrăvit situația așa cum o vedeam eu. Cei din opoziție agitau masele fără încetare; lupta se întetea pe toate fronturile; președintele republicii avea nevoie în posturile de avangardă până și de cei mai neînsemnați prieteni; nemulțumirile creșteau, în ciuda unor eforturi extraordinare, ca marele miting al tinerilor ce declaraseră că sunt hotărâți să-l sprijine pe președinte fără rezerve, indiferent ce va întreprinde.

— Nu sunt atât de liniștit precum ceilalți colegi de partid. Simt că se apropie furtuna și, deși eu n-am mult de pierdut, aș vrea să văd cum se desfășoară evenimentele, că să nu fiu luat prin surprindere.

Ne-am întors la Buenos Aires, iar prima vizită i-am făcut-o socrului meu, cel mai bine informat.

— Situația e aparent solidă, mi-a spus Rozsahegy, în stilul lui enigmatic. Președintele îi are de partea lui pe toți guvernatorii provinciilor, o imensă majoritate în parlamente, întreaga armată și flota, o poliție călită și hotărâtă și ziare care îi susțin toate acțiunile. Foarte bine, perfect! Acest tablou complex pare să demonstreze că e stăpân pe situație, dar există vagi indicii că nu e așa. Bursa se arată circumspectă. Mulți economiști și chiar simpli comercianți consideră că se abuzează de credit. Ziarele opoziției exagerează în atacurile lor, semănând o mare neîncredere în rândul poporului. Toate astea par fleacuri, dar înseamnă mult pentru cine știe să vadă mai departe de lungul nasului. Dacă n-ai fi „fiul meu“, a adăugat, tutuindu-mă, fiindcă mi se adresa fără deosebire cu „tu“ și cu „dumneata“, nu ți-aș spune, dar... ăsta-i clenciul... E bine să-ți dai seama de situație înaintea celorlalți. Doar de-aia sunt socru-tu, socru-tu Rozsahegy!...

Și, după o pauză, a adăugat:

— Trebuie să procedăm cu mult tact. În orice moment e posibil să sărim în aer.

M-au alarmat aceste știri, dar m-a alarmat și mai mult observația că politica președintelui nu mulțumea nici chiar propriul său partid care-l adusese la putere și că unii dintre membrii săi mai proeminenți se retrăgeau spre reședințele de iarnă sau se înclinau mai mult sau mai puțin pe față spre opoziție.

„Când șobolanii fug, e semn că se scufundă corabia“, mi-am spus.

Dar nu erau șobolanii cei care fugeau, ci marinarii și chiar ofițerii. La această dezertare

contribuia în mod evident războiul ce i se declarase de la început fostului șef al partidului nostru, care crease această situație, război ce continua și acum, încercând să lichideze ultimele rămășițe ale prestigiului său. Urmând această politică inutilă și greșită, s-a ajuns la exagerări prostești. Unul dintre apropiații președintelui, același care câțiva ani mai târziu avea să ocupe o poziție foarte înaltă, l-a criticat îndârjit într-un ziar oficios, încercând să demonstreze că este o paiată fără valoare, un biet tip înfumurat și ridicol, căruia doar hazardul și împrejurările îi conferiseră o oarecare importanță. Până și în rândul militarilor începeau să se observe simptome amenințătoare. Între timp, singurul guvern provincial ce rămăsese fidel vechiului șef căzuse răsturnat de un soi de revoluție organizată de însuși guvernul național, cu soldați îmbrăcați în civil. Unii dintre colegii de partid s-au retras și, fără să încheie pe față un acord cu opoziția, au dat de înțeles că în cazul unei revolte nu vor fi de partea președintelui. Alții s-au înrolat hotărâți în rândurile adversarului.

Veți gândi că în fața acestui tablou și a acestor perspective m-am grăbit să spun „gata“ și să-l părăsesc pe președinte, ca să nu cad o dată cu el, dacă urma să cadă, cum era foarte probabil. Dar cine crede așa ceva nu mă cunoaște. Eu lucrez mult mai subtil. Fără să mă îngrijesc de datoriile la bănci, care ar fi putut să mă strângă cu ușa în caz de dezertare din partid (până la un anumit punct, pentru că cea mai mare parte a polițelor mele nu erau semnate de mine), fără să mă îndemne nici un motiv sentimental, am refuzat ideea de a trece în rândurile adversarului de pe poziția pe care o imaginasem. Nu acesta era rolul ce mi se potrivea. Dacă aș fi ocupat postul grozav la care visasem când am venit la Buenos Aires, dacă aș fi fost unul dintre oamenii deosebit de însemnați ai epocii, nu spun că nu mi-ar fi convenit o atitudine de erou salvator al patriei, cu atât mai mult cu cât o puteam adopta fără să risc nimic sau foarte puțin, membrii partidului de guvernământ care și-au schimbat culoarea nu s-au îngrijit să înapoieze mai înainte tot ce câștigaseră, dar, dată fiind relativa mea lipsă de importanță de personaj de mâna a treia sau a patra, aproape pierdut în mulțime și care de-abia ar fi reușit să urce câteva trepte mizerabile în rândurile dușmane, manevra asta nu prezenta nici un avantaj pentru mine. Singurul lucru util, cu adevărat folositor, era să trec neobservat, rămânând fidel „cauzei“; în felul acesta n-aveam să mă tem de nimic și puteam spera mult. Partidul nostru va governa cel puțin încă o perioadă de mulți ani și, cu excepția celor ce s-ar fi compromis în mod exagerat în vremea aceea, toți vom putea, în mod foarte probabil, să ocupăm posturi înalte.

Înțeleaptă politică, pentru care niciodată nu m-am felicitat îndeajuns, pentru că prevederile mele au fost pe deplin confirmate: opoziția tradițională n-a ajuns niciodată la putere, cei în trecere erau suspecti și nu au obținut decât fărâməturi, iar prietenii președintelui compromiși prea tare au fost obligați să trăiască ani îndelungați ascunși într-un ungher, așteptând să fie uitați!

Cum era de presupus, date fiind antecedentele sale, în provincia noastră, Vázquez a fost unul dintre primii care au trecut de partea opoziției. Cum îl întrebasem ce motive are, cu prilejul unei călătorii la Buenos Aires, mi le-a explicat plin de candoare:

— Politica președintelui e prea exclusivistă și are defectul capital că nu mulțumește pe nimeni, în afară de câțiva intimi care îl înconjoară și care nu sunt oameni cu vederi largi. Țștia sunt cei ce taie găina care face ouă de aur. Nebunia speculațiilor financiare, care îi îmbată pe toți în ziua de azi, va trece necesarmente, pentru că e clădită pe nisip; la primul dezastru toată lumea se va ridica împotriva iluzionistului care îi dă viață, mai mult din orbire, decât din răutate... Și asta nu poate dura

mult...

„Poftim, ce mai sociolog!, am cugetat. Socru-meu, Rozsahegy, știe mai mult decât toți doctorașii ăștia la un loc!“

Și cu glas tare i-am răspuns lui Vázquez:

— S-ar putea să ai dreptate, dar eu nu-mi dau seama. Orice s-ar spune, țara progresașă miraculos, iar asta se datorează guvernului actual. Că întâmpinăm dificultăți? Întotdeauna au existat și ar trebui să acționăm ca să le învingem, nu ca să le agravăm, complicându-le, cum faceți voi.

— Ți-aș înțelege orbirea, dacă ai avea un post din care să nu poți fi mișcat! a spus cu ironie.

Un post din care să nu poți fi mișcat! Ce rază de lumină! Exact asta mi-ar conveni până va trece această furtună în fază incipientă. Dar ce post? Nu puteam fi judecător, pentru că refuzasem cu dispreț să primesc, ca atâția alții, un titlu de doctor din partea vreunei caritabile universități din provincie și acum nu mai era timp, dată fiind relativa mea notorietate, să revin asupra hotărârilor mele. Îmi rămânea cariera diplomatică... De ce să nu fiu numit ministru în Europa sau, cel puțin, în vreuna din aceste ospitaliere și plăcute țări sud-americane unde se duce o viață patriarhală și aristocratică, într-un peisaj admirabil, cu o climă splendidă, în mijlocul celor mai sentimentale aventuri, fără să faci nimic, fără ca nimic să-ți amenințe stabilitatea?

Oh! Mulțumesc pentru idee, Vázquez!

IX

I-am făcut o vizită președintelui, așa cum făceam în fiecare săptămână, și i-am vorbit în treacăt de intențiile mele, ca să sondez terenul și să-mi asigur retragerea. Mi-a spus că sunt nebun și că nu poate să-mi treacă prin cap o prostie mai mare. În aceste momente avea nevoie de adevărații lui prieteni; eu îi puteam fi foarte util, prezentând elocvent în Congres ideile lui, și nici nu se punea problema să-mi dea postul și nici să-mi permită să mă expatriez.

— Aș prefera să te numesc ministru aici, a exclamat, tutuindu-mă, cum o făcea în marile lui momente de expansivitate. Dacă situația mi-ar permite, aș face-o fără să stau pe gânduri, așa cum o voi face de îndată ce se vor calma spiritele. Nu te îngrijora, viitorul tău e asigurat, în mai puțin de doi ani sau cam așa, o să fii ministru și în felul acesta situația ta se va consolida definitiv.

Am plecat de la el perplex, în timp ce în creierul meu se făcea tot mai multă lumină. Îmi spuneam că nu am multe de așteptat de la acel om care se cramponează de o politică cel puțin supărătoare pentru toți și că promisiunile lui sunt prea ispititoare, prea deplasate, în momentul respectiv.

„Ăsta e ca doctorul Sangredo, îmi spuneam, care, văzând că bolnavul moare din cauza sângerărilor și a apei fierte, îi prescrie și mai multe sângerări și apă fiartă, iar când moare declară că asta se întâmplase pentru că nu i se luase suficient sânge și nu i se dăduse suficientă apă fiartă.“

În sfârșit, cel mai bine era să trăiești din politică, făcând cât mai puțină posibil, rămânând mut ca un pește și distrându-te cu alte lucruri.

În perioada aceea, am aflat prin intermediul unor cunoștințe comune ce se întâmplase cu Teresa de când plecase din Los Sunchos. Se consacrase complet fiului ei și propriei ei pregătiri, având norocul să găsească o guvernanta nemțoaică, ce petrecuse mulți ani la Paris. Această doamnă

cumsecade, femeie de o anumită vârstă, care în scurtă vreme ajunsese la rangul de prietenă, dacă nu de mamă, s-a limitat s-o învețe limbi străine și muzică și să-i călăuzească lecturile, lăsându-i spiritul liber. Disciplina germanică era temperată la ea de o a doua educație latină și, cum discipola era o femeie în toată firea deja, n-a încercat să-i schimbe, adică să-i corecteze, caracterul, ci să-i pună cât mai mult în evidență calitățile. În domeniul muzicii, a învățat-o să citească notele și s-o înțeleagă, fără să se străduiască să o facă o interpretă strălucită ca ea, și o felicita când Teresa interpreta un fragment din Beethoven ori Bach altfel decât ea, pentru că „asta demonstrează că are personalitate“, spunea. Pe nesimțite, a reușit s-o facă pe Teresa să treacă de la lecturile obiective, cărți de acțiune, care pe atunci erau în concordanță cu temperamentul ei, la lecturi ceva mai subiective, romane psihologice, apoi la cărți simplu generalizatoare și, în sfârșit, la lecturile pur speculative. Pentru această ultimă etapă, a recurs și la discuții, interesând-o pe tânără în problemele filozofice și dându-i apoi elementele necesare pentru a face raționamente. Și, printre aceste preocupări metafizice, cu spiritul ei practic de nemțoaică, *Fräulein* Hildegard o învăța treburile casnice: broderie, croitorie, bucătărie, arta de a face conserve și de a-și aranja casa. Astfel încât Teresa nu avea nici o clipă liberă și nu simțea nevoia să fie fericită, cu atât mai mult cu cât Mauricio îi umplea puținul timp ce-i rămânea.

Când am aflat toate aceste lucruri, ce mi-au ajuns la ureche foarte fragmentar, m-a încercat o mare dorință de a o vedea de aproape și am căutat tot felul de pretexte viabile ca să mă apropii de Teresa. Dar ultima noastră întâlnire fusese extrem de ridicolă pentru mine, ea stătea numai în casă, iar căsătoria mea era un obstacol așa de mare, încât a trebuit să renunț la intențiile mele mârșave. Totuși, am încercat o dată; am întâlnit-o într-o zi pe stradă, i-am făcut o plecăciune până la pământ și m-am apropiat cu mâna întinsă. S-a făcut că nu vede gestul meu și, rostind banala formulă „Mă bucur că vă văd“, a trecut mai departe fără modestie exagerată, nici excesivă mândrie, lăsându-mă pironit în mijlocul trotuarului.

După-amiezile treceam pe la redacția ziarului oficios, adevărat fox-terrier repezindu-se la picioarele opoziției. Dar nu scriam. Scrisul e meserie de fraier. Ca meserie, nu-i dă de mâncare stăpânului ei, cum spunea Sancho Panza, iar în cazul meu, dată fiind situația foarte delicată, n-ar fi făcut decât să mă compromită, ca și cum aș fi vorbit în public. Cu toate acestea, uneori mă gândeam că mi-ar plăcea să am timp și poftă să scriu un roman; o simplă toană irealizabilă, de amator. Dacă aș găsi liniștea necesară pentru a întreprinde acest proiect, l-aș începe ca pe un roman al Republicii Argentina, având ca personaj principal o figură simbolică, un fel de vag caleidoscop în mișcare, tot mai splendid și mai luminos. Această figură n-ar fi nimeni și ar fi toată lumea, o „toată lumea“ cu o forță genială. Remarcați; toți muncesc, toți au muncit, magnificul produs poate fi văzut, dar nimeni nu poate stabili ce a făcut fiecare, nici ce parte a executat un grup, un partid, o rasă, ca într-o mâncare de rafinată artă culinară, unde se amestecă și se confundă mii de ingrediente pentru a da naștere unui lucru unic. În romanul meu, mâncarea ar fi protagonistul, și condimentele, restul actorilor...

Dar renunțam foarte repede la aceste divagații prostești și primejdioase și, în cel mai bun caz, scriam câte un cursiv la cronica mondenă, adulând cea mai recentă dintre cuceririle mele. N-am stofă de victimă și nici nu-mi place rolul de „geniu neînțeleș“. Acolo, la redacție, mi-am făcut relații cu câțiva scriitori și scriitori în devenire, care acum au murit în mizerie sau au apucat pe alt drum,

încetând să mai scrie altceva decât facturi. Dar, pe atunci, mă făceau să mă prăpădesc de răs cu impertinența lor. Se adunau ca să se tămâieze unii pe alții, îi priveau pe ceilalți de sus, de parcă ar fi făcut parte dintr-o rasă inferioară, și apoi se devorau între ei, bârfindu-i pe absenți. Bieți tonți! Nu vedeau și nici n-au văzut niciodată că numai ei se iau în serios și orbirea lor merge atât de departe încât fac eforturi să se distrugă unii pe alții, fără să vadă că toți sunt distruși prin definiție într-o țară ca a noastră unde, în cel mai bun caz, pot juca rolul de victime comice. Și cel mai curios lucru e că acești paria luau sau se făceau că iau sub protecția lor pictori, sculptori, muzicieni, actori și chiar savanți de duzină care, la rândul lor, formau cercul lor, alcătuind în viața din Buenos Aires un soi de insuliță asemenea celor de pe Paraná, nefolosite de nimeni pentru că sunt inundabile, pline de găngăni și lipsite de comunicații cu viața comercială.

Spiritul meu curios m-a determinat să nu-i sperii, nici să-i îndepărtez de mine; pentru asta îi luam în serios, mă prefăceam că mă interesează ce fac și am avut chiar grijă să învăț câteva titluri publicate de ei. Când citam pe câte unul, chipul scriitorului meu se lumina și nu mai trebuia decât să-l las să vorbească, pentru că îmi repeta ceea ce spusese, cerându-mi părerea, lucru ușor de făcut cu un ah! ori oh! admirativ sau cu un zâmbet de cunoscător și o mișcare din cap.

Cum ziarele trebuie umplute cu ceva și cum, încă din epoca aceea, se răriseră reproducerile și traducerile din ziarele europene, acești sărmani condeieri reușeau, din când în când, să câștige ceva și mureau cu zile, așteptând o slujbă oficială ori o schimbare de situație... Nici nu-și închipuie cât mi-am răs de ei directorii și administratorii ziarelor pe care le redactau, personaje al căror unic țel era să scoată castanele din foc cu mâna altuia... Asta o spun spre învățătură nevinovaților ce poate vor să se bucure de moștenirea acestor creaturi ridicole și pretențioase, adevărați paraziți ai societății, visători inutili ce ajung să creadă că sunt plini de influență și putere. Idiotizați, trăiesc privindu-se unii pe alții și, cum ei sunt cei ce scriu în ziare și uneori scriu și cărți, ajung să creadă că toată lumea depinde de ei, când, de fapt, nimeni nu dă doi bani pe ei. Tineri și vârstnici le-au arătat întotdeauna marea lor insuficiență, dar ei, departe de a se convinge de asta, protestează în gura mare față de o ignoranță și o invidie ce nu există decât în mintea lor. Și cum, tot mâzgălind hârtia, până la urmă le iese ceva frumos, se întâmplă ca, atunci când moare vreunul dintre ei, să i se pună o placă de bronz pe mormânt, să i se ridice un mic bust ori numele să-i fie pomenit în antologiile regionale.

Veți vedea mai încolo cu ce rimează această îndreptățită supărare a mea împotriva scriitorilor de gazetă din epoca aceea... și din altele anterioare și posterioare.

Pentru moment, din discuțiile mele cu redactorii oficiosului de seară și ai organului oficial de dimineață, a reieșit un lucru care a sfârșit prin a-mi face sânge rău: ziarele opoziției se îmbogățeau, în timp ce ale noastre de-abia de se țineau din abonamentele guvernamentale și, ca să circule cât de cât, trebuiau să fie trimise gratuit membrilor partidului nostru și funcționarilor publici; asta avea două explicații: sau erau administrate și conduse de oameni prea avizi de bani, cărora nu le ajungea nimic, sau publicul suveran arăta față de ele un dispreț disperant. Între cele două posibilități am ales calea de mijloc, spunându-mi:

„Publicul le abandonează puțin, iar responsabilii se folosesc din plin de această situație. Pe scurt, sunt plătiți dublu... sau o dată și jumătate“.

Asta și celelalte m-au făcut să deschid bine ochii și să pregătesc ceea ce s-ar putea numi „alibiul

meu“.

Acei bieți „condeieri“, care uneori nu aveau nici măcar rufe de schimb, erau, în fond, o forță mai mult de partea opoziției decât de cea a puterii, pentru că, atunci când scriau, în spatele lor se afla întreaga entitate, nu ei propriu-zis. De asta nu și-au dat seama niciodată și mai reclamă încă o individualitate reflexă pe care n-au avut-o niciodată realmente. N-am spus-o atunci, iar dacă am spus-o, dacă o spun acum, este pentru că sinceritatea aceasta nu îmi mai poate dăuna. Am hotărât deci să mă slujesc de această armă.

La parlament, la teatre, pe la câte un club, mă întâlneam cu reporteri și redactori din opoziție. Le-am vorbit despre cei ce scriu, având grijă să fiu obiectiv, fără să-i rănesc și înlesnindu-le astfel replica. Nu mi-a fost greu să le cuceresc bunăvoință fiindcă, pe lângă faptul că-i linguseam, le mai strecuram câte o idee ori o informație. Unul sau doi au acceptat chiar invitația mea la masă și au fost de acord cu mine că, dacă guvernul îi numește într-un post, asta ar însemna doar că li se face dreptate. Alții au venit după aceea chiar pe la mine pe-acasă, atrași de mine și de colegii lor, și au petrecut și mai bine, cu atât mai mult cu cât Eulalia avea darul de a ști să se poarte cu lumea și, ignorând scopurile și politica mea, îi credea oameni de mare valoare, literați iluștri și îi trata cu o politețe plină de respect.

Iată de ce ziarele epocii nu au publicat nici o vorbă împotriva mea, cu o singură dureroasă excepție, ceva mai târziu, deși pe atunci nu mai conta.

Aceștia și alții îmi cereau mii de servicii. Niciodată nu i-am refuzat. Aparent, îmi pusesem influențele la dispoziția tuturor, fără să mă ocup de nimeni, iar când vreunul dintre „protejații“ mei obținea pe altă cale ceea ce dorea, întotdeauna găseam pe cineva să-i spună că reușise datorită mie.

Între timp, corabia lua apă. Într-o noapte, când mă aflam la una din seratele date de președinte, cineva i-a vorbit între patru ochi pe un ton ferm. Amândoi gesticulau înfierbântați. S-au despărțit vădit enervați. Eu eram în apropierea președintelui care, iritat încă, m-a bătut pe umăr și mi-a spus, vărsându-și tot năduful:

— Cine o să vină după mine o să facă la fel ca mine, sau țara o să ajungă iarăși la anarhie. Opoziția e eterogenă și nu va putea da un partid care să guverneze. Nu crezi?

— Ba da, excelență! am spus, și am gândit: „Omul ăsta fie vede foarte departe, fie nu vede nimic și se alege praful de el...“

X

După câteva zile, a plecat în Europa unul dintre cei mai de seamă bărbați ai țării, ultimul vlăstar al rasei noastre, cum aș fi putut spune chiar eu într-un discurs. Era un militar, un sociolog, un literat, un savant, ce optase să devină patriarh. Poporul din Buenos Aires îl adora, cel din provincii îl respecta, considerându-l, cu toate acestea, un dușman, din cauza forței inerției și a spiritului tradiționalist. După părerea mea, era un fel de Cincinnatus⁹¹, iluminist și romantic, un om care luase în serios idealismele din 1830. Păstrez vie în minte amintirea unicei noastre discuții, când îl vizitasem ca să-i cer o părere. Marele om mă asculta impasibil, lăsând să-i scape, din timp în timp, o ușoară exclamație afirmativă sau negativă, în vreme ce privirea ochilor săi foarte deschiși, parcă

decolorați, nu-mi dezvăluia nimic dinăuntrul lui și îmi părea cristalul unor butoni ațintiți asupra sufletului meu. Cu o mișcare a mâinii lui lungi și descărnate, îmi oprea brusc cuvintele pe buze, dominând cu o voință de fier exuberanța mea juvenilă, și povestea sau explica atunci, cu un ton sfântos și blând totodată, ca un bunic ce le vorbește nepoților și le împărtășește indiscutabilul adevăr sorbit o dată cu experiența...

— Dar...

— E-așa cum îți spun eu, insista liniștit și fără puțință de a fi contrazis, iar memoria lui surprinzătoare, judecata lui extraordinară evocau admirabile scene din trecut și din viitor. Era un om de vază și un poet.

Plecarea lui în Europa a fost însoțită de o formidabilă manifestare de rămas-bun, un fel de demonstrație pașnică.

— Se dă bătut! au spus cei care îl vedeau ca pe o sperietoare de ciori, tacită condamnare a ceea ce făceam. Vrajmașului care fuge, caleașcă de aur...

— Nu e de acord cu opoziția, au declarat cei ce adulmecau în aer efluvii revoluționare.

Atitudinea președintelui era greu de explicat pentru mine. A vrut să ascundă realitatea în ochii poporului? Să compromită aristocrația cucerind-o cu paiete? Făcuse un act de noblețe, fără o intenție ascunsă, ca un justițiar, gândindu-se la ce va veni mai târziu? Oricare din aceste motive e lăudabil, dintr-o rațiune sau alta, și atitudinea lui nu fusese lipsită de frumusețe, redându-i marelui om toate onorurile pe care i le „suspendase“ pentru că până atunci își manifestase „voința“ într-un mod prea imperativ, uneori.

Dar, admirându-l pe tip, deși nu era din aceeași tabără cu mine și nici nu ne potriveam, nu eram dispus să mă las înșelat de voiajul și blândețea lui.

„Da! mi-am zis. Revoluționar recalcitrant, azi domesticit, care nu vrea să încuviințeze un lucru ce i se pare totuși inevitabil. Ar vrea să fie marele pacificator, după atâtea revolte. Foarte bine! Foarte bine!

Dar pleacă pentru a permite să izbucnească revoluția... E evident! Și, fiindcă e evident, trebuie să umblăm cu grijă, cu mai multă grijă ca niciodată.“

Și, în vreme ce alții comentau aceste evenimente cu un sentimentalism de modă veche, utilitar sau liric, eu am găsit de cuviință să știu ce gândește despre asta socrul meu, Rozsahegy, cel mai mare dintre oamenii vremii, pentru că era cel mai practic. Niciodată, la noi, n-au fost consultați în suficientă măsură străinii, care or fi poate cei mai egoiști, dar și cei mai capabili de imparțialitate. Așa cum nu au fost consultați nici creolii, care nu se vâra în afaceri și în politică, fiindcă nu s-a ținut seama de faimoasa zicătoare a jucătorilor de biliard: „Chibițul nu greșește...“

Întru totul de acord cu mine, Rozsahegy nu-i dăduse nici o zestre Eulaliei, dar se angajase să-i plătească o substanțială sumă lunară „pentru mărunțișuri“ și suportase toate cheltuielile de instalare în casa noastră, în apropiere de a lui, aranjată de mine și pusă la punct în amănunt de Eulalia, cu bunul ei gust înnăscut. Așa că eu nu mă jenam să discut cu el problemele ce mă interesau, „chestiunile financiare“, fiindcă eram total independenți unul de altul.

— Ce părere ai despre situația politică..., despre situația economică, don Estanislao?

— Eh! Cred că... Cred că mi-am luat deja toate măsurile de prevedere, de acord cu părerile lui

don Ernesto...

Și după acest nume, sacrosanct în finanțe, a făcut o pauză solemnă. Pe urmă, coborând din sferele înalte, s-a referit la micile mele interese.

— Deocamdată, n-ai de ce să fii îngrijorat... Eh!... Dar n-o să te poți îmbogăți de unul singur până nu trece „asta“ moment... „Chestia“ e să scoți din buzunar cât mai puțini bani... Și dumneata, Mauricio, „jucat“, dumneata „jucat prea mult“ la club și la hipodrom, la curse... „Lăsați“ de prostii, omule... „Păstrați“ banu' și o să vezi pe urmă...

— Papa, dar! am exclamat cu o alintare ironică. Nu-ți dai seama că trebuie să trăiesc la nivelul meu, cine sunt, am fost și o să fiu?

— Bineînțeles! Eu nu spun nimic... Dar și cel mai grozav „cine sunt“ trebuie să se gândească la ce se poate întâmpla mâine... „Tu, Gómez, ești“ un zurliu.

— Zurliu eu, Rozsahegy? Ce greșală! Dacă ar fi să comparăm spiritul tău practic cu al meu, nu știi care ar fi mai complet. Doar că există forme, forme, forme... Banul trebuie să vină el la mine; eu n-am să alerg niciodată după el, cum ai făcut tu.

Dar l-am admirat după ce mi-a zugrăvit tabloul complet al situației.

— Cu tine pot „forbi“ deschis... ești băiatul meu... Cumpără aur...! E ceva sigur și vei avea un câștig de patru sute la sută, dacă ești în stare să-l păstrezi...

S-a întrerupt, obiectându-și lui însuși:

— Dar de unde bani lichizi? Asta-i „ceștiunea“!... Nu contează... Există și alte posibilități, chiar dacă nu cumperi aur... Există un echivalent... și pe ăsta îl ai.

— Iubitul meu socru, dumneata o dai pe după piersic... Eu te-am întrebat ce crezi despre situația...

— E o nebunie, o risipă, o beție ordinară...

Și mi-a explicat: toată lumea își pierduse mințile. În afară de sutele de milioane ce valsau pe piață, se deschiseseră o duzină de bănci cu un capital de cincizeci și ceva de milioane, fără nici o bază solidă, milioane visate, ca vorba scrisă pe luciul apei; se tipărea hârtie-monedă cum se tipăresc romanele în tiraj de masă, la rotativă; se sconta pe dezinteresul nebunilor bețivi care-și risipeau agoniseala în stradă, la bursă se juca de parcă era tripou, pe bluff și mai ales pe cuvânt, aproape exclusiv ca să se încaseze și să se plătească dividende; proprietatea imobilă fusese evaluată fictiv pentru că niciodată nu producea cât reprezenta capitalul; comerțul interior depindea în proporție de cel puțin o treime de comerțul exterior, pentru că producția noastră nu era la înălțimea iluziilor noastre; toată lumea fura sau delapida statul, cu conturi curente nelimitate, împrumuturi ipotecare pe baza unor proprietăți inexistente, sconturi acordate unor oameni de paie iresponsabili...

— E ca și cum tu, asaltat de creditorii la tine acasă, ai continua să cumperi „pe credit“, unde ți-ar mai da... Și-ai să vezi ce-o să se întâmple după...

— Deci dumneata crezi că nu există soluție?

— Ba da, există... Cel puțin pentru noi... Don Ernesto mi-a spus... Dar, trebuie să avem răbdare... Trebuie să fim foarte cuminți... O să-ți spun eu... Dumneata n-ai nici o grabă, nici o nevoie... Bun!... Trebuie să așteptăm... Asta-i o țară unde trebuie să aștepti și să nu te sperii.

— Dar, dacă eu aș putea lichida în condiții acceptabile...

— „Stai potoliți... Puteți să ți se pară“ că ești mai puțin bogat, dar o să fii relativ la fel de bogat și chiar mai bogat... Când scade nivelul, scade pentru toți; și dacă nu scade prea mult, cine e mai sus rămâne oricum mai sus... și tot aia e.

— Don Estanislao, să nu te înșeli! Ministrul finanțelor o să sufoce piața cu o avalanșă de aur, cu o sută de milioane pe care guvernul le are în seifuri.

— Iar bursa o să fie ca o sugativă... Ce faci cu un peso când datorezi cinci?

— Aștepți.

— Eh! Da. Când rămâi cu cincizeci de cenți ca să mănânci... Dar noi n-o să rămânem cu nimic...

— Deci dumneata crezi că revoluția...

— Pssst!

Irma mai mult s-a repezit decât s-a apropiat de mine, ca să mă dojenească:

— Fata e tristă. Ce-i cu ea?

— Nu știu, doamnă.

— Trebuie să știi! Pare bolnavă, tristă...

— Eulalia?... Ei, mofturi de fetiță alintată.

— Nu. E palidă și are cearcăne, e agitată...

— Ți-a spus ceva?

— Nu.

— Și-atunci?

M-am ridicat, mi-am luat pălăria și i-am spus lui don Estanislao:

— O să discutăm altă dată. Avem multe de discutat.

— Da, „păiete“, da. Eu nu pot să vorbesc, dar... nu face nimic fără să mă consulți înainte. Mai ales, nu „finde“.

Și a mai șoptit:

— Și nu plăti..., ai tot timpul.

Atacul Irmei era oarecum explicabil, pentru că, de când reveniserăm la Buenos Aires, prins în vârtejul vieții, nu fusesem și nici nu putusem fi pentru Eulalia un partener amabil, lipsit de griji și drăgăstos tot timpul. Și o mai necăjea și ofilea o deziluzie: în intimitate nu eram întotdeauna oratorul plin de elocință și triumfător și nici plăcutul și spiritualul invitat al reuniunilor mondene, ci o ființă obișnuită, ca un actor care a părăsit nu numai scena, ci chiar și culisele. În schimb, mie, făcut pentru toate libertățile în materie de senzualitate, pentru toate legăturile venale sau din capriciu, austeră uniune pe care ea o considera unica posibilă mi se părea searbădă și timorată. Fără să ne apreciem mai puțin, ne îndepărtam încet unul de altul; ea suferea, eu... filozofam.

Poate că această răcire s-a adâncit când, primind după câteva zile vestea că mămica a murit, și uitând de conversațiile noastre de la Montevideo, m-am opus ca Eulalia să vină cu mine, pretextând greutatea și oboseala drumului până la Los Sunchos, unde autoritățile mă așteptau cu deosebit respect pentru înmormântare și funeraliile pe care le organizaseră minunat. Acolo mi s-au povestit ultimele momente din viața bătrânicii mele.

Se stinsese puțin câte puțin. Nu mai mergea decât târându-și picioarele, ca un om care patinează, ca să ajungă anevoie la mormântul lui taică-meu. Nu vorbea, dar zâmbea tot timpul, cu surâsul acela

pe jumătate vesel, pe jumătate plin de milă pe care îl vezi la mulți bătrâni; prostesc, îl consideră unii, aproape idiot, deși alții cred că se datorează unei bunăvoințe excesive, unei totale iertări... În cele din urmă nu mai putuse ieși și rămăsese la pat, mereu zâmbitoare și tăcută, până când, într-o după-masă, scoțându-și picioarele descărnate afară și așezându-se pe marginea patului, spusese:

— Vreau să mă îmbrac. Mă duc la cimitir.

Dar, neputând să se țină pe picioare, a căzut într-o rână, a șoptit „Fernando“ și a adormit pentru vecie.

„Fernando“, spusese, și nu „Mauricio“; între nepăsarea unuia și a celuilalt, o uitase mai degrabă pe cea a soțului, care niciodată nu pare atât de totală ca aceea a fiilor, pentru că lui nu i se dăruise niciodată atât de mult... Dar cine îmi poate garanta că nu ne contopise pe amândoi într-un singur nume, nerostit pentru ceilalți, ci doar pentru ea însăși!... Biata mamă! Am plâns-o cu adevărat, fără să reușesc, totuși, să-i reconstitui trăsăturile, de parcă ar fi fost doar o umbră vagă ce plutește fără zgomot pe fundalul vieții mele. Și amintirea ei este, chiar și azi, ștearsă și duioasă, fără să-mi provoace nici mari bucurii, nici mari tristeți. Biata mama!... Când o evoc, nu încerc decât o senzație de clarobscur și de tăcere, de renunțare la viață. Tatăl meu, don Fernando Gómez Herrera, a modelat-o așa, iar eu, fiul ei, n-am făcut decât să-i continui opera. Nu venise nici măcar la căsătoria mea; eu nu-i mai scriam de mulți ani, dar sunt sigur că s-a gândit tot timpul la mine și, amintindu-mi-o acum, regret că am făcut o afacere proastă și că mângâierile fierbinți pe care mi le-ar fi putut dăruia nu vor fi înlocuite de nimeni în lume!... Și m-a tulburat atât de mult amintirea marelui ei suflet resemnat, încât m-am gândit să construiesc în Los Sunchos un cavou de familie, unde să odihnesc și eu când îmi va sosi ceasul. „Asta o s-o mângâie pe biata mea bătrânică“, îmi spuneam îmbătat de licoarea demențială a morții, a misterului... A trecut aproape un sfert de veac de-atunci și încă n-am realizat acest proiect...

Nu puteam trece prin satul meu natal, însă, nici măcar în aceste momente de doliu, fără să nu-mi joc rolul. Ca să mă înveselească, prieteni și lingușitori mi-au arătat satul ce se mărea văzând cu ochii și unde, după câteva luni, urma să ajungă și calea ferată... Sătulețul se transforma, vizibil, într-un târg cu aparență de oraș și Los Sunchos, scena primelor mele năzdrăvăanii și a primelor mele victorii, își pierdea personalitatea, cu pretențioasele imitații ale stilului arhitectonic din capitale. Urma să aibă apă curentă, canalizare, lumină electrică, avea câteva străzi pietruite, gaz, teatru, iar capetele cele mai luminate voiau să-l transforme în... capitala unei noi provincii, formată dintr-o mică parte a provinciei noastre și o parte dintr-un teritoriu național vecin.

— De ce provincie? am întrebat.

— Pentru ca Los Sunchos să se bucure de toată importanța pe care o merită! mi s-a răspuns.

Nu era un răspuns. Acei târgoveți de treabă voiau să fie guvernatori, deputați, senatori etc.! Să fondeze o mică aristocrație, în sfârșit, și să nu mai fie departamentul cel mai îndepărtat, dar cel mai influent, ci o mare entitate. Prostii! Dacă ar ști unde ajung mărimile din Los Sunchos și dacă mi-ar putea citi în suflet cum îmi calculez poziția la Buenos Aires!... Dar au dreptate! Eu, în Los Sunchos, stăpân peste mitocani, eram mai fericit decât în capitală, încercând să intru în voie tuturor, fără mai mult succes decât succesul la femei, care nu apreciază meritul și își proslăvesc calitățile lor până la sublim. Da, o spun, chiar dacă pare că nu-și are rostul. La noi în țară, ca în toate părțile, femeia e cel

mai bun trâmbiș, micul propagator al faimei. De multe ori, n-o luăm în seamă, dar din lunga mea experiență de viață știu că cel ce a neglijat-o a căzut în uitare în mod obligatoriu, iar cel ce a cultivat-o, oricât de neînsemnat ar fi fost, a ajuns pe culmi, pentru că pletele femeii pot duce mai mult decât o pereche de boi, cum se spune c-ar fi zis Rosas, și fiindcă nu-i invidiază pe bărbați, după cum nici nu-i disprețuiesc, își laudă cu căldură marfa care le e pe plac, așa cum bărbații n-o pot face niciodată cu rivalii lor...

Când m-am întors la Buenos Aires după ceremonia funebră, mi-am reluat viața agitată.

Eulalia mi-a atras atenția de câteva ori că o neglijam. Era adevărat, dar nu m-am îngrijorat. Mă socoteam în afara oricărui pericol datorită meritelor mele fizice și intelectuale, în ciuda tuturor pildelor contrarii oferite de istorie, tradiție și de cronică de scandal a epocii noastre... Eulalia, atât de fină, de inteligentă, putea și trebuia să rămână o mare doamnă la momentul oportun, care nu sosise încă. Și cum s-o scot în lume cu părinții ei neciopliți? Cum să fondez sau să reînnoiesc o aristocrație cu soții Rozsahegy în coadă? Eu aveam suficientă forță ca să mă impun Eulaliei, dar nu Irmei și lui don Estanislao. Poate că așa fi reușit; dar, de fapt, nici nu doream. Uneori, Eulalia părea că înțelege; alteori, ambiția ei rupea orice lanț; dar era o ambiție față de mine, nu față de societate, și asta mă făcea să mă simt nefericit.

„María ar face la fel, dar cu tot dreptul și cu toate probabilitățile că ar reuși, îmi spuneam. Teresa ar putea să încerce cu succes, pentru că, în fond, e dintr-o familie veche și respectabilă de-ale noastre. Dar tocmai Eulalia, cu bunătatea Teresei și personalitatea Mariei, este singura care nu-mi poate cere s-o impun acestei societăți, oricât de amestecată ar fi ea, pentru că nu pot s-o duc la «balul finanțelor» sau la baluri de cartier, ci în niște saloane cu tradiție care azi sunt semiînchise și unde ar fi foarte posibil să fim prost primiți.“

Mătușă-mea, Mónica, acea minunată doamnă care nu se măritase pentru că, în tinerețe, un medic i-a tăiat un mușchi de la gât și a rămas pentru totdeauna cu capul bălăbănindu-i-se, ca o paralică, nașa mea de căsătorie, mi-a zugrăvit, până la urmă, această problemă aproape cu aceeași neîndemânică cruzime ca a chirurgului ce o mutilase, veștejindu-i tinerețea, farmecul și istețimea de femeie.

— Există, mi-a spus, o aristocrație a banului; dar aceasta e superficială câtă vreme nu dispar cei care au câștigat direct banii. Amintește-ți, Mauricio, de acea istorioară cu străinul ajuns la Colón⁹², care vede toată înalta noastră societate acoperită de diamante: „Foarte frumos, dar miroase a bălegar!“ Toți suntem urmași de negustori și crescători de vite. Asta o știm foarte bine. Dar toată lumea se străduiește să uite și, în această situație, cel care se află cât mai departe de bunicul lui cârciumar, negustor, cizmar ori văcar e cel mai aristocrat. Tu, prin căsătoria ta, ai coborât vreo două-trei trepte, pentru că bădăranul de socru-tău trăiește și se afișează prea mult... E un „venetic“, iar asta nu ți se iartă.

Mauricio Gómez Herrera, fără „venetic“, ar fi la fel cu unii dintre verii sau nepoții lui, care, fără bani, chiar dacă în mod excepțional ar avea o minte strălucitoare, nu sunt decât niște bieți visători, niște bieți nemulțumiți, socialiști, anarhiști sau ceva în genul ăsta...

— Oh, mătușă Mónica!

Jocuri de noroc, femei, plimbări și controverse în materie de bârfologie; așa îmi petrec viața de când am lăsat politica pe planul al doilea, prevăzând ce o să se întâmple. Nici dacă m-ar pica cu ceară n-aș mai ține discursuri și n-aș mai scrie... Socru-meu mi-a relatat istoria crizelor anterioare, mai ales cea care a dus la conversiunea pesoului în monedă curentă și la falimentul băncii naționale.

— Fă următorul lucru. Dacă ai vreo datorie la banca națională, transfer-o imediat la banca garantă din provincia dumitale; știu ce spun... Acolo se aranjează mai ușor lucrurile...

Fără să știu ce rost avea sfatul acela, m-am grăbit să-l urmez și, făcând acest transfer, facilitat de poziția mea politică, am aflat că datoram, pe numele meu sau pe ale altora, nu mai puțin de aproape un milion de peso argentinieni. Deși proprietățile mele din Los Sunchos, cele din capitala provinciei și din zonele învecinate reprezentau, pe atunci, ceva mai mult decât suma aceasta, m-am speriat și l-am consultat pe Rozsahegy, sigur că se înșelase și că mă determinase să comit o negliobie.

— Eu cred, i-am spus, că, fiind bogați și eu, și Eulalia, Eulalia trebuie să mă ajute să-mi consolidez situația financiară, cu atât mai mult cu cât ea nu pierde nici o centimă. Deci, în numele ei, am venit să te rog să-mi cumperi proprietățile, ca să-mi plătesc datoria la banca provincială.

— Ești foarte tânăr, mi-a răspuns. Eu nu plătesc datoriile nimănui care și le poate plăti singur. Eulalia n-o să ducă lipsă de nimic, nici acum, nici altădată, și deci nici dumneata, mai ales dacă n-o să mai faci nebunii și n-o să-ți joci până și cămașa. Și stai potolit, ți-am mai spus; nimeni n-o să-ți ia terenurile cât timp trăiește Rozsahegy.

— Am datorii de aproape un milion.

— Asta-i o bagatelă. Nici unul din intiii președintelui și nici măcar vreun guvernator de provincie nu datorează mai puțin. Și tu ce crezi, c-o să-i împuște cineva? S-ar prăpădi țara!... Eh, nimeni nu moare de datorii!...

Și adăugă patern:

— Eulalia o să aibă tot ce-i trebuie. Tu poți să faci în continuare afaceri ca să ai bani pentru „zaiafeturile“ tale. Eu nu mă bag în asta. Dar, la momentul oportun, o să știu cum să te ajut. Însă nu vinde pământurile, fiindcă atunci nu mai e scăpare.

„Veneticul știe el cum merg treburile, mi-am zis, și cel mai bine e să-mi văd de afaceri.“

Deși, dându-și ultima suflare, continua încă numita perioadă a „mitelor“. Ca să câștig niște bani nu trebuia să fac alt efort decât să citesc memoriul prezentat de câte cineva care solicita o concesiune și să-l repet sub altă formă, în Cameră. Aceste memorii erau de obicei bine făcute, ceea ce îmi întărea reputația de orator cu spirit enciclopedic, fără să mă angajeze ca om politic. Pe baza aceluiași procedeu puteam fi combătut pe viață și pe moarte, dar, cu toată modestia, trebuie să spun că înfățișam afacerea cu elocvență și cu succes, mai ales pentru că stabiliserăm un acord tacit între colegi și ne dădeam voturile unii altora pe rând, reciproc.

„Boemii“ mei oficiali și cei din opoziție erau debusolați, cum spun francezii, și primii, urmând consemnul meu, nu făceau niciodată prea mult caz de mine, pe când cei din urmă, cuceriți, încărcau balanța la alții și niciodată la mine și erau (atât unii cât și ceilalți) în relații cu atât mai bune cu mine cu cât îmi făceau mai puțină reclamă. Colegii de partid vorbeau despre Mauricio cu moderație și

respect; cei din opoziție, dată fiind importanța mea foarte mică, atunci când mă pomeneau, obișnuiau, rareori, dar obișnuiau, să strecoare și câte un cuvânt amabil alături de numele meu. Pe de altă parte, e adevărat că niciodată nu m-am opus la vreo extorcare de bani, n-am refuzat o recomandare, n-am încetat să mă interesez, aparent, de vreo slujbă solicitată, n-am vorbit de rău decât pe cei căzuți în dizgrație și de bine doar pe cei foarte cunoscuți în momentul acela, „indiscutabili”. Și îmi ajungeau destule povești și comentarii la ureche.

Eu nu eram genial, dar eram, în schimb, de treabă; nu eram cultivat, dar eram inteligent și receptiv; nu eram moral, dar eram îngăduitor cu defectele altora; nu aveam caracter, dar eram incapabil să fac rău unei muște; nu eram altruist, dar n-aș fi lăsat pe nimeni să moară de foame ca să mă satur eu.

Virtuți negative, dar, oricum, virtuți.

Dar să trecem peste asta. Activitatea mea, singura care mă interesa ca să-mi păstrez poziția cuvenită, era să frecventez societatea, ca să văd ce-mi poate oferi, grație mai ales femeilor, să fac mici „afaceri”, ca să pot trăi fără să-mi pierd averea și în consecință libertatea de acțiune; să-mi ofer plăceri pe care plebea dogmatică le consideră excese; să apar elegant și în chip de mare senior, fără exagerare, ca să nu mor de plictiseală în momentele obligatorii de inerție, și astfel eram socotit ca un protector înnăscut al literelor și artelor, de care mă durea în cot, eram idolul saloanelor, oratorul numărul unu în Cameră, instrumentul admirabil și admirat al guvernului, pe care nu-l slujeam, și, într-un cuvânt, omul capabil să stea față în față, dacă ar fi voit, cu oricare altul, cel mai suspus, cel mai popular sau cel mai puternic. Mă bucur încă de această faimă; și asta pentru că până acum am fugit de luptă. Aș fi capabil de o acțiune decisivă, dar numai când aș simți dinainte că e decisivă și când toată mândria rasei, toate protestele strămoșilor mei eliberatori s-ar reduce la a obține succesul. Moșii mei au fost obligați să fie nicovală, pe când eu vreau și am vrut întotdeauna să fiu ciocan, folosind pentru asta aceleași calități comune nouă, dar diferit dirijate.

Eulalia se resemnase la rolul de prietenă. În ciuda familiei ei, pentru mine era ca un decor, datorită admirabilei sale calități de a ști să se poarte cu lumea. O duceam la teatru, pe la câte unul din acele „saloane” ciudate ce dăinuiau în Buenos Aires ca o confuză uniune între vechea societate și cea care avea să se nască mai târziu, foarte deschise, foarte parvenite, dar, în sfârșit, singurele care existau pe atunci. Era foarte solicitată și foarte curtată. Uneori, mi se părea că unii merg prea departe cu galanteria și că ea, totuși, o lua ca pe ceva normal. Dar nu e de demnitatea lui Mauricio Gómez Herrera să se preocupe de asemenea detalii, când sute de lucruri mai importante pentru el și ai lui îi solicită atenția în fiecare clipă. Și, pe de altă parte, Eulalia era, a fost și este cinstită sută la sută, sau așa mi se părea, și asta era de ajuns!...

Și, atunci când îmi puneam aceste probleme psihologice, mereu evocam imaginea Maríei Blanco și întotdeauna preferam acțiunile Eulaliei celor pe care le-ar fi putut întreprinde María. Și chiar dacă Eulalia proceda așa cum ar fi putut proceda María Blanco, întotdeauna găseam că María e superioară, cine știe din ce motiv, uitând că soția mea era o adevărată doamnă. Rozsahegy, Blanco; aceasta era cheia, chestiune de pronunțare.

María, între timp, era la Buenos Aires și nu-i păsa deloc de mine. Cu siguranță că ducea o viață asemănătoare cu cea a Teresei și își consacra tot timpul și toate gândurile lui Vázquez și datoriilor ei.

Nu apărea niciodată pe undeva; Vázquez voia să facă o călătorie în Europa. Voia să-și completeze educația și să vadă de aproape, în realitate, ceea ce văzuse în cărți, simțindu-se capabil să fie de folos țării sale, nu pentru că ar fi învățat mai mult în străinătate, ci pentru a dobândi o mai mare autoritate, pe care i-ar fi conferit-o o ședere în Lumea Veche. Imitând în mod burlesc vorbele lui Calderón de la Barca, „ca să nu știi că știu că-mi știi slăbiciunile“, remarcase că pentru a fi eficient trebuie ca ceilalți „să știe că știi“ sau să presupună asta, ceea ce este același lucru.

Într-o seară, pe când comentam cronica dezbaterilor din Congres din ziarele de opoziție, în care se vorbea foarte bine despre mine, am ajuns să-i spun că îi disprețuiesc total pe toți scriitorășii ăștia și că, în cel mai bun caz, îi tolerez. Romanticul Vázquez mi-a răspuns însuflețit:

— Îi tolerezi? Ești un prost! Nu vezi că ei sunt singurii care fac ceva și au dreptul „să tolereze“? Cel mai neînsemnat dintre ei are șanse mai mari decât tine și decât mine să fie admirat și venerat de urmași!... Slabă mângâiere, o să spui. Dar ei își primesc răsplata mintală cu anticipație și nu o pun la socoteală ca să poată fi și mai mândri de ei înșiși... Ei sunt foarte convingeți că sunt ceea ce sunt, pe când noi nu știm ce suntem.

— Adică?

— Ei se pot opune situației, pe când noi o studiem ca să ne adaptăm ei.

— Astea sunt jocuri de cuvinte, nimic altceva.

— Mă bucur că gândești așa.

Eu credeam și cred încă în existența a ceea ce se cheamă „oameni superiori“ și că aceștia sunt cei care călăuzesc societățile și popoarele. Și acum, când scriu aceste rânduri, citesc un discurs al lui Roosevelt rostit la Bruxelles, în care face panegiricul mediocrității. Este o stratagemă electorală, ca discursurile noastre din provincie, în care îi laudăm pe plugari și pe crescătorii de vite, ca pe cei mai înalți și mai puternici stâlpi ai societății și ai inteligenței...

Alte evenimente au început să mă preocupe. Guvernul era tot mai îngrijorat de situație, în special de aspectul economic. Un soi de faliment amenința țara, iar miniștrii de finanțe se succedau făcând tâmpenii tot mai mari. Ca să frâneze creșterea prețului aurului, guvernul a vândut tot ce avea, și aurul, absorbit imediat de bancheri, emigra. Fără să se frâneze creșterea, departe de așa ceva, a fost nevoie de o cantitate tot mai mare de metal ca să se amortizeze împrumuturile și să se plătească dobânzile, și guvernul a trebuit să-l cumpere la prețuri neverosimile. S-a răspândit zvonul despre niște grave nereguli la bănci și în capitală se respira un aer de dezorientare ce mirosea a revoluție. Ceea ce Rozsahegy știuse cu niște luni înainte, acum știa toată lumea. Socru-meu m-a chemat la el urgent.

— Ai făcut ce ți-am spus?

— Nu știu la ce te referi.

— Ți-ai transferat toată datoria la banca garantă din provincia ta?

— Da.

— La cât se ridică?

— Cu dobânzile care s-au adunat, așa cum ți-am spus, la aproape un milion de peso.

— Numai pe semnătura ta?

— Cea mai mare parte. Sunt vreo două sute cincizeci de mii de peso pe polițe nesemnate de mine. Dar se știe...

— Asta nu contează. Stai potolit. Nu te grăbi. Nu te speria de nimic. Și, mai ales, nu vinde...

Acum vine furtuna și trebuie să ai mult sânge rece, mult...

— Și dumneata crezi că vine revoluția? am întrebat, ironic.

M-a privit cu un aer viclean, râzând cu ochișorii lui de porc.

— Eu, mai mult decât oricine, a răspuns. Treaba nu mai poate continua așa.

Am înțeles că știa mai mult decât voia să spună și am încercat să-l descos.

— Sunt sigur că ai dat și bani.

— Astea-s treburile mele! a exclamat râzând mai tare decât înainte. Adevărul e că orice, pricepi?, orice e mai bine decât să se prelungească situația actuală. Trebuie s-o lichidăm. Asta-i o nebunie de nedescris; s-au făcut toate tâmpeniile posibile și prea adânc s-a băgat mâna în buzunarul oamenilor.

— Revoluția n-o să reușească. N-o să facă decât să consolideze guvernul.

— S-ar putea să nu reușească. Ba e aproape sigur chiar, fiindcă o fac oameni foarte diferiți. Dar guvernul n-o să se poată consolida decât în calitate de guvern, adică rămânând așa cum e, evident schimbându-și oamenii și metodele.

— Curios!

— O fi, dacă așa ți se pare. Dar vrei să-ți dau un sfat în completarea celorlalte, care sunt salvatoare?

— Dă-i drumul.

— Pleacă din Buenos Aires. Eulalia e delicată, iarna se anunță grea. Du-o undeva în nord, sau la Rio de Janeiro, dacă nu-ți place la țară și preferi orașul, și așteaptă evenimentele.

— Nu pot. Mi-am luat niște angajamente. Oricât de justificată ar fi plecarea mea, tot dezertare ar fi. Am să rămân aici pe poziții.

— Îți compromiți viitorul!

— Nu crede asta, papa. Am eu soluții să ies basma curată. Ai să vezi. Și nimeni n-o să poată spune vreodată că Mauricio Gómez e un trădător și un laș!

XII

Revoluția a izbucnit, pentru că poporul nu mai avea nici o para și nici credite. Eu eram, din fericire, în acel moment, o „persoană corectă“, fiindcă reușisem ca nimeni să nu se ocupe de mine. Și, în această dificilă situație de urgență, mi-am zis:

„Trebuie să mă pregătesc să-mi schimb pielea. Să facem pe morții în păpușoi și să vedem ce-o să se mai întâmple. Eu nu fac nimic rău. Politica e un șir de accidente în care trebuie «să poți fi util sau utilizabil» și s-o demonstrezi, chiar în mod pasiv. Societatea îți spune: fii bogat, ai influență și vei învinge. Religia actuală spune același lucru, cerând, ca și societatea, să păstrezi aparențele. Eu sunt bogat sau, mai bine zis, există toate probabilitățile și toate aparențele în acest sens. Sunt bogat prin nevastă-mea și prin mine însumi, dacă e adevărat ce spune Rozsahegy. Sunt priceput sau, ceea ce e poate preferabil, am darul de a ști să trăiesc. Problema e să nu te distrugi la treizeci și cinci de ani. Asta e perioada când se pierd foarte mulți tineri. Încă pot deveni alt om și mulți dintre bărbații noștri

iluștri încă nu se afirmaseră la patruzeci de ani. Cine îmi spune că?...“

Dar am vrut să închei acest capitol din viață mea cu o cheutoare de aur, dovedindu-mă fidel, dacă nu principiilor mele, atunci prietenilor și relațiilor, și, de cum a izbucnit revoluția, am fost printre primii în jurul președintelui, în timp ce răsculații, conformiști, ocupaseră centrul parcului și formau pichete în împrejurimi, omorând gardieni pentru a-și satisface nevoia de răzbunare contra autorității sau a simbolurilor ei.

— E o revoltă militară, mi-a spus președintele, acordându-mi o clipă de atenție în mijlocul acelei mulțimi speriate de curteni care îl înconjurau. Dar armata rămasă fidelă îi va liniști în curând pe răsculați.

— Asta e și convingerea mea, i-am spus. Dacă pot fi de folos cu ceva... Știți că puteți conta pe mine.

— Știu, mulțumesc! Știu!...

L-au înconjurat alții, acaparându-i atenția și zăpăcindu-l complet. El vedea cum i se prăvălește un munte deasupra capului, dar se arăta dârz și încrezător. Nu era tipul lipsit de curaj pe care voiseră să-l zugrăvească dușmanii săi; un visător, da, dacă cei din jurul lui l-ar fi sprijinit puțin, dându-i dreptate socrului meu; sau poate n-ar fi fost atât de visător, dacă cei ce-l înconjurau ar fi avut ceva mai mult bun-simț și ar fi fost mai puțin lingușitori. Pe scurt, zarurile erau aruncate și trebuia să fii jucător bun, fără lașități și trucuri. Asta a și făcut; nu și-a propus să preia personal conducerea trupelor, și nici să fugă ca un șobolan dintr-o casă în flăcări. Mi-am spus că se acomoda, ca și mine, cu împrejurările care îl purtaseră atât de sus și că o să știe să aștepte altele, în caz de înfrângere.

Acest calm nu era, însă, patrimoniul tuturor. Pepe Serna, de pildă, țipa, jurându-se că o să-i pună la respect pe răsculați și o să le dea imediat o lecție cruntă, fără să bănuiască nici o clipă, în inocența lui, că totul se prăbușește. Alții, dimpotrivă, se apucau cu mâinile de cap, de parcă nenorocirea la care asistau ar fi fost trâmbițele Judecății de Apoi. Îmi amintesc de un judecător care, înghițindu-și saliva ca să pară complet liniștit, întreba din grup în grup, după o stângace intrare în materie, un „apropo“ tras de păr:

— Credeți că dacă triumfă revoluția vor fi procese politice? În istoria revoluțiilor noastre au fost detestate și, în general, cea mai amplă amnistie...

Nu-l lua nimeni în seamă, spunându-i parcă „du-te și spânzură-te în altă parte“, și, într-adevăr, abia după mulți ani s-a prăbușit ca un potlogar ordinar, implicat într-o afacere de escrocherie cu falsuri...

Omul care mă interesa cel mai mult era presupusul candidat la postul de președinte al republicii. A trecut de câteva ori prin fața mea, stăpân pe el însuși, după ce analizase toate șansele care i se ofereau, pentru că era un tip inteligent. El era cel care juca cel mai tare în partida asta și aș fi dat bani grei ca să aflu cum evoluează gândurile lui intime și, cu toate că între noi domnea o veche și aparent bună prietenie, acum nu era momentul să-i cer o mărturisire sinceră.

— Ce părere ai de toată povestea asta, doctore? l-am întrebat, totuși, strângându-i mâna.

— Că revoluția e deja înfrântă, atât. E o revoluție moartă....

Dar ochii lui negri se pierdeau, privind în viitor cine știe ce ostracizări, și pe fața lui palidă, cu o nuanță gălbuie, încadrată de o barbă castaniu-închis și de părul lung și lins de muzician, se citea o

expresie ascetică de împăcare cu mâhnirea. Se vedea, oare, în viitor, Țapul ispășitor al tuturor păcatelor aceluia trecător moment istoric? După mine, el era personajul care îmi inspira cea mai multă simpatie; dar mi-am stăpânit sentimentalismul și am păstrat pentru mine orice manifestare compromițătoare, gândind: „Dacă și tu, băiete, vezi lucrurile așa de negre, ce vrei să fac eu? Nu pot să fiu mai catolic decât Papa...”

Cumpătarea mea studiată în acele circumstanțe m-a dus unde trebuia să mă ducă. Președintele era prea ocupat ca să se ocupe de mine mai mult decât doream; ajungea să știe că eu nu-l părăsisem, nimic mai mult. Cei siguri de victorie mă socoteau prea moderat ca să mă includă în visurile lor... Cei ce se temeau de înfrângere mă considerau prea partizan al guvernului ca să mă invite la ceva... Cei înțelepți gândeau, probabil, ca mine... Așa că eram pentru toți o entitate apreciabilă și demnă de dispreț, în același timp; exact ceea ce voiam să demonstrez.

M-am prezentat în fiecare zi președintelui, până când revoluționarii, văzându-se învinși, au capitulat. Atunci, m-am retras la mine acasă. Nu suferisem decât niște înțepături cu privire la inactivitatea mea.

— Aici nu sunt în provincia mea, am replicat, și asta e o chestiune militară. Nu vreau să fac ca musca din fabulă și să complic lucrurile sub pretext că le simplific. Cine dă ordine să-mi dea ordine, și eu mă supun.

Revoluția a fost înfrântă și, o dată cu ea, prin ricoșeu, după patru zile, și președintele republicii, împotriva căruia se înverșunau poporul de jos, tineretul inconștient și câțiva dintre cei ce-l târâseră spre cele mai grave exagerări, pentru a demonstra că ei nu au nici o vină. Și așa a dispărut, cu tam-tam, un șef care poate că n-a avut altă vină decât că s-a încrezut prea mult în forțele națiunii și în loialitatea prietenilor săi, asta în afară de alte defecte pe care probabil le avea și de celelalte greșeli comise. Eu n-am de-a face cu el și trebuie să spun că nu i-am pus nimic în cârcă văzându-l prăbușit, pentru că... pentru că nu mi s-a părut un gest elegant.

Eulalia, care nu privise cu ochi răi aparenta mea fidelitate, mi-a spus în cele din urmă:

— Cred c-au făcut bine că l-au răsturnat.

— Și eu cred la fel.

— Dar l-ai ajutat...

— Era datoria mea.

— Îmi place ce spui, și privirea ei mi-a iertat multe lucruri.

M-am gândit la María și reproduc dialogul pe care l-am fi putut avea amândoi, în aceleași împrejurări:

— Era datoria sau interesul tău?

Protest violent din partea mea.

— În fond, tu trebuia să înțelegi că guvernul nu rezistă, cum s-a spus chiar în parlamentul ce urma să fie schimbat înainte de a aplauda „noua ordine“, care nu există. A-l ajuta însemna să-ți faci interesul tău, nu era o chestiune de principiu.

— Principiu? Tu ai spus-o! La aceste popoare adolescente trebuie menținut cu orice preț... „principiul autorității“.

Și discuția nu s-ar fi putut termina niciodată, în timp ce cu Eulalia a avut cel mai plăcut sfârșit:

să te simți iubit și admirat de o femeie ieșită din comun este cel mai bun deznodământ, când asta se petrece într-o casă cu tot confortul modern și unde nu lipsesc nici măcar lucrurile de prisos.

Și în casa noastră nu lipseau. Rozsahegy îi dădea Eulaliei tot ce îi putea trebui. Eu aveam indemnizația mea și, cum după risipa din anii anteriori urmase o cumpătare călugărească, pentru că mulți pierduseră tot, iar alții încercau să ascundă tot ce au, indemnizația și micile rente ce-mi veneau din Los Sunchos și din provincie (sinecura bine știută) îmi ajungeau și chiar îmi prisoseau ca să trăiesc bine, să merg la club, să-mi joc plăcuta partidă de pocher și să fac noi datorii, nu prea mari, dată fiind modestia vremurilor. Singurul lucru care mă deranja (oh, doar teoretic!) era datoria mea la bănci, sau, mai bine zis, la banca provincială.

A sosit ceasul când autoritățile au decis să se ocupe de lichidarea datoriilor și să ne oblige să le lichidăm.

De astă dată, socru-meu nu m-a chemat, ci a venit el la mine.

— Trebuie să-mi dai o procură generală ca să-ți pot administra averea...

— Oh, don Estanislao! Dar pot să fac asta foarte bine și eu, ca până acum.

— Nu, nu-i același lucru. Dumneata ești foarte nepriceput. Și, în plus, avem nevoie de bani în permanență.

I-am dat procura. A făcut minuni. A lichidat toate polițele semnate de oamenii de paie, reducând astfel considerabil datoria mea. A cedat băncilor, ca plată, terenuri și proprietăți cu un viitor îndoielnic și, cerându-mi un avans de vreo sută cincizeci de mii de peso, m-a făcut posesorul unui milion, calculând la minimum.

— Acești o sută cincizeci de mii de peso cheltuiți pentru plata unor acte (bani de la unii pentru alții, întotdeauna e așa, dar banul e anonim) o să-i recuperezi dublând dobânda la banii depuși în contul datoriei. Peste câțiva ani o să ai două sau trei milioane.

Între timp, bietul Vázquez vindea tot ce avea ca să-și plătească creditorii, pentru că nu conta pe un om de afaceri ca Rozsahegy. Prețurile scăzuseră atât de mult, încât, deși bunurile lui valorau o groază de bani, socru-meu le-a cumpărat cu șaptezeci de mii, promițând că i le va ceda Eulaliei, când dorește ea, printr-un înscris privat.

— Te „plângeți“ că eu nu dau zestre lui Eulalia. Uite, ai aici trei milioane pe puțin... Și nu trebuie să ne grăbim. Dacă nu faci nebunii, cu ceea ce câștigi și cu ce-i dau nevastă-tii, o să vă ajungă mult timp. Acum, când eu „mort“, e altceva.

Dar eu nu-mi doresc să moară socru-meu, în ciuda moștenirii incalculabile. Averea lui don Estanislao a fost mai avere pentru mine, tocmai pentru că niciodată n-am avut-o la îndemână, pe când toată lumea o credea „a mea“. Creditul e inepuizabil...

XIII

Vázquez, ca mulți alții, s-a ruinat complet și acum îmi amintesc că n-a putut plăti tuturor creditorilor decât după un anumit timp, și asta datorită mie, după ce suferise consecințele lipsei sale de prevedere și ale faptului că nu avea un socru ca al meu, ci doar pe nevinovatul don Evaristo Blanco, hidalgo provincial, incapabil să facă afaceri.

A venit să mă vadă și, amintindu-mi de vechea mea datorie la el, m-a întrebat cum stăteam cu banii.

— Prost, i-am spus. Cu situația actuală parcă ți se scurg banii printre degete. Avem strictul necesar. Trebuie să ieșim din mizeria asta.

— Bineînțeles, a replicat gânditor. N-are rost să îndrepti un rău făcând două rele mai mari. Pentru mine e totuna...

Și a plecat.

În momentul acela nu aveam douăzeci de mii de peso disponibili, decât dacă-i ceream lui Rozsahegy; și nu era cazul să abuzez de socru-meu, care se purtase atât de minunat cu mine, mai ales când nu puteam apela decât la el pentru micile mele nevoi datorate jocului și altele asemănătoare. Vázquez nu era o iubită pentru care să fac nebunii și, de altfel, nici nu avusese pretenții care să mă scoată din sărite. Din contră, mi-a vorbit calm și apoi a plecat, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic.

Între timp, situația politică era aceeași sau chiar mai bună pentru mine. Toată lumea se împăcase cu toată lumea și guvernăm aceiași oameni, în surdină, dar guvernăm. Atitudinea mea dinainte, din timpul și de după revoluție era considerată nu un miracol de echilibru, cum era realmente, ci o dovadă absolut convingătoare a înaltelor mele calități de om de stat. În holurile parlamentului, la Casa Rosada⁹³, pe la redacțiile ziarelor a început să se vorbească ironic de șansele mele de a ajunge ministru când va deveni vacant primul portofoliu. Am luat-o în glumă și m-am făcut atât de mic, atât de modest, încât batjocura și-a pierdut încetul cu încetul aspectul de nemulțumire și lăsa să se întrevadă ca posibil un lucru cu care urechile majorității se obișnuiseră deja.

Carierea mea începea, sau mai bine zis era încheiată.

S-a vorbit la un moment dat în mod serios să fiu numit ministru și s-a găsit și cine să mă propună. Asta se petrecea la mulți ani după întâmplările pe care tocmai le-am relatat, iar eu continuam să fiu, în virtutea inerției, deputat al provinciei mele, dar situația mi s-a părut foarte ambiguă, cu un președinte deosebit de onest, dar nesigur și burghez, și nu m-am hotărât să accept și să trec în zbor prin cabinet, ca o pasăre migratoare. Resimțindu-se încă de pe urma crizei financiare, afacerile nu luaseră avânt, și eu, foarte bogat, fără să fiu încă bogat, deși trăiam ca atare, nu-mi puteam permite să intru în hruba miniștrilor care după o perioadă de două luni erau schimbați și nu mai erau realeși și să fiu un cadavru pentru totdeauna ca viitor ministru. Am refuzat oferta, spunând că slujesc guvernul mai bine de jos decât de sus.

Ceea ce îmi surâdea era diplomația și am revenit la vechiul meu vis, spunându-mi: „În Europa, nu în America, cum ziceam înainte“. Dar rivalul meu înnăscut mi s-a ivit din nou în cale. Vázquez pretindea tocmai unica legăție de oarecare importanță la care se aspira atunci. Vázquez a fost întotdeauna piaza mea rea, dar nu-l pizmuiesc pentru nici unul din succesele lui, deși mă bucur de unele înfrângeri de-ale lui... fără să-l dușmănesc însă.

— Un minister în guvernul național... Dar o legăție e mai ușor de obținut. Totul e să știi să profiți de împrejurări ca s-o ceri. Și-am să profit cât oi putea, pe Dumnezeuul meu!

Tocmai mă gândeam la asta, când am fost anunțat că am un musafir și mi s-a înmânat o bucată de carton terfelită și murdară:

L-am poftit înăuntru și de la ușă mi-a spus:

— Nu vine să te vadă De la Espada, ci *Del Sable*⁹⁴. De două luni de zile mor de foame în capitală și am venit să te văd de cincizeci de ori, cel puțin. Așa arată ultima mea carte de vizită, Mauricio!

Și, văzând că felul în care a intrat în subiect nu mă amuza defel, a schimbat tonul și a adăugat:

— Anii trec și unora le aduc fericire, iar altora nenorociri. Eu n-am știut să mă port, și acum, când îmbătrânesc, sunt la pământ, tocmai pentru că n-am știut să mă port. Nu acuz pe nimeni de ingratitude, ci doar pe mine însumi de negliobie. Am servit pe mulți pentru bani, ca târfele care nu-și mai amintesc pe urmă pe cine au iubit... Astăzi sunt în mizerie, cum a spus cu atâta amărăciune concetățeanul meu Calderón, în împrejurări nu mai puțin tragice: „Trădarea fiind săvârșită, nu mai e nevoie de trădător“.

Chipul lui îmi vorbea despre un lung șir de decepții, biet purtător de cuvânt al tuturor pasiunilor și capriciilor, jucărie în mâinile oamenilor mai mult decât în ale sorții, și ochii lui, privind prietenoși și umili, ca un câine șmecher, îmi aminteau istorii din Los Sunchos și din capitala provinciei. Situația mă obliga să-l tratez de sus în jos; un rest de tinerețe m-a făcut să mă apropii de el, să-l bat pe umăr și să-l întreb:

— Haide! Ce vrei?

— Să mănânc! a strigat cu o deznădejde caraghioasă de bufon. Să mănânc în fiecare zi, sau măcar de trei ori pe săptămână!

— Aici mănâncă toată lumea.

Arătându-și cu arătătorul vârful nasului, a spus sentențios:

— Asta spun toți cei care mănâncă!

— Cu ce te ocupi?

— De două luni sunt secretarul unei societăți de ajutor reciproc, fondată de un șnapan care se ajută pe el însuși. Nu văd o para. Locuiesc cu nevastă-mea și copiii într-un apartament de pe strada Corrientes, mai rău decât o gaură de șobolani. Fă ceva pentru mine!

— Tot ce pot. Uite aici, cincizeci de peso.

— Nu-i vorba de asta. În sfârșit, pe urmă o să vină și restul.

Nu am dat atenție vorbelor sale, preocupat de o asociație de idei:

— Don Claudio mai trăiește? l-am întrebat.

— Și doña Gertrudis, bineînțeles. E ciudat; au ajuns cei doi patriarhi ai orașului și nimeni nu este mai respectat ca ei. Bieții bătrâni povestesc minuni despre tine, dar întotdeauna termină spunând: „Dumnezeu o să-l aducă pe drumul cel bun!“, ceea ce înseamnă că încă nu ai ajuns la gradul lor de perfecțiune.

— Ah, canalie!

— Mulțumesc în numele lui don Claudio!

S-a așezat. A tăcut o clipă, în timp ce eu îl priveam zâmbind. Pe urmă a continuat:

— Sunt un ratat, Mauricio, și mă aștept la toate consecințele acestui fapt. N-am avut „mâini de pianist“, fiindcă sunt spaniol, de acord! Dar nu sunt prost, sunt priceput, fără multe pretenții, tu știi doar. Cincizeci de peso sunt cincizeci de peso..., sumă respectabilă pentru mine, care acum cinci minute n-aveam de unde să scot o centimă... Dar peste zece zile sau peste două ore o să fiu în aceeași situație... Dacă vrei să mă salvezi, nu există decât o singură soluție: ia-mă în slujba ta...; o să fiu secretar, comisionar, scrib, câine... În situația ta ai nevoie de cineva care să te ajute în treburile serioase, pentru că tu ești tot timpul ocupat cu fleacuri. Eu o să-ți caut datele de care ai nevoie, o să-ți redactez rapoartele, o să-ți scriu scrisorile, o să-ți fac discursurile și...

S-a întrerupt văzând gestul meu plictisit și, schimbând iarăși tonul, a spus, ca Marcos de Obregón⁹⁵:

— Oamenii nu pot trăi fără oameni, don Mauricio Gómez Herrera. Eu nu pretind, nu cer nimic. Eu implor doar să mi se dea dreptul să trăiesc, chiar ca un greier fără scripcă. Încep să fiu bătrân și un mare senior ca don Mauricio trebuie să înțeleagă că aceste vorbe sunt decisive, chiar dacă le rostește un biet om ca mine. E trist că...

— Treci mâine pe aici, i-am răspuns amuzat. O să vorbim mâine.

A ajuns la ușă, s-a întors și, modest, a zis:

— O să renunț la orice familiarități. „Și eu știu“ cât de mult deranjează familiaritatea nelalocul ei...

Și, făcând o plecăciune adâncă și zeflemitoare, a șoptit din ușă:

— Cu permisiunea dumneavoastră..., pe mâine.

XIV

Caraghioase articolele lui De la Espada, bune pentru un ziar de provincie, dar desuete la Buenos Aires. I-am cerut să-mi găsească niște date și să-mi fișeze niște cărți și s-a descurcat așa de bine, încât, încetul cu încetul, a devenit secretarul meu. Un secretar model, care nu mai avea ambiții, gata să execute tot ceea ce-i ceream, fără să facă obiecții și fără să-și permită îndrăzneala de a gândi.

„Iată un om, mi-am spus nu o dată, care se supune ca și mine împrejurărilor. De ce mie îmi cade asta atât de bine și lui atât de prost?“

Am ajuns la concluzia că ocupam respectivele noastre poziții, bine echilibrate, în relativitatea universului.

Mi-a fost de mare folos, făcând mai ales ordine în corespondența mea foarte neglijată și dându-mi câteva sfaturi din acelea pe care nu le urmezi, dar care îți slujesc întotdeauna ca punct de referință ca să știi cum gândesc ceilalți. E o calomnie afirmația că el mi-ar fi scris toate lucrările de zece ani încoace; însă e adevărat, în schimb, că m-a ajutat mult întotdeauna și că, printre puținele mele scrieri la care n-a colaborat, figurează tocmai această carte în stil de memorii fanteziste. În privința sfaturilor sale, trebuie să-i mulțumesc nespus pentru două, deși nu le-am urmat exact, care au contribuit la rezolvarea a două probleme grave din viața mea, ultimele două episoade pe care le voi povesti deocamdată, și repede, pentru că îmi cade tocul din mână.

Vázquez și cu mine doream de mult același lucru, dar și unul, și celălalt ne izbeam de reaua-

voință a guvernului, mascată de o enormă cantitate de pretexte plauzibile, ca, de pildă, că nu suntem diplomați de carieră, și nu era posibil să fie dați deoparte vechii miniștri pentru a ni se da nouă (lui sau mie) un post superior, ca și cum asta nu s-ar fi făcut toată viața și n-avea să se facă de-acum în vecii vecilor.

Pedro avea două elemente în favoarea și împotriva lui în același timp: era încăpățânat, și avea nevoie de postul ăsta ca să scape de mizerie. Eu sunt, de asemenea, tenace, deși acum, la maturitate, posed calitatea de a nu o arăta, dar, în schimb, n-am nevoie de nimic, în realitate. Orice lucru la care aş râvni pentru strălucirea mea personală îl pot cere „ca să slujesc patria“ și îl pot accepta apoi în condiții satisfăcătoare pentru ceilalți, cu singura diferență că eu aş obține de pe urma lui avantaje nesperate, ca atâția care primesc „gratificații“ pentru servicii aparent complet dezinteresate la început...

De astă dată, însă, calculele mele au dat greș sau aproape. Șansele lui Vázquez au crescut la un moment dat în așa măsură, încât numirea lui era iminentă.

Dintr-o indiscreție, m-am plâns de asta în fața lui De la Espada care, privindu-mă țintă, a murmurat:

— Eu l-aș distruge cu un fleac.

— Și care-i fleacul ăsta?

— Datoriile lui!

— Vacs!

— Un moment, un moment! a răspuns. Cât ai da ca să-l anihilezi?

— Zece, douăzeci, cincizeci de mii de peso! am exclamat. E un punct de plecare atât de frumos!...

— Nu-i nevoie de atât.

— Cum?

— Radnitz are de multă vreme niște polițe semnate de Vázquez în valoare de douăzeci sau douăzeci și cinci de mii de peso, pe care nu le încasează, fiindcă e încrezător în viitorul lui imediat. Când o să miroasă o afacere, imediat o să-l execute.

— Ce fel de om e Radnitz ăsta?

— Are o mică bancă și face comerț cu opere de artă. La bancă împrumută generos cu dobândă lunară de unu la sută, ceea ce înseamnă, de fapt, cinci sau zece la sută, fiindcă trebuie să cumperi acțiuni...

— Ești foarte informat.

— Să-ți spun de ce. Când am sosit la Buenos Aires mai aveam încă unele relații și arătam cât de cât decent. Având nevoie de bani, i-am fost prezentat lui Radnitz, care mi-a împrumutat cinci sute de peso, obligându-mă să cumpăr două acțiuni de câte o sută de peso de la banca lui și să semnez o poliță pentru șapte sute.

— Fără garanții?

— Aproape! Dar, totodată, ca garanție m-am constituit depozitarul propriilor mele mobile, evaluate la șapte sute de peso.

— Le aveai?

— Nu. Asta a făcut-o ca să înfund închisoarea datornicilor. Dacă nu plăteam cei șapte sute de peso, aş fi fost declarat „depozitar mincinos“ și aş fi fost băgat la pușcărie pentru abuz de încredere...

— Deci se poate conta pe el?

— Absolut. Dă-mi cinci mii de peso și aranjez totul.

— Nu. Mi se pare josnic! am exclamat.

Dar chiar în după-masa aceea l-am întâlnit pe Radnitz la una din expozițiile lui de pictură și i-am spus că „există bănci care etc.“ și că ar fi de ajuns un denunț ca tot sistemul ăsta cămătăresc să se ducă de râpă. Pe urmă i-am vorbit despre tablourile pe care le expunea, cumpărate în Europa cu ajutorul soției sale, spunându-i că guvernul ar trebui să achiziționeze vreo două-trei. Și, la despărțire, am regretat că Vázquez nu va fi numit ministru în străinătate „pentru că există cineva în cabinet care se opune din toate puterile și care se va folosi, pe bună dreptate, de orice pretext, ca să-l discrediteze“.

Radnitz nu a spus nici o vorbă, dar mi-a strâns mâna semnificativ. A doua zi l-am văzut pe culoarele parlamentului, foarte corect, foarte elegant. După câteva ezitări, s-a apropiat de mine.

— Am venit să-l văd pe... E prieten cu ministrul culturii și voiam să știu dacă va cumpăra pentru guvern două tablouri din expoziția de pe strada Florida. Mi s-a spus că e foarte interesat și, cum îmi plac și mie, n-aș vrea să intru în conflict cu un concurent ca guvernul...

— Și nici să n-o faceți, domnule Radnitz; sunt convins că le va cumpăra. Mi s-a spus chiar acum câteva clipe. Singurul lucru pe care l-ați putea face ar fi să ridicați prețurile foarte mult, dacă se vor vinde la licitație. În sfârșit, dumneavoastră...

S-a făcut că pleacă și a adăugat pe un ton confidențial:

— Am trecut pe la bursă. Chestia cu bancherul și garanțiile mi se pare o exagerare. Sau o fi vreun cămătar din ăștia de duzină.

— Cu siguranță!...

— Apropo! Ați auzit scandalul? Pedro Vázquez a fost dat în judecată ca depozitar mincinos și pentru abuz de încredere. Se pare că în împrejurări dificile a făcut niște lucruri... care nu erau corecte...

N-am făcut nimic ca să i se cumpere tablourile și mă felicit pentru asta, fiindcă e un personaj infect. De altfel, cred că povestea cu banca îi ajunge și îi prisosește chiar. Și, în plus, i se vor plăti și creditele.

Am ajuns acasă târziu, la ora cinei. Pe când îmi beam cafeaua cu Eulalia în hol, înainte de a mă duce la club, am fost anunțat că a venit Vázquez.

— Ai picat la Țanc ca să bei o cafea, dar trebuie să plec imediat, i-am spus, evitând orice explicație în fața nevestii-mii.

Pedro, însă, era prea agitat ca să poată tăcea.

— Ai niște bani disponibili? m-a întrebat, bându-și cafeaua cu sorbituri mari. Sunt într-o situație penibilă.

— Am ceva bani. Cât îți trebuie?

— Douăzeci de mii de peso.

Am sărit de pe scaun. Apoi m-am calmat.

— Atâta n-am, am spus. Am vreo opt sute, o mie. Dar într-o săptămână, două...

— Îmi trebuie acum.

— Ai ghinion.

— Adu-ți aminte că eu nu ți-am făcut nici o obiecție când ți-am împrumutat suma asta și tu mi-ai promis...

— Încă nu ți-am înapoiat datoria, da. Îmi reproșezi? Nu! Banii sunt tot timpul la dispoziția ta, doar că în momentul ăsta...

Eulalia s-a ridicat și ne-a lăsat singuri.

— Într-adevăr? Nu poți să faci rost?... E vorba de o chestiune de onoare mai gravă decât a ta, o datorie de care am uitat și pe care niște cămătari josnici au scos-o la iveală acum. Mai rău e că m-au dat în judecată ca să-mi pună sula în coastă și dacă povestea transpiră n-o să mai fiu numit ministru în Europa... Dacă ar mai fi întârziat cincisprezece zile! Parcă-i un blestem!

— Să vorbesc cu prietenii de la club.

— Te rog, Mauricio! E îngrozitor ce mi se întâmplă. Cineva a încercat să împiedice publicarea știrii în ziare, dar, dacă situația se prelungește, sunt terminat definitiv...

Am plecat împreună.

— E simplu. O să-ți fac rost de bani.

— Ne vedem în noaptea asta? Unde?

— La două, la club. Sau mai bine mâine dimineață, devreme, la mine acasă... Douăzeci de mii...

Nu te mai amărî... Nu e o avere.

A plecat liniștit și nu mi-am mai amintit de el până când m-am sculat, la ora unu, a doua zi. Eulalia mă aștepta în sufragerie.

— Vázquez a fost aici de trei ori deja, mi-a spus.

— E ca și cum n-ar fi venit.

— De ce?

— Pentru că n-am putut să fac rost de bani.

— Eu da.

— Cum? Douăzeci de mii?

— Da. Mi i-a dat papa, împrumut.

— Adică, ai fost...

— Erai așa de încurcat!...

Oh, admirabilă inocență. Am sărutat-o pe frunte, am luat cei douăzeci de mii și am poruncit ca Vázquez să fie poftit la mine la birou când o să vină din nou.

A intrat.

— Ai reușit?

— Da și nu.

— Adică?

— În două zile ai banii. Imposibil să-i obțin mai repede chiar de la bancă. Treci pe la mine joi; nu, miercuri după-masă; o să fac totul ca să-i am cât mai repede posibil.

— Dacă nu-i am azi, s-ar putea să fiu pierdut... E o chestiune de onoare. Dacă ajung la tribunal și

la ziar, chiar dacă numele meu n-o să fie pronunțat, viitorul meu s-a dus dracului...

— Liniștește-te. La noi nu te dai la fund așa ușor. Mulți au ieșit cu fața curată din situații mai dificile și mai penibile.

— Ah, Mauricio! Să te audă Dumnezeu! În sfârșit! Dintre toți prietenii mei, și toți cei care îmi sunt îndatorați, tu ești singurul la care n-am apelat în zadar...

Când eram în vestibul și apoi când începuse chiar să coboare scara, i-am spus:

— Ca să nu te mai perpelești atât, o să vin chiar eu miercuri pe la tine, să ți-i aduc...

— Precis?

— Foarte precis!

De la Espada a aflat de toată povestea. Cred că a alergat pe la ziarele care nu-l agreau pe Vázquez. Fapt e că, în mod voalat, câteva ziare au publicat, chiar în seara aceea, știrea despre un grav scandal în care este implicat un candidat la un post de ministru plenipotențiar, adăugând din surse de încredere că este vorba de Vázquez. Am încercat un sentiment de teamă, de dezgust ori de remușcare, amintindu-mi vreo două drame la care asistasem în viața mea, ce provocaseră sinuciderea unor visători, dar m-am liniștit imediat, pentru că nu făcusem decât să favorizez logica faptelor, separând partea romantică și deci bolnavă. Cine a pus-o pe Eulalia să facă asta? Eu nu aveam bani... De ce să pretind să schimb mersul lucrurilor? Și, în plus, eram hotărât să-i dau banii, deci onoarea lui Vázquez era oricum salvată. Onoarea, da; dar postul? Ei, haida-de! Ca și cum postul nu mi se cuvenea mie!

Președintele era meticulos și a fost de ajuns acel simulacru de scandal ca să dispună retragerea scrisorilor de acreditare pentru Vázquez, implicat într-o afacere murdară cu datorii din epoca încă detestată și nu îndeajuns de blamată.

Miercuri m-am prezentat acasă la Vázquez și i-am dat cei douăzeci de mii de peso.

— Și cu banii ăștia, tot ruinat sunt! a oftat.

— Nu spune asta. Treci pe la socru-meu. Am vorbit cu el. Rozsahegy e sigur că poate recupera polițele alea nenorocite cu cinci sau zece mii de peso cel mult. E un șantaj. Nu trebuie să ai scrupule.

— N-am s-o fac. Nu mă mai interesează. Plec la țară să muncesc pământul. Așa mă sfătuiește María.

María! Am simțit dintr-odată o dorință violentă s-o văd, să vorbesc cu ea și am prelungit conversația în speranța c-o să reușesc.

— N-are rost să pleci la țară fără un capital, fără să ai o gospodărie. Ce-o să faci?

— Nu contează. N-am nici un merit.

— De ce?

— Pentru că nu mă pot acomoda situației, nu pot servi pe nimeni și nici pe mine însumi. Mă visez pictor, sculptor, fierar, ebenist și, în ultimă instanță, plugar sau păstor. Ah, Mauricio, dacă toată lumea ar fi ca tine?...

E amărăciune? Nu. Viața e amară. Trebuie să-ți faci loc pe spinarea altora, prin forță, prin șiretenie sau prin amândouă deodată.

Dar María mă preocupa atât de mult în clipa aceea, încât am sfârșit prin a întreba:

— Și soția ta ce face?

— Nu se simte bine. De când a început tragedia asta din care m-ai salvat tu, nu mai are încredere în nimeni și vezi cum sunt femeile! Ea, atât de inteligentă, de perspicace și de fină, nu vrea să accepte realitatea și bănuiește chiar...

S-a întrerupt, nevrând să spună enormitatea pe care am ghicit-o și pe care am descoperit-o printr-o întrebare-afirmație:

— Mă bănuiește chiar și pe mine, nu?

Și, fără să aștept răspunsul, i-am întins mâna, cu efuziune și tulburat, murmurând:

— Ce să facem! Nu există nici fericire, nici nefericire totală pe lumea asta!

XV

Scriu aceste memorii la Paris, ceea ce înseamnă că am obținut postul de ministru plenipotențiar dorit în chip tragic de Vázquez. Nu fără suferințe. De cum a început să se vorbească despre numirea mea, o foiță efemeră, din cele pe care le publică de obicei tinerii în momente de agitație, *El Chispero*, a întreprins o campanie feroce contra mea, de parcă aș fi fost reprezentantul unei întregi epoci de corupție. Nu am luat-o în seamă până nu a pomenit cu rea-credință moartea lui Camino, insinuând cele mai groaznice supoziții. Și nici chiar așa n-am dat importanță acelor ocări, având cum aveam numirea în buzunar și liniștea asigurată pe vecie, până când, la sfârșitul unuia dintre aceste articole, am văzut o semnătură care m-a pus pe gânduri: Mauricio Rivas.

— Mauricio Rivas! Ce vrea să însemne asta?

L-am chemat pe De la Espada.

— Cine e acest Rivas, acest Mauricio Rivas, care scrie în *El Chispero*? l-am întrebat.

— Trebuie să fie vreun tinerel care se lansează. N-am auzit niciodată vorbindu-se de el.

— Trebuie să verificăm, am spus, afișând indiferență.

Și imediat:

— Trebuie să verificăm chiar azi. Mă interesează.

— Am înțeleș.

Articolul mă interesa din două motive; pentru că era o diatribă violentă contra mea, denigrându-mă ca ministru plenipotențiar la o curte europeană, și pentru că era semnat cu un nume... cu numele băiatului Teresei.

Farsorul ăsta, care îmi cunoaște viața din tinerețe și face o glumă proastă, o s-o pățească. Mauricio Gómez Herrera nu este dintre cei ce se lasă luați peste picior cu ușurință. Și, mai ales, nu mi plăcea acest simbol tras de păr, al tineretului conștient și înțelept care trece peste ideile părinților, pentru a cuceri un viitor visat în mod romantic.

Am căutat printre prietenii și dușmanii mei cine putea fi autorul aceluia articol bine scris și l-am pus pe seama lui Vázquez. Dar Vázquez era la Los Sunchos cu María lui, ca arendaș al unei mici proprietăți pe care o transformase în fermă pentru creșterea animalelor, să zicem, și îmi scria, din când în când, scrisori pline de prietenie, cu siguranță fără să știe nevastă-sa.

— Nu e Vázquez! Dar ce canalie! am exclamat, recitind din nou articolul de la cap la coadă, ca să-mi dau seama exact de amănunte.

Nu. Nu putea fi un contemporan de-al meu, fiindcă sintetiza prea mult. Unul dintre camarazii mei ar fi intrat mai mult în detalii, n-ar fi privit lucrurile în ansamblu și ar fi făcut mai puține greșeli. Judecați și dumneavoastră. Am în față tăietura din ziar cu titlu cu tot:

„Hazliile isprăvi ale nepotului lui Juan Moreira

La fel de ignorant și dominator ca bunicu-său, s-a născut într-un ungher de provincie și a crescut acolo, fără să învețe altceva decât să se iubească pe el însuși și să-și adore propriile vicii.

Niciodată n-a înțeles și n-a acceptat vreo lege, decât atunci când se potrivea cu interesele și pasiunile lui.

Este sinteza respectabilei generații care ne guvernează și jumătate din societate, dacă s-ar vedea într-o oglindă, ar spune: «Eu sunt ăsta».

A moștenit de la bunică-său un atavism pe dos și, așa cum acela a luptat contra cetelor de tâlhari, de multe ori fără să aibă dreptate, acesta se luptă întotdeauna alături de ceata de tâlhari, fără să aibă dreptate, cu toți ceilalți. Suprimă fără zgomot până și guvernatori, ca și celălalt, «prietenește», cu cuțitul în mână. S-o spună Camino... Pentru asta obține toți laurii victoriei și nu va muri pus la zid de oameni de bine, ci punând el la zid oamenii de bine, peste tot...

Dar de ajuns cu introducerea; să trecem la isprăvile sale.

A moștenit de la taică-său puterea locală și, îmbrăcând straietele civilizației, a devenit, din copilărie, esența unui gaucho, despuiat prin poncho și *chiripá* de tot ceea ce puteau părea virtuți și păstrând doar o anumită valoare personală și o degajare care nu e decât înfumurarea ființei ce se crede superioară și se umflă cu atât mai mult în pene cu cât sunt mai importante persoanele pe care ar putea ori ar încerca să le umilească. Astfel, de pildă...”

Și urma un lung șir de istorioare, aproape toate false, printre care și „otrăvirea” lui Camino, dar printre rânduri se distinge clar persoana mea, pentru a termina spunând:

„Cel ce scrie aceste rânduri nu-l dușmănește pe nepotul lui Juan Moreira, nici pe don Mauricio Gómez Herrera, nici pe... atâția alții! La ce bun să înșirăm nume? Dar crede că a venit vremea să terminăm cu *gauchismul*⁹⁶, să nu mai cultivăm aceste fantome ale trecutului, să respectăm cultura în formele ei cele mai bune și să preferăm meritele modeste succeselor obținute cu orice preț. Poate vi se va părea exagerat, dar studiul amănunțit pe care îl voi face cu privire la această personalitate și altele asemănătoare în articolele următoare vă va convinge că am dreptate să cer, în numele tineretului, pedepsirea acestor crime împotriva patriei.

Nepotul lui Juan Moreira ne va reprezenta în Europa! De ce să nu ne guverneze atunci Facundo, care era la fel ca el?”

Și semna Mauricio Rivas.

Că articolul era îndreptat împotriva mea reieșea evident din fraza: „Autorul nu-l dușmănește pe nepotul lui Juan Moreira, nici pe don Mauricio Gómez Herrera...”

Problema m-a frământat serios toată ziua, dar n-am vrut să-l întreb nimic pe De la Espada, deși îl văzusem plecând în oraș și întorcându-se de câteva ori, cu o față lungă și ferindu-se să dea ochii cu mine.

„Ce-o fi?”, mă întrebam.

Spre după-amiază, când voiam să mă retrag, a șovăit o clipă, apoi s-a apropiat de mine și m-a

chemat deoparte, căci eram ca de obicei înconjurat de prieteni.

— E o nenorocire, a îngăimat.

— Ce anume?

— Autorul articolului...

— Ah!

— Da. E un tânăr de vreo optsprezece-douăzeci de ani, care mi se pare că e...

— Fiul Teresei?

— Da, fiul tău.

— Trebuia să se întâmple!... am exclamat, făcând un efort să râd. Dar povestea nu poate continua. Unde stă?

— Nu știu. Dar trebuie să stai de vorbă cu el...

— Unde poate fi găsit?

— Mănâncă în fiecare seară la o cârciumă de pe strada Carabelas.

— La întretăierea cu Mercado del Plata?

— Exact.

Dintre toate greutățile vieții, asta era cea mai mică, pentru că nimeni nu lua în seamă ce spune *El Chispero*, dar nici una nu m-a deranjat și nici nu m-a iritat mai mult, făcându-mă să cred că de dezvăluirile din diatriba aceea depinde tot viitorul meu... Mi-am luat pălăria și am plecat, lăsând musafirii, ca de obicei, să mai stea sau să plece, după cum voiau, și am început să mă plimb pe străzile cele mai solitare, gândindu-mă la ce am de făcut. Fără să-mi dau seama, am ajuns pe strada Carabelas. Am intrat în cârciuma respectivă și, după ce am comandat o cafea, fiertură ordinară din boabe de fasole, am întrebat dacă don Mauricio e pe-acolo...

— Care don Mauricio?

— Rivas. Un tinerel care mănâncă aici.

— Unul care scrie la ziare?

— Da.

— Încă n-a venit.

Am așteptat, stăpânindu-mi nervozitatea.

În sfârșit, am văzut că se apropie un tânăr ce părea că seamănă cu mine pe când făceam primele isprăvi în Los Sunchos. Am chemat ospătarul.

— Țsta e?

— Nu. Țsta-i un prieten. Toți seamănă între ei. După o jumătate de oră, tot el mi-a arătat un tânăr cu ochii și părul negru ca Teresa, cu un mers și o înfățișare timidă ca Teresa, dar cu ceva în privire, un fel de hotărâre eroică și duiosă totodată.

— Dumneata ești Mauricio Rivas?

— La dispoziția dumneavoastră. Cu cine am onoarea?

— Cu un om despre care tocmai ai spus că nu-l dușmănești.

— Nu-mi dau seama, a murmurat surprins.

— Ai două minute disponibile pentru un necunoscut? Dacă da, fii bun și ia loc...

S-a așezat, timid, în contrast cu violența celor scrise.

„Impulsiv, am gândit. Dacă eu sunt nepotul, tu ești strănepotul lui Juan Moreira!...”

El stătea încurcat, așteptând un eveniment pe care nu-l putea ghici și nici măcar bănuși.

— Să luăm un vermut.

— De acord. Mă așteaptă, însă, prietenii să mâncăm, a adăugat. Aș vrea să știu cărui fapt datorez această onoare...

— Am citit articolul dumitale din *El Chispero*. E remarcabil ca vigoare, dar mi se pare exagerat. O să faci carieră în presă și am toate motivele să-ți dau un sfat...

— Ah, da? a murmurat, bând o înghițitură de vermut.

— Trebuie să cunoști mai bine persoanele pe care le ataci și să nu-ți faci un rău ireparabil din pricina necugetării tinerești.

— Domnule, mi-a spus, ridicându-se, gata să plece, deocamdată n-am nevoie de cursuri de literatură și nici de ziaristică.

— Foarte bun răspuns! am exclamat, apucându-l afectuos de braț. Foarte bun răspuns și, dacă n-aș fi cine sunt, n-aș insista să-ți dau sfaturi.

— Și cine sunteți dumneavoastră? a întrebat enervat.

— Mauricio Gómez Herrera.

A rămas cu gura căscată. Eu am continuat cu blândețe, cu seninătatea pe care mi-o dădea experiența mea sigură de victorie asupra acelei ingenuități.

— Și dacă te-ai fi consultat în privința acestui articol cu mama dumitale, cu doña Teresa, nu l-ai fi scris niciodată sau nu l-ai fi publicat... Suntem prieteni..., sunt prieten intim cu mama dumitale... din copilărie... și mai târziu...

— Asta nu mă împiedică...

— Întreab-o pe ea...

— Cauza se suprapune efectelor și fiecare epocă are cerințele ei.

— Datoria rămâne aceeași.

— Ce vreți să spuneți? a strigat.

— Liniște!

M-am ridicat și i-am spus măsurat, în timp ce-i plăteam chelnerului:

— Vorbește cu Teresa, Mauricio.

Un trăsnet nu l-ar fi lovit mai tare.

A doua zi am căutat *El Chispero*; nu publica articolul anunțat. În schimb, seara am primit acest bilețel, semnat T.R.

„Ai avut dreptate, dar ai fost lipsit de sentiment. Viața îți aparține. Bietul băiat e complet schimbat de când a aflat. Dar trebuie să fie o nenorocire să trăiești ucigând.”

Ceva oribil mi s-a arătat în fața ochilor și am ieșit din birou, lăsând bilețelul aruncat pe jos. Când m-am liniștit și m-am întors, l-am ars fără milă, aproape cu furie.

Ce prostie! Să-și închipuie cineva că pentru niște zadarnice considerații sentimentale poți să renunți la marile proiecte sau să te lași terfelit de fitecine!...

Uccle-Bruxelles, 9 decembrie 1910

- [76](#) Sau *Malström*, curent în Oceanul Arctic, în apropierea insulelor Lofoten; are o mișcare circulară, de vârtej absorbant.
- [77](#) În original apare adjectivul corespunzător provinciei sale de baștină (n.a.).
- [78](#) Mult zgomot pentru nimic (engl.).
- [79](#) Paul Leroy-Beaulieu (1843-1916), economist francez.
- [80](#) Juan Bautista Say (1767-1832), economist francez, unul dintre fondatorii doctrinei liberului-schimb.
- [81](#) Adam Smith (1723-1790), economist și filozof englez, promotor al liberalismului și fondator al economiei politice ca știință. Latura științifică a operei sale a fost dezvoltată creator de Ricardo și apoi de Marx, iar cea neștiințifică a fost preluată de economiștii vulgari, îndeosebi de J.B. Say.
- [82](#) Probabil referire la José Tomás Guido (1788–1866), diplomat și militar argentinian.
- [83](#) Bernardino Rivadavia (1780–1845), om politic argentinian, primul președinte al Republicii Argentina din 1826.
- [84](#) Domnișoară de companie (fr.).
- [85](#) Joc de cuvinte intraductibil: sp. *selva*, „pădure“. Mai jos se fac referiri de același gen, cu două înțelesuri, la silvicultură.
- [86](#) Bombă! Bombă!... Veniți! (germ.).
- [87](#) Ce s-a întâmplat? (germ.).
- [88](#) Repede! Repede! (germ.).
- [89](#) Specie de salcâm american (*Prosopis nandubay*) (sp.).
- [90](#) Andrea Angeli sau Agnolo, zis del Sarto (1486–1531), pictor florentin.
- [91](#) Lucius Quinctius Cincinnatus (sec. al V-lea î.e.n.), om politic roman, consul (460 î.e.n.) și dictator (458 și 439 î.e.n.), vestit pentru modestia, simplitatea și austeritatea sa.
- [92](#) Celebrul Teatro Colón din Buenos Aires.
- [93](#) Sediul președinției Republicii Argentina, în Buenos Aires.
- [94](#) Joc de cuvinte: sp. *espada*, „spadă“, și sp. *sable*, „sabie“, dar și „abilitatea de a obține bani și de a trăi pe spinarea altora“.
- [95](#) Protagonistul romanului picaresc *La vida del escudero Marcos de Obregón* (*Viața scutierului Marcos de Obregón*), de scriitorul spaniol Vicente Martinez Espinel (1550-1624).
- [96](#) Mișcare literară și muzicală din Rio de la Plata, inspirată de viața și aventurile personajului devenit legendar (gaucho) de la care și-a luat numele.